

ОСВЯЧЕНИЙ ДНІПРОМ

УДК 94(477.41-25) «19/20»
Л 44

Сергій Лемеха

Л 44 Освячений Дніпром / Лемеха Сергій – В.: Консоль, 2019. – 272 с. : іл.
ISBN 978-6175832288

У травні 2019 року виповнилося 50 років від дня заснування Дніпровського району міста Києва. Саме до цієї знакової дати приурочений вихід у світ книги «Освячений Дніпром».

Ця робота – результат узагальнення низки наукових і краєзнавчих робіт, присвячених історії створення та розвитку Київського Лівобережжя. Книга охоплює період від доісторичних часів і до сьогодення та у формі нарисів знайомить читача з фактами із минулого територій і місцевостей, які нині входять до складу Дніпровського району.

Окремий розділ присвячено походженню місцевих топонімів, історії виникнення та розвитку основних житлових масивів і мікрорайонів – від Воскресенки до Русанівки.

У книзі використано широку документальну базу, а розповіді наших сучасників про ключові події сьогодення гармонійно доповнюють загальну історію району.

Динамічну й насичену фактами книгу довершує велика кількість фотоілюстрацій, тож «Освячений Дніпром» зацікавить не лише спеціалістів, а й широкий загал читачів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

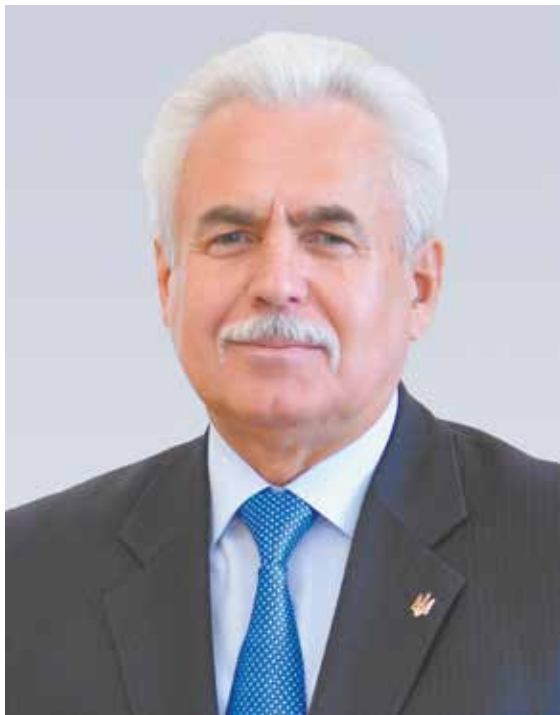
Голова редакційної колегії – **М.Г. Гузенко**, заступник голови – кандидат економічних наук **В.К. Сліпко**, заступник голови – доктор юридичних наук **В.Д. Гвоздецький**, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки **М.О. Курченко**, кандидат юридичних наук **М.В. Марченко**, заслужений машинобудівник України **М.К. Сторожук**, кандидат історичних наук **О.М. Филь**, **Л.В. Педченко**, **О.М. Ящук**, **С.В. Азиркін**, кандидат політичних наук **С.В. Череватий**, кандидат політичних наук **В.О. Крутій**, кандидат фізико-математичних наук **О.В. Григор'єва**, відмінник освіти України **Н.В. Іваніна**, **О.П. Гуменюк**, **В.В. Суцїнець**, **Л.О. Яременко**, **С.М. Лемеха**, **Л.П. Осипчук**, **О.В. Соя**, депутати Київради: кандидат юридичних наук **С.В. Артеменко**, заслужений юрист України **П.П. Тесленко** та **О.Г. Міщенко**.

ISBN 978-6175832288

УДК 94(477.41-25) «19/20»

© Лемеха С., 2019

© Поліщук С. (художнє оформлення, оригінал-макет), 2019

Шановний читачу!

Півторатисячолітня історія Києва невід’ємно пов’язана з Дніпром-Славутичем. Добробут і безпека киян від давніх часів і донині нерозривно поєднані з цим прадавнім і величним витвором природи. Його ім’я в назві нашого району – своєрідна данина пошани з боку тих людей, котрі з давніх-давен мешкали на дніпровських берегах.

В історичній ретроспективі саме природні умови стали головним фактором, який вплинув на терміни просування міських меж Києва на Задніпров’я, на його заселення і використання в промислових цілях. Цей процес розпочався майже через тисячоліття після заснування міста й відбувався, головним чином, у тій частині заплави Дніпра, що нині знаходиться в межах нашого району. В літописні часи ці малозаселені землі кияни ідентифікували як території «за Дніпром, навпроти Києва» й не асоціювали їх із містом.

Якщо поглянути на сучасне положення Дніпровського району на мапі міста, одразу ж впадає в око його головна зовнішня особливість – розташування у самому серці Лівобережжя, навпроти центральної частини Києва. Тож не дивно, що саме тут виникли перші стародавні села, слобідки, хутори, назви яких дотривали й до наших часів і чий імена успадкували сучасні нам мікрорайони та місцевості.

У травні 2019 року виповнилося 50 років від дня заснування Дніпровського району міста Києва. У ювілейний рік світ побачила книга «Освячений Дніпром», створена за ініціативи громадськості району. Ця робота узагальнює найновіші дослідження істориків і краєзнавців про наш край, містить уточнену інформацію про зміни у його адміністративно-територіальному устрої, розповідає про виникнення лівобережних поселень та основні етапи розвитку району.

Упевнений, що ця праця викличе інтерес не тільки у фахівців, а й широкого читацького загалу. Плекаю надію, що прочитавши цю книгу, старше покоління із задоволенням пригадає недалеке минуле, а молоді вона допоможе збагнути духовні й культурні скарби, що залишили нам у спадок попередні покоління дніпровчан, а також примножити красу і славу Дніпровського району!

**Голова
Дніпровської районної в місті Києві державної адміністрації
Петро Онофрійчук**

ГЕРБ
ДНІПРОВСЬКОГО РАЙОНУ
МІСТА КИЄВА

ПРАПОР
ДНІПРОВСЬКОГО РАЙОНУ
МІСТА КИЄВА

МЕЖІ ТЕРИТОРІЇ
ДНІПРОВСЬКОГО РАЙОНУ МІСТА КИЄВА

**З ІСТОРІЇ
КИЇВСЬКОГО
ЛІВОБЕРЕЖЖЯ**

СУЧАСНИЙ ПРОСТІР ДНІПРОВСЬКОГО РАЙОНУ ФОРМУВАВСЯ ПРОТЯГОМ СТОЛІТЬ. ЙОГО ТЕРИТОРІЮ ЛЮДИ ПОЧАЛИ ЗАСЕЛЯТИ НА ТИСЯЧОЛІТТЯ ПІЗНІШЕ, НІЖ ПАГОРБИ СТАРОДАВНЬОГО КИЄВА. ПРОТЕ ІСТОРІЯ ЦІЄЇ ЧАСТИНИ КИЇВСЬКОГО ЛІВОБЕРЕЖЖЯ ТЕЖ БАГАТА НА ЦІКАВІ ФАКТИ ТА ПОДІЇ. СТАРОДАВНЯ МИНУВШИНА ПОВСЯКЧАС ОЖИВАЄ У НАЗВАХ ВУЛИЦЬ, ПРИКМЕТНИХ МІСЦЕВОСТЯХ, ПАМ'ЯТКАХ, А ТАКОЖ ПРИРОДНИХ ОБ'ЄКТАХ. ІЗ ТОГО ЯК СКЛАДАЛАСЯ НИНІШНЯ ГЕОГРАФІЯ І ТОПОНІМІКА СУЧАСНОГО КИЇВСЬКОГО ЛІВОБЕРЕЖЖЯ, З НАЙБІЛЬШ ЦІКАВИХ ПОДІЙ, ЩО ВІДБУВАЛИСЯ НА ЙОГО ТЕРИТОРІЇ, МИ І РОЗПОЧНЕМО НАШУ РОЗПОВІДЬ ПРО РАЙОН.

КОЛИ ДНІПРО БУВ МОЛОДИМ

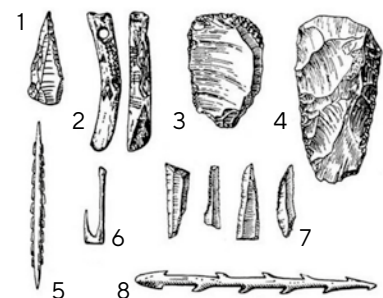
Поза сумнівом, усі півтора тисячоліття Київ виступав головною діючою особою в житті Придніпров'я, проте «велика історія» не минала і його передмістя. За лаштунками кожної важливої події непомітним «актором другої ролі» завжди маячили околиці міста. З величного масиву стародавніх подій і фактів ми відібрали окремі фрагменти, які тим чи іншим чином стосуються територій нинішнього Дніпровського району і є частиною великої мозаїки історії нашого міста.

Воскресенка, Березняки, Русанівка, Русанівські сади, Микільська Слобідка, Кухмістерська Слобідка, Стара Дарниця, Мостова Слобідка, Червоний дім, Куликово, Малинівка, Биківнянський ліс, Горбачиха, Ліски, Пляхова, Зательбін і озеро Тельбін, Труханів, Долобецький і Венеційський острови та Чорторий. Ці колоритні імена місцевостей і мікрорайонів нинішнього Дніпровського району столиці – щедрий спадок древнього Києва та його околиць.

Обживати Київське Лівобережжя люди почали ще з доісторичних часів. Його первісний ландшафт не був надто придатним для життя. Згідно з археологічними дослідженнями перші люди почали селитися на території нинішнього правобережного Києва наприкінці стародавнього кам'яного віку – приблизно 15–20 тис. років тому (палеоліт). Найдавнішим свідченням цього є відома Кирилівська стоянка, розташована в районі вулиці Кирилівської

Зображення Кирилівської стоянки часів палеоліту в Києві, художник І. Іжакевич, Національний музей історії України, 2016 р.

Знаряддя доби мезоліту:
кременеве вістря – 1,
копачка з рогу оленя – 2,
скребок – 3;
сокира – 4;
кістяний наконечник з кам'яними вставками – 5;
гачок з кістки – 6;
геометричні мікроліти – 7;
кістяний гарпун – 8.

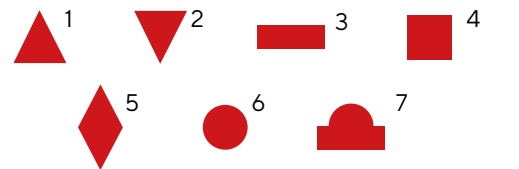
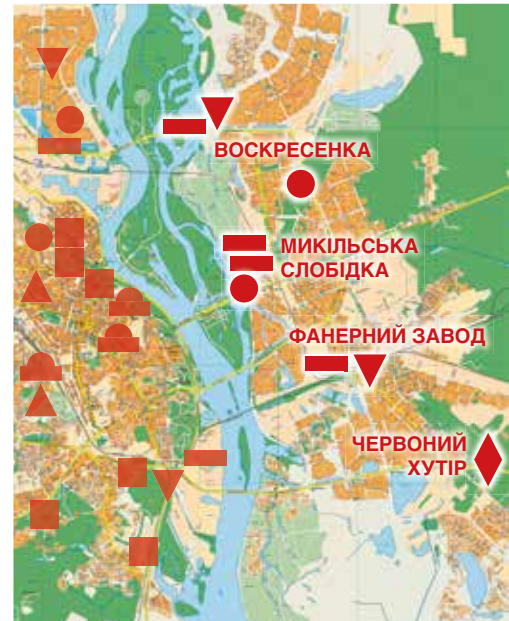
Фотографія з археологічної експедиції В. Хвойки XIX ст.

й досліджена 1893 року видатним українським археологом В. В. Хвойкою (1850–1914 рр.). Первісні люди не випадково обрали місцем стоянки правий берег Дніпра. Тодішні природні умови Середньої Наддніпрянщини значно відрізнялися від сучасних. Це була доба пізнього палеоліту, кінець льодовикової епохи, в якій ще панував суворий континентальний клімат, схожий на природні умови Чукотки. Проте холодний, безлісий тундростеп, укритий густим трав'яним килимом, приваблював покритих шерстю холодолюбних трав'яїдних тварин: мамонтів, шерстистих носорогів, бізонів, північних оленів, сайгаків тощо. За величезною кількістю тварин на береги молодого Дніпра, звісно ж, примандрували й первісні мисливці. Для своїх стоянок вони обирали круті схили Правобережжя, які давали захист від сильних північних вітрів.

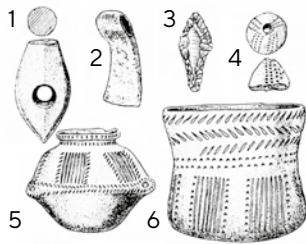
Археологічні знахідки свідчать, що постійні поселення людей на Київському Лівобережжі з'явилися значно пізніше за мандрівних мисливців – приблизно у VI–VII тисячолітті до нашої ери (мезоліт). Цьому сприяло пом'якшення клімату в Наддніпров'ї та розвиток господарських навичок і умінь людини. Природно-кліматичні умови того періоду багато в чому вже стали схожими на сучасні. Льодовиковий покрив Північної півкулі відступив до полюса, залишивши по собі плодovitу сушу, нові річки, великі озера та моря.

Перше значне за площею поселення на лівому березі Дніпра відкрив і дослідив київський архітектор і поціновувач історії Т.В. Кибальчич. Він знайшов його 1879 року поблизу озера Святище, що колись існувало на південній околиці с. Микільська Слобідка. Т.В. Кибальчич також відкрив пам'ятки неолітичного часу й на північ від цього села у піщаних дюнах, що простягнулися майже до с. Воскресенське, а також над болотом, що розділяло це село із сусідньою Вигурівщиною. Одна із тих місцин була просто всіяна уламками древніх знарядь праці: скребачок, крем'яними знаряддями, різцями, проколками та фрагментами кераміки.

У 1888–1891 рр. видатний український археолог академік М.Ф. Біляшівський поблизу того ж таки озера Святище знайшов фрагменти глиняних ліпних посудин, у тому числі чотири цілі горщики з гребінчастим орнаментом, роздрібнені кістки, уламки кременю, ножі, скребки, наконечники трапецієподібних стріл, а також глиняне грузило та пряслице. У деяких місцях ці знахідки містилися біля залишків наземних осель, що дозволили зробити висновок: мешканці цього доісторичного поселення жили з рибальства і мисливства, вміли виготовляти крем'яні знаряддя праці та глиняний посуд.

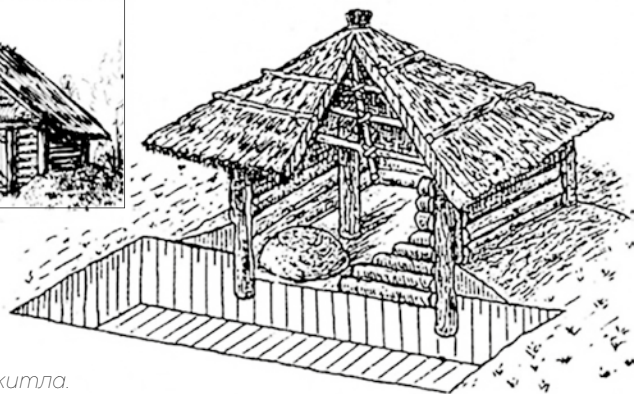
Палеолітичні (1) і мезолітичні (2) стоянки, поселення епохи неоліту (3), трипільської культури (4) і бронзового століття (6), могильники (5) і кургани (7) епохи міді-бронзи на мапі сучасного Києва.

Кам'яна бойова сокира-молот – 1, мідна сокира – 2, наконечник стріли – 3, глиняне прясло – 4, глиняні сосуди – 5, 6 середньодніпровської культури Києва і Київщини.

Реконструкція типового зарубинецького житла.

Учений встановив, що вони харчувалися за рахунок риболовлі, мисливства та збирання рослин. Знайдене в цьому поселенні рідкісне для неоліту глиняне пряслице свідчило про навички ткацтва у його мешканців.

Майже півстоліття археологічні дослідження на території Києва не проводилися. Лише 1947 року у зв'язку з планами масштабної відбудови Києва, зруйнованого в період Другої світової війни, АН УРСР ініціювала багаторічну експедицію «Великий Київ». У її рамках вчені здійснили значний обсяг археологічних досліджень у місцях перспективної забудови згідно з Генеральним планом розвитку міста. Загони експедиції зробили чимало цікавих відкриттів із доісторичного минулого Києва. Зокрема, на території нинішнього Дніпровського району, поблизу Воскресенки, Микільської Слобідки та Дарниці, а також на берегах Дніпра, знайшли і дослідили стоянки середнього та пізнього кам'яного віку, а також поселень епохи бронзи. У пізніші часи, в районі села Микільська Слобідка, виявлено ще декілька пунктів неолітичних часів, з яких отримано цікавий археологічний матеріал: вироби з кремнію та кераміки, в тому числі й специфічні горщики з гострим дном та широкою горловиною, прикрашені багатим орнаментом, насічками, штампами, а також кремнієві знаряддя праці – ножі, скребці та різці.

Матеріали доби бронзи, виявлені між Микільською і Кухмістерською Слобідками.

Чимало цікавих археологічних пам'яток стосується періоду зарубинецької культури (приблизно з 200 року до н.е. до 200 року н.е.). Одним із них є поселення у Микільській Слобідці, виявлене на березі Русанівської протоки Дніпра поблизу пристані. Тут дослідники знайшли уламки посуду, характерного для епохи бронзи, прикрашеного орнаментом у вигляді відтисків мотузочки, геометричних узорів, утворених рисочками і насічками, пальцевих зачіпів тощо. Кераміка та інші речі (глиняні прясла, грузила) й досі трапляються безпосередньо на пляжі протоки, куди їх вимиває з обриву першої надзаплавної тераси. Аналогічні поселення виявлені і в інших місцях лівого берега, а також на Трухановому острові.

Відомий український історик та археолог М.Ю. Брайчевський стверджує, що уже в цей період на всьому просторі низького берега Дніпра – від Старосілля до Червоного хутора – розкинувся довгий ланцюжок поселень доби бронзи, розташованих на піщаних дюнах і терасах берега ріки. Деякі вчені також вважають, що люди зарубинецької культури за етнічними ознаками належали до предків слов'ян.

Упродовж другої половини XX століття на території лівобережного Києва археологи знайшли чимало артефактів, які доводять, що ця територія була залюднена з доісторичних часів. Зокрема, про це свідчать численні предмети озброєння, знаряддя праці, стоянки і поселення, місця поховань різних періодів, включно до античної доби.

СЕРЕДНЬОВІЧНЕ ЗАДНІПРОВ'Я

Згідно із загальновідомою легендою, Київ заснував полянський князь Кий із братами Щеком і Хоривом та сестрою Либідь. Літопис «Повість врем'яних літ», складений у XI–XII століттях, та інші давні писемні джерела датують заснування міста другою половиною V – першою половиною VI століть. У XX столітті було встановлено офіційну дату заснування Києва – 482 рік. Літописні дані збігаються й із дослідженнями та висновками сучасних істориків і археологів. Вчені, зокрема, вважають, що саме цей період став відліковим моментом у безперервному півторатисячолітньому розвитку Києва.

Як відомо, до заснування поселення саме в цьому місці призвело, не в останню чергу, вигідне розташування на перетині важливих торговельних шляхів та зручна переправа через Дніпро. Як відомо, це знайшло відображення в легендах про виникнення міста, в одній з яких мовиться, що його засновник, легендарний Кий, був перевізником.

Перші документальні згадки про землі, розташовані на Київському Лівобережжі, з'являються в часи Київської Русі. Щодо цієї території тодішні літописці вживають усталене формулювання – «за Дніпром, навпроти Києва», уникаючи вживати словосполучення «на лівому березі». Довший час північні кордони Київського князівства пролягали вздовж вузької смуги лівого берега Дніпра, відтак у часи давньоруської держави ці землі йменувалися ще й Задніпров'ям.

У IX–XII століттях територія сучасної України поділялася на Київську, Чернігово-Сіверську, Переяславську, Волинську та Галицьку землі, з яких складалася Київська держава. Головною адміністративною одиницею тоді вважалися землі-князівства, які також поділялися на волості – невеликі, чітко неусталені територіально-адміністративні одиниці, центрами яких були міста-«города» («гради»), а до їх складу входили дрібніші територіальні одиниці – села, верви та погости.

Середньовічна Київська Русь вирізнялася досить сильною автономією громад, а також впливовим місцевим самоврядуванням. У найнижчому адміністративному сегменті простолюдом керувала виборна влада, а представники князів, як правило, не порушували загальнодемократичних засад Київської держави. Відмінність між станами полягала фактично лише в економічній сфері.

Як місто Київ формувався за типовою для середньовіччя схемою й поділявся на укріплений фортифікаційними спорудами князівський Дитинець на Старокиївській горі та торговельно-ремісничий Посад на Подолі.

У часи раннього середньовіччя привабливість кожного міста визначалася його придатністю для захисту від збройних нападів ворогів. Не став виключенням і Київ. Саме Замкова гора як оборонна споруда стала тим осередком, тою точкою, від якої місто почало розростатися.

Засновники Кий, Щеко, Хорив та їхня сестра Либідь.
Мініатюра Кенігсберзького літопису (XV ст.).

Віче в часи Київської Русі.
Мініатюра з Радзивілівського літопису (XV ст.).

Натомість лівий берег Дніпра з військової точки зору був непридатним для ефективної оборони. Крім того, люди остерігалися засновувати постійні поселення через небезпеку масштабних повеней, які чи не щороку заливали великі території Задніпров'я.

У ті часи лівий берег Дніпра навпроти Києва представляв широку низину з піщаними ґрунтами, густо посічену старицями, невеликими річками-притоками, заплавами луками й розкиданими по них, мов намисто, десятками озер, плавнів і боліт. А далі, на узвишші, за 3–7 км від берега, здіймалася невелика височина з густими хвойними та мішаними лісами Поліської лісової смуги. Власне, природні умови й визначили тогочасну функціональність цієї місцевості – господарську, зокрема, бортництво, рибальство та мисливство, а також як місце для відпочинку і розваг тодішньої знаті. Поза тим, на Лівобережжі функціонували тимчасові поселення – військові табори, які несли сторожову службу на кор-

Схематична карта Києва ІХ–ХІІІ ст. Склад Л. Махновець.

План Києва в Х столітті. Закревський М. В. «Опис Києва». – Москва, 1868. Т. 2.

Монголо-татари беруть штурмом Київ 1240 року. Мініатюра з літопису (XIV ст.).

доні князівства (легендарні «богатирські застави»), літні курені бортників, рибалок та мисливців.

Завдяки вигідному розташуванню на перетині давніх торговельних шляхів, що з'єднували країни Заходу та Сходу, в IX–XII століттях правобережний Київ швидко розвивався, перетворюючись на потужний політичний і економічний центр країни. Однак містяни не поспішали з освоєнням Лівобережжя знову ж таки через його природні особливості. Відтак у перші століття існування міста за Дніпром не було постійних та довготривалих людських поселень, тому й писемних згадок про цю місцевість залишилося обмаль. Уперше вони з'являються одночасно із виникненням і розквітом потужних міжнародних торговельних комунікацій Київської Русі. Зокрема, про Київське Задніпров'я йдеться в контексті розповідей про широковідомий шлях «Із варягів у греки» (виник наприкінці IX – на початку X ст.), а також про «Залозний» (VIII ст.) та «Соляний» (XII ст.) шляхи. Наприклад, у літописі 1167–1168 років повідомляється, що торговий «Залозний шлях», або «Залозник», бере початок біля перевозів на Київському Задніпров'ї. У VIII–XII століттях ця дорога проходила повз Київ уздовж лівого берега Дніпра, вела до південних степів та чорноморських портів і з'єднувала Київську Русь із Тмутороканським князівством, країнами Малої Азії та Сходу. Власну назву «Залозник» сучасні вчені трактують як «небезпечний», оскільки для купецьких караванів на цьому шляху існувало багато небезпек з боку степових кочівників. Про це свідчить, зокрема, той факт, що київські князі надавали купцям збройну охорону для захисту від войовничих печенігів і половців.

Довгий час вважалося, що організована економічна колонізація Задніпров'я розпочалася в часи Великого князівства Литовського. Однак у XIX столітті історики знайшли копії судових документів XVI–XVII століть, в яких київські монастирі обстоювали своє право на власність стосовно певних лівобережних маєтків, посиляючись на грамоти великого князя Ярополка Ізяславича від 1080 року. Зокрема, Києво-Печерський монастир посилався на документ, підписаний князем, який засвідчував дозвіл на користування значними земельними наділами та окремими населеними пунктами, в тому числі й поблизу Києва. 1158 року волю свого батька підтвердила й князівна Анастасія, котра теж видала монахам відповідну грамоту.

Задля активізації торгівлі київські володарі опікувалися створенням постійно діючих переправ через Дніпро. Серед найдавніших згадок про подібні споруди є літописний запис від 1097 року, про приїзд до Києва князя теребовльського Василька: «И при де Василко в 4 ноямбрия, и перевезесе на Выдобычь».

Звісно, зручні переправи через Дніпро відігравали й важливу роль у військовій справі. Готуючись до тривалої боротьби з половецькими племенами, головним ворогом Києва у XI–XII ст., князь Володимир Мономах у 1115 році збудував перший стаціонарний міст через Дніпро в районі Видубицького монастиря. В пізніші часи на його місці функціонував Либідський перевоз – головна переправа для мешканців місцевостей, розташованих нижче Києва.

Долобський з'їзд князів — побачення князя Володимира Мономаха з князем Святополком. Картина О. Ківшенка.

Срібляник Володимира Великого.
На аверсі напис «Владимиръ на столе, а се его сребро».

Напад русів на половецьке кочів'я.
Мініатюра з Радзивілівського літопису
(XV ст.). «Сртоша ихъ, дружины своея не
дождавше, и съступишася обои, и побжени
бывше Половцы, и биша ихъ до вежъ,
множество полона взяша, женъ и дтей».

Міжусобиці князів Київської Русі призвели до
занепаду держави. Мініатюра з літопису
(XIII ст.).

Юрій Долгорукий на київському
престолі за два роки до своєї смерті та
чергового повстання киян. Мініатюра з
Радзивілівського літопису (XV ст.).

В Іпатіївському літописі від 1146 року йдеться про перевоз, розташований неподалік впадіння Десни у Дніпро. У ньому, зокрема, згадується, як під час битви Ізяслава з Ольговичами один із них – Святослав, «бежа на устье Десны за Днепр», після чого переможці «идоша до них до Вышегорода, и до Днепра, до устья Десны, и до перевоза до Киевского, секуще я».

Чимало літописних подій пов'язані з дніпровськими островами, зокрема Трухановим. Саме на ньому, поблизу Долобського озера, у 1103 році Володимир Мономах влаштував доленосний з'їзд, під час якого зумів згуртувати князів для спільної боротьби з половцями: «Вложи Бог Володимеру в сердце и нача глаголити брату своему Святополку, понужая его на поганья, на весну [...] и прииде Володимер, и сретостася на Долобеске, и седоша в едином шатре, Святополк с своею дружиною, а Володимер с своею».

Цей острів та озеро відомі й тим, що тут у 1158 році кияни розгромили військо князя Юрія Долгорукого, а 1180 року – Ігоря Святославовича. Літопис іронічно розповідає, як «Ігор, побачивши, що половці [його союзники] переможені, і так з Кончаком, вплигнувши до човна, тікав на Городок до Чернігова».

На Трухановому острові, за припущеннями дослідників, знаходилася заміська резиденція князя Юрія Долгорукого, яку він називав «Раєм». У травні 1158 року, після смерті князя, кияни, котрим не подобався жадібний і жорстокий володар та його поплічники, повбивали челядь та зруйнували маєток.

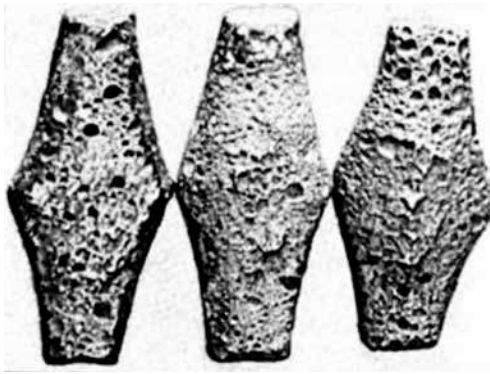
У стародавніх літописах згадується про ще один острів розташований навпроти Видубицького монастиря. Наприклад, у записах, датованих 1149 роком щодо переговорів київського князя Ізяслава Мстиславовича з Ростиславом Юрійовичем, є така фраза: «[...] и в то время стояше Изяслав противу святому Михаилу у Выдобыча, в острове, Ростислав

же приеха ту». Його назву встановити не вдалося, оскільки з тих часів води Дніпра не раз міняли конфігурацію берегів та островів.

На думку істориків, у період Київської Русі на Київському Лівобережжі існував лише один постійний населений пункт – містечко Городець або Городець Пісочний. Вважається, що він розташовувався у піщаних дюнах на березі однієї з стариць Десни – Радосині (Радунці), яка впадала в Дніпро.

Життя і загибель Городця Пісочного є живою ілюстрацією твердження, що природні умови Лівобережжя не дозволяли зводити фортифікаційні споруди, здатні надійно захистити від підготовленого ворога.

За однією з версій, будівництво цього містечка у X ст. ініціював легендарний князь Володимир Святославович, котрий заснував на Лівобережжі удільне Переяславське князівство та збудував велику мережу фортець і містечок, покликаних стримувати набіги кочівників. Городець Пісочний був одним із найважливіших елементів цієї оборонної системи, оскільки мав захищати підступи до Києва.

«Київські» гривни, які мали шестикутну форму і містили 150 г срібла, ввійшли у обіг у Київській Русі в XI ст. Проіснували до татаро-монгольського нашествия.

Прикраси київської культури, виконані в техніці виїмчастих емалей II-V ст.

Ювелірні вироби київських майстрів XII-XIII ст., золото.

Городець займав важливу стратегічну позицію, недаремно літописні згадки про нього найчастіше стосуються певних воєнних подій (1026, 1078, 1098, 1111, 1134, 1142, 1151, 1170 рр.). Крім того, прикордонний статус містечка робив його дуже зручним місцем для мирних перетрактацій. Наприклад, тут у 1026 році Ярослав Мудрий уклав мир зі своїм братом, Чернігівським князем Мстиславом: «Ярослав совокупи воя многы, и приде Киеву, и сотвори мир с братом своим Мстиславом у Городьца. И разделиста по Днепр Руськую землю: Ярослав прия сю сторону, а Мстислав ону: и начаста жити мирно и в братолюбьствии, и уста усобица и мятеж, и бысть тишина велика в земли».

1097 року Володимир Мономах проводив у Городці перемовини у справі про осліплення князя Василька Ростиславовича, звідси він рушив з

військом на Київ і тут уклав мир із Святополком Ізяславовичем.

У 1135 році, під час війни з Київським князем Ярополком Мстиславовичем, Всеволод Олегович Чернігівський зі своїми братами спалив містечко: «Всеволод же с братью своею... поидоша, воюя села и города ... и до Киева придоша и Городец зажгевша на святого Андрея день».

Востаннє містечко виконало свою оборонну функцію восени 1240 року, коли його захопили війська воєводи Батия – Менгу-хана. Монголо-татарські воєначальники влаштували у Городку ставку, звідки керували облогою Києва. Захопити столицю Київської Русі загарбникам вдалося лише за два з половиною місяці. Вони знищили майже всі житлові й господарські споруди, із понад 40 мурованих храмів залишилося тільки п'ять чи шість. У жорстоких січах загинули майже всі оборонці міста – з п'ятдесяти тисяч киян живими залишилися не більше двох. «Того ж року татари здобули Київ... і святу Софію розграбували й монастирі всі, й ікони, і хрести, і все узороччя церковне взяли, а людей від малого до великого вбили мечем», – оповідається про цю трагедію в літописі.

З падінням Києва давньоруська держава, фактично, перестала існувати. Монгольське нашествя та золотоординське ярмо загальмували економічний, політичний і соціальний розвиток українських земель на багато віків наперед.

РУСЬКО-ЛИТОВСЬКИЙ РЕНЕСАНС

Адміністративно-територіальний устрій Київської Русі на території України зберігався протягом майже 500 років. Він не зазнав змін ані під час монголо-татарської навали, ані в перші століття панування Великого князівства Литовського (ВКЛ). Зміни настали у XIV столітті, коли військово-політична могутність Золотої Орди почала поступово занепадати. Скориставшись з ослаблення монголо-татарської влади Велике князівство Литовське розпочало експансію на схід. 1363 року почалося поступове приєднання руських земель: Чернігово-Сіверщини, Поділля, Київщини, Східної Волині. Врешті-решт, Великий князь Литовський Гедимін став титулуватись «королем литовців і руських», а також називав себе «збирачем земель руських».

Великий князь литовський Ольгерд,
гравюра Олександра Гван'їні, 1578 рік.

Після перемоги над монголо-татарами у битві на Синіх Водах (1362 р.) литовський князь Ольгерд приєднав Київщину і Поділля до Великого князівства Литовського. У Густинському літописі під 1362 роком є такий запис: «В сие лето Ольгерд победы трех царьков татарских из ордами их...и оттоли от Подоля изгна власть татарскую. Сей Ольгерд и иныя русския державы во власть свою прият, и Киев под Федором князем взят, и посади в нем Володымера, сына своего».

У більшості випадків місцеві князі та боярство добровільно визнавали владу Литви, зокрема й київський князь Федір. Історики кваліфікують просування ВКЛ в руські землі не як завоювання, а як мирне приєднання. Нещодавно віднайдені тексти українсько-литовських угод доводять, що Київ, Кам'янець-Подільський, Переяслав, Чернігів та інші міста приєднувалися до Князівства Литовського як рівні, на правах конфедерації, і зберігали свою автономію понад 200 років.

Людність Київської Русі також віддавала перевагу Литві перед Ордою і прийняла нову владу фактично без спротиву: литовці теж сповідували православ'я, не нав'язували місцевому населенню своїх звичаїв, не відбулося важливих змін в організації життя суспільства, більш того, руська мова стала офіційною мовою князівства. Нові правителі не перешкоджали місцевому населенню дотримуватися своїх національних традицій, розвивати і примножувати їх. Завдяки такому підходу до освоєння приєднаних територій багато істориків називають Велике князівство Литовське «русько-литовським».

Крім того, фактично під рукою Литви закладалися основи української писемності й культури. Потужна духовна та політична традиція Київської Русі значно перевищувала досвід Литви і як наслідок – справила на неї помітний вплив. Звичаї Київської Русі активно сприймала насамперед литовська еліта та її князі. Вони переходили у

Велике князівство Литовське на мапі Герарда Меркатора, 1596 рік.

православну віру, вживали староруську мову, складали закони на основі «Руської правди», а литовські пани охоче родичалися з руською знаттю.

До середини XV століття Київ знову перетворюється на один із важливих адміністративних та культурних центрів Русі. За князювання Володимира Ольгердовича було зведено Київський замок – на той час наймогутнішу фортецю Подніпров'я. За Литви на українських землях поступово відживала господарська діяльність, відновлювався вплив Київського князівства, а також розширилася його територія. Київські князі литовського походження, спираючись на руську знать, наполегливо прагнули до утвердження автономії своїх володінь, тому й надалі зберігали традиції руської державності. Вони мали титул «з Божої ласки князів Київських», карбували першу, власне, українську монету, а також вдавалися до самостійних зовнішньополітичних акцій. Утім, цей період історії важко назвати ідеальним – через утиски простолюду раз у раз спалахували повстання, між політичною елітою велися жорстокі міжусобні війни за владу.

Зрештою, литовська верхівка вирішила посилити свій політичний вплив і здійснила адміністративно-територіальну реформу руських володінь. 1470 року відбулася ліквідація Київського удільного князівства – його було перетворено на звичайну провінцію – Київське воєводство, яке поділялося на Київський, Житомирський, Овруцький та інші повіти. Своєю чергою повіти ділилися на волості, які очолювали старости. Загалом з українських земель, які входили до складу Великого князівства Литовського, утворилося дев'ять воєводств. Такий адміністративно-територіальний устрій зберігався аж до часів Хмельниччини.

Литовська доба української історії відзначилася енергійним впровадженням у повсякденну практику ділового документообігу – княжі, судові, а також єпископські канцелярії вели жваву переписку, створювали правові акти, різноманітні бюрократичні документи, які добре збереглися до наших часів. Діяльність литовських урядників і православного духовенства Київської Русі того періоду залишила по собі багатий писемний спадок, з якого ми можемо почерпнути чимало цікавої інформації.

Нагадаємо важливу деталь: офіційною урядовою мовою в ті часи була мова руська. Приміром, руською мовою написаний збірник тодішніх правних постанов, так званий «Статут Литовський» 1529 року. У «Статуті» руську мову (а фактично – українську) законодавчо визначено як офіційну мову держави: «А писарь земський маєть поруску литерами и словы рускими вси листы, выписы и позвы писати, а не инымъ языкомъ и словы». Цією ж мовою було укладено і так званий «Судебник великого князя Казимира IV» 1468 року, який застосовувався у судовій практиці по всьому Великому князівстві Литовському, навіть у польському Кракові.

Велике князівство Литовське.

З менш відомих документів ми можемо скласти цілком достовірне уявлення про життєустрій тодішніх мешканців Київської Русі, зокрема й про адміністративно-господарський устрій князівства. Наприклад, земельна власність поділялася на так звані «служби» або «дворища» (ділянки землі), кожна з яких складалася з 10 литовських волок (199 десятин). Кожен власник «служби» повинен був виставляти одного воїна до князевого війська. Людей, які володіли землею на таких умовах, називали зем'янами, або «панами». Вони становили новий численний стан землевласників-воїнів, котрі володіли своїми наділами, доки виконували покладені на них військові обов'язки. Утім, вони могли заслужити право передати землю у спадок своїм прямим нащадкам. У цьому випадку «служба» отримувала статус «вислуги» або «вотчини». Таким чином пани-зем'яне стають вищою становою верствою в тодішньому суспільстві.

Крім зем'ян обов'язки з виконання військової служби покладалися на бояр, як правило, вихідців із міщан і селян, або колишніх дружинників. Приписані до замків і городів, вони виконували не тільки польову, а й замкову військову службу.

З документальних описів землеволодінь тих часів ми дізнаємося про нові види поселень, що з'являються в той період, – слободи та селища. Слободами називали поселення, власники яких надавали певні пільги їхнім мешканцям щодо сплати податків, а селищами – поселення, в яких не було постійних мешканців. Наприклад, 1489 року король Казимір передав у користування ченців Микільського монастиря землі вздовж річки Дарниці разом «з озером», які довгі роки стояли пустою. У липні 1504 року його син Олександр затвердив це право «на віки», а також надав монастирові право на володіння млином на річці Дарниці. Цікаво, що це озеро на той час вказувалося як безіменне, й лише в документах XVII ст. стало позначатися як «Дарницьке».

З віднайдених істориками документів відомо, що на початку XV ст. на Лівобережжі мав промислові угіддя монастир св. Софії. Так, у повідомленні про медові дані за 1415 р. зазначається що за Дніпром у нього є «...земля бортная,... и бобровыя гоны, и став».

Вже в тогочасних документах з'являються перші свідчення про те, що кияни вважають окремі місцевості Лівобережжя частиною міста. Зокрема, у листі короля Олександра Ягеллончика до київського воєводи Дмитра Путятича, датованого груднем 1503 року, йдеться про зобов'язання мешканців лівобережного містечка Милославичі сплачувати податки в міську казну й виконувати повинності нарівні з міщанами.

1494 року Великий князь литовський Олександр своїм правом надав Києву Магдебурзьке право, що сприяло економічному та культурному розвитку міста, а також

Великий князь Литовський Олександр.

Титульна сторінка Статуту Великого князівства Литовського. 1529 рік.

зміцнювало його політичні позиції. Цей привілей водночас звільняв киян від підсудності панів, вони отримували право на самоврядування, самостійно обирати суддів і найвищого урядника в місті – війта. Економічна складова привілею – складське право, примушувало купців продавати киянам частину товару, який йшов транзитом через місто, за вигідними цінами.

У період інтеграційних процесів між Королівством Польським та Литовським князівством, Київ набував втраченої політичної ваги, зростала чисельність його населення, розвивалася інфраструктура, активізувалася його господарча діяльність. Тоді ж розпочалося активне освоєння Київського Задніпров'я, яке облюбували монастирі, котрі з XV століття, фактично, стали повновладними господарями Лівобережжя. Наприклад, в той час Микільсько-Пустинський монастир отримав у власність землі, де знаходяться сучасні масиви Лівобережний та Русанівка. Спочатку ченці заснували тут невеличке господарство, а у 1506 році докупили у віленського міщанина Митька Григоровича більшу сусідню ділянку «с сеножатями, и с озером, и с криницами, и з их берегом». Згодом тут виникло село Микільська Слобідка, назване за іменем власника.

Економічну незалежність монастирів цілеспрямовано зміцнили ще перші великі литовські князі Ольгердовичі та Гедиміновичі, вірні прихильники православ'я, відписуючи у їх власність значні землеволодіння. Услід за князями щедрі дари, «успокоєнія души ради», приносили монастирям і пани. У XIV столітті значні земельні володіння на Лівобережжі отримують у свою власність Софійський, Печерський, Микільсько-Пустинський, Видубицький, Михайлівський Золотоверхий монастирі. Вони засновують нові поселення – селища, слободи, замкові містечка, назви яких дожили й до наших часів і стали характерними топонімами нинішнього Дніпровського району Києва. Так, на березі озера Радунка (нині – Райдужне), поблизу давнього перевозу, Києво-Подільська церква Воскресіння Христового заснувала Воскресеньку Слобідку. 1500 року цей наділ подарував храму «на віки» шляхтич і козацький отаман Євстафій (Остап) Дашкевич. Услід за духівництвом до освоєння Лівобережжя все активніше долучався й світський люд, засновуючи перші постійні поселення – села і хутори.

Архімандрит Мелетій Хребтович.

З середини XVI ст. темпи заснування нових монастирських маєтків навколо Києва гальмують внутрішні протиріччя між ними і жорстка боротьба претендентів на посаду архімандрита. Майнові протистояння між київськими владиками призводять як до втрат майна, так і до опанування нових земель. Найбільш енергійному і успішному печерському архімандриту Мелетію Хребтовичу, який мав зв'язки серед польського панства, вдалося зберегти і примножити монастирський скарб та особливо земельні володіння Києво-Печерського монастиря. У часи його адміністрації 1579 року від польського короля Стефана Баторія отримано привілей з підтвердженням усіх маєткових прав монастиря, в тому числі й на володіння, розташовані на Київському Лівобережжі.

Завдяки низці перемог литовсько-руських військ над татарами, майже півстоліття Київська Русь жила у відносному спокої, аж доки на історичну арену не вийшло зміцніле Кримське ханство. На той час Велике князівство Литовське відчутно ослабло і не могло ефективно захищатися від набігів кримців. Протягом 1482–1500 років останні здійснили низку руйнівних нападів на Київську Русь, доходили й до Львова і Варшави. Дієвий спротив новому ворогу зумів організувати князь Костянтин Острозький, який згодом став першим Великим гетьманом литовським. Сучасники стверджують, що він провів шістдесят битв із татарами. Серед найславніших перемог – битва під Ольшаницею на Київщині, в якій захоплено в полон сім тисяч татар і звільнено з їх полону понад сорок тисяч бранців.

Князь Костянтин Острозький. Портрет невідомого художника.

З авторитетом, здобутим на полі бою, князь К. Острозький зумів посилити позиції православ'я, опікувався інтересами церкви, сприяв економічному і культурному розвитку України. Саме за його підтримки відбулися перші кроки в організаційному становленні майбутніх захисників українства – козацтва. Князь Острозький дотримувався виразних антимосковських позицій, тож не раз воював проти Москви.

Загроза татарських набігів на Київ зберігалася протягом усього XVI – і навіть у другій половині XVII століття, що вирішальним чином вплинуло на характер суспільно-політичних і економічних відносин, визначення способу господарювання у місті та його околицях.

Щоб збільшити чисельність міщан, які несли основний тягар податкового навантаження, пов'язаного з обороною, польський король 1503 року заборонив Київському воєводі чинити перешкоди «людям панським, монастирським та церковним» ставати киянами. Водночас на православні монастирі було покладено повинність із утримання війська. З архівних документів відомо, що 1522 року однією з умов надання Сигізмундом I привілеїв Києво-Печерському монастирю було утримання 10 озброєних вершників: «А коли служба наша и земская бывает, ино они мають посылати на службу нашу с паном воєводою Киевским десять человек, на конех, у зброях».

Через високі податки і відносно стійку небезпеку нападів кочівників київським землевласникам було важко віднайти охочих осісти і займатися господарством на лівобережних землях, тому і зем'янам, і монастирям доводилося наймати людей, яких називали отаманами. Саме вони вишукували бажаючих осісти на замських землях, щоб господарювати і сплачувати податки.

У порівняно сприятливих умовах середини XVI століття чисельність населення Києва стрімко збільшується: з 6 тисяч мешканців 1552-го до 12 тисяч 1571 року.

ПОЛЬСЬКА ЕКСПАНСІЯ

1569 року згідно з Люблінською угодою Велике князівство Литовське об'єдналося з Королівством Польським у єдину федеративну державу – Річ Посполиту. У межах цього державного новоутворення українські землі було поділено на Руське, Белзьке, Подільське, Волинське, Київське та Брацлавське воєводства. Для трьох останніх воєводств на деякий час було збережено дію Литовського статуту й офіційний статус руської мови. Позитивний наслідок акту – Люблінська унія спричинила пришвидшену інтеграцію центральних українських земель і місцевої знаті до західноєвропейської політико-соціальної спільноти. Негативний – агресивна політика колонізації, яку здійснювали нові правителі стосовно корінного населення як еліти, так і простолюду, супроводжувалася жорстким економічним тиском, упослідженням за релігійною та національною ознакою.

Протягом короткого терміну Київське воєводство цілковито опинилося під польською владою. Польські чиновники і знать, які поступово займали усі найважливіші посади в органах судочинства, магістратах, перебрали під свій контроль усі сфери життя місцевого населення. На всій території Лівобережної України запроваджується польське законодавство. Внаслідок польської експансії значно посилюється процес закріпачення селянства. Особливої гостроти набули питання віри і мови: повсякчас зростали утиски православного люду, польська мова почала домінувати в усіх сферах економічного та суспільно-політичного життя. У власній країні українців принижували і переслідували: силоміць перетворювали на кріпаків, карали без суду, забороняли будувати православні церкви, обіймати державні посади, навчати грамоти, вільно селитися в містах, а також вступати у ремісничі цехи.

Карта Польського описана в її кордонах і місцевостях 1570 р.

Печатка київського магістрату (1550 р.).

Незважаючи на значні утиски з боку польської адміністрації, на спільний корінь проблем, у середині київської громади також посилювалося протистояння. Так між містом і православними монастирями, які володіли значними маєтками на Київському лівобережжі, десятиліттями не припинялися суперечки економічного характеру. Монастирі постійно намагалися розширити власні володіння за рахунок земель міста, часто – агресивним способом, здійснюючи економічний і фізичний тиск на міщан. Розв'язання конфліктів між обома сторонами ускладнювалося тим, що попри політично-конфесійні колізії Речі Посполитої монастирі завжди знаходили у владі впливових заступників своїх прав. Наприклад, стараннями ігумена Києво-Печерського монастиря свята обитель отримала у власність землеволодіння вздовж південного берега озера Тельбін поруч із Неводницьким перевозом. Невдовзі тут виросло монастирське село Кухмістерська Слобідка.

В історії збереглося чимало документальних свідчень про ці непрості стосунки. Наприклад, протягом XVI – XVII століття тривала суперечка за право на користування лісами і пушчами довкола Києва. Згідно з привілеєм короля Казимира від 1494 року, за київськими міщанами визнавалося право на заготівлю

деревини в лісах навколо міста. Монастирі, яким належала більшість довколишніх лісів, у гонитві за додатковими прибутками домоглися обмеження прав киян: 1529 року король Сигізмунд I заборонив брати дерево без дозволу в панських та монастирських лісах довкола Києва. На цьому протистояння не припинилося. 1566 року, в результаті багаторічної тяжби, кияни змогли отримати дозвіл від короля Сигізмунда II Августа брати ліс для будівництва на відстані трьох миль навколо Києва, а ще за 15 років вільну зону для міщанських вирубок збільшено до п'яти миль.

Рішення суду про розмежування володінь за Дніпром Печерського та Микільсько-Пустинського монастирів, січень 1509 р.

У XVI столітті почастишали напади кримських татар на Україну. Гравюра з угорської хроніки XV ст. «Орда повертається з ясиром».

КОЗАЦЬКА ДОБА: ЗА ВОЛЮ І ВІРУ

У першій половині XVI століття в українському суспільстві виокремився новий потужний стан – козацтво. Молода, буйна сила справила неабиякий вплив на подальший розвиток нашого народу, в тому числі й Київщини. Одним із перших козацьких ватажків став згаданий раніше шляхтич Євстафій Дашкевич, який мав значні землеволодіння на Київському Лівобережжі, відомі як «земля Остафіївська». Політичне і правове визнання козацтва польською владою як нового соціального стану стало реальністю після створення війська реєстрових козаків. Це відбулося 1572 року згідно з універсалом короля Сигізмунда II Августа. За реєстровиками закріплювалася низка вольностей – прав і привілеїв, що вирізняли їх з-поміж інших верств тогочасного суспільства.

Систематичне приниження українського населення та вірних православної церкви з боку Речі Посполитої викликало природний спротив. 1591 року спалахнуло перше велике антипольське козацьке повстання під проводом Кшиштофа Косинського. Козацьке військо швидко розросталося, поповнювалося селянами й міщанами. Невдовзі під його контролем опинилися Брацлавське та Київське воєводства і навіть київський замок. У червні 1592 року повстанці, підтримувані міщанами та тутешніми селянами, почали облогу київської фортеці. «Козаки низові по кілька рот на місто і на замок київський надходили і гармати, які ліпші, порох і всю стрільбу ґвалтом побрали», писав у листі до короля київський воєвода князь Костянтин Острозький.

Після загибелі ватажка козаків К. Косинського у травні 1593 року повстання згасло. Проте вже у вересні Подніпров'я знову охоплено заворушеннями, спровокованими знущаннями київського воєводи над захопленими в полон козаками-переговорниками. Козацьке військо оточило Київ і почало облогу, але вона тривала недовго – намовлені поляками кримські татари напали на Січ та зруйнували її. Ця звістка змусила січовиків повернутися на Запорожжя, взявши з київського воєводи викуп – 12 тисяч злотих. У історичних джерелах знаходимо свідчення про перебування у цей час повстанців і на теренах Київського Лівобережжя. Так, у середині вересня 1593 року, навпроти Либідського перевозу в Осокорках, отаборився чотиритисячний загін козаків, котрі вимагали від київської влади покарати винних у смерті своїх побратимів.

У 2010 році Укрпошта видала поштову марку на честь керівника першого козацького повстання К. Косинського.

Воєвода київський князь Василь Костянтин Острозький (1526–1608 рр.).

Грамота про відновлення єдності Української Церкви з Апостольським Престолом. 1596 р.

Перша карта України, видана у 1603 році. Автор – Томаш Маковський, друкар, художник і гравер при дворі князя Радзивілла.

Єлисей Плетенецький, архімандрит Києво-Печерської лаври (1599-1624рр.), засновник Лаврської друкарні і першої в Центральній Україні паперової фабрики.

Таким Северина Наливайка зображали у XVIII столітті.

Черговий виток кривавого протистояння між католиками і православними спровокувала Берестейська унія, ухвалена 1596 року. Невдовзі після цієї події шість єпархій Київської митрополії прийняли положення унії, а під опіку унійного митрополита потрапили Софійський кафедральний, Михайлівський Золотоверхий, Микільсько-Пустинський та Видубицький монастирі з усіма маєтностями. 15 грудня 1596 року король Речі Посполитої Сигізмунд III видав універсал про введення в дію положень цієї угоди на території всієї держави, проголосивши уніатську церкву обов'язковою для всього православного населення України. Більш того, відповідно до цього документа, всі православні церкви та їх власність належало передати уніатам. Фактично Православна церква опинилася поза законом на території Речі Посполитої. Православні ієрархи активно боронили свою власність, в тому числі й правовим шляхом. Наприклад, збереглися документи того періоду – багаторічний судовий процес Києво-Печерського монастиря проти Домініканського кляштору щодо прав на село Дарниця.

Утім, уніатська експансія особливо не заважала київським монастирям збільшувати свої земельні статки. Зокрема, у списку володінь Києво-Печерського монастиря в цей період значилися міста Васильків і Радомишль, більш як півсотні хуторів, сіл, слобідок, величезні угіддя, в тому числі й дарницькі млини.

Через економічну конкуренцію між православними монастирями часто спалахують міжусобиці, про що, наприклад, свідчить судовий позов, який у березні 1605 року висунув архімандрит Києво-Печерського монастиря Єлисей Плетенецький проти ігумена Микільської обителі Рафаїла з братією. У ньому йшлося про спробу перепорядкування «имения Дарницкого».

Річ Посполита, яка розцінювала унію як перехідний етап до повного покатоличення України невійськовим шляхом, мимоволі каталізувала об'єднавчі процеси в православному середовищі й отримала багаторічну релігійну боротьбу. Українське суспільство змогло згуртуватися під тиском спільного ворога й нарощувати йому відсіч. На захист Православ'я усе частіше виступало козацтво. Учасники чергового масштабного антипольського повстання 1594–1596 років на чолі з С. Наливайком проголосили, що виступають не лише на захист вольностей, а й «віри православної». Його трагічні колізії не минули й Києва.

У квітні 1596 року на місто, яке перебувало під контролем козаків-повстанців, рушив з великим військом польський гетьман Станіслав Жолкевський. Розуміючи, що Київ не вдасться відстояти, козаки переправилися на лівий берег Дніпра, де облаштували міцні позиції. Поляки не відважилися на небезпечну переправу, а вирішили дочекатися підмоги. Тим часом козаки отримали звістку, що з Білорусі на з'єднання полякам прямує литовське військо. Повстанці вирішили покинути свої позиції, а щоб прикрити відступ, у таборі залишили сотню кіннотників і розпочали переговори з С. Жолкевським, щоб затримати його в Києві та виграти час для маневру. Очевидно, отримавши інформацію про те, що на лівому березі залишилося небагато козаків, поляки все ж вирішили здійснити переправу, однак запорозькі човни, які напередодні піднялися вверх по Дніпру, під орудою січового отамана К. Підвисоцького несподівано напали на ворога. Протягом трьох днів козаки не давали жовнірам С. Жолкевського переправитися на лівий берег, сутички тривали і на дніпровських островах, і у прибережній смузі.

Станіслав Жолкевський.

В умовах політичної нестабільності й перманентного загострення міжконфесійних конфліктів почастишали випадки привласнення православними священиками церковного майна. Старші ієрархи не завжди могли цьому запобігти, відтак прихожани перебирали на себе функцію управління церковним майном. Так, 1611 року київський міський уряд встановлює прямий патронат над Києво-Подільською церквою Воскресіння Христового, призначаючи ктиторами власних урядників. Із цього часу міська громада стає фактичним розпорядником землі та доходів з неї, насамперед розташованих у Воскресенській Слобідці.

Козацький табір перед боєм.

Митрополит Петро Могила.

Братський монастир та Духовна Академія, листівка 1911 р.

Гетьман Петро Сагайдачний.

Захист віри і нації від польської експансії відбувався не лише збройною силою, а й культурним спротивом. Головним чином саме задля цієї мети 1615 року було засновано Київське Богоявленське братство. Це товариство здійснювало діяльність за рахунок коштів і добровільних пожертвувальників: кращих представників української шляхти, духовництва, міщан, ремісників і купців. У 1615–1616 роках коштом братчиків засновано Братський монастир та школу при ньому (майбутня Києво-Могилянська академія). Вступ до братства гетьмана П. Сагайдачного з усім Військом Запорозьким надав йому великої політичної ваги. Товариство перетворилося на могутній осередок національно-визвольного руху й культурного відродження. Спираючись на допомогу козацтва, Київське братство розгорнуло активний спротив полонізації краю, стало значною перешкодою для запровадження унії в Україні.

Його перший великий успіх – участь у відновленні православної церковної ієрархії, ліквідованої внаслідок проголошення Берестейської церковної унії 1596 року.

1620 року єрусалимський патріарх Феофан на прохання братчиків і козацького гетьмана Петра Сагайдачного висвятив для Київської православної митрополії митрополита Іова Борецького та нових єпископів, що дало поштовх до реального відновлення православної Київської митрополії та повернення контролю над маєтками монастирів. Крім того, Київське братство отримало від Феофана статус самоврядної одиниці (ставропігії), незалежної від київського митрополита. Наполегливість братчиків, посилена козацькими звितягами, врешті-решт призвела до визнання керівництвом Речі Посполитої Православної Київської митрополії.

У культурному піднесенні Києва початку XVII ст. важливу роль відіграв митрополит Петро Могила. Очоливши Київську митрополію 1633 року, він приділяв велику увагу впорядкуванню церковного життя, яке занепало за роки польського правління. Його здобутки добре відомі: заснування школи і друкарні при Києво-Печерському монастирі, видання численних богословських праць, відбудова зруйнованих ще монголо-татарами соборів Успенського та Святої Софії, церкви Трьох Святителів і Спаса на Берестові. За його управління значно розширилися маєтності київських монастирів на Лівобережжі. Крім того, історики з'ясували, що його неофіційна митрополича резиденція знаходилася на лівому березі Дніпра, біля озера Тельбін, про що опосередковано свідчить історія з купівлею села Позняки.

У XVII столітті родина намісників головного храму Київської митрополії на прізвище Паньковичі незаконно передала у приватну власність декілька земельних наділів і сіл митрополії. Щоб повернути відчужене майно, київський воєвода разом із представниками митрополита розпочав судову тяжбу з Паньковичами. Мабуть, на певному етапі справа зайшла у глухий кут, відтак Петро Могила просто придбав одне із сіл – Паньковщину – за власний кошт. Сплатив за нього 4000 злотих і відразу ж передав у власність церкви на потреби православного просвітництва. Згодом П. Могила перейменував село, назвавши його Позняківщиною.

У документі тих часів, за підписом генерального возного Андрія Висковського, міститься зауваження, що «його світлість (П. Могила. – **Авт.**) проживав поруч із Позняківщиною», а отже він добре знав цю місцевість. Очевидно, що мова йде про замиську резиденцію митрополита, призначену для відпочинку, оскільки добре відомо, що будинок Петра Могили, у якому він постійно мешкав, знаходився поруч із Софійським собором. Задніпровська ж резиденція, за визначенням сучасників П. Могили, – на березі озера Тельбін, ближчому до Дніпра.

Для митрополита було надзвичайно важливим і принциповим, щоб його дарування назавжди залишилися у власності Києво-Могилянського колегіуму. Про це свідчить його духовний заповіт, датований 1 січня 1647 року, в якому він просить свого рідного брата та інших можливих спадкоємців за будь-яких обставин залишити «фільварочок Позняківщину» у власності братчиків. Він також заповідає монастирю 4000 злотих на випадок виникнення судових спорів. Вчинок митрополита виявився напрочуд далекоглядним: 1671-го та 1686-го рр. монастир у силу різних обставин залишався без засобів на існування, і Позняки якийсь час були чи не єдиним джерелом доходів для ченців і викладачів Києво-Могилянського колегіуму.

Перша половина XVII століття відзначилася значним посиленням процесів колонізації України. Польський король Сигізмунд III заповзівся остаточно покатоличити східні воєводства Речі Посполитої, не шкодуючи для досягнення мети ані військової сили, ані політичного тиску на українську шляхту. Здавалося, що йому вдасться реалізувати цей план: за півстоліття польського правління на Київщині та в інших воєводствах майже не лишилося впливової української шляхти, здатної очолити спротив. У цей час на широку політичну арену вийшло козацтво, яке оголосило себе захисником православної віри, що в ті часи означало й захист прав і свобод посполитих, на які вела наступ велика і дрібніша польська шляхта.

Агресивна політика Речі Посполитої призвела у 1620–1630 роках до цілої серії козацьких повстань і, відповідно, жорстоких акцій з їх придушення.

Весною 1630 року польський уряд направив у каральний похід проти козаків 12-тисячне військо на чолі з коронним гетьманом С. Конєцпольським. Поляки форсували Дніпро під Києвом, але на лівому березі потрапили у засідку козаків і сам С. Конєцпольський мало не попав у полон. За місяць, діставши підмоги, польські загони знову перетнули Дніпро, але вже під Переяславом. Саме поблизу цього міста відбулася двотижнева запекла битва, у якій козацькі війська на чолі з гетьманом Тарасом Трясилом отримали перемогу над ворогом, а відтак і взяли під свій контроль практично усе Подніпров'я. Налякана козацькими військовими успіхами, польська адміністрація масово покидала Київщину, козаки повертали православні храми і маєтки у власність вірян.

План Києва початку XVII ст., німецька гравюра.

З року в рік боротьба українців з поляками посилювалася. Послаблена внутрішніми війнами країна водночас потерпала від набігів татар, магнати та влада Речі Посполитої або не мали сил, або не хотіли реагувати на цю загрозу. Так, за період з 1600 по 1647 рік зафіксовано 70 татарських набігів на Київщину і Брацлавщину. За таких умов українці мусли самі боронитися від татар і формувати власні збройні загони для захисту від них.

Цілком зрозуміло, що організовані збройні загони діяли не лише проти кочовиків, а й мстилися за утиски з боку польської шляхти. Україною прокотилася низка повстань, наймасштабніші – під проводом Павла Бута, Івана Сулими, Дмитра Гуні та Якова Остряниці.

Козак-піхотинець з мушкетом. Гравюра із книги К. Саковича «Вірші на жалісний погреб шляхетного рицаря Петра Конашевича Сагайдачного» (1622).

Попри те, що польським військам щоразу вдавалося перемогти українців, ці війни відіграли значну роль у нашій історії, оскільки суттєво гальмували процеси ополячення й окатоличення, зменшували тиск феодального гніту та сприяли формуванню національної свідомості.

Цікаво, що на тлі постійних воєн, перша половина XVII ст. відзначилася бурхливим економічним і культурним піднесенням Київщини й України загалом. Так, лише у Київському воєводстві в цей період з'явилося понад 200 нових міст і містечок, а загалом їх чисельність виросла майже до 350. На щорічні ярмарки, які відбувалися в Києві двічі на рік, приїжджали купці з усієї Речі Посполитої та з сусідніх країн. Зростала й чисельність населення міста: якщо наприкінці XVI століття у Києві мешкало 10–12 тис. осіб, то у 20-і роки XVII ст. воно досягло 20 тисяч. Київ поступово повертав позиції центру українського церковного й культурного життя, відроджував славу одного з найбільших торговельних центрів на перехресті Європи і Сходу – на його ринках купці жваво торгували збіжжям, сіллю, кінями, східними прянощами, тютюном, шовком, хутром, залізом і сільськогосподарським реманентом. У місті вільно ходила відома в Європі валюта, містяни розплачувалися празькими і литовськими грішми, угорськими флоринами, німецькими талерами, польськими злотими тощо. Наприклад, згідно з архівним записом від 1631 року, ігумен Микільського монастиря Серапіон Бельський сплатив подимне за «млин Дарницький» у розмірі 40 польських грошей.

Зрештою, Річ Посполита зробила висновки із заворушень на теренах східних воєводін і пішла на поступки. 1633 року сейм затвердив спеціальні «Статті для заспокоєння руського народу», якими вища духовна влада в Україні закріплювалася за київським митрополитом, а сам митрополит обирався православними ієрархами. Цим же документом православному духовенству повернули раніше відібрані київські церкви і монастирі, крім Видубицького.

Серед вольностей, які отримали козаки згідно з цим документом, окремо оговорювався дозвіл на вільне поселення на всій території України. Проте магнати і шляхтичі часто ігнорували цей пункт, побоюючись заворушень, і не дозволяли їм селитися ані на панських землях, ані в межах міст і сіл. Відтак найчастіше вони осідали на коронних землях поблизу міст, засновували села і хутори, які на довгі віки зберігали статус козацьких і не підпорядковувалися ані панській, ані духовній владі, лише світській. Не став виключенням і Київ. Магістрат заборонив козацькій вольниці селитися в межах міста, відтак у цей період на його околицях виникло чимало козацьких поселень, в тому числі й на Лівобережжі. Деякі зберігали статус козацьких аж до кінця XIX століття, як от Биківня чи Дарницькі хутори.

ЗЕМЕЛЬНІ СПРАВИ ЗА БАТЬКА ХМЕЛЯ

На відміну від інших регіонів України, населення Подніпров'я завжди відрізнялося надзвичайним волелюбством. Тутешні селяни і міщани вважали себе людьми незалежними і самостійними, не сприймали кріпаччини і врядування поляків. Серед козацтва взагалі панувала думка, що 1582 року король Стефан Баторій дарував їм привілеї, котрі зрівнювали їх у правах із шляхтою. Віра у приналежність до вільного люду обумовлювала постійну готовність мешканців Наддніпрянщини боротися за свою свободу.

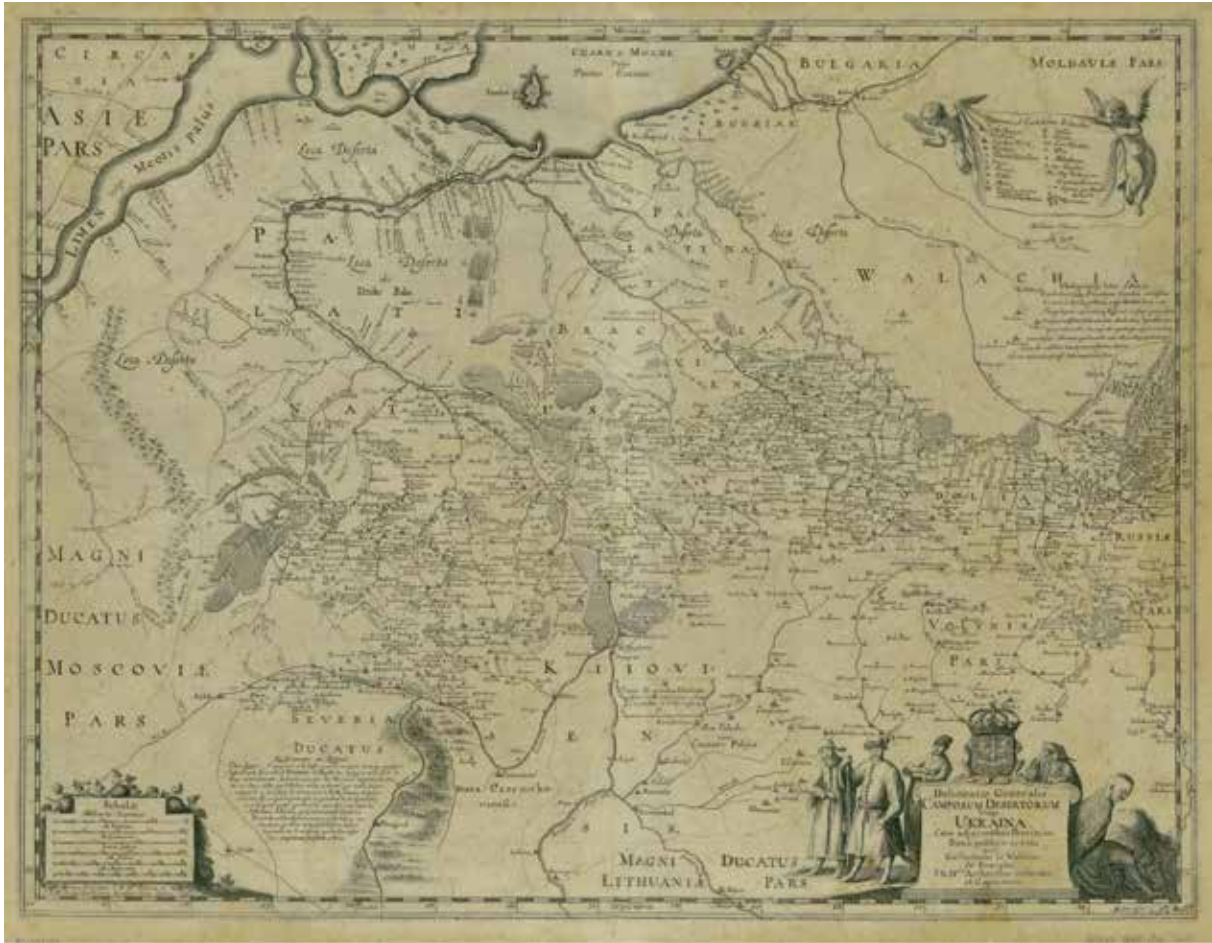
Гетьман Війська Запорозького Богдан Хмельницький під церковні передзвони й гарматні постріли в'їхав до Києва через Золоті ворота. Цій події присвячена картина Миколи Івасюка «Вїзд Богдана Хмельницького до Києва» (1912 рік), Національний художній музей України.

Не дивно, що за таких настроїв вони активно підтримали повстання Богдана Хмельницького 1648 року, в результаті якого де-факто вибороли незалежність.

У грудні 1648 року, після низки блискучих перемог над військами Речі Посполитої, гетьман Б. Хмельницький тріумфально вступає в Київ та проголошує створення нової козацької держави, яка залишилася в нашій історії під назвою Гетьманщина.

На визволених українських землях скасовувався польський адміністративний устрій і впроваджувався власний – підконтрольну територію було поділено на 16 полків, до складу яких входили сотні, які одночасно були і військовими формуваннями, і адміністративно-територіальними одиницями. Адміністративні центри утворювалися у найбільших містах, містечках, а також великих селах. Військово-адміністративну владу на території полків і сотень здійснювали, відповідно, полковники і сотники. У кожній адміністративній одиниці існували полкові чи сотенні військові канцелярії, суди тощо. Містами, що мали Магдебурзьке право, в тому числі й Києвом, керували магістрати на чолі з війтами, в інших – порядкувала козацька адміністрація. У селах справами відали старости, яких обирала селянська громада, а справами козаків – обрані ними отамани.

Київське Лівобережжя увійшло до складу Гоголівської сотні – спочатку Переяславського, а згодом Київського полку Гетьманщини, з центром у містечку Гоголів (нині село Броварського району Київської області).

Генеральна карта України інженера і військового картографа французького походження Гійома Левассера де Боплана, 1648 рік.

Незважаючи на те, що Богдан Хмельницький обрав собі за столицю Чигирин, у Києві відбувалися динамічні процеси відродження культури та націєтворення. Навіть попри низку воєн, які тривали в цей період, помітно активізувалося ділове життя міста. Енергійним духовним та громадським життям жили й київські монастирі, про що свідчать десятки документів, які збереглися з тих часів. Цьому сприяла й значна матеріальна підтримка, яку вони отримували від гетьманської влади.

Символічно, що Богдан Хмельницький послідовно обстоював права і вольності киян та київських монастирів як складових незалежної України.

У багатьох гетьманських універсалах, окрім політичних чи військових питань, йшлося про упорядкування господарської діяльності в країні. Наприклад, в універсалі від 1649 року вирішується питання про «послушенство» селян лівобережного села Вишеньки Київському Флорівському монастирю, тим же роком датований дозвіл Київському Пустинному Микільському монастирю ловити рибу в Дніпрі та заборона козакам робити шкоду в лісах Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря.

У документах того часу зберігся цікавий епізод про належність села Вигурівщина, який можна вважати показовим у сенсі розуміння тогочасної логіки державотворення на місцевому рівні. Після визвольної війни 1648–1654 років жителі Києва та навколишніх сіл відмовлялися визнавати феодальні привілеї старих і нових панів, вважаючи себе вільними людьми. Так, козаки і міщани Вигурівщини, поділили і стали безборонно користуватися панською землею. У травні 1654 року гетьман Богдан Хмельницький видав два універсали про передачу Вигурівщини у володіння Михайлівському монастирю та про «послушенство і підданство міщан села ігумену».

Проте мешканці села не хотіли коритися наказу і влітку 1654 року звернулися з чолобитною до московського царя Олексія Михайловича з проханням повернути їм землі, «которые предков наших мещан киевских, шляхта поотымывали и маетности себе поделали, местечки, села поосаживали».

Ані гетьманську, ані монастирську владу нехить селян не спинила. Щоб змусити їх виконувати рішення Богдана Хмельницького, була утворена спеціальна комісія на чолі з київським полковником Василем Дворецьким. На основі її висновків у липні 1657 року Б. Хмельницький остаточно ухвалив: «ми тоє містечко Вигурівсчизну з... всіма акциденциями, котрих перед войною дедичі панове і їх намісники заживали... передаємо на монастир светого архистратига Михаила ЗолототOVERХОГО».

Згодом монастир значно розширив цей маєток, скупивши наприкінці XVII століття невеликі ділянки посполитих і козаків на південь від села.

У дусі тогочасної європейської демократії Б. Хмельницький також завзято обстоював права міщан та самоврядування міст. Про це свідчать, зокрема, універсали про заборону козакам вимагати від киян данину, а також захоплювати землі й сіножаті київського магістрату.

Попри прагнення Б. Хмельницького створити повноцінну незалежну державу політична і військова обстановка складалися не на користь України. Гетьман був вимушений звернутися за допомогою до російського царя і йому, першому з українських очільників, судилося на практиці дізнатися про особливості ординської політики Московії, яка ґрунтувалася на обмані і маніпуляціях, спрямованих на внесення розбрату між простолюдом та елітою країни.

Універсал Б.Хмельницького на вилов риби у Дніпрі для Київського Пустинного Микільського монастиря від 30 березня 1652 р., яким дозволялося ловити рибу не тільки на лівому березі Дніпра, а й на правому.

Строї київських міщан XVII ст.

1654 року, після укладання договору з Москвою у Переяславі, зокрема й щодо спільної боротьби із Польщею, Росія надсилає в Україну тринадцяте військо на чолі з князями Ф. Куракіним та В. Волконським. Проте росіяни не виконують угоди – не поспішають воювати з Річчю Посполитою. Натомість займають Київ і розпочинають будівництво фортеці, попутно влаштувавши перепис киян, а згодом і банальне пограбування міщан та монастирів. До виконання головного пункту угоди – участі у війні з поляками – московське військо вдалося аж за рік.

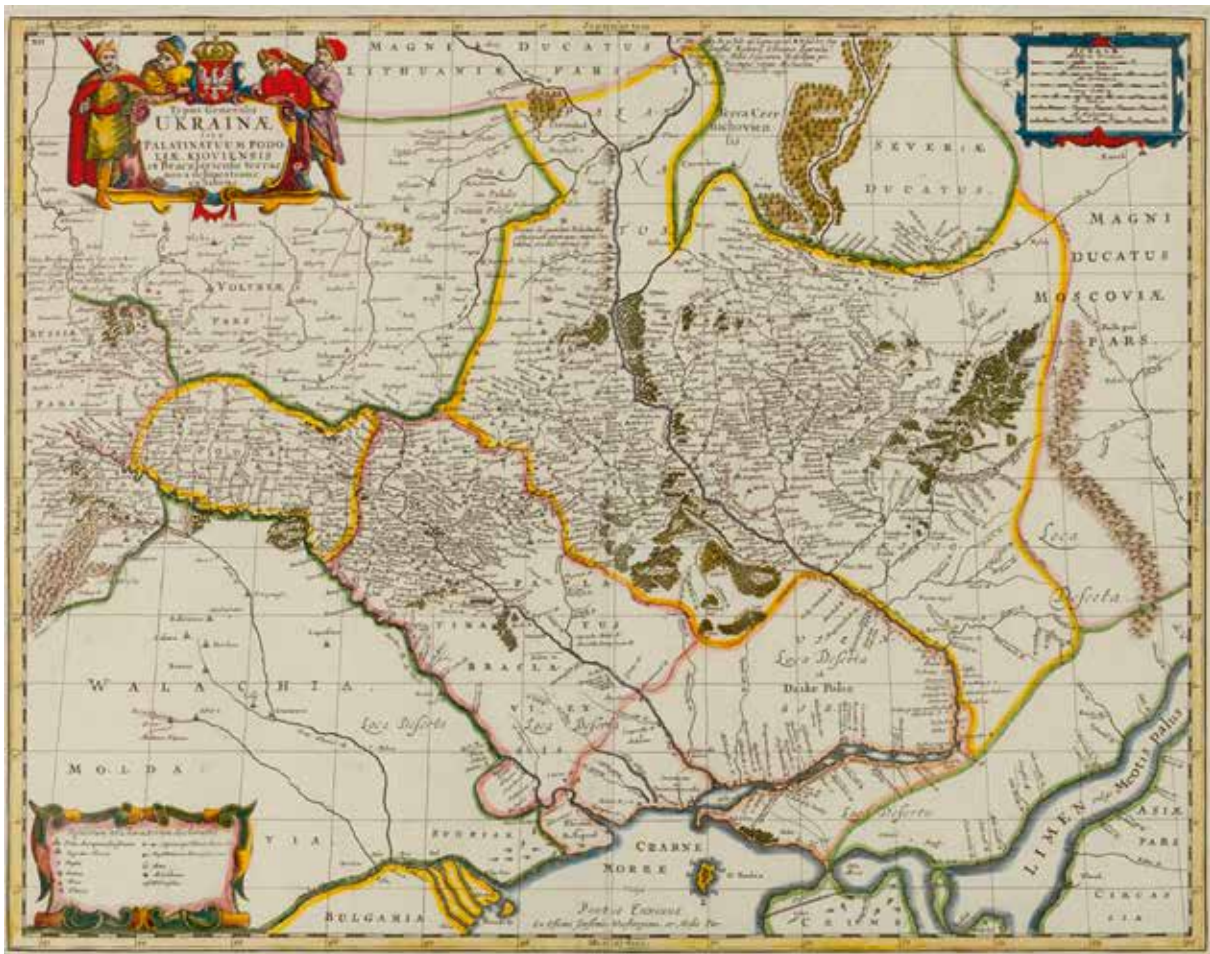

ПІД ВЛАДОЮ МОСКВИ. ПОЧАТОК

Після смерті Богдана Хмельницького 1657 року в країні розпочався тридцятирічний період кровопролитних міжусобиць, відомий під назвою Руїни, який завершився розпадом України на Правобережну та Лівобережну частини.

Українські етнічні території поділили між собою Польща і Московія (за Андрусівським мирним договором від 1667 року). Правобережжя відійшло до Речі Посполитої, а Лівобережжя та Київ із правобережною територією в одну милю навкруги, – опинилися під контролем Росії. Згодом, за Московською угодою 1686 року, цей терен дещо збільшився і набув форми трикутника з кутами – на півдні селище Митниця (поблизу Василькова), заплава річки Ірпін у верхній течії Дніпра, а в нижній – до річки Стугна.

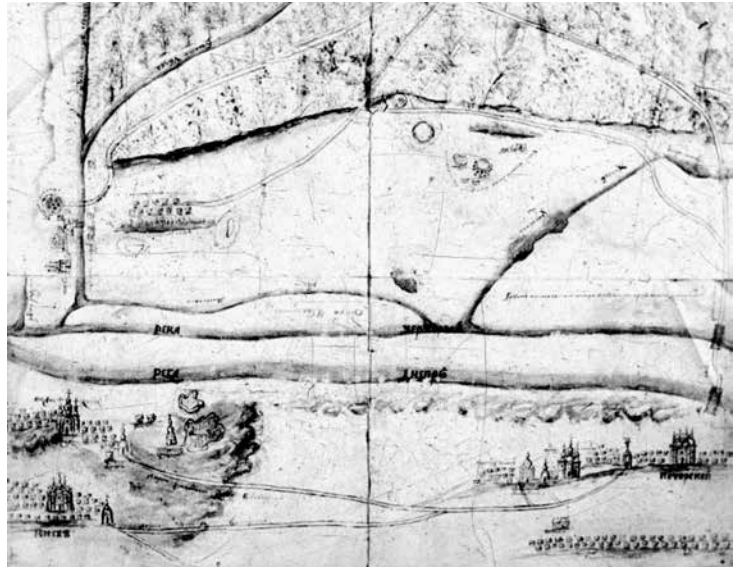
Польща, поновивши владу на Правобережній Україні, невдовзі скасувала полковий устрій і відновила поділ на воєводства. На Лівобережжі полковий устрій більш-менш повноцінно функціонував до 1708 року, поки Петро I не вирішив поділити країну на вісім губерній. Створення на території України Азовської та Київської губерній фактично поклало початок діяльності паралельних органів державного управління. Губернії, які спочатку склалися з прилеглих до них земель, також поділялися на дрібніші адміністративні одиниці – розряди і прикази. Київ став центром Київської губернії, до складу якої, крім українських територій, увійшли російські з такими містами, як Орел, Вороніж, Курськ, Білгород. Центр Київського полку перенесено в містечко Козелець (нині Чернігівська обл).

Карта Генеральна України або воєводств Подільського, Київського і Брацлавського 1660 – Генеральна карта України або воєводств Подільського, Київського і Брацлавського, 1660 рік.

Грамота російського царя Петра Олексійовича на затвердження Дмитра Полоцького київським війтом, 1700 рік.

Лівобережжя.
Маєтки Пустинно-Микільського монастиря, 1719 р.

Після чергового поділу губернії 1719 року на чотири провінції (Київську, Білгородську, Орловську та Севську) населені пункти Лівобережжя навпроти Києва увійшли до складу Київської провінції, а сотенний центр Київської сотні – перенесено у Бровари.

З часу укладання між Україною та Росією Березневих статей 1654 року Москва вела цілеспрямовану політику на обмеження прав і привілеїв Гетьманщини. Протягом 1662–1717 рр. вона реалізовувала їх через Малоросійський приказ, а протягом 1722–1727 рр. – Малоросійську колегію. Хоча полковий устрій в Україні формально зберігався до остаточного скасування Гетьманщини (1781 рік), реальна влада на Лівобережжі перебувала в руках російських чиновників.

Для феодально-кріпосницької системи монастирського землеволодіння цей період став справді «золотим» віком. В обмін на підтримку чужоземної монархії київські монастирі знову отримали право самочинно розпоряджатися у своїх маєтках лісовими угіддями, рибними ловами, а російські царі регулярно збільшували їх володіння. Наприклад, спеціальним указом Петра I Микільсько-Пустинський монастир отримав у користування весь Труханів острів.

Після невдалого Прутського походу (1711 рік) російської армії на чолі з Петром I виникла загроза нападу на Київ військ Османської імперії і кримських татар. Для відбиття вірогідного нападу турецької армії в районі Микільської Слобідки росіяни збудували «міцний шанець» – земляне укріплення, в якому розташували артилерійську батарею для захисту переправ через Дніпро.

Ще за 15 років нова загроза масштабної війни між Росією і Туреччиною спонукала російського імператора Петра II повернути українцям низку вольностей, скасованих його попередниками. Так, 1727 року було ліквідовано Малоросійську колегію й відбулися вибори нового гетьмана України. Ним став миргородський полковник Данило Апостол. За його гетьманства здійснено чимало реформ, які позитивно позначилися на житті українців і значно посилили автономію України. Зокрема, він домогся дозволу для запорожців селитися у слобідках, навів лад у податковій сфері та сформував державний бюджет Гетьманщини, здійснив реорганізацію полкових, сотенних і сільських судів, захищав права селян, відновив стародавні вольності українських міст, досягнув суттєвого пом'якшення дискримінаційної політики Росії проти торгівельної діяльності українських купців, повернув у державне володіння чимало земель, незаконно захоплених приватними особами, чинив спротив переселенню росіян на територію України, вивів з-під юрисдикції російського генерал-губернатора Київ, сприяв поверненню січовиків із-за кордону тощо. Проте одразу ж після його смерті цариця Анна Іоанівна скасувала значну частину його здобутків.

У період Гетьманщини динамічно розвиваються Воскресенська, Микільська та Кухмістерська Слобідки, які перетворюються на місцеві торговельні і ремісничі осередки. Вони розміщувалися поблизу головних перевозів через Дніпро (Хрещатицького, Спаського, Наводницького) та обабіч важливих комунікацій – Київського, Бориспільського, Козацького та Черкаського шляхів. Ще з часів Хмельниччини для киян і мешканців Київського Лівобережжя важливе значення мав і Броварський шлях, який вів до Батурина, де з 1687 року знаходилася резиденція українських гетьманів.

На початку XVIII століття населені пункти Київського Лівобережжя в адміністративно-територіальному плані входили до складу сотень Переяславського та Київського полків. На жаль, детальних документальних свідчень про життя в них практично немає, оскільки до наших часів збереглися лише уривки матеріалів з ревізій лівобережних полків, що проводилися в 1690, 1718, 1723, 1740 – 1741 роках.

Наприклад, за підсумками ревізії, яку провели 1736 року бунчуковий товариш Василь Будович та військовий канцелярист Панас Шкляревич, села Троєщина, Вигурівщина, Позняки, Воскресенська, Микільська і Кухмістерська Слобідки входили в адміністративні межі Гоголівської сотні. Сотенне містечко Гоголів знаходилося в семи верстах на схід від Броварів і найбільш зручна дорога до нього пролягала через село Требухів. Очевидно, саме ця обставина обумовила те, що в документах другої половини XVIII ст. частина шляху на Бровари від Наводницького перевозу (нині в цьому місці знаходяться проспекти Соборності та Ю. Гагаріна) нерідко згадується як Требухівський шлях.

Тогочасні мешканці Київського Лівобережжя займалися переважно скотарством, дрібною торгівлею, вирощуванням городини та рибальством. Заробити на прожиття землеробством вдавалося лише мешканцям сіл Бортничі, Вигурівщини та Троєщини, поблизу яких були більш родючі підзолисті ґрунти.

Попри те, що на території Гетьманщини право на стягнення податків до 1729 року належало виключно козацькій адміністрації, монастирі самостійно вирішували цю справу. Навіть податки на утримання гарнізонів російських військ, так звані стації та порції, вони сплачували безпосередньо російській адміністрації.

Гравюра Л. Тарасевича з «Патерики Печерського» «Прибуття іконописців з Царгорода в Печерський монастир», 1702 р. На нижній частині – вид на київські пагорби зі сторони лівого берега Дніпра.

Вибірний козак та підпомічник XVIII сторіччя, з роботи А. Вісковатова 1842 р.

Гетьман Данило Апостол, XVIII ст.

«Звишменований гетьман, рукою власною».
Наказ Данила Апостола про заборону київським козакам
шинкувати горілкою, 1729 р.

Російська влада неухильно посилювала політику обмеження автономії України. У другій половині XVIII століття її було остаточно ліквідовано – указом Катерини II від 10 листопада 1764 року скасовано Гетьманщину, а повноправне управління Україною покладено на Малоросійську колегію на чолі з графом П. Рум'янцевим.

Рішучий прихильник російської імперської політики щодо поглинання України П. Рум'янець здійснив низку радикальних реформ, в тому числі й адміністративно-територіальних, спрямованих на послаблення українства. До таких належить Генеральний опис (1765–1769 рр.), який він наказав провести для встановлення точної чисельності населення, з'ясування реального економічного стану краю для покращення контролю за надходженням податків.

За іронією долі, рум'янцевський опис став найбільш детальним документом про Лівобережну Україну XVIII століття. Він містить цінний матеріал стосовно соціально-економічного життя Гетьманщини, зокрема, статистичні дані з чисельності населення, стану господарства, розподілу землеволодінь, соціально-правові аспекти тощо. На сторінки опису потрапили понад 3500 населених пунктів Лівобережжя, але найбільше інформації стосується земель Київського полку, оскільки російсько-турецька війна 1769–1774 рр. завадила росіянам завершити опис земель інших полків.

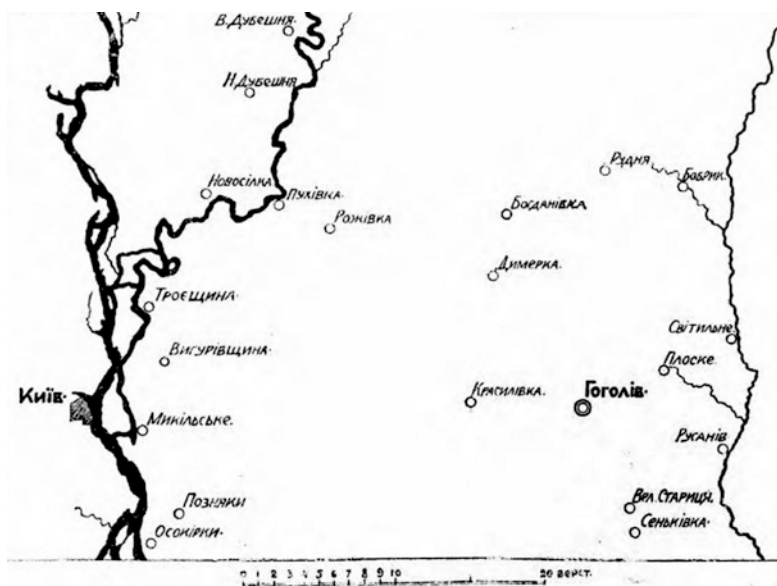

Схема земель Гоголівської сотні, 1755 р.

Згідно з описом на той час населені пункти на лівому березі Дніпра перебували в адміністративних межах Київського полку: с. Бортничі – Бориспільської сотні; Воскресенська та Кухмістерська Слобідки – Київської, а решта – в складі Гоголівської. До нашого часу в київських архівах збереглися матеріали опису усіх населених пунктів, крім Воскресенської та Кухмістерської Слобідок. Ці документи дозволяють поглянути на економіку монастирських феодальних господарств на Лівобережжі з точки зору цифр і фактів.

Мапа Києва із укріпленнями, зведеними за часів Петра I.
На мапі не позначені фортифікаційні споруди,
побудовані на лівому березі Дніпра для прикриття перепав, 1715 р.

Універсал гетьмана Данила Апостола про підтвердження права
Київського магістрату на володіння селами Преварка, Стрільники
та Бирковець, передмістями Кожум'яки і Біскупицина, островами
Осетщина, Труханів і Муромець. 20 липня 1731 р.

Вид з Дніпра на Поділ. Фрагмент панорами «Фасад Старокиївської фортеці та нижнього міста Києво-Подолу з Московського боку» Михайла Ражена, 1775 – 1786 рр.

Наприклад, у них міститься інформація, що в межах Гоголівської сотні в кожному селі, крім Осокорків, монастирі утримували господарські двори. У них монастирям належало ріллі на 107 днів оранки (один день оранки – 1734 кв. сажні, один кв. сажень – 4.55 кв.м.), одинадцять угідь для ловлі риби, сіножатей на 86 скирт. Неподалік села Троєщина вони мали два пасовища – на шість і на п'ять днів оранки. Худоба утримувалася лише у Вигурівщині та Позняках і налічувала 24 волів, 14 коней, 10 корів, 16 голів молодняку, 80 овець і 28 свиней.

Монастирям також належали шинки у Микільській Слобідці й Вигурівщині та три водяні млини.

За даними перепису в Микільській Слобідці нараховувалося 26 домоволодінь, в яких мешкало 233 особи, відповідно, на Троєщині налічувалося 30 домоволодінь і 263 людини, в Осокорках – 44 і 352, Вигурівщині – 44 і 409, Позняках – 32 і 258. Згідно з описом, неподалік від Микільської Слобідки, на хуторі Дарницькому, у двох хатах проживало чотири особи козацького стану віком від 60 до 80 років:

Печатка магістрату Києва (з кушею). Проставлена на підписаному київським війтом Дмитром Полоцьким документі, що підтверджує право Києво-Печерської лаври на володіння землею. 1700-ті рр.

«Гайдамака Галайда», малюнок Т.Г. Шевченка за поемою «Гайдамаки».

Ілюстрація до поеми Т. Шевченка «Гайдамаки», художник Опанас Сластіон. 1886 р.

мельник Василь Макаров з дружиною Марією Мартинівною і монастирські послушники – Матвій Левченко та Яків Степанович. Податків вони не платили, не мали ані пашні, ані сіножаті й жодним промислом займатися наміру не мали.

Більшість селян Київського Лівобережжя відбувала панщину по два дні на тиждень з хати, або по два дні з двору (за день роботи зараховувався вихід однієї особи).

Податок на утримання російської армії у розмірі 1 руб. 32 коп., запроваджений 1764 року, усі монастирі, крім Больницького, сплачували за своїх підданих із власних доходів.

Цікаво, що саме в рум'янцевському описі російська влада вперше приділила увагу і взяла на облік українські освітні заклади. За його даними, в межах Гоголівської сотні дітей навчали грамоти у дев'яти церквах із 16. Слід відзначити, що протягом XVIII століття російські чиновники неухильно продовжували колоніально-репресивну політику Петра I щодо України, складовою якої було насильницьке звуження функцій української мови, зміна мовної орієнтації шкіл, спрямування на зросійщення суспільного життя в Україні, яку в XIX столітті було посилено більш цинічними офіційними документами про заборону української мови.

Попри все українці, які мешкали на землях, підконтрольних Росії, не залишилися осторонь від соціальних процесів, що відбувалися на території підконтрольній Речі Посполитій. Наприклад, історикам достеменно відомо, що протягом XVIII ст. тисячі киян брали участь у гайдамацькому русі, спрямованому, головним чином, проти польсько-шляхетського панування. Вони воювали в загонах знаних гайдамацьких ватажків – Верлана, Бондаренка, Письменного, Тарана, Мочули, Ляха тощо. Більш того, протягом десятиліть на околицях Києва розташовувалися бази повстанців, які притягували до себе усіх невдоволених чужинськими порядками як з лівого, так і з правого берега Дніпра.

Найбільш відомим центром зосередження гайдамаків вважався Поділ – найбільшій район міста, мешканці якого переважно ставилися прихильно до повстанців. Однак, за даними істориків, не менш важливі гайдамацькі осередки функціонували у Дарниці, в заплаві Дніпра, у лісах на Броварському шляху, в Голосіїві та на Куренівці. Завдяки симпатіям з боку киян, кожен повстанець міг отримати надійний прихисток у цих таємних криївках, залікувати рани чи відремонтувати зброю. Саме в задніпровських лісах 1713 року з киян було організовано загін, який здійснив кілька нападів на можновладців.

З архівних джерел відомо, що на околицях Києва в різні часи було сформовано декілька великих гайдамацьких загонів, які брали участь у великих повстаннях, зокрема отаманів Х. Коняхіна (1742 р.), Є. Кологривого (1745 р.), І. Подоляки (1750р.). Крім того, до нашого часу збереглися автентичні документи про участь киян у подіях великого визвольного повстання – Коліївщині (1768-1769 рр.).

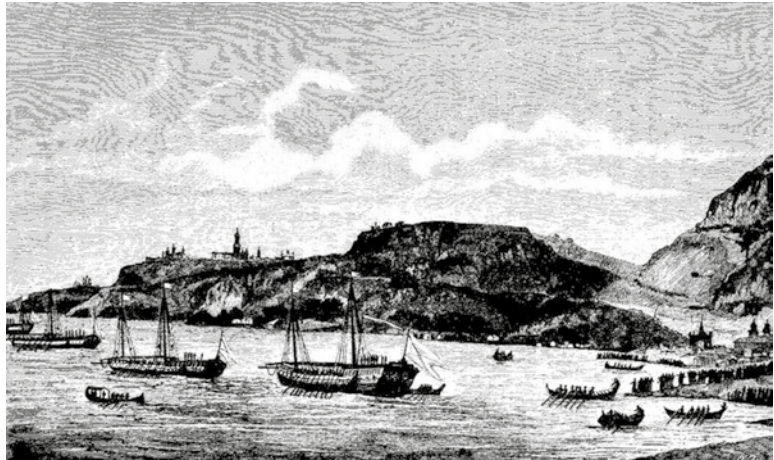
ДЕСПОТІЯ «ОСВІЧЕНОЇ» МОНАРХІЇ

Карта Київського повіту з опису Київського намісництва. 1787 р.

Елемент оздоблення мапи Київського намісництва з тогочасним гербом цієї адміністративної одиниці.

Галери російської імператриці Катерини II на Дніпрі перед Києвом під час таврійської подорожі. Гравюра з малюнку художника Хатвільда, 1787 р.

У другій половині XVIII століття Російська імперія стрімко завершувала поглинання України: 1764 року цариця Катерина II скасувала посаду гетьмана, 1775 року російська армія зруйнувала Запорозьку Січ. 1781 року російський Сенат ліквідував адміністративно-територіальний полковий устрій в Україні. Натомість було утворено три намісництва, які поділялися на 11 повітів. На всій території Гетьманщини почали діяти норми загальноросійського законодавства. У січні наступного року нечисленні населені пункти Київського Лівобережжя увійшли до складу Київського повіту Київського намісництва.

1783 року лівобережні козацькі полки переведено в статус регулярних частин російської армії, козаки перетворилися на звичайних солдатів. Водночас відбулося остаточне закріпачення українських селян – Катерина II підписала указ, що забороняв їм переселятися з того місця, на якому їх застала остання ревізія. Український народ фактично потрапив у майже вікове рабство до російських та зросійщених панів.

За три роки скінчився «золотий» вік і київських монастирів – 10 квітня 1786 року Катерина II підписала указ про передачу церковного майна у власність держави. Монастирі позбавлялися права на володіння землею та людьми, їм заборонялося приймати у спадок від вірян будь-яке землеволодіння. Натомість їм було обіцяно державне утримання згідно із затвердженими штатами.

Росіяни дозволили київським монастирям залишити для власних потреб по одному озеру та по господарському двору для вирощування худоби, а всю роботу мали виконувати самі ченці й послушники. Зокрема, у володінні Києво-Печерського монастиря залишилося озеро Тельбін площею 33,14 десятин, а у Микільського – Млинне біля с. Бортниці площею 7 десятин, у Больницького монастиря – господарський дім у Троєщині, у Видубицького – сіножаті на островах Дніпра. Решта майна і землеволодіння разом із селянами потрапили в управління Казенної палати.

Російські військові проголошують маніфест про включення в кордони імперії Волині і Поділля. Малюнок Р. Штейна, XVIII ст.

З органу місцевого самоуправління у загальноєвропейському розумінні, Київський магістрат на довгі віки перетворився на українофобський інструмент реалізації імперської політики Росії, яка безжально і цілеспрямовано змінювала життєустрій України, перетворюючи її на свою колонію.

Російські порядки негативно вплинули на розвиток України загалом і Київського Лівобережжя зокрема. Наприклад, у «Книзі Київського намісництва з переліком усіх поселень в алфавітному порядку» (1787 рік), подано інформацію про чисельність мешканців сіл Київського Лівобережжя наприкінці XVIII століття. Порівнюючи цей документ із даними рум'янцевського опису ми дізнаємося про істотне зменшення чисельності населення. Так, на той час у Микільській Слобідці мешкало 128 осіб (у 1766–1769 рр. – 233), на Троєщині – 134 (263), Осокорках – 209 (352), Вигурівщині – 197 (409) і Позняках – 97 (258).

Загалом 1787 року на теренах Київського Лівобережжя нараховувалося приблизно півтори тисячі постійних мешканців, переважно селян і незначний відсоток козаків. У «Книзі...» міститься інформація про чотири козацькі хутори, розташовані у межах Бориспільської сотні на орендованих у Микільського монастиря землях поблизу села Бортниці: козака Сосницької сотні Чернігівського полку Драника, військового товариша Афендика, колезького асесора Лусти та надвірного радника Сулими.

Слід зазначити, що в Російській імперії існувала практика обліку нежилых населених пунктів доки у них залишалися об'єкти нерухомості. Тому в описі 1781 року є дані про три хутори зі схожою назвою, розташованих на берегах річки Дарниці, в яких не було мешканців. Два з них належали Микільському монастиреві: Дарницький та Середній, він же Дарницький. Ще один Дарницький належав Троїцькому Больницькому. З ліквідацією монастирського землеволодіння вони виявилися непотрібними державі. На карту Київського повіту, датовану 1787 роком, нанесено лише хутір Дарницький, розташований біля озера. Його зберегли як важливий стратегічний пункт, з якого зручно здійснювати контроль та охорону поштового й торговельного тракту.

Зауважимо, що 1787 року Катерина II затвердила перший генеральний план Києва, який передбачав розбудову міста на висотах Печерська і Старого Києва. Однак Лівобережжя Дніпра плани імператриці не зачепили.

КНИГА КІЄВСЬКОГО НАМІСНИЧЕСТВА
СЬ ПОИМЕНОВАНИЕМЪ ВСѢХЪ СЕЛЕНІЙ
И СЬ ПОКАЗАНИЕМЪ ВО ОНЫХЪ ЧИСЛА ДУШЪ
И ФАМИЛІИ ВЛАДѢЛЬЦОВЪ
ПО АЛФАВИТУ, УЧИНЕННАЯ
1787 года генваря//

Званіе селеній	Которого уезда	Сколько в каждой селеніи душъ	Въ чемъ состоитъ оныя владенія
Осокорки, с. Осокорской, х.	Кіевскаго Кіевскаго	209 6	Казенные люди. Казенные люди.
Вигуровщина, с.	Кіевскаго	197	Казенные люди.
Воскресенка, сло.	Кіевскаго	312	Казенные люди.
Кухмистерска, сло.	Кіевскаго	94	Казенные люди.
Никольская Слобода, сло.	Кіевскаго	128	Казенные люди.
Позняки, д.	Кіевскаго	97	Казенные люди.
Троєщина, с.	Кіевскаго	134	Казенные люди.

Копія з таблиць описів Київського намісництва 70–80-х років XVIII ст. — документального джерела по адміністративному устрою, соціально-економічній та політичній історії України періоду феодалізму.

Кріпосних міняють на собак, художник І. Їжакевич, XIX ст.

«ЧЕРНІГІВСЬКЕ» СТОЛІТТЯ

Микільська та Кухмістерська Слобідки на мапі Малоросійської губернії з центром в Чернігові, створеної 1796 р.

Мапа Чернігівської губернії з нанесеним на неї Остерським повітом. 1808 р.

Чергове переформатування адміністративно-територіального устрою України не забарилося. 1795 року Росія, Австрія та Пруссія здійснили третій і остаточний поділ Речі Посполитої, після чого ця країна на століття припинила своє існування. Указом російського царя Павла I від 12 грудня 1796 р. «Про новий поділ держави на губернії і намісництва» лівобережні повіти Київського намісництва перейшли у підпорядкування новоствореної Малоросійської губернії з центром у Чернігові. Натомість Київська губернія змістилась у західному напрямі, увібравши території, які майже століття перебували під контролем Речі Посполитої. Безумовно, попри зміну адміністративно-територіального устрою, Лівобережжя й надалі тяжіло до Києва, який потужно впливав на розвиток цієї території.

Сам Київ 1797 року теж зазнав адміністративної реформи – місто було поділено на поліцейські дільниці, зокрема Печерська, Подільська, Лук'янівська тощо. Проте вони визначали не тільки межі відповідальності правоохоронних органів, а й райони обліку населення, зокрема для фіскальних служб, а на початку XX століття – ще й межі виборчих дільниць.

У вересні 1802 року російська влада поділила Малоросійську губернію на Чернігівську та Полтавську і створила у них по 12 повітів. Наступного року Указом Сенату в складі Чернігівської губернії утворено три нових повіти, в тому числі й Остерський. До нього було включено населені пункти Київського Лівобережжя і такий розподіл зберігався без значних змін аж до 20-х років XX століття.

Остерський повіт став найбільшим у Чернігівській губернії: завдовжки 110 км і завширшки 43 кілометри. Його територія, витягнута у північно-східному напрямі

Костюми селян Київської округи. «Медико-топографічний опис Київської округи», Домінік П'єр де ля Фліз, 1848 р.

від Києва, створювала чимало незручностей для населення Лівобережжя, передусім значною відстанню як до губернського, так і повітового центрів.

Щоб навідати у справах Остер, людям доводилося витратити по декілька днів. Перший шлях до повітового центру починався у Микільській Слобідці та вів через глибокі піски та болота до Броварів і далі – на Козелець, до якого було 45 верст. Звідти до Остра пролягала розбита ґрунтова дорога довжиною 17 верст. Другий, дещо коротший шлях, йшов через Воскресенську Слобідку, Вигурівщину, Троєщину, Літки – до перевозу через Десну біля с. Крехаїва й далі до Остра. Проте придатним до пересування він був лише влітку та зимою, тому що весняні розливи Десни та осінні дощі перетворювали його на непролазні болота. Удвічі довша і не менш важка дорога до Чернігова загалом могла зайняти кілька днів.

На початку XIX століття російська влада посилювала владу феодалів-поміщиків, проводила насильницьку політику русифікації, перешкоджала розвитку української мови й культури, остаточно скасувала виборність судових і адміністративних посад. У цей період у Росії значно зіпсувалися стосунки з наполеонівською Францією. Напередодні російсько-французької війни на територію України почали прибувати групи диверсантів, які, в основному, склалися з польської шляхти. За офіційною версією Санкт-Петербурга, саме вони влаштували 1811 року масштабну пожежу у Києві, під час якої згоріло понад 2 тисячі будинків, 12 церков і 3 монастирі.

З початком війни 1812 року розпочалася підготовка Києва до оборони. Було відновлено укріплення Києво-Печерської фортеці, навколо міста зводилися фортифікаційні споруди, будувалися нові укріплення для захисту переправ через Дніпро. Російський імператор Олександр I видав маніфест про створення земського ополчення, до якого також могли вступати кріпаки, яким було обіцяно волю. Загалом в Україні було створено 20 піших і кінних ополченських полків, які майже повністю склалися з селян. З архівних документів відомо: в ополчення пішло й понад 26 тисяч селян Чернігівщини. Однак після перемоги над Францією уряд Російської імперії традиційно не виконав своїх обіцянок – українські селяни так і залишилися кріпаками.

1838 року відбулася чергова адміністративна реформа – управління державним майном в губерніях імперії було покладено на так звані Палати державних маєтностей, які підпорядковувалися новоствореному Міністерству державного майна. Губернські Палати поділялися на окружні, волосні та сільські правління, відтак населені пункти Остерського повіту, розташовані навпроти Києва, потрапили у відання Остерського округу Княжицької волості. Палати перебрали під свій контроль лісовий фонд казенної власності, в тому числі й так звані лісові дачі, для чого були створені інспекції, зокрема в Чернігівській губернії (1842 рік).

Головне завдання новоутвореної структури полягало у збільшенні надходжень до держбюджету. Крім того, йому належало завершити переведення у державну власність лісів і земель, а також підвищити ефективність експлуатації державних селян, організувати їх передачу у військові поселення (система організації війська в Росії у 1817–1857 рр. яка поєднувала військову службу із сільськогосподарською працею).

Палати склалися з трьох відділень: господарчого, лісового і контрольного, які відповідали за організацію місцевого управління в округах, волостях і сільських громадах та за підтримання поліцейського порядку. Вони контролювали дотримання прав селян, ефективність ведення ними господарства, а також здійснювали нагляд за виконанням повинностей. Крім державних коштів, палати утримувалися за рахунок зборів із селян.

Офіцер і козак пішого ополчення Полтавських полків 1812–1815 років, малюнок XIX ст

Картина Вільгельма Штернберга «Переправа через Дніпро під Києвом» (1839 р.), у правому нижньому куті зображено Труханів острів на якому димлять печі для випалювання деревного вугілля.

Остерський повіт було поділено на три адміністративні частини – стани. Населені пункти Київського Лівобережжя потрапили до 1-го стану з центром у містечку Бровари, де знаходилася квартира станового пристава (посадова особа в поліції Російської імперії, яка відповідала за громадську безпеку у ввіреній йому адміністративно-поліцейській одиниці).

Підрозділи поліції підтримували правопорядок лише у містах або великих селах, а поза їх межами ці функції виконували так звані інвалідні команди, спеціальні воєнізовані підрозділи. Попервах вони підпорядковувалися цивільній адміністрації, але 1816 року було створено Окремий корпус внутрішньої варті й вони набули статусу військових формувань. На Київському Лівобережжі підрозділ корпусу внутрішньої варті дислокувався на хуторі Млинок, який раніше називався Осокорським і належав Больницькому монастирю.

1830 року за наказом Миколи I у Києві почалося будівництво фортеці, у зв'язку з чим виникла необхідність перепланування окремих районів міста. За три роки було затверджено новий план забудови міста, який передбачав об'єднання Верхнього міста, Печерська та Подолу в єдине міське утворення й розбудову Києва у південному і в південно-західному напрямках. Про масштаби змін свідчить такий факт: у рамках реалізації плану лише у 1832–1846 рр. у Києві було знесено 533 будинки.

План київської фортеці, 1830-і рр.

У цей період значно посилилася роль міста як важливого осередка, а фактично – центру цивільної влади південно-західної частини імперії, про що засвідчило й переміщення з Могильова до Києва головної штаб-квартири 1-ї армії (1830–1832 рр.), а також створення Київського навчального округу (1832 рік), який включав Київську, Волинську, Подільську, Полтавську та Чернігівську губернії.

ПЕРШИЙ МІСТ, ПАРОПЛАВИ І «ПОДУШНА РЕВІЗІЯ»

До середини XIX століття комунікація Дніпром як водним шляхом відбувалася переважно на дерев'яних судах: баржах, бригах, дубах, трембаках, шхунах, барках та галерах. Стародавні засоби річкової комунікації отримали технологічних конкурентів 1835 року – першу пароплавну компанію на Дніпрі. Це, на той час прогресивне, підприємство утворилося в інтересах забезпечення будівництва Київської фортеці та Броварського шосе. Два пароплави, що йому належали, головним чином займалися підвезенням каменю та інших матеріалів для цих об'єктів. Після завершення будівництва власники пароплавів переключилися на комерційні перевезення на відтинку Дніпра, розташованому вище порогів, що також поживляло економіку краю.

У цей період на Київському Лівобережжі швидко посилювалася економічна діяльність, насамперед через впорядкування лісового господарства, що згодом призвело до створення великих підприємств. Наприклад, 1838 року в Остерському повіті було засновано чотири лісництва, а невдовзі після цього – перші невеличкі деревообробні підприємства. Зокрема, 2-му Остерському казенному лісництву належав лісовий масив площею 14 тис. десятин, що прилягав до населених пунктів Київського Лівобережжя, – так звана Пухівсько-Княжицько-Бортницька лісова дача (дача – в Російській імперії – певна частина лісових угідь, підпорядкована єдиному господарсько-технічному плану і прикріплена до певного власника; більшість лісових дач належали державі. – **Ред.**). У лівобережних лісах було збудовано спостережні вежі, вартівні для охорони, а неподалік Дарницького хутора – казарма лісової варти та садиба лісового кондуктора. Вирубка дерев на промислові потреби та на опалення помешкань місцевого населення здійснювалася лише з дозволу цього чиновника.

Ілюстрація до книги М. Закревського «Нарис Історії міста Києва» (1836 р.) На малюнку зображено Наводницький міст, парусне судно та човни на Дніпрі.

Перші пароплави які з'явилися на Дніпрі 1823 року, належали графу Михайлу Воронцову. Судна, збудовані у його маєтку, вирізнялися невибагливістю і простотою. Гравюра з альбому Р. Рачинського та К. де Бельєра «Історія Києва від заснування до наших часів», 1861 р.

«Київ з-за Дніпра та інші начерки», Т. Шевченко, 1843 рік. У нижній частині картини видно начерк дерев'яного перевозу через Дніпро.

Гравюра 1841 року. На передньому плані зображено великий стос колод, сплавлених по Дніпру, їх господаря та ймовірного покупця.

Інспекція Лісового управління, яка вивчала стан лісів Чернігівської губернії, констатувала відмінний стан лісового масиву в районі села Княжичі (нині це Дарницький ліс), чому сприяли кліматичні умови та склад ґрунту, а також діяльність його попередніх власників – київських монастирів. Найкращий матеріал для промислових потреб давали, передусім, хвойні дерева, чимало сосен мали вік по 150–180 років, деякі сягали унікальної висоти – до 50 метрів.

Статус губернського центру сприяв інтенсивному економічному розвитку Києва, а за цим зростала і його соціально-культурна значимість. За офіційними даними 1845

Лісова варта в Російській імперії перебувала у статусі воєнізованого формування. Малюнок 1898 р.

На початку XIX століття в лісах Київського повіту мед добували в той самий спосіб, що й у князівські часи. Малюнок Домініка П'єра де ля Фліза, 1848 р.

Лісовий кондуктор на об'їзді. Фото початку XX ст.

На плані м. Києва, складному військовими топографами 1845 року, чітко видно дорогу на Бровари, два перевози через Дніпро, Микільську Слобідку, яку позначено буквою «М», невеличке поселення на Трухановому острові позначене цифрою «8» (що означає найімовірніше чисельність будівель). Літерою «і» підписано озеро Русанов, а «h» – озеро Святище, яке нині є складовою Русанівського каналу.

року в Києві налічувалося понад 50 тис. мешканців, а також 14 тис. військовослужбовців гарнізону, що було удвічі більше, ніж на початку століття. За підрахунками чиновників цього року місто відвідало понад 30 тисяч осіб у торгових справах. Переправами через Дніпро скористалося до 80 тисяч паломників і 92,5 тисячі військових.

Значно покращила інфраструктуру Лівобережжя дорога з твердим покриттям протяжністю 13 верст, що вела від перевозу поблизу с. Микільська Слобідка до Броварів. Її ввели в експлуатацію 1847 року як частину першого в Росії брукованого шосе за маршрутом Київ–Чернігів–Санкт-Петербург.

У другій половині XIX сторіччя Київ перетворився на важливий річковий порт. На знімку: берег Дніпра в районі теперішньої Поштової Площі.

Освячення ланцюгового мосту відбулося 28 вересня (10 жовтня) 1853 р.

Миколаївський міст. Світлина кінця XIX ст.

Розкішний, як на ті часи, шлях справляв неабияке враження: його проїжджа частина завширшки 5 сажнів (10,5 метра) була викладена піщаником, а п'ятиметрове узбіччя вкрите шаром ущільненого щебеню. Однак відразу за Броварами дорога звужувалася до 17,5 футів (5,4 м), так що й двом возам не було як розминутися. Далі до Чернігова простягнулася ділянка дороги довжиною 139 верст, немов мозаїка, місцями викладена клінкерною цеглою через брак бруківки.

Проте, без перебільшення, найважливішим інфраструктурним проектом, який радикально вплинув на розвиток не тільки Київщини, а й усієї України, стало будівництво стаціонарного моста через Дніпро.

Перший постійний міст, який назвали на честь російського імператора Миколаївським, було введено в експлуатацію 1853 року. Його будували протягом шести років (1848–1853 рр.) за проектом і під керівництвом англійського інженера Чарльза Віньоля.

Ланцюговий міст, який сучасники називали «окрасою Києва», став важливим елементом міських комунікацій і призвів до більш активного освоєння Київського Лівобережжя, що стало очевидним ще на етапі будівництва. Так, до початку робіт на лівому березі було споруджено приміщення для зберігання техніки і матеріалів та будинки для робітників

Миколаївський ланцюговий міст. Вид з лівого берега Дніпра. Світлина кінця XIX ст.

і майстрів, з яких утворилося ціле селище, яке невдовзі отримало назву Берегова або Мостова Слобідка.

Проте Миколаївський міст не зміг цілком задовольнити потребу логістичного зв'язку між обома берегами, тому в Києві й надалі функціонували стародавні перевози. Частково покращило сполучення між обома берегами Дніпра, а також логістику у всьому Подніпров'ї «Товариство пароплавства по Дніпру та його притоках», засноване 1858 року, яке володіло десятима пасажирськими пароплавами та кількома буксирами. Оскільки плата за перевезення пасажирів була порівняно невеликою, послугами підприємства користувалися тисячі людей.

У світлі події Кримської війни 1854 року на в'їзді до Микільської Слобідки було зведено фортифікаційні споруди, які отримали назву «Передмостове укріплення». Вони призначалися для захисту моста як важливого стратегічного об'єкту силами військового гарнізону та артилерійської батареї, розташованої на їх території.

Ця ж війна спричинила створення першої детальної мапи Київського Лівобережжя, укладеної за знайомими нам топографічними стандартами. 1856 року військові топографи провели геодезичну зйомку земель Чернігівської губернії. За її результатами були виготовлені мапи в масштабі три версти в одному дюймі з нанесенням на них природних об'єктів з позначенням назв урочищ, дібров, гаїв, водойм тощо. Згодом, на основі роботи військових картографів, цивільна адміністрація змогла чітко визначити і встановити межі населених пунктів.

У 1857–1859 роках російська влада провела черговий перепис населення, так звану «подушну ревізію». З його результатів ми довідуємося про більш як двократне зростання чисельності мешканців Лівобережжя у порівнянні з даними, отриманими наприкінці XVIII століття.

Серед поселень, що потрапили до переписних листів, – Микільська, Кухмістерська, Воскресенська Слобідки, а також козацькі хутори – Биківня і Дарниця. Населення Слобідок помітно зросло: так у Микільській нараховувалося 359 осіб (за ревізією 1787 року – 128 осіб) і 76 дворів, у Кухмістерській – 189 осіб (94 особи) і 35 дворів, Воскресенській – 407 осіб (312 осіб) і 83 двори.

У кожному із згаданих населених пунктів діяла православна церква. У Биківні, де мешкало п'ять жінок і четверо чоловіків, окремо зазначалася наявність колодязя. На хуторі Дарниця, розташованому біля однойменного озера і поблизу поштового шосе з Броварів на Київ, за десятиліття, що минули, так і не з'явилися постійні мешканці. Історики вважають, що хутір використовувався в якості транзитного пункту для конвойних команд. На той час Бориспільська дорога була частиною усталеного маршруту, яким рухалися етапи із засудженими до ув'язнення, каторжних робіт та до заслання, а також військові команди з рекрутами до місця служби. Піші колони за день долали в середньому до 15 верст й розміщувалися для обігріву та відпочинку у спеціально відведених місцях, яким на той час стали будинки Дарницького хутора. Цю версію підтверджує інформація, розміщена у «Статистичному описі Київської губернії», виданому 1862 року київським губернатором Іваном Фундуклеєм. У ньому, зокрема, значиться: «Конвойні команди, що висилаються з Києва для супроводу арештантів, змінюються в м. Козелець (Чернігівська губ.) та у Переяславі (Полтавська губ.)». Отже, цілком вірогідно, що Дарницький хутір, розташований у 13 верстах від станової квартири (аналог повітової поліцейської дільниці), був етапним пунктом на шляху до Переяслава, де команди зупинялися для короткочасного відпочинку та обігріву в холодну пору року.

Креслення передмостного укріплення для охорони ланцюгового мосту, зведене на лівому березі на Броварському шосе за Микільською Слобідкою. 1854 р.

МІЖ ФЕОДАЛІЗМОМ І КАПІТАЛІЗМОМ

Поразка Росії у Кримській війні 1853–1856 рр. продемонструвала деструктивність суспільного устрою імперії, що обумовлювалося, насамперед, збереженням феодальної традиції – кріпацтвом. Скасування цієї рабовласницької практики 1861 року стало найважливішою подією XIX століття, яка потягла за собою низку реформ.

19 лютого 1861 року цар Олександр II підписав Маніфест про «високомилолюбиве» дарування кріпакам прав вільних сільських жителів. Ще один документ – «Положення про селян, які вийшли з-під кріпосної залежності» – визначав поетапний порядок особистого звільнення селян, наділення їх землею та визначав механізм укладання викупних угод між селянами та поміщиками. Колишнім кріпакам повернули втрачені століття тому вольності: самостійно вирішувати свої господарські та родинні справи, купувати у приватну власність нерухоме майно, займатися торгівлею, промислами, ремісництвом, укладати угоди, записуватися до купецьких гільдій, проводити сільські збори для розв'язання проблем громади, обирати органи сільського самоуправління та волосних суддів.

«Звільнення селян (Читання маніфесту)».
Б. Кустодієв, 1907 р.

Літографія К. Трутовського «Земські збори в провінції»,
1869 р.

Внаслідок реформи відбулися корегування й у справах управління державними селянами, які потягнули за собою адміністративні зміни держустрою. Вже 1866 року було ліквідовано Палати державних маєтностей, а на зміну їм створювалися губернські Управління державним майном, що також поділялися на волосні правління – адміністративно-територіальні виконавчі органи влади, яким підпорядковувалися сільські управи. Сільські громади Київського Лівобережжя увійшли до складу Броварської волості Остерського повіту.

З 1864 року на території України починають функціонувати губернські та повітові земства – громадські органи місцевого самоврядування, які мали опікуватися вирішенням господарських та культурно-освітніх проблем населення, розвитком медицини та місцевої інфраструктури. Видатки на функціонування цих установ, а також фінансування проектів ініційованих ними, здійснювалося за рахунок стягнення нових податків з місцевих мешканців.

Наприкінці XIX сторіччя західний берег Труханового острова активно освоювали підприємливі кияни.

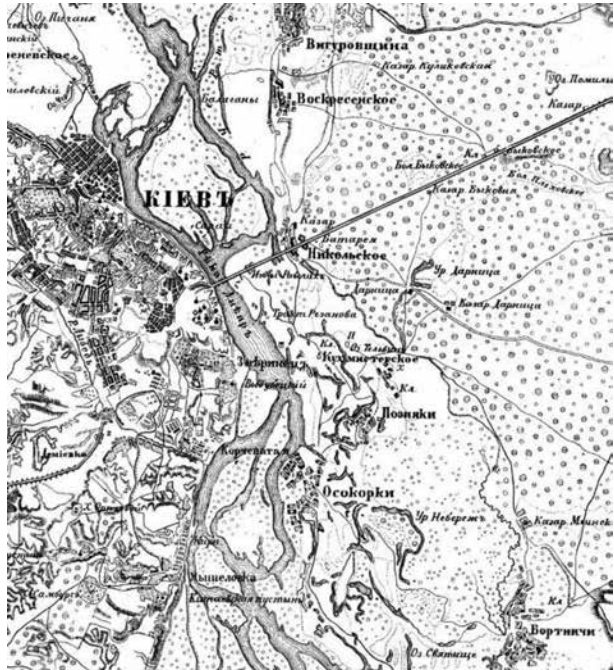
Головним джерелом наповнення бюджету Остерського повіту став податок на землю, придатну для використання й отримання прибутків. У 1860-х роках його частка становила понад 80% від загальної суми надходжень, а 1912-го року – 60%. Інші податки, на кшталт податку на нерухомість підприємств, плати за торгівельні патенти чи ліцензії на право продажу підакцизних товарів, становили невеликий відсоток і їх частки довгий час залишалися приблизно однаковими.

Простолюд тогочасної придніпровської Остерщини заробляв на життя, в основному, за рахунок сільського господарства та дрібного ремісництва. Значну частину прибутків селяни отримували від використання заливних лу́гів. За сезон із десятини тутешньої сіножаті можна було зібрати до 150 пудів сіна, яке високо цінувалося на ринках Києва, а також поставлялося для армії. Пуд такого сіна коштував 15 копійок сріблом чи 20 коп. асигнаціями. На сіножатях, розташованих на болотах, збирали до 80 пудів, а на суходолі – 30–60, ціна його становила, відповідно, – 8 коп. та 6 коп. за пуд.

Бюджет Остерського земства поповнювали й податки за користування лісовими угіддями, а також плата від Київської міської Думи за оренду острова Труханів, який адміністративно відносився до лівобережного села Вигурівщина (з 1835 року київська влада надавала невеличкі ділянки сіножатей острова в оренду мешканцям міста).

Власне, Труханів острів майже усе XIX століття стабільно поповнював повітовий бюджет. Ще 1856 року київський купець Вальнер взяв в оренду на острові 8 десятин землі, на яких збудував паровий млин, лісопильню та цегельню. Проте підприємства не давали великих прибутків і 1865 року він їх закрити. 1870 року пінський міщанин Адам Гінтовт орендував на острові 4 десятини землі та влаштував на них осередок відпочинку й дозвілля для киян. У цього підприємця справа пішла на лад. За кілька років він відкрив на острові шинок, парк розваг, ресторан «Ермітаж» та ще низку різноманітних атракціонів. Сполучення острова з правим берегом здійснювалося двома невеличкими пароплавами, які теж належали А. Гінтовту. Невдовзі він став улюбленим місцем відпочинку киян. Внаслідок такої популярності з'явилися факти самовільного захоплення ділянок землі і хаотична забудова острова. Влада дивилася крізь пальці на такі дії, й у 80-их роках на Трухановому острові вже нараховувалося 16 будинків, 9 хат, 32 земельки і 297 мешканців.

Наприкінці століття на лівому березі Дніпра утворилася наступна конфігурація населених пунктів, які згодом увійшли в межі Києва: йдучи з півночі на південь вони розташовувалися у такій послідовності – Троєщина, Вигурівщина, Воскресенська Слобідка, Микільська Слобідка, на схід від неї – хутір Дарницький, на захід – Передмостова Слобідка та острів Труханів, далі йшла Кухмістерська Слобідка з хуторами Березняки, Позняки, Осокорки, а на південний схід від Осокорків – Бортничі.

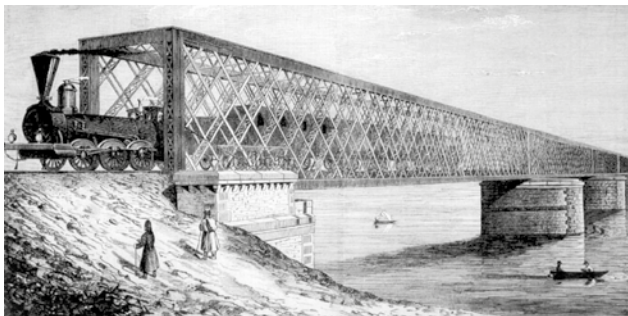
Населені пункти Київського Лівобережжя другої половини XIX ст.

З 1887 року на Трухановому острові розташувався яхт-клуб. Фото початок XX ст.

ЕПОХА ТЕХНІЧНОГО ПРОГРЕСУ

Залізничний міст в Києві, споруджений за проектом і під керівництвом військового інженер-капітана Аманда Струве. Гравюра К. Вейермана за малюнком роботи художника О. Адамова. 1870 р.

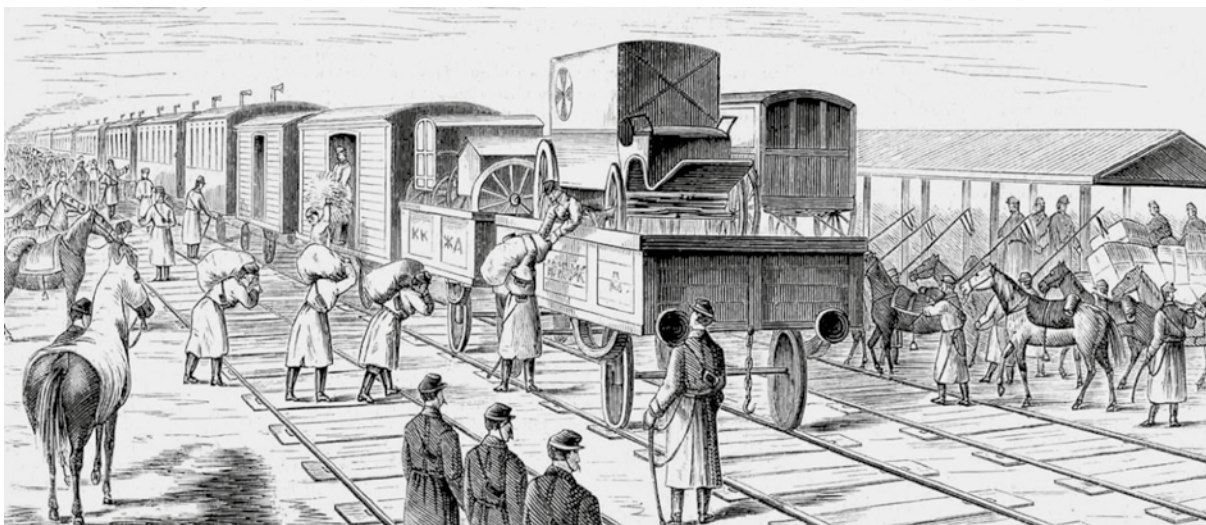
Будівництво залізниці. Фото XIX ст.

Залізнична станція Ворожба. Фото XX ст.

Позбувшись кріпацьких кайданів, українське суспільство стрімко відроджувалося в умовах відносно вільного капіталістичного ринку, природна господарська активність киян стимулювала активний розвиток економіки регіону. Київ із суто адміністративного та військового центру, яким він був ще у середині XIX століття, поступово перетворюється на потужний економічний центр: на його теренах засновуються перші машинобудівні підприємства, процвітає харчова промисловість, розвивається біржова торгівля. Цьому сприяє будівництво залізничної інфраструктури наприкінці 60-х років.

У грудні 1866 року Акціонерне товариство Курсько-Київської залізниці уклало угоду з царським урядом стосовно прокладання одноколіїної залізниці магістрального типу завдовжки 438 верст. До будівництва було залучено майже 30 тисяч робітників – переважно колишніх селян із центральних губерній Росії. Роботи велися одночасно на кількох ділянках у зустрічному напрямку, що дозволило завершити будівництво залізничної дороги значно швидше, ніж планувалося – у грудні 1867 року було введено в експлуатацію відтинки завдовжки 215 верст між Курськом і станцією Ворожба.

Посадка військових у залізничний ешелон на станції «Бровари» для відправки на російсько-турецьку війну. Журнал «Всесвітня ілюстрація», 1877 р.

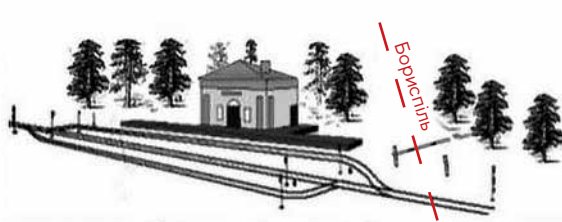
25 липня 1867 року закладено перший камінь у фундамент майбутнього Київського залізничного вокзалу, на якому мали обслуговуватися пасажери Курсько-Київської та Києво-Балтської залізниць, яку прокладало Акціонерне товариство «Де Врієр».

У березні 1868 року поблизу Кухмістерської Слобідки зведено річкову пристань, на яку пароплави доставляли механізми та матеріали для спорудження залізничного моста та дамби через озеро Тельбін.

27 листопада 1868 року залізничники ввели в експлуатацію станцію Бровари, яка спочатку виконувала функцію київського вокзалу. З Києва до лівобережних Броварів пасажирів доправляв спеціальний кінний екіпаж – омнібус. За задумом ця залізнична гілка мала полегшити шлях між Києвом і Москвою, але попри великі зручності, які пропонував цей прогресивний винахід, така поїздка була непростотою і потребувала значної витримки. Щоб потрапити до Москви, подорожувальники були вимушені долати 415 верст між Броварами і Курськом зі швидкістю 23 версти на годину, зробити пересадки у Тулі та Орлі й аж тоді дістатися до кінцевого пункту подорожі.

Залізниця зводилася з притаманними російським підприємцям особливостями – у гонитві за прибутками будівельники заощаджували на кожній дрібниці, порушуючи проектні вимоги. Сучасники розповідали, що на окремих ділянках рейки лежали просто на землі, полотно було вкрито криво і з перекосами, місцями насипи значно просідали. Під час будівництва на залізниці відбулася низка аварій, які набули широкого розголосу.

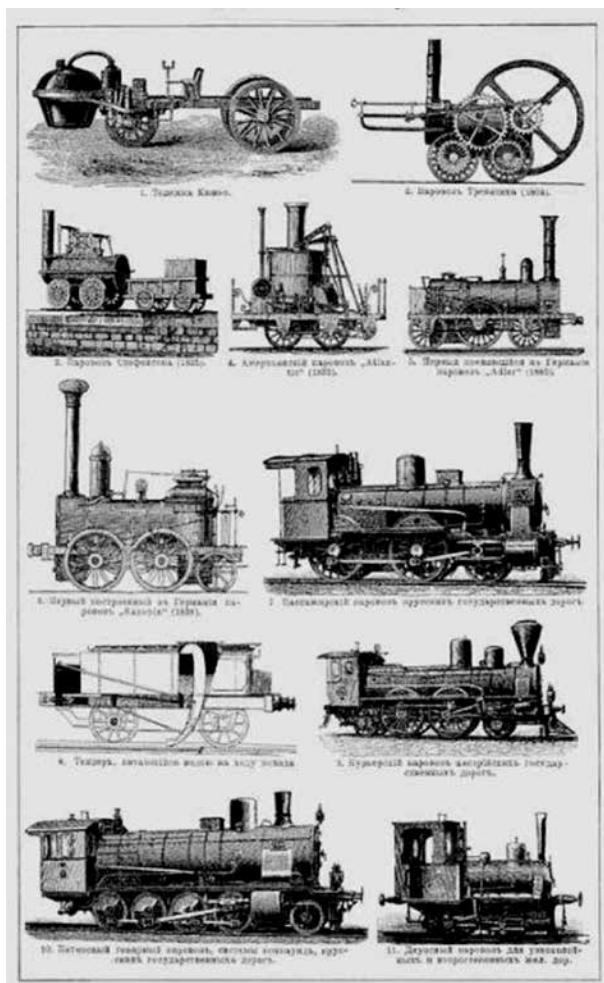
Попри всі проблеми російська влада активно стимулювала розвиток залізничного сполучення з Києвом, посилюючи таким чином військову могутність імперії. Навесні 1869 року навпроти урочища Дарниця, на перетині з дороги Київ–Бориспіль, було споруджено роз'їзд № 12 для пропуску потягів у зустрічному напрямку та обгону в попутному напрямку. Влітку 1869 року було прокладено 18 верст колій від Броварів до Кухмістерської Слобідки й відкрито тимчасову станцію «Дніпро».

Роз'їзд № 12 на перетині з Бориспільським шляхом (реконструкція).

Форма залізничників Російської імперії XIX сторіччя. Малюнок, 1861 р.

Типи паровозів, які використовувалися на російських залізницях у XIX ст.

13 лютого 1870 року введено в експлуатацію залізничний міст через Дніпро та чотириверсту ділянку колій на правому березі до станції – «Київ-2» (нині – станція Київ-Московський. – **Ред.**). З 17 лютого відкрилося регулярне залізничне сполучення між Києвом та Курськом, а згодом через вузлову станцію Ворожба – з Харковом.

Ці логістичні нововведення відбувалися синхронно із реалізацією заходів військової реформи, яка розпочалася в Росії у 1860-х роках.

1862 року, в рамках реформи системи управління військами, було утворено 8 військових округів, в тому числі й Київський військовий округ (КВО). До його складу ввійшли військові формування та навчальні заклади, розташовані у правобережних Київській, Волинській та Подільській губерніях. Військові структури Лівобережжя ввійшли до складу Харківського військового округу, створеного 1864 року.

У січні 1868 року на Київському Лівобережжі розпочалося спорудження артилерійського полігону для підготовки військ Київського військового округу. Полігон розміщувався вздовж Броварського шосе на відстані двох верст від Микільської Слобідки й займав площу в 32 кв. версти. Його будівництво завершилося за два роки, а з 1874 року, із запро-

вадженням загальної військової повинності, покликаній збільшити чисельність російської армії, на базі полігону розпочалася підготовка новобранців-артилеристів та перепідготовка резервістів.

Тогочасні масштабні будівництва на берегах Дніпра призвели до порушення природного балансу в регіоні. Нові мости, греблі, підприємства та будинки змінили природний гідрорежим і спровокували руйнування поверхневого шару ґрунту берегової смуги. Внаслідок діяльності людини й під дією повеневих вод 1877 року стався прорив Чорторийської греблі. Ця стихія зруйнувала село Троєщину і його мешканці переселилися від берега на дві версти.

Конфігурацію берегової смуги навпроти Воскресенської Слобідки змінила велика повінь 1880 року. Ще за рік, 1882-го, водна стихія зруйнувала Дніпровську дамбу.

Мапа Київського військового округу, 1913 р.

Артилерійський полігон на мапі Києва, 1880 р.

Русанівська затока перетворилася на протоку, через що на Дніпрі утворився новий острів – відомий нам як Венеційський, на якому нині знаходиться парк культури і відпочинку «Гідропарк». З метою запобігання подальшому руйнуванню берегової смуги Київський округ шляхів сполучення ініціював будівництво у 1883–1892 рр. 10-кілометрового захисного валу із 74 фашичних споруд на ділянці між Чорторийською греблею та залізничним мостом.

Окрім затратних заходів з укріплення берегової лінії Дніпра, влада використовувала й інші методи: починаючи з 1893 року піщані ґрунти Лівобережжя зміцнювалися за допомогою зелених насаджень. Так, протягом 1895 року між Микільською та Воскресенською Слобідками висаджено 133,5 десятин верболозу. 1897 року Броварське волосне правління звітувало про висадження верболозу на 600 десятинах берегової смуги між Кухмістерською Слобідкою та Вишеньками.

З розвитком транспортної інфраструктури, що з'єднувала обидва береги Дніпра, зростала чисельність мешканців Лівобережжя, з'являлися нові підприємства, змінювалося й обличчя Задніпров'я. Статистичні дослідження, проведені 1884 року, засвідчили про значні переміни, що відбулися за 25 років. Так, у порівнянні з 1859 роком, помітно зменшилася чисельність домоволодінь у населених пунктах, розташованих на великій відстані від Дніпра: у Бортничках – на 17%, Позняках – на 18%, Осокорках – на 10%. Натомість населені пункти, розташовані поблизу основних переправ, показували чітку динаміку розвитку, зокрема, економічного. Так, у Микільській Слобідці налічувалося 54 домоволодіння, в яких проживало 275 мешканців, а також 7 заїжджих дворів, 12 готельних будинків, 12 крамниць, корчма, лазня, миловарний та цегельний заводи. У Передмостовій Слобідці нараховувалося 18 приватних помешкань, у яких проживало 92 особи, 8 готельних будинків і 8 крамниць. Прибережні населені пункти вже більше скидалися на типові передмістя, аніж на село.

«Повінь у Києві і його околицях. Ланцюговий міст і слобода залиті водою». Малюнок з журналу Всесвітня ілюстрація, 1877 р.

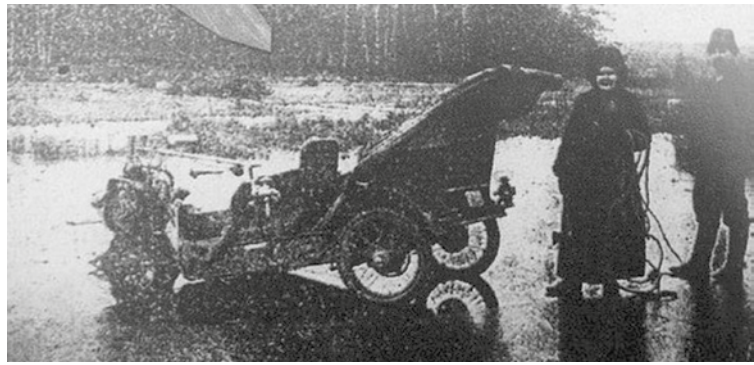
Чорторийська загата. Фото 1900 р.

Лінія фашичних берегових укріплень в районі залізничного мосту. Фото 1900 р.

На мапі Києва 1890 року Передмостова Слобідка позначена як «Печерська».

На початку XX століття у Києві з'явилися перші автомобілі, але дороги на Лівобережжі були для них небезпечними. «Добре, що ця штука не важка, а то довелось би волів шукати»: підпис до світлини «По дорозі на Дарницю». Фото 1900 рр.

1886 року російська влада запровадила закони, які значно лібералізували правила викупу землі у приватну власність, що стало черговим каталізатором для пришвидшення економічного розвитку країни, а відтак і зростання добробуту населення. Невдовзі у лівобережних київських околицях, що входили до складу Остерського повіту, проживало вже понад 10 тис. мешканців (дані 1892 року). Найбільш активно забудовувалися Передмостова та Микільська Слобідки. Станом на 1888 рік вони значно розрослися і фактично злилися в один населений пункт. З 1892 року їх забудова відбувалася згідно з планом, розробленим коштом Остерської повітової управи. Наприкінці XIX століття вони перетворюються на локальний адміністративний центр Київського Лівобережжя. 1889 року тут з'явилася канцелярія 3-ої дільниці земського начальника (чиновник, уповноважений контролювати збір податків, розглядати скарги з питань розмежування земель тощо), а за розпорядженням чернігівського генерал-губернатора створено поліцейську дільницю та запроваджено особливий порядок врядування. Передмостова Слобідка, яку було поділено на Північну та Південну адміністративні дільниці, отримала власного поліцейського урядника та судового слідчого.

Північна частина Передмостової Слобідки користувалася популярністю у киян – любителів дачного відпочинку. 1890 року італієць Балтазар Соцці заснував тут парк «Венеція» та кілька невеличких ресторанів, які швидко здобули загальне визнання серед заможних містян. Натомість у південній частині мешкали, в основному, робітники заводу «Арсенал», ремісники, заробітчани з інших регіонів імперії, дрібні торгівці, небагаті євреї, котрим заборонялося мешкати у великих містах, а також відставні солдати Печерської фортеці. Цікаво, що завдяки військовим-відставникам слобідка отримала ще одну назву – Печерська, яка настільки прижилася, що навіть потрапила на офіційні мапи.

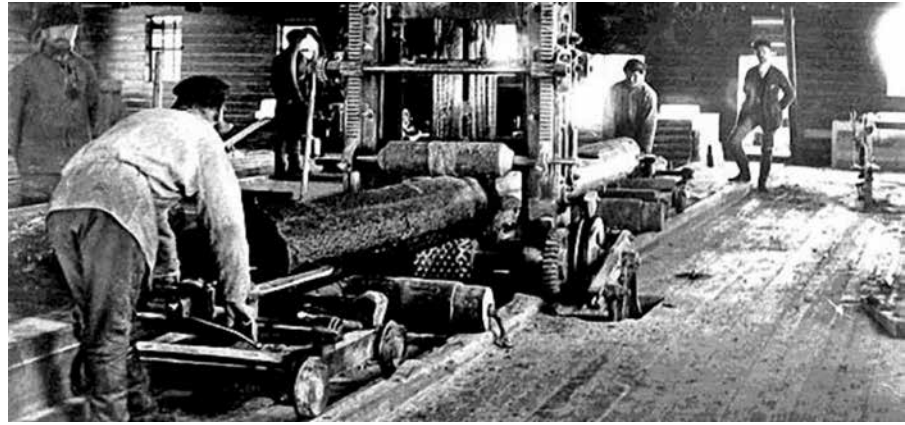
Доступний зв'язок з Києвом давав можливість селянам Лівобережжя продавати більше городини, молока та м'яса. Крім того, вони заробляли в губернському центрі візництвом, погодинною чи сезонною роботою у заможних киян, продажем різноманітних виробів домашнього ремісництва. Так, мешканці Вигурівщини і Троєщини виготовляли на продаж грубе льняне полотно, плели рибальські сітки, у Микільській Слобідці робили глиняний посуд, шили кожухи, продукували лимарні товари. У лівобережних селах працювали чудові тесляри, котрі виготовляли на замовлення якісні вікна, двері, меблі тощо.

Окрім того, Троєщина, Вигурівщина, Воскресенська та Микільська Слобідки, Осокорки, Позняки вважалися центрами лозоплетіння. Продукція виготовлена руками селян користувалася стійким попитом як у киян, так і паломників, які десятками тисяч стікалися на прощу до київських монастирів.

1892 року чернігівський губернатор дозволив влаштовувати у Микільській Слобідці чотири ярмарки на рік: у січні – на Хрещення, у квітні – на святого Георгія, у серпні – на Маковія та в грудні – на святого Миколая. На ярмаркування до Микільської Слобідки з'їжджалися не тільки мешканці повіту, а й кияни та селяни з правобережних сіл.

Купець першої гільдії
Семен Могілевцев.

Цех лісопильного заводу кінця XIX ст.

Справжній ривок у промисловому розвитку Лівобережжя припав на середину 80-х років XIX століття. За офіційними даними перші підприємства мануфактурного типу – цегельний та миловарний заводи, які ще 1884 року запрацювали у Микільській Слобідці. Однак справжнім промисловим центром була Кухмістерська Слобідка. Заможні кияни охоче вкладали кошти у створення нових підприємств на території Чернігівщини, віддаючи перевагу помірним податкам в сусідній губернії. Таким чином у Кухмістерській Слобідці один за одним виникають лісопильні заводи Миколи Ольшевського (1885 рік) та Полікарпа Шлензкевича (1893 рік). Аналогічне підприємство 1894 року збудував в Осокорках київський купець Семен Могілевцев.

Нові деревообробні заводи зводилися за останнім словом техніки, вони забезпечувалися сучасним обладнанням, зокрема, паровими машинами потужністю від 25 до 60 кінських сил. Сировину заводи отримували з Чернігівської та Мінської губерній – дерево сплавляли Десною та Дніпром до лісової пристані, розташованої поруч з Наводницьким мостом. Неподалік знаходилися великі склади підприємця Богдана Гуревича, з яких вела-ся гуртова торгівля деревиною та дровами.

За кілька років деревообробні заводи Лівобережжя становили серйозну конкуренцію аналогічним київським підприємствам, почасти випереджаючи їх за обсягами виготовленої продукції.

Вже у другій половині 1890-х років лівобережні підприємства деревообробної галузі за обсягами випуску продукції випереджали аналогічні об'єкти міста. Так, 1897 року чотири лісопильних та дев'ять деревообробних заводів Києва виготовили продукції на 261,2 тис. руб., а за два роки перед тим – три заводи Лівобережжя випродукували товарів на 316 тис. рублів. На цьому тлі показовим є і такий факт: на 13 заводах Києва працювало 264 особи, а на одному заводі М. Ольшевського – 200.

Крім великих заводів, на Лівобережжі, зрозуміло, успішно функціонували й дрібні підприємства. Так, власник галантерейної крамниці на Хрещатику Іпполіт Шнель 1891 року організував лимарів Микільської Слобідки у велику артіль із виготовлення виробів зі шкіри, яка згодом перетворилася на повноцінне підприємство. На початку XX століття підприємець Дзеванковський заснував у Микільській та Передмостовій Слобідках ще два таких цехи, де працювало по 10–12 людей. Щорічний обсяг виробленої продукції становив не менше 20 тис. рублів.

Створення нових підприємств сприяло росту населення Київського Лівобережжя. Так, згідно з переписом 1897 року в Передмостовій Слобідці, яка виникла тільки 1853 року, проживало вже 3427 осіб; у Микільській Слобідці нараховувалося 2427 мешканців, проти 359 зареєстрованих 1859 року. Фактично ці два населені пункти перетворилися на локальні центри економічного життя невеличкого регіону. Не дивно, що саме наприкінці XIX ст. тут влаштували свої представництва декілька страхових компаній, а з 1892 року запрацювала поштово-телеграфна контора, а також перша на Лівобережжі аптека Казимира Кочаровського. В середині 90-х років у Слобідках засновано перші на Лівобережжі добровільні пожежні дружини.

ВІЙСЬКОВО-ДАЧНА... ЗАЛІЗНИЦЯ

Дарниця – ще один важливий центр економічного розвитку Київського Лівобережжя, який утворився завдяки залізниці та пов'язаною з нею інфраструктурою. На початку 90-х років XIX століття цей вид транспорту активно розвивався на всій території Російської імперії, упевнено наздоганяючи європейські обсяги залізничних перевезень. Наприклад, 1892 року вантажообіг Курсько-Київської залізниці вже становив 13 млн. пудів, а тариф на перевезення здешевшав з 2 копійок за тонно-кілометр до 1,5.

1895 року розпочався новий проект з будівництва лінії широкої колії магістрального типу з Полтави до Києва. Спорудження цієї залізничної гілки військові задумали ще 1888 року з метою покращення управління військами і підрозділами Київського військового округу, дислокованими у Чернігівській, Полтавській, Харківській та Курській губерніях. Залізнична колія з Полтави до Києва пролягла вздовж ґрунтової дороги губернського значення через Миргород, Лубни та Бориспіль до перетину з Курсько-Київською залізницею на ділянці між мостом через Дніпро та станцією Бровари. Залізнична колія, що вела звідси до Києва та великі незабудовані земельні ділянки якнайкраще пасували для створення великого об'єкту залізничної інфраструктури.

Слід відзначити, що цей проект більшою мірою керувався не економічними міркуваннями, а суто воєнними потребами Росії. За задумом військових нова магістраль мала стати складовою стратегічної лінії Лозова–Ковель і покращити можливості матеріального забезпечення військ на західному кордоні, а в умовах воєнного періоду – швидку мобілізацію. Від-

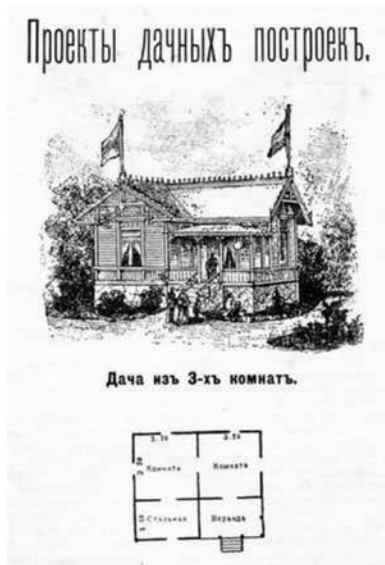

Вокзал і адміністративна будівля залізничної станції «Дарниця», 1900 р.

так залізнична інфраструктура Київського Лівобережжя мала включати допоміжні майстерні для технічного обслуговування рухомого складу, транспортну розв'язку, пасажирську та вантажні станції, пакгаузи для військового майна, водогін, об'єкти енергозабезпечення, блокпости, роз'їзди, вагонний парк, склади для пального тощо.

Будівництво залізничної колії у напрямку Полтави поблизу Дарниці. 1898 р.

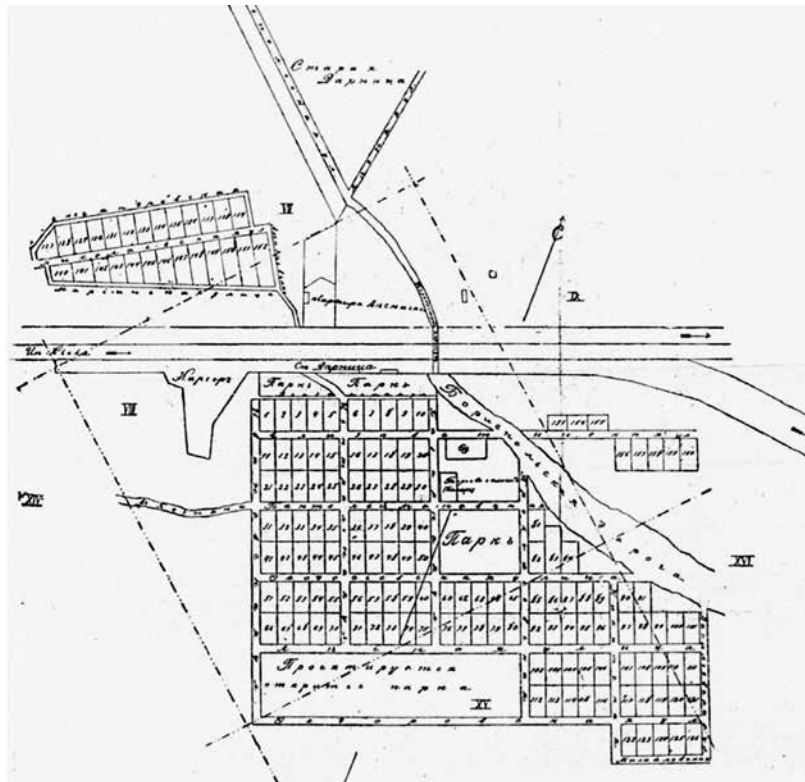
Рекламна листівка початку XX ст. з типовим проектом дачного будиночка.

На початку весни 1896 року новина про чергове масштабне будівництво на лівому березі вміть збурила ділові кола Київщини. Далекоглядні підприємці одразу оцінили перспективність військового проекту і за посередництва чиновників Києво-Подільського управління державного майна, які в цей час опікувалися створенням дачних селищ навколо Києва, ініціювали власний проект – будівництво дачного селища в Дарниці.

Погодження дозволу на будівництво з місцевою та імперською владою у Санкт-Петербурзі відбулося, як на ті часи, з рекордною швидкістю.

Вже 24 квітня в приміщенні управління держмайна по вул. Мала Підвальна, 20 відбулися відкриті торги за право безстрокової оренди земельних ділянок під будівництво дач. Сорок три власники отримали в оренду 80 ділянок площею по 800 кв. сажнів, за які мали сплачувати щорічний податок від 16 руб. 35 коп. – до 75 руб. 45 коп. залежно від їх місця розташування. Вже за три місяці поруч із будівельними майданчиками залізничного вузла стратегічного значення розпочалося будівництво цивільних об'єктів.

За один рік на лівому березі Дніпра виросло поселення, яке отримало назву Нова Дарниця. За цей час кияни встигли збудувати 40 будинків, переважно одноповерхових, а за два роки – 1898-го – їх нараховувалося вже понад шістдесят. Швидкій забудові дачного селища сприяло встановлення пасажирського залізничного сполучення з Києвом, яке розпочалося з 15 червня 1896 року.

План забудови земельної ділянки у Дарниці дачними будиночками, 1909 р.

Дачний будинок на 4-й лінії Дарниці. Фото 1914 р.

Перший залізничний вокзал в Києві, споруджений у 1868–1870 рр. за проектом архітектора М. Вишневецького.

Будівництво стратегічної залізничної колії до західних кордонів Російської імперії. 1885 р.

Щоправда, вартість проїзду дачним маршрутом була вдвічі вищою, ніж зазвичай. Так, на той час тариф за проїзд приміським сполученням становив 1,5 коп. за версту, а найдешевший квиток на одну поїздку в Дарницю коштував 28 копійок за 10 верст. Загалом послугами залізниці користувалися переважно залізничники, для яких проїзд був безплатним, а більшість мешканців лівобережних околиць й надалі користувалися послугами невеличких пароплавів, де за проїзд брали 6 копійок, та Ланцюговим мостом, де прохід коштував 5 копійок.

Інфраструктура ново-збудованої станції «Дарниця» зводилася за типовою російською схемою і включала двоповерхову будівлю вокзалу, адмінбудівлю станції, парк прийому й відправлення потягів, допоміжні ремонтно-механічні майстерні тощо. Вантажний парк із платформою та пакгаузами розташовувався по інший бік магістральних колій в урочищі Ліски. Парки сполучалися між собою окремою гілкою. Крім того, неподалік

дачного містечка, в урочищі Дарниця, було збудовано бараки для простих залізничників, а для керівництва станції – кілька однотипних будинків, розрахованих на одну – дві сім'ї.

Із розбудовою залізничної інфраструктури станції зростала й чисельність її працівників. Так, за даними на січень 1901 року у дарницькому селищі залізничників мешкало 147 працівників та членів їхніх сімей. Крім того, у дачному поселенні зафіксовано понад 300 постійних мешканців, але у літній період їхня чисельність збільшувалася до 900 осіб.

У відповідь на стрімкий ріст нового поселення за поданням чернігівського генерал-губернатора запроваджено «з 1 січня 1901 р. посаду пішого поліцейського урядника на хуторі Дарниця Остерського повіту Чернігівської губернії».

Прогресуюча демографія Лівобережжя невпинно загострювала транспортну проблему. 1898 року губернський чиновник Н. Матвеев запропонував вирішити її шляхом прокладання трамвайної лінії з Києва до його лівобережних околиць. Проте його ідея вмерла ще на етапі погодження – чиновники Міністерства шляхів сполучення виставили вимогу, щоб товариство, яке бралася за реалізацію проекту, збудувало власним коштом ще й стаціонарний Русанівський міст. Ця вимога чиновників поховала приватну ініціативу, оскільки знайти кошти на її реалізацію було просто неможливо.

ОСВІТА І МЕДИЦИНА ПІД ЗАВІСУ XIX СТОЛІТТЯ

На тлі очевидного економічного і технологічного прогресу соціально-побутові умови, в яких проживала більшість мешканців Російської імперії, важко було назвати цивілізованими, навіть за мірками того часу. Росія століттями цілеспрямовано нищила освіту і культуру України, в середині XIX століття на її теренах ситуація в цих галузях була найгіршою в імперії. Так, станом на 1869 рік в Остерському повіті з населенням 83 тис. осіб було лише 10 шкіл, з них – 5 земських та 5 парафіяльних.

Скасування кріпацтва незначно покращило ситуацію. Попри те, що на 1897 рік кількість навчальних закладів у повіті досягла 85, освітній рівень населення залишався низьким – із 130 тис. мешканців уміли читати й писати лише 13%. У 1885–1898 рр. в населених пунктах Київського Лівобережжя відкрито декілька земських шкіл, зокрема у Передмостовій Слобідці, Троєщині, Вигурівщині, Бортничках, Осокорках, Воскресенській Слобідці. У Позняках, Микільській та Кухмістерській Слобідках діяли парафіяльні школи.

Як відомо, викладання у школах, розташованих на території України, велося виключно російською мовою, у відповідності до одіозних указів імперської влади – Емського та Валувєвського, які мали на меті нівелювати українську ідентичність.

Ще гіршими ніж в освіті були справи в медицині. Перша документальна згадка про існування медичного закладу на території Остерського повіту стосується 1866 року. У повітовому медзакладі на 25 ліжок-місць, працювало лише 2 лікарі та 4 фельдшери. Попри високий рівень захворюваності населення російська влада неохоче виділяла кошти на створення нових медичних закладів. За даними 1879 року більш як стотисячне населення повіту

«Гриць в школі». Малюнок І.Іжакевича.

Прийом пацієнтів у земській лікарні, 1900-і рр.

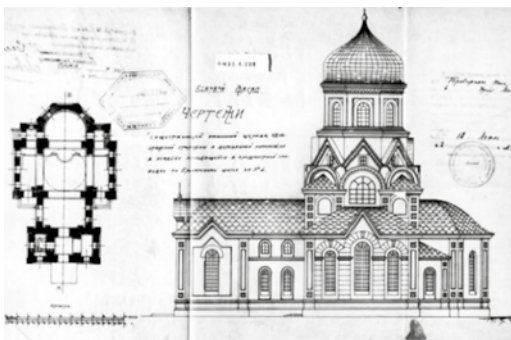
обслуговувало 2 лікарі та 6 фельдшерів, а 1895 року в повіті працювало 7 лікарів та 10 фельдшерів, які опікувалися більш як 150 тис. осіб. Щоправда, на той час вже було відкрито лікарню на 12 ліжок у Гоголеві та амбулаторії у Броварах, Вишеньках, Літках. Проте ані лікарів, ані медзакладів у населених пунктах Київського Лівобережжя не було – в повітовому земстві вважали, що його мешканці можуть отримати медичну допомогу в Києві.

ОСОБЛИВОСТІ КАПІТАЛІСТИЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Микільсько-Слобідська волость Остерського повіту Чернігівської губернії. Мапа 1917 р.

План церкви Св.Іоана Рильського у Передмостовій Слобідці. Креслення 1909 р.

1903 року в Остерському повіті було створено нову волость – Микільсько-Слобідську, до складу якої увійшли села Вигурівщина, Троєщина, Позняки, Осокорки, Бортничі, Вишеньки, Гнідин, всі Слобідки та Дарниця.

Початок ХХ ст. позначився черговим економічним сплеском, на Київське Лівобережжя зайшов великий приватний капітал.

Лісопильний завод П. Шлензкевича викупив Моїсей Апштейн, син одного із найбагатших київських підприємців купця 1-ї гільдії Тев'є Апштейна. Він уклав значний капітал у модернізацію та розширення виробництва, значно збільшивши обсяг виробленої продукції. Згодом до сімейного бізнесу він додав завод із виробництва паркету, заснований на території Микільської Слобідки. Тільки 1906 року ці два підприємства виготовили продукції на суму 242 тис. рублів. Заснування ще двох деревообробних заводів у Кухмістерській та Микільській Слобідках профінансувало подружжя – Клара і Борис Поліщуки.

На той час найбільше промислових підприємств сконцентрувалося у Кухмістерській Слобідці, яка поступово перетворювалася на економічний центр волості. Навіть у довіднику одного із найавторитетніших російських економістів В. Варзара, що вийшов друком 1908 року, поселення названо «фабричним». Більшість підприємств Кухмістерської Слобідки розташовувалися вздовж прибережної смуги, що дозволяло заощаджувати на доставці води та підвезенні сировини. Звісно, поруч із ними знаходилися й бараки для робітників. У народі цю частину села називали Нижньою Кухмістерською Слобідкою.

Околиці Микільської Слобідки. З поштової листівки кінця ХІХ ст.

На мапі 1911 року Труханів острів названо «Алексеевським» – на честь спадкоємця російського престолу.

Робітниче селище деревообробних підприємств Микільської Слобідки теж отримало власну назву – Друга Слобідка. Проте економічна емансипація мала свою ціну, у путівнику по Києву, виданому 1908 року, про Микільську Слобідку було написано таке: «Це – досить велике, брудне й далеке навіть від примітивного благоустрою поселення, населене різного роду майстрами, відставними солдатами і тому подібним людом. Влітку, завдяки рясній рослинності та близькості до річки, Микільська Слобідка слугує місцем відпочинку для невибагливих киян, які вирушають на човнах пити молоко в кволіх садах у приватних садибах або ласувати раками в одному з декількох трактирів...».

Передмостова Слобідка 1909 року вже мала вигляд справжнього містечка. Тут жило понад 10,7 тис. мешканців, налічувалося 36 вулиць, селище поділялося на два мікрорайони: Південний, де мешкали заможні кияни, та робітничий Північний. У період весняних повеней вулички селища заливали води Дніпра, із-за чого острів отримав і неофіційну назву – Венеція.

У Південній частині Слобідки для вишуканої публіки було влаштовано розважальний заклад «Акваріум» та парк розваг «Петровський», де в літню пору працював театр і грав оркестр. У лютому 1910 року в Передмостовій Слобідці відкрилася церква на честь святителя Іоанна Рильського та великомучениці Варвари.

У цей період не менш активно розвивалася й інфраструктура Труханового острова. На початку XX століття у 130 будинках тут проживало понад 3500 мешканців. 1907 року, в рамках підготовки до візиту російського царя Миколи II, Київська міська Дума вирішила легалізувати самовільні забудови. Це рішення посприяло подальшому залюдненню острова. Тут 1909 року на острові коштом Д.С. Марголіна, київського купця 1-ї гільдії, підприємця, мецената і громадського діяча, збудовано школу, а 1910 року – церкву на честь святої Єлизавети.

Церква Святої Єлизавети і школа на Трухановому острові, збудовані у 1909-10 рр. коштом купця Давида Марголіна.

Цікавий факт: на початку XX століття Труханів острів «на прохання місцевих жителів», київські чинуші перейменували на «Алексеевський» на честь спадкоємця російського престолу – великого князя Алексея. Аналогічну пропозицію влада висунула й під час підготовки до святкування 300-річчя дому Романових, запропонувавши перейменувати одну із задніпровських слобідок. У довіднику про Київ, що вийшов друком у 1912 р., його автор М. Богуславський писав, що «сьогодні деякі мешканці переймаються тим, щоб перейменувати Передмостову та Микільську Слобідки в місто Алексеєвськ». Проте цю ідею так і не реалізували.

1910 року в Передмостовій Слобідці відкрито трикласне початкове училище, а у Микільській – двокласне, в яких навчалися діти віком від 10 до 13 років, які успішно опанували програму початкової школи.

Загроза масштабних епідемій холери, які завжди супроводжували великі повені у Придніпров'ї, змусили владу до вжиття запобіжних заходів. 1907 року керівництво Чернігівської губернії підтримало рішення земства відкрити у Микільській Слобідці фельдшерський пункт та збудувати 7 колодязів абіссинського типу у Передмостовій, Микільській та Кухмістерській Слобідках, які піднімали воду з глибини 20 метрів за допомогою ручного приводу. 1912 року у Микільській Слобідці запрацювала філія Остерської лікарні з амбулаторією та баракком для лікування хворих на холеру, а за три роки опікуватися здоров'ям мешканців лівобережних сіл розпочали земський лікар з помічником та два приватні лікарі.

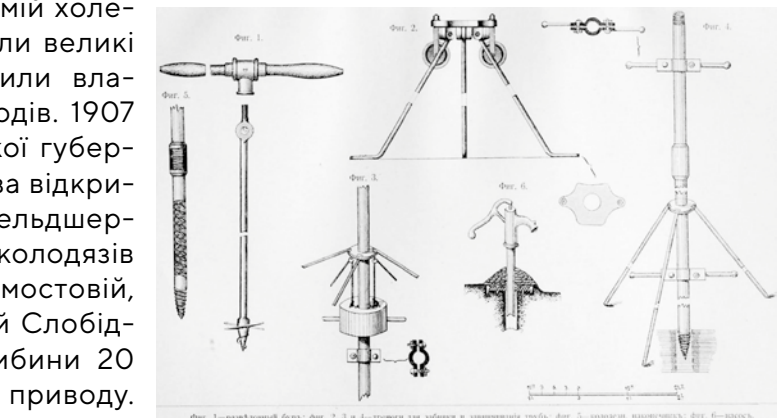
У січні 1908 року на Лівобережжі запрацювала телефонна мережа, профінансована земствами Козелецького та Остерського повітів. Спочатку її послугами користувалися лише 160 абонентів, здебільшого земські установи, медичні заклади, поліція, пожежники тощо. У Микільській Слобідці та Дарниці було влаштовано переговорні пункти для загального користування. Не кожна приватна особа могла дозволити собі окремий телефон, оскільки це було дороге задоволення: підключення до мережі коштувало 200 руб., а абонплата становила 25 руб. на рік.

На початку XX ст. російська влада переглянула стратегічні плани щодо підготовки війни з Німеччиною та Австро-Угорщиною. Для Києва у них відводилася роль центру тилового забезпечення Південно-Західного фронту. З червня 1904 року будівництво нових об'єктів на ст. Дарниця відбувалося з урахуванням саме цієї функції. Так, за проектом відомого київського архітектора Олександра Вербицького на Дарниці розпочалося будівництво Головних механічних майстерень служби тяги, які включали віялову частину зі стійлами для вагонів і паровозів та 9 цехів для ремонту рухомого складу. У 1911–1912 роках для потреб армії на станції збудовано комплекс споруд Головного інтендантського управління, зокрема, шість великих складських приміщень та «Холодильник» для зберігання 1425 тонн м'яса.

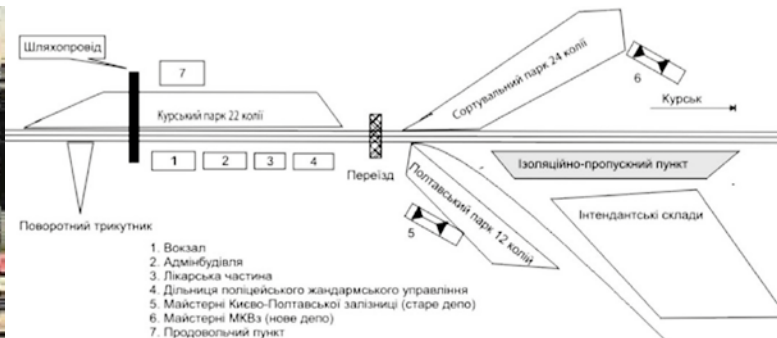
За рішенням зборів земства Чернігівської губернії у 1907–1911 роках було реалізовано ще один проект в інтересах військових – прокладено бруковану дорогу від залізничної станції до Артилерійського полігону, яка отримала назву Дарницьке шосе.

На фото 1917 р.: станція Дарниця.

Ілюстрація до статті про абіссинські колодязі з «Военної енциклопедії» 1911–1915 рр.

План розташування об'єктів забезпечення на Дарницькому залізничному вузлі. 1916 р.

Услід за військовими об'єктами на Дарниці з'являлися й цивільні. 1904 року Міністерство землеробства та державних маєтностей погодило новий план розбудови дачного селища у Дарниці, яким передбачалася забудова 54 земельних ділянок та спорудження парку з південної сторони залізничного полотна. Ще 26 ділянок відводилося з північного боку, яку з того часу стали називати Стара Дарниця. Таким чином, станом на початок 1905 року у Дарниці в розпорядженні 79 власників перебувало 94 дачні ділянки.

Більшість дачних будиночків у Старій Дарниці зводилася протягом 1905–1913 років по лівій стороні нинішньої вулиці Бориспільської. Загалом до 1917 року у Старій і Новій Дарниці кияни встигли побудувати 272 садиби, у яких проживало 5010 мешканців. Чимало відомих особистостей проводило літню пору на київських дачах. Серед відомих людей того часу, які орендували помешкання на Лівобережжі, слід згадати Інну Горенко – маму уславленої поетеси Анни Ахматової, яка неодноразово гостювала в Дарниці. Ще один важливий факт з її життя пов'язаний із Микільською Слобідкою. 25 квітня 1910 року в тутешній Миколаївській церкві Анна Ахматова вінчалася з поетом Миколою Гумільовим. 1989 року з нагоди 100-річчя поетеси одну з вулиць Дарниці назвали на її честь. Відомий письменник, виходець із старовинного козацького роду, Костянтин Паустовський в юності навчався у першій київській гімназії й не раз проводив літо на лівобережних дачах. Пізніше, у «Повісті про життя» він описав тамтешнє дачне життя.

У зв'язку із зростанням кількості постійних мешканців у Старій Дарниці 1909 року Остерське повітове земство заснувало народне училище й виділяло щорічно по 200 рублів на оренду навчального приміщення і житла для учителя.

1911 року на Дарниці з'явилося ще одне потужне підприємство – Дніпровський завод механічної обробки деревини братів Гебель, на якому працювало майже 300 робітників. На той момент це було найбільше приватне підприємство Київського Лівобережжя.

1913 року у північно-східному напрямку від дарницької залізничної станції було засновано Дарницьке лісництво. Саме на його базі почалися перші в країні наукові дослідження, спрямовані на захист лісів на чолі з талановитим науковцем З. С. Голов'янком. У лісництві, яке невдовзі отримало статус дослідного господарства, здійснювалася підготовка лісників, проводилися наукові експерименти щодо знищення шкідників, а також з вирощування дикої груші, шовковиці, абрикоси, айви, туї тощо.

Неухильне зростання чисельності населення Лівобережжя реанімувало ідею прокладання трамвайної колії за Дніпро. У березні 1910 року влада ухвалила проект «Акціонерного товариства Києво-Броварської лінії мототрамвая», розроблений інженером Валерієм Тимченком щодо прокладання колії з Києва до Дарниці. Головним інвестором проекту виступив відомий прихильник технічного прогресу Моїсей Апштейн. Проте він не був альтруїстом і детально прорахував майбутні вигоди від проекту: на той час активно будувалися нові дачні селища біля Броварів, у Биківні та Старій Дарниці, що гарантувало значну кількість платоспроможних пасажирів.

Мототрамвайна колія запрацювала вже у листопаді 1911 року. Спочатку її маршрут пролягав від станції «Кінна Пошта» (нині – Поштова площа) через Ланцюговий міст до Передмостової Слобідки. Очікування інвесторів незабаром справдилися – перші ж прибутки дозволили розвивати далі вигідну справу. 1912 року колію подовжили до Микільської Слобідки, а поруч із лісопильним заводом було облаштовано Слобідське мототрамвайне депо. У травні 1912 року лінія мототрамвая досягла Дарниці, а з 1913 року мототрамваєм вже можна було дістатися до Биківні та Броварів.

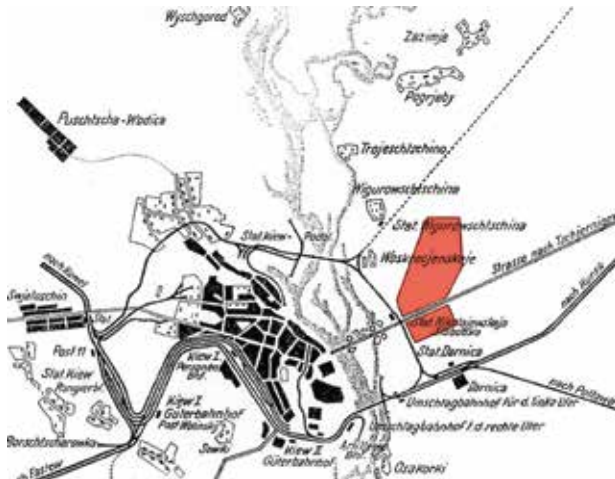
Київський бензотрамвай (в народі – «Примус») курсував від правобережної Поштової площі до лівобережного села Биківня, що належало до Чернігівської губернії. Таким чином трамвай курсував територією двох губерній, що не мало аналогів в тодішній Україні. Дореволюційне фото.

ТИЛ ЗАХІДНОГО ФРОНТУ

Плакат часів Першої світової війни
«Проводи на війну». 1914 р.

Київський залізничний вузол за даними австрійського генерального штабу (1918 р.). Червоним, імовірно, позначено Дарницький табір військовополонених (джерело: Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv (Австрійський державний архів, військовий відділ). – Generalstab Kart. 909.

З початком Першої світової війни 1914 року територію України було поділено на три військово-адміністративні райони – два військових і один тилловий. Київський, Подільський і Волинський генерал-губернатори потрапили під особливу військову юрисдикцію – у пряме підпорядкування Головнокомандувача арміями Південно-Західного фронту. Київську губернію разом із Києвом було включено до тилового району, що й визначило спосіб життя міста на найближчі роки – воно перетворилося на важливий центр тилового забезпечення російської армії. Дарницький залізничний вузол, так само як і Київський, на практиці набули стратегічного значення.

У результаті перших успіхів російської армії на фронті тисячі військовослужбовців противника потрапили в полон. Восени 1914-го до Києва почали надходити перші партії військовополонених, які розміщувалися у Київській фортеці. Та після низки перших перемог літньо-осінньої кампанії російські війська зазнали декілька поразок на фронті. Провальна операція у боях за Карпати примусила російських воєначальників розробити план на випадок відступу. Одним із його пунктів передбачалося спорудження стаціонарного моста через Дніпро. Міст, який отримав назву «Стратегічний», ввели в експлуатацію у жовтні 1915 року. Він розташовувався в районі гирла річки Либідь, неподалік від Наводницького моста.

Перекидання російських військ залізницею до фронту. Фото літо 1914 р.

Будівництво «маріїнського» залізничного мосту через Дніпро, фото 1916 р.

У першій половині 1915 року київській владі доводилося вирішувати проблему переміщення вантажів, вивезених відступаючими російськими військами із Західної України. Згідно з документами станом на 1 червня 1915 року всі залізничні платформи станції Київ-Товарний були вщент заставлені машинами, запчастинами, фабричним і заводським обладнанням, вивезеним із Галичини. Крім того, в найближчий час очікувалося прибуття ще 28 вагонів із награваним. Санкт-Петербург вимагав якнайшвидше переправити вантажі углиб імперії. Військові підрахували, що для вивезення вантажів їм потрібно щонайменше 670 возів, а такої кількості коней годі й було знайти у прифронтовому місті. Вихід зі складної ситуації придумав винахідливий начальник штабу Київського військового округу – він наказав перевозити вантажі в нічний час міськими трамваями.

У березні 1915 року, після капітуляції австро-угорського гарнізону Перемишльської фортеці, у полон до росіян потрапило 122 тисячі військовослужбовців. За рішенням Інтендантського управління Південно-Західного фронту неподалік від залізничної станції Дарниця було створено ізоляційно-пропускний пункт для військовополонених, який, по суті, виконував функцію транзитного табору.

Більшість бранців, які прибували в Київ, мали інфекційні захворювання (за даними архівів лише 25% полонених лікарі визнали цілком здоровими). Відтак, аби запобігти епідеміям, їх обслуговував штатний підрозділ військових медиків російської армії, у розпорядженні яких була операційна та аптека. З серпня 1916 року медичну допомогу ув'язненим надавала й місія Данського Червоного Хреста. Зважаючи на те, що табір часто був переповнений, з другої половини 1915 року окремі категорії полонених перевели на пом'якшений режим утримання, а кваліфікованим робітникам і спеціалістам дозволили працювати на підприємствах міста. Вже наприкінці року на підприємствах Києва було працевлаштовано близько 1170 в'язнів. Таку ініціативу невдовзі підтримала й офіційна влада – 1916 року російський цар Микола II видав наказ залучати до праці всіх здорових і придатних для роботи полонених. Більшість із них потрапили на шахти й металургійні підприємства Донбасу, а також на сільськогосподарські роботи в центральній Україні.

Спогади сучасників як громадян Росії, так і іноземців свідчать, що умови тримання військовополонених у Дарницькому таборі були поганими. За різними даними у ньому померло понад дві тисячі бранців. Неналежні умови утримання в Дарниці неодноразово відзначали й представники дипломатичних місій країн Антанти, Червоного Хреста та громадських організацій Росії.

Чеський письменник Карел Ванек, який особисто пережив російський полон, пізніше згадував: «Той, хто відбув день у Дарниці, ставав зятим антимілітаристом до самої смерті. З кожним днем війна піднімала для солдатів небо все вище і вище, а в Дарниці здавалося, що від землі піднімається саме пекло».

Огляд особистих речей австро-угорських військовополонених у Дарницькому таборі.

За час Першої світової у Дарниці перебувало чимало австро-угорських комбатантів, які в повоєнний час здобули все-світню славу. Найперше слід згадати автора «Пригод бравого вояка Швейка» чеського письменника Ярослава Гашека, майбутніх керівників Організації українських націоналістів Євгена Коновальця та Андрія Мельника, які сформували 1-й курінь Січових стрільців з полонених, а також одного із майбутніх комуністичних лідерів Угорщини Імре Надя та майбутнього югославського президента Йосипа Броз Тіто. 1917 року в таборі побував Томаш Масарик, згодом – перший президент Чехословаччини, який серед своїх співвітчизників шукав одностайців, згодних вступити у боротьбу за незалежність їхньої країни.

Війна потребувала все більше ресурсів, а відтак виникла потреба у нових комунікаціях, які б збільшили логістичні можливості в інтересах діючої армії. У травні 1916 року, за ініціативою російських військових, розпочалося будівництво ще одного залізничного моста через Дніпро. Його конструкцію скомбінували із залізобетонних, металевих і дерев'яних елементів. Міст довжиною більш як 2,5 км було відкрито 26 січня 1917 року й названо на честь імператриці Марії Федорівни, матері царя Миколи II. Проте через недосконалість конструкції він пропрацював лише кілька місяців – вже у квітні рух по ньому було припинено через значні пошкодження від повеневих вод.

В епоху радикальних змін і великих соціальних потрясінь Київське Лівобережжя вступало з цілком сформованим і розвиненим конгломератом поселень. За даними статистики, станом на вересень 1917 року в населених пунктах нараховувалося 33,9 тис. мешканців. За два десятиліття, що минули з моменту першого перепису, середня чисельність мешканців населених пунктів, де жили переважно селяни, зросла більш ніж у півтора разу. Наприклад, у Воскресенській Слобідці нараховувалося 1157 осіб, проти 790 облікованих 1897 року. Однак сучасні дослідники вважають, що ці дані не відображають повною мірою стан соціально-економічного розвитку регіону, оскільки в архівних джерелах немає інформації щодо кількості інтернованих осіб і біженців, які осіли в цих краях. Відсутні також відомості й про кількість призваних до армії, загиблих тощо.

Організатор формування Січових Стрільців у Києві Андрій Мельник, фото 1918 р.

Євген Коновалець, фото 1918 р.

Автор популярного роману про Першу світову війну, чеський письменник Ярослав Гашек. На його честь названо одну з вулиць столиці.

УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ І БІЛЬШОВИЦЬКА ОКУПАЦІЯ

Роки кровопролитної війни виснажили Росію, а «Лютнева революція» серйозно похитнула монолітність імперії. Підкорені Москвою народи отримали шанс вибороти незалежність, але шлях до неї лежав через жорстоку боротьбу, часто – на декілька фронтів, і не всім пощастило його пройти.

Робітничі страйки та солдатський бунт у столиці імперії – Петрограді призвели до повалення монархії в Росії. На чолі країни став Тимчасовий уряд. Нова російська влада, намагаючись утримати регіони імперії під своїм началом, призначала по всій державі губернських комісарів, обраних місцевими земськими зборами і революційними комітетами. У Києві утворилося двовладдя – містом одночасно керували стара, обрана 1916 року міська Дума, та виконавчий комітет на чолі з комісаром Тимчасового уряду. Проте вже з березня російська влада почала швидко втрачати свій вплив на Україну.

Геополітичний злам 1917 року привів Україну до національно-демократичної революції, яка під впливом ліберальної частини інтелігенції спочатку вела боротьбу за реалізацію автономістських планів мирним способом.

Демонстрація у Києві на Думській площі. Березень 1917 р.

В підтримку повалення царату 17 (30) березня 1917 року в Києві знесли пам'ятник Столипіну.

Плакат українців-незалежників «Своїй хаті своя правда і сила, і воля», 1917 рік. Державний архів Львівської області.

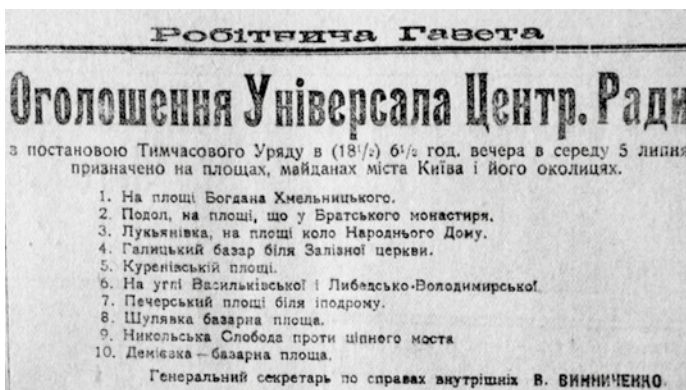
Маніфестація прихильників Української Народної Республіки на Софійській площі у Києві, березень 1917 р.

Першотравень 1917 року кияни святкували з проукраїнськими гаслами.

Один із провідників Української революції – Михайло Грушевський першопричину українських визвольних змагань вбачав у цілеспрямованій антиукраїнській політиці самодержавства. У широковідомій роботі «Історія України» він писав: «Страшенно потерпала Україна. Від страшної «Руїни» часів Дорошенка, від великого тодішнього «Згону» як силоміць заганяли українських людей за Дніпро, не переживав наш край, наш народ такого знищення, лютого й немилосердного... Правительство вело свої утиски все далі й гостріше, і в останнім часі перед революцією вони дійшли небувалого завзяття!».

Зініційований Товариством українських поступовців (ТУП) і Українською соціал-демократичною робітничою партією (УСДРП) з'їзд політичних, громадських, культурних та професійних організацій проголосив створення Української Центральної Ради – спочатку представницький орган усіх верств українців, а потім революційний парламент України, який керував національним визвольним рухом, спрямованим на побудову незалежної держави.

З повідомлення про оголошення Універсалу Центральної ради можна зробити висновок, що Микільська Слобідка є одним із головних громадських центрів революційного Києва. (Копія з «Робітничої газети», 5 липня 1917 р.).

підтримку Тимчасового уряду в Петрограді, задум його прихильників у Києві не вдалося реалізувати – політичні партії, зокрема найвпливовіші – Українська партія соціалістів-революціонерів та Українська соціал-демократична партія – провалили цю пропозицію.

У червні 1917 року міська влада Києва розглянула і практично одностайно ухвалила, можна сказати, епохальне рішення для Київського Лівобережжя – розширення територіальних меж міста за рахунок приєднання околиць, у тому числі й Передмостової, Микільської, Кухмістерської Слобідок та Дарниці.

Агітаційний плакат Української Народної Республіки «Чужого не хочу, а свого не віддам!», 1917 рік. Державний архів Львівської області.

28 червня 1917 року Центральна Рада утворила перший український уряд – Генеральний секретаріат, що складався з восьми генеральних секретарів і генерального писаря, котрі завідували внутрішніми, фінансовими, продовольчими, земельними, хліборобськими, міжнаціональними та іншими справами.

Скориставшись лібералізмом нового українського уряду, проросійська міська дума спробувала змінити діючу систему самоврядування Києва, аби забезпечити собі перемогу у виборах, запланованих на липень. Проте часи змінилися. Попри

Влада Остерського повіту висловила протест стосовно цієї односторонньої ініціативи Київської думи і навіть звернулася до комісара Тимчасового уряду з вимогою розслідувати цей факт. Проте 28 червня відбулося опитування мешканців Слобідок та Дарниці щодо приєднання до міста. Більшість жителів Задніпров'я цілком очікувано висловилися за приєднання до Києва. Таким чином лівобережні околиці увійшли до складу новоутвореного Слобідського району.

Волевиявлення жителів Слобідок і Дарниці для керівництва Остерщини стало певним полегшенням у складній соціально-економічній ситуації. Справа в тому, що через масштабну весняну повінь влітку 1917-го Остерський повіт опинився у вкрай важкому становищі. З газети «Кієвлянин» від 30 липня 1917 року ми дізнаємося про наступне: «Остерський продовольчий комітет звернувся до Київської міської продовольчої комісії з наступним телеграфним клопотанням стосовно продовольчої допомоги: «Половина Остерського повіту, затопленого весняною водою, бідує, буквально голодує. Сусідні повіти Чернігівщини та Полтавщини зайняті постачанням хліба армії, не в змозі надати допомогу. Цього року населення повіту не зможе, як у минулі роки, компенсувати збитки від повені за рахунок продажу сіна, оскільки зобов'язане поставити його військовим за низькими державними цінами у кількості 2 млн. пудів... Звертаємося до вас із переконливим проханням відпустити повіту зі своїх запасів хоча б 10 вагонів жита і можливу кількість пшона та муки».

Газета «Кієвлянин» була однією з найвпливовіших в Україні і однією з кращих провінційних газет в усій Російській імперії.

Станом на початок 1917 року Київ поділявся на вісім поліцейських частин: Старокиївську, Печерську, Подільську, Двірцеву, Плоську, Либідську, Бульварну і Лук'янівську. Після повалення царату поліція стала називатися міліцією, адміністративно-територіальний поділ на поліцейські дільниці було скасовано, натомість запроваджувався поділ на райони. З тогочасних газетних повідомлень можна дізнатися що Київ поділявся на 10 районів: Лук'янівський, Шулявський, Подільський, Плоський, Бульварний, Либідський, Солом'янський, Старокиївський, Двірцевий і Печерський.

У червні 1917 року Центральна Рада видала Перший Універсал, яким проголошувалася широка національно-територіальна автономія України у складі російської держави. У бурхливому революційному житті Києва українські незалежницькі сили набирали

Проголошення Третього Універсалу на Софійській площі в Києві. 7(20) листопада 1917 р.

все більшої сили і авторитету. До липня Тимчасовий уряд у Петрограді визнав уряд України. Водночас боротьбу за владу почали й більшовики – найменш чисельна, але більш організована політична сила. Так, у червні 1917 року на лівобережних околицях почав діяти Слобідський райком РСДРП(б), а з вересня – Слобідська рада робітничих, селянських і солдатських депутатів на чолі з Михайлом Калиновським та Яковом Гриншпаком.

7 листопада Центральна Рада ухвалила Третій Універсал в якому проголошувалося утворення Української Народної Республіки.

На жаль, керівники революційної України не спромоглися створити сильну армію та дієздатний уряд. Зокрема, у жовтні уряд УНР оголосив демобілізацію військ, які склали їй присягу, – шинелі скинули майже 300 тисяч бійців. Вже за кілька місяців це фатальне рішення призведе до катастрофічних поразок у боротьбі за незалежність.

У жовтні більшовики влаштували переворот в Петрограді, скинули Тимчасовий уряд і взяли під свій контроль ради – нові органи управління країни. В грудні вони спробували влаштувати подібну акцію і в Україні, скликавши Всеукраїнський з'їзд рад у Києві, однак проукраїнські делегати зірвали ці плани.

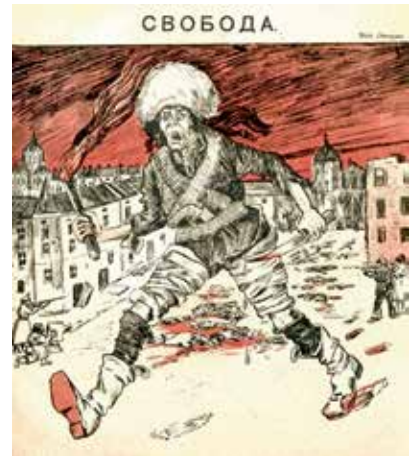
Більшовики оголосили війну УНР, а щоб надати собі вигляду легітимності 25 грудня заявили про створення маріонеткової держави – Української Народної Республіки Рад. Щоб захопити владу в Україні, більшовицькі ватажки УНРП Є. Бош, В. Затонський, Ю. Коцюбинський, В. Ауссем нібито звернулися по військову допомогу до «старшого брата» – російських більшовиків. За декілька днів більшовицькі війська під прапором цього проросійського утворення вторглися на територію України й рушили походом на Київ, який 9 січня був офіційно проголошений столицею УНР.

22 січня 1918 року російські більшовицькі війська на чолі з М. Муравйовим захопили Дарницю, Труханів острів, Слобідки й поблизу мостів через Дніпро розпочали підготовку до штурму міста. Важка артилерія більшовиків, розташована у Передмостовій Слобідці, почала методично розстрілювати центр Києва, бити по жилих кварталах та цивільному населенню. Вранці 23 січня розпочався штурм міста, більшовики намагалися захопити мости через Дніпро, але нечисленні українські підрозділи зуміли відбити атаку.

До початку наступної атаки, запланованої на 24 січня, більшовики дванадцять годин поспіль вели артобстріл Києва (загалом за п'ять днів боїв більшовики випустили по Києву понад 15 тисяч снарядів). Після цього на штурм Ланцюгового моста пішла піхота, посилена броньовиком, але і ця атака захлинулася. Щоб захопити мости через Дніпро і вибити українців з укріплень, влаштованих у правобережних кручах, Муравйов наказав застосувати отруйні гази, заборонені всіма міжнародними угодами.

26 січня армія і уряд УНР були змушені покинути Київ.

Захопивши Київ, більшовики розпочали «класовий терор» – безборонно грабували і розстрілювали містян. За різними даними тільки за перший тиждень окупації більшовики убили до трьох тисяч киян. Масові розстріли відбувалися неподалік палацу у Маріїнському парку, на валах Київської фортеці, на схилах Царського саду та у лісі біля Дарниці.

«Подвиги» більшовицьких військ М. Муравйова після захоплення Києва знайшли відображення в київській пресі. Малюнок 1918 р.

Будинок Грушевських після артобстрілу більшовиків. 1918 р

Артилерія більшовиків-«муравйовців» готується до обстрілу Києва з позицій поблизу Передмостової Слобідки. 1918 р.

Елемент німецької мапи 1918 року на якій позначено головні переправи через Дніпро та лівобережні поселення Києва.

Перше знайомство киян з більшовицьким режимом тривало недовго – вже 1 березня частини УНР за підтримки німецької армії звільнили Київ від окупантів.

6 березня 1918 року українська влада ухвалила закон про адміністративно-територіальний поділ України. Згідно з його нормами в країні впроваджувався поділ на нові адміністративно-територіальні одиниці – землі. Зокрема, Київ із околицями аж до Ірпеня і Стугни, та лівобережними – на 20 верст вглиб до Броварів входив до складу київської землі.

29 квітня 1918 року в результаті державного перевороту, спланованого і вчиненого за допомогою німецького командування, Українську Центральну Раду було усунуто від влади і утворено Гетьманат «Українська держава». З падінням Центральної Ради закінчився найдовший за часом етап української революції.

На чолі країни постав російський генерал і нащадок стародавнього козацького роду гетьман

П. Скоропадський, який виявився досить консервативним правителем – він спирався на підтримку великих землевласників, а не народних мас. Із перших днів правління він ініціював відміну усіх постанов, ухвалених за часів УНР. Зокрема, було поновлено російський адміністративно-територіальний поділ на губернії, повіти та волості. 14 травня міністр внутрішніх справ уряду Скоропадського скасував посади губернських та повітових комісарів, замість них запроваджувалися посади старост, а 29 червня ухвалено закон, який надав право губернським старостам розпускати органи самоврядування (земські збори і управи та міські думи).

Молебень на Софійській площі в Києві з нагоди проголошення Павла Скоропадського гетьманом. 1918 р.

Артилерійський розрахунок Січових стрільців з 76-мм дивізійною гарматою зразка 1902 року. Околиці Києва, 26 квітня 1918 р.

Січові стрільці Армії УНР, Київ 1918 р.

Німецька кавалерія вступає до Києва Ланцюговим мостом. Фото 1918 р.

Пароплавна пристань на Подолі, на передньому плані декілька суден. Фото німецьких військових, зроблене 29 березня 1918 р.

У серпні 1918 року для керівництва містом було створено Управління столичного отамана, чиновники гетьманщини також затвердили новий адміністративний поділ Києва, згідно з яким місто було поділено вже на 17 районів. Зокрема, до Слобідського району увійшли частина придніпровських земель Остерського повіту Чернігівської губернії, острів Долобецький, Предмостова, Печерська, Микільська, Кухмістерська Слобідки, Інтендантське містечко та Стара Дарниця. Нові межі міста на Лівобережжі простягалися на північ уздовж Дарницького шосе включно із Новою та Старою Дарницями, а також до Києво-Воронезької залізничної колії у напрямку до залізничного мосту.

Німецькі війська, завдяки яким вдалося майже повністю очистити Україну від більшовиків, невдовзі перетворилися на окупантів. Визискуючи плату продовольством за військову підтримку української влади, вони безжально грабували країну. Їхні командири без церемоній перебирали на себе ті функції, які насправді мали б виконувати місцеві органи влади. Почуваючись повноправними господарями у Києві, вони облаштували у Дарниці транзитний табір виключно для військовополонених німецької армії, що поверталися на батьківщину.

Похорон жертв більшовиків у Києві. 10 березня 1918 р.

Слід віддати належне – Гетьманщина за часів Павла Скоропадського випродукувала низку важливих інституційних та культурних ініціатив, спрямованих на утвердження незалежності України. Це – заснування Української академії наук, Національної бібліотеки, Національного архіву, створення національного війська, фінансової системи, заснування нових університетів, запровадження української мови у систему шкільної освіти, врешті-решт, у цей період Українська держава була визнана 30 країнами.

Однак успіхи державного будівництва перекреслювали його консервативні рішення, більшість населення вважала діяльність П. Скоропадського деструктивною і мала для цього підстави. Він гарантував збереження поміщикам прав на володіння землею, повернув 12-годинний робочий день для робітників, підтримував вилучення німецькими військами врожаю у селян, майже в повному обсязі відновив дію російського імперського законодавства. Внаслідок таких дій виступили широких народних мас проти П. Скоропадського був просто питанням часу.

Перші відкриті протести почалися вже влітку 1918 року – селяни відмовлялися обробляти поля, робітники не хотіли працювати на підприємствах. У Київській і Чернігівській губерніях сталося декілька селянських повстань, у липні залізничники

Німецькі військові переправляють сіно з лівого берега Дніпра на правий, на задньому плані – Ланцюговий міст. Фото 1918 р.

Дарниці приєдналися до всеукраїнського страйку, що набув політичного характеру. Незважаючи на репресії та військово-польові суди, він тривав до середини серпня – залізничники зірвали передислокацію австро-німецьких військ на Західний фронт, а також завадили вивезенню значної кількості збіжжя, майна та сировини до Німеччини.

Останньою краплею стала «Федеративна Грамота», у якій П. Скоропадський проголосував федерацію України з Росією.

«Чорні запорожці» – кавалерійські частини УНР, входять до Києва 1919 р. Малюнок учасника визвольних змагань Леоніда Перфецького.

14 листопада 1918 року розпочалося антигетьманське повстання під проводом Директорії УНР, до якого приєдналася більшість наявних збройних сил тодішньої незалежної України. До повстання також долучилося багато селян Київщини, чимало з них, як свідчать документальні джерела, дотримувалися відверто більшовицьких поглядів. 14 грудня Києвом оволоділи підрозділи Директорії УНР, гетьман П. Скоропадський оголосив про відмову від влади.

На жаль, у результаті антигетьманського повстання вже цілком сформована на той час українська держава значно ослабла. Директорія УНР виявилася неспроможною протистояти наступові регулярних більшовицьких військ. Практично одразу ж після завершення повстання військам УНР довелося відбивати військове вторгнення, організоване більшовицьким режимом, а з осені 1919-го – збройних сил Півдня Росії генерала А. Денікіна. 31 грудня 1918 року Директорія запропонувала Раді Народних Комісарів РСФРР розпочати переговори про мир. Ця ініціатива не дала практичних результатів, однак цікаво, що під час переговорів радянська сторона заперечувала свою участь у неоголошеній війні проти України, лицемірно заявляючи, що жодних регулярних російських військ в Україні немає.

У складних воєнних обставинах 22 січня 1919 року на Софійському майдані у Києві відбулось урочисте оголошення Універсалу про возз'єднання Української Народної Республіки (УНР) та Західно-Української Республіки (ЗУНР) у соборну Українську державу, що стало найвищим піднесенням державотворчих змагань в період Української національної революції 1917–1921 років.

За кілька днів, відступаючи під ударами Червоної армії, українські війська були змушені залишити Київ. Другого лютого Директорія перебралася до Вінниці. 5 лютого 1919 року Дарницю захопила 44-а дивізія Червоної армії на чолі з М. Щорсом. Переможцям дісталися великі трофеї – 100 тис. пудів зерна і 20 вагонів цукру. Ця здобич виявилася досить своєчасною – у сплюндрованій війною країні хліб був дорожчим за золото.

Захопивши Київ у перших числах лютого, більшовики почали швидко встановлювати в місті свої порядки – почалися арешти і розстріли «буржуїв», конфіскація майна і підприємств, терор стосовно прихильників української незалежності, було розпущено міську Думу, натомість створено виконком, а для вирішення господарських питань утворено раднаргосп. У звичному російсько-імперському стилі, але з комуністичними «особливостями» перейменовано центральні вулиці міста – так на мапі Києва вперше з'явилися імена комуністичних ідеологів Леніна та Карла Маркса.

У березні 1919 року статистично-організаційний відділ при виконкомі більшовиків перепланував Київ на самостійні комуни із власними адміністративними і продовольчими органами, школами, медзакладами тощо. Комуни отримали цифрову нумерацію – від 1-ї до 25-ї. Слобідська отримала номер 25.

16 березня за рішенням Київської губернської особливої продовольчої комісії в місті відбувся перепис населення, який охопив і лівобережні Слобідки: Микільську, Передмостову та Кухмістерську. Дані перепису показали значне зростання чисельності населення Києва – з 468 тис. станом на вересень 1917 року – до 545 тис. осіб. Такий різкий демографічний стрибок за півтора року пояснювався просто – багато мешканців центральних губерній імперії шукали в Києві прихистку від жахів громадянської війни в Росії. На території Слобідського району перепис також зафіксував різке збільшення мешканців – до 15417, значний відсоток із них становили біженці з інших регіонів.

У розхитаній революцією Росії на повен зріст піднімалася проблема голоду. Аби уникнути бунтів і нагодувати центральні райони Росії радянська влада вдалася до насильницького вилучення «надлишків» збіжжя та інших сільськогосподарських продуктів в українських селян. Щоб надати більш-менш законного вигляду цій грабіжницькій акції на території Чернігівської губернії 11 червня 1919 року Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет Рад (ВУЦВК) за результатами наради з представниками Особливої продовольчої комісії та Народного Комісаріату Внутрішніх Справ ухвалив постанову про приєднання до Києва Дарниці, Микільської, Кухмістерської та Передмостової Слобідок. На це рішення мешканці Микільської та Кухмістерської Слобідок «висловили рішучий протест», оскільки не довіряли більшовикам, запламованим численними грабежами та убивствами українських селян. Проте нова влада своїх рішень не змінювала і беззастережно використовувала силу для їх виконання.

Так само жорстко і безкомпромісно діяли більшовики, вирішуючи проблему забезпечення Києва паливом. У січні вони обклали 50 % податком власників дров'яних складів у Микільській та Кухмістерській Слобідках, а в лютому дозволили різати на дрова дерева вздовж залізничної лінії Дарниця–Ніжин.

«Червоний терор», який розв'язали більшовики з перших днів на захоплених територіях України, досяг свого апогею в серпні 1919 року. Готуючись до відступу з Києва, вони «людей розстрілювали більше, ніж забивали худоби на київській скотобійні». Повідомлення про масові розстріли щоденно публікувалися в комуністичній пресі. Так, 29 серпня було надруковано інформацію про розстріл 127 противників більшовицької влади. Сучасні дослідники «червоного терору» вважають, що тільки в Києві вони убили не менше 12 тисяч осіб.

На складі у Румунії вивантажують та сортують продовольство з України для подальшого відправлення на захід. 1919 рік, фото з Державного архіву Австрії.

На початок літа війська УНР вели успішні бої проти більшовиків. Військове угруповання Директорії чисельністю у 41 тис. багнетів, в тому числі й підрозділи Української Галицької армії, розвивали наступ, наближаючись до Києва із заходу. На схід від Києва Червону армію тіснили ударні частини Добровольчої армії. Над радянськими військами нависла реальна загроза оточення, але більшовики вирішили оборонятися – довкола Києва будувалися укріпрайони, було оголошено загальну мобілізацію чоловіків віком від 18 до 40 років.

*Отамани Київщин.
Зліва на право:
сотник Дмитро Любименко, Данило
Терпило (отаман Зелений), Василь
Дюжанов. Фото 1919-1920 рр.*

Перші бої на підступах до Києва відбулися 22 серпня, за три доби противники зіткнулись удвоє в Дарницю, яку обороняли комендантський та 55-й залізничний полки, а також бронепотяг «Таращанець». У результаті жорстоких п'ятиденних боїв більшовики, зазнавши величезних втрат, були змушені відступити.

30 серпня 1919 року з'єднання Української Галицької армії та армії УНР звільнили Київ від більшовиків. Однак наступного дня їхні тимчасові союзники – Добровольча армія білогвардійців, примусила українські війська залишити місто. Мало того, росіяни захопили в полон 300 бійців УГА й помістили у Дарницький табір. Однак на допомогу галичанам прийшов славнозвісний отаман Зелений (Терпило) – він визволив їх із неволі та переправив на правий берег Дніпра у район Трипілля, поблизу якого дислокувалися

головні сили його загону.

Панування денікінців, які боролися за збереження «єдиної і неподільної Росії», запам'яталося киянам «білим терором» – розстрілами мирних громадян, пограбуванням містян, репресіями стосовно прихильників української незалежності, заборонаю українських видань, організацією єврейських погромів у Микільській Слобідці, відновленням російсько-імперських правоврядних норм включно з районуванням міста.

14 жовтня 1919 року більшовики знову захопили Київ, проте не змогли вибити білогвардійців із Дарниці та Слобідки. За два дні червоноармійців було викинуто з Києва, але ненадовго.

Минуло два місяці, й війська Країни Рад знову захопили Київ. 10 грудня червоноармійські підрозділи вийшли на Лівобережжя Дніпра, але форсувати річку не поспішали – усі мости були під надійним захистом білогвардійців, потужні укріплення на правому березі утримували значні сили денікінців. Проте в ніч на 16 грудня значні сили більшовиків зуміли перетнути Дніпро по тонкому льоду в районі Передмостової Слобідки й, підтримані синхронним ударом двох полків на мости, провели вдалу атаку.

Парад Добровольчої армії після захоплення Києва в серпні 1919 р.

За кілька днів після того, як більшовики захопили Київ, а саме 19 грудня, радянська влада проголосила створення Української Соціалістичної Радянської Республіки зі столицею у Харкові. Київ, який був столицею УНР, для більшовиків залишався губернським центром.

У перші ж дні після захоплення міста більшовики відновили власні адміністративні органи управління: 19 грудня 1919 року створено Київський губревком, 20 грудня – Київський губпартком та шість райпарткомів (Миський, Печерський, Подільський, Солом'янський, Шулявський і Деміївський), у січні 1920 року – Київську Раду

народного господарства, відновлено районування по комунах, запроваджене 1919 року. Відповідно до вказівок уряду Радянської України в місті активізувався процес націоналізації: протягом 1920 року в Києві і губернії було націоналізовано близько 500 підприємств.

Галицькі частини і частини Запорізького корпусу Армії УНР на вулицях звільненого Києва. Картина Леоніда Перфецького «Київ. 31 серпня 1919 року».

Газета
«Киевлянин»
№82 за 2.12.1919
року, повідомляє
про бої з
більшовиками у
Передмостовій
та Микільській
слобідках.

приємства, розташовані на Лівобережжі, залишилися у підпорядкуванні Київського раднаргопсу, що дозволило радянським партійним органам на законних підставах проводити роботу у населених пунктах, де розташовувалися ці підприємства. Крім того, за межами впливу Чернігівського губревкому опинилися станція «Дарниця», яка підпорядковувалася відділу військових перевезень Південно-Західної залізниці, а також Слобідський райком, що входив до складу Київського губкому КП(б)У.

Користуючись своїми повноваженнями Чернігівський губревком 29 грудня 1919 року утворив Микільсько-Слобідський волосний ревком, у січні 1920 року переформований у волвиконком. У сферу його відповідальності входили Воскресенська, Микільська, Кухмістерська Слобідки, Троєщина, Вигурівщина, Старі Позняки, Нові Позняки, Осокорки, Бортничі, Вишеньки та Гнідин.

Побоювання радянських чиновників стосовно лояльності українців новій владі мали неабиякі підстави. Багато мешканців Київщини її на дух не сприймали і підтримували отаманський рух, який збройною силою чинив опір новій владі. Так, на Лівобережжі (Остерщині, Козелеччині, Броварщині) активно діяв загін отамана Д. Ромашка. 1920 року більшовицькі газети скаржилися, що через його «банду» представники радянської влади бояться з'являтися в тутешніх селах без збройної охорони. На початку 1920 року загін Д. Ромашка нападав на радянських активістів у Броварах, Гоголеві, Русанові, а навесні разом із отаманом Ангелом підтримував селянські повстання у Зазим'ї, Літках, Требухові, спровоковані спробою більшовицьких комісарів реквізувати коней на потреби армії.

Зима 1919–1920 років принесла киянам і мешканцям околиць чимало випробувань – через дефіцит провіанту та палива, епідемії людей загинуло більше, ніж за роки громадянської війни. У січні 1920 року в Микільській Слобідці у приміщенні земської лікарні, більшовики влаштували «1-у радянську лікарню» на 20 ліжко-місць, в якій перебували, здебільшого, хворі на висипний тиф. Однак ані цей заклад, ані більші київські медзаклади не могли надати допомогу всім, хто її потребував.

24 квітня об'єднані сили УНР та Польщі (20 тис. польських і 15 тис. українських вояків) розпочинають бойові дії проти більшовицької влади в Україні. Форсувавши річку Збруч, якою проходила лінія кордону, союзні війська швидко просувалися вперед. Вже за тиждень було звільнено Житомирську область, Бердичів, Козятин і Білу Церкву. 5 травня вони наблизилися до Києва, дивізіон легкої кінноти без бою зайняв Куренівку, а наступного дня польський кавалерійський патруль з'явився в Пущі-Водиці.

Військові підрозділи Червоної армії покидали місто поспіхом, у бої не вступали. Сутички відбулися тільки на мостах через Дніпро з ар'єргардними частинами, які прикривали відхід. 1-а Дивізія Легіонів полковника Стефана Домб-Бернацького перейшла річку і зайняла плацдарм на Лівобережжі, зламавши спротив підрозділів противника, які захищали залізничну інфраструктуру в районі Дарниці. За декілька днів більшовики відповіли на свою поразку «скромним» бомбардуванням – їхній аероплан скинув по одній бомбі на військовий склад у Дарниці та на Ланцюговий міст, практично не завдавши шкоди.

7 травня союзники вступили в Київ. За спогадами сучасників, кияни не надто емоційно відреагували на їхній прихід, оскільки за три воєнних роки це була п'ятнадцята зміна влади. Поляки, які відсунули в бік українських союзників і встановили одноосібне правління, поводитися зовсім не як визволителі, а як чергові окупанти, яких чимало побувало в Україні за час громадянської війни. Вони грабували населення, влаштовували розстріли та погроми, карали неугодовних. Не дивно, що невдовзі Правобережжям прокотилася хвиля антипольських повстань.

Київ недовго залишався під контролем польської армії. Вже 14 травня від Білорусі почався наступ радянських військ. Під ударами червоних сил українсько-польські війська поступово відступали. 5 червня кінна армія С.М. Будьонного прорвала польську оборону під Самогородком, союзні війська опинилися перед загрозою оточення і було вирішено Київ здати.

10 червня 1920 року, за наказом польського генерала Е. Ридз-Смігли, перед відступом з Києва польські солдати знищили три мости через Дніпро, в тому числі й залізничний міст А.Є. Струве – один із найдовших мостів у світі у XIX столітті.

12 червня 1920 року в місто вступили більшовики.

Підірваний польськими військами Ланцюговий міст. 1920 р.

ПОГРАБУВАННЯ ПО-ЛЕНІНСЬКИ І ПЕРШИЙ ГОЛОД

Унаслідок Першої світової та громадянської воєн Київщина опинилася у важкому соціально-економічному становищі. Радянська влада не мала ресурсів для швидкого відновлення нормального життєвого середовища, проте для укріплення своїх позицій була змушена вживати необхідних заходів, насамперед створенням керованих органів влади. Процес їх формування відбувався під жорстким контролем органів НКВС – тільки з їх санкції відбувалися будь-які адміністративно-територіальні зміни чи призначення на посади. У перші ж тижні червня на Лівобережжі було відновлено волосний ревком. Його

Кияни рибалять поблизу уламків Ланцюгового мосту, на задньому плані світлина – Передмостова Слобідка. Фото 1920-х рр.

Понтонна переправа через Дніпро, облаштована радянськими військовими в районі Ланцюгового мосту. Фото 1920 р.

Один з перших радянських суботників у Києві, влаштований новою владою з нагоди засідання Конгресу III-го Інтернаціоналу. Липень 1920 року. Фото 1920 р.

очолили Г.Я. Синельниченко (голова) та В.М. Пильтай (секретар). У серпні відбулися вибори до місцевих органів влади – головою Микільсько-Слобідського волосного виконкому обрано К. Гавриша, а секретарем – М. Крамаренка, сільради очолили М. Чубатий (Микільська Слобідка), І. Дударев (Дарниця), К. Зайченко (Воскресенка), Я. Гриненко (Кухмістерська Слобідка).

Зруйновані польськими військами мости через Дніпро не лише створили незручності для мешканців Київщини, а й порушили важливі стратегічні комунікації. На їх відбудову нова влада кинула всі наявні сили, однак через брак техніки більшість робіт виконувалася вручну, в основному, силами місцевих мешканців. У середині літа для допомоги у відбудові Дарницького залізничного моста прибули залізничники з Ніжина, Конотопа та Брянська. Працювали практично цілодобово і вже 10 вересня 1920 року міст було здано в експлуатацію.

Довгий час нормалізувати життя Києва і околиць не вдавалося через брак робочих рук – тисячі людей залишали місто і їхали в села. За даними статистики, станом на 1 січня 1921 року проти серпня 1919 року, чисельність населення Києва скоротилася майже на 210 тис. осіб (до 335,7 тис. осіб), а населення колишнього Слобідського району (без урахування мешканців Дарниці) зменшилося з 15,8 до 7,8 тис. осіб.

Найперше, що змушувало людей покидати промисловий центр, – голод. Однак і в селах теж вже відчувалася нестача продуктів. Війни підірвали сільське господарство України, виробництво тваринницької та рільничої продукції зменшилося майже на третину у порівнянні з довоєнними роками.

Так, 1920 року українські селяни зібрали 768,5 млн пудів зерна – менше половини середньорічного показника 1909–1913 років, який становив 1,7 млрд пудів. Щоб забезпечити продовольством армію, партійний апарат і робітників заводів, радянська влада заборонила селянам торгувати і взялася вилучати у них продукти харчування шляхом запровадження так званої «продрозгортки» – узаконеного пограбування. 12 травня 1921 року Ленін надіслав телеграму до Харкова з вимогою протягом місяця відправити в центральні губернії Росії не менше мільйона пудів хліба. Місцеві комуністи посилювали репресії проти селян і виконали його наказ – вивезли до Російської Федерації 1,25 млн пудів зерна.

Саме така злочинна політика стала головною причиною першого Голодомору в Україні 1921–1923 рр.

Проте не всі мешканці України страждали від голоду – згідно зі спеціальним рішенням Політбюро ЦК КП(б)У в голодуючих губерніях усі комуністи отримували пайки. Іншим громадянам більшовики допомоги не надавали, відтак працівники промислових підприємств Київщини у більшості перебували на межі голоду. Наприклад, норми забезпечення залізничників хлібом та м'ясом становили 25% від необхідного, а крупами й жирами – 6.

У першій половині 1921 року до голоду додалася посуха, яка охопила великі райони Півдня України та Поволжя. Радянська влада надавала хоч якусь допомогу поволзьким селянам і біженцям з Поволжя, натомість українцям більшовики навіть не намагалися допомогти і діяли навпаки. 4 серпня 1921 року Політбюро ЦК КП(б)У ухвалило дуже красномовну резолюцію: «Вказати губкомам, що під час проведення кампанії необхідно розрізняти заклик до боротьби з голодом у Росії від боротьби з неврожаєм в Україні». Москва навмисне посилювала негативний вплив посухи збільшенням реквізицій продовольства, аби придушити антибільшовицький рух в українському селі. Крім того, саме в час жорстокого голоду радянська влада почала продавати хліб за кордон.

Під приводом допомоги голодним районам керівництво Остерського повіту схвалило рішення щомісячно додатково стягувати по три фунти збіжжя від кожного домоволодіння. У Микільсько-Слобідському волвиконкомі реалізацією цього завдання опікувалася спеціально створена Комісія з організації допомоги голодуючим. Її представники знаходилися у кожному населеному пункті й активно вишукували додаткові можливості пограбувати селян.

На місці пам'ятника Століпін у перед будівлею Міської Думи більшовики встановили погруддя Карла Маркса. Фото 1920-х рр.

Одна з київських крамниць «Сорабкоп» (Союза рабочих и крестьянских обществ потребителей), які радянська влада запровадила на противидно базарам та «непманським» магазинам. Фото 1923 р.

«Предъявителю этого талона выдается в магазинах «Сорабкоп» товаров на сумму Двадцать пять рублей в денежные знаки 1923 года по существующим в день отпуска ценам». Фотокопія документа 1923 р.

Вагон мототрамвая, вірогідно, на шляху до Броварів.

Такий транспорт використовувався для перевезення торфу та дров. Фото 1920-их рр.

Українські діти в сиротинці під час Голодомору 1921–1923 рр. Фото 1922 р.

У Дарницькій сільраді більшовики організували стягнення додаткового податку збіжжям з 152 домовласників Старої та Нової Дарниці, а також ще по 10 пудів жита з 61 місцевого мешканця. На місцеві громади було покладено й витрати на утримання притулку для дітей із голодних районів, організованому в Микільській Слобідці, яким керувала педагог М.В. Хотульова.

Комуністи цинічно скористалися голодом як чудовою нагодою додатково пожитися за рахунок інших – влада видала декрет про примусове вилучення церковних цінностей для допомоги голодуючим. У цей період В. Ленін написав таємного листа до

членів Політбюро ЦК РКП(б), опублікованого лише 1990 року. У ньому він писав: «...Саме тепер і тільки тепер, коли в голодних місцевостях їдять людей і на дорогах валяються сотні, якщо не тисячі трупів, ми можемо (і тому повинні) провести вилучення церковних цінностей з найскаженішою і нещадною енергією і не зупиняючись перед придушенням якого завгодно опору... Чим більшу кількість представників реакційної буржуазії і реакційного духовенства вдасться нам з цього приводу розстріляти, тим краще. Треба саме тепер провчити цю публіку так, щоб на кілька десятиків років ні про який опір вони не сміли й думати...».

Протягом вересня 1921 року радянські активісти навідали усі церкви волості, описали та вилучили з них 14 пудів срібла та 1 золотник 85 долей золота.

Водночас посилювався опір більшовикам, лише в Київському повіті діяло щонайменше 15 великих повстанських загонів, а в губернії – понад 100. Вони нападали на червоноармійців і партактив, пускали під укіс ешелони та перешкоджали вивезенню харчів. Як свідчать документи, населення активно допомагало їм харчами, транспортом і зброєю. Абсолютна більшість повстанців задекларувала метою своєї боротьби встановлення незалежності України.

З приходом весни 1922 року ситуація з продовольством значно погіршилася. Хоча Київщина і Чернігівщина не потрапили до так званої «голодної смуги», нестача продуктів була надзвичайно гострою. Від голоду люди помирали, різко зменшився рівень народжуваності. Так, доступна нині демографічна статистика свідчить, що 1922 року рівень народжуваності у Чернігівській губернії знизився на 30 відсотків. За сучасними даними, у грудні 1921 року голодувало 12% населення України, в січні 1922-го – 20%, а в травні – вже 48 %. Голодомор 1921–1923 років за оцінками дослідників коштував Україні близько мільйона людських життів, у тому числі загибеллю до 70 % новонароджених дітей.

Тим часом наприкінці 1920 року більшовики затіяли перше суттєве перепланування Києва, і на початок 1921 року місто отримало новий адміністративно-територіальний поділ. Замість комун було утворено шість укрупнених районів: Подільський (із Куренівським підрайоном), Печерський, Солом'янський, Шулявський (із Святошинським підрайоном), Деміївський та Слобідський. Однак вже за півроку відбулося чергове перепланування районів з одночасним скороченням бюрократичного апарату в їх керівництві. Причина цього рішення – економія. Радянська влада не могла знайти коштів ані на те, щоб прогудувати величезну кількість революційних чиновників, ані на обігрів адмінприміщень. Наприклад, у квітні 1921 року Дарницька дільнична продовольча комісія в якості заробітної плати розподілила 5481 пуд зерно-хліба, 105 пудів круп, 641 пуд цукру, 16300 пачок сірників, 1681 пуд солі тощо. На той момент сіль та сірники виступали в ролі повноцінного платіжного засобу і ходили на ринку нарівні з грошима. 1921 року лісозаготівля для обігріву помешкань містян та для потреб підприємств потребувала значних зусиль і велася за 30–40 км від міста.

Лісові насадження поблизу Дарниці по обидва боки залізничного полотна у напрямку на Ніжин, що належали Броварському лісництву, на відстані до 500 м були вирубані ще в роки війни. Тільки під час «Всеукраїнських неділеньників залізниць», що відбулися 13 березня та 10 квітня 1921 року, дарничани змогли взяти участь у заготівлі дров у Микільському лісництві.

Революційна влада вирішувала свої економічні проблеми за рахунок українських селян і в жорсткому стилі «воєнного комунізму». Так, у червні 1921 року Раднарком УСРР видав декрет № 1509, який впроваджував державну «продрозгортку» на всій території України. Цей документ забороняв будь-яку торгівлю продуктами, встановлював обмеження на перевезення продовольства – не більше 10 фунтів м'яса, 2 фунтів жирів, 2 фунтів цукру, 1 фунту солі, 2 пудів картоплі тощо на одну людину.

Контроль за діяльністю сільрад щодо заготівлі продуктів харчування більшовики поклали на комітети незаможних селян (КНС), так звані «комнезами», наділивши їх адміністративно-господарчими функціями тих таки сільрад. Як правило, до КНС набирали декласованих осіб, котрі, здебільшого, не були пов'язані із сільським господарством. Для вмотивування «комнезамівців» більшовики надавали їм право на свій розсуд розподіляти 25% продуктів, затриманих при «незаконних» операціях, на кшталт перевезення понад встановлену норму.

У Микільсько-Слобідській волості перший «комнезам» було створено у Нових Позняках 16 липня 1920 року. У квітні 1921 року він з'явився у Воскресенській Слобідці, а в грудні 1922 року – у Микільській Слобідці.

Дуже швидко більшовицька влада поширила «продрозгортку» практично на всі види сільськогосподарської продукції, вживаючи заходів до її виконання у кожному селі. Так, у період з 1 листопада 1920 року до 20 квітня 1921 року з села Осокорки на приймальний пункт Остерського повітового військового продовольчого комітету надійшло 240 пудів картоплі, 7 пудів масла, 3,5 фунта олії, 297 пудів сіна, 19 штук ялових шкур, 21 фунт щетини, 31 корова, 14 свиней та 3 пуди м'яса птиці.

Щоб придушити спротив селян Остерщини, більшовики безжально розстрілювали невинних людей. Постанова Остерського повітвиконкому про розстріли заручників. Фотокопія документу від 4 січня 1921 р.

Повстанська листівка «Що дали більшовики народу?» 1922 р.

За виконання норм «продрозкладки» селян винагороджували дефіцитними на той час товарами, видавали по 3 фунти солі, 2 фунти гасу, 2 аршини мануфактури на кожного члена сім'ї. Однак ця «премія» виглядала насмішкою, оскільки продукти коштували значно дорожче. Не дивно, що така революційна економічна політика викликала спротив у середовищі українських селян. Так, у постанові Остерського повітового продкому, датованій 3 січня 1921 року, зазначалося, що «у деяких місцях повіту трапляються випадки бандитських і куркульських виступів». У цьому документі також міститься вказівка брати заручників із числа заможних громадян і, у разі продовження заворушень, розстрілювати їх. Вигадана у Кремлі «продрозкладка» насправді була системою насильницького викачування продовольства з українського села під загрозою застосування зброї.

Показовою є ситуація, в якій опинилися мешканці приміських лівобережних Слобідок, котрим крім «продрозгортки» довелося сплачувати ще одну данину. За наказом Київського губпродкома від 7 червня 1921 р. усі власники корів Передмостової, Микільської та Кухмістерської Слобідок мали віддавати щотижня по 1/4 відра молока від кожної корови на користь міста. Для стовідсоткового обліку власників корів чиновники зобов'язали селян до 10 червня отримати охоронні грамоти на тварин у заготвідділі, причому у наказі зазначалося: «усі винні у невиконанні даної постанови будуть притягнуті до суду Ревтрибуналу, а корови, на які відсутні охоронні грамоти, будуть конфісковані».

Лише 10 вересня 1921 року в справу втрутився НКВС і окремим наказом за №2978 роз'яснив, що ці населені пункти є територією Чернігівщини й не повинні віддавати продукти на користь Києва.

Жорстокість і цинізм більшовицької влади призвели до збройного спротиву українського селянства, яке із запілля активно підтримували отамани. 1921 року по всій

Фрагмент радянської мапи Чернігівської області з нанесенням районів дій українських повстанців у період 1918–1921 рр. В Остерському повіті активно діяли загони отаманів «Зеленого», «Ромашко», «Чорного», «Маруси», «Кривенка».

Агітка більшовиків, яка мала спонукати українських селян віддавати продукти владі. 1922 р.

Валка з вилученим у селян продовольством. Фото 1920 р.

Обшук селянського подвір'я. Фото 1920-их р

Зняті з київських храмів дзвони на території заводу «Прапор праці», де їх переплавляли на метал для потреб промисловості. Фото 1930 р.

Україні було зафіксовано 1957 фактів збройних нападів на представників радянської влади, які носили яскравий антибільшовицький характер. Опір, як відомо, було придушено, але саме завдяки йому радянська влада злякалася масштабного повстання, відтак і послабила тиск на українців. Попри все українські отамани не припиняли

Зведений загін ЧОН та відділку ЧК на ст. Дарниця, січень 1921 р.

запеклий опір більшовицькій владі до 1925 року, а окремі загони навіть до 1928-го й 1930-го. Врешті-решт, аби втримати владу, більшовики пішли на вимушені поступки – оголосили НЕП, розпочали українізацію, надали Україні статус автономної республіки в складі Союзу.

На зміну політиці «військового комунізму» навесні прийшла «нова економічна політика». Всеросійський Центральний Виконавчий Комітет і Рада Народних Комісарів скасували «продрозкладку», натомість вводився податок на продукти сільського господарства на рівні близько 20% чистого продукту селянської праці, що вдвічі зменшувало податкове навантаження.

Тимчасове повернення радянської влади до більш-менш цивілізованих, хоч і в обмеженому вигляді, ринкових відносин, сприяло відновленню виробництва, розвитку кооперативного руху і навіть притоку іноземних інвестицій. Селяни змогли покращити свій матеріальний стан, краще зажили і робітники-пролетарії. Так, у разі виконання селом наряду на картоплю на 70% люди отримували премію сіллю з розрахунку 3 фунти на сім'ю до 5 душ, 5 фунтів на сім'ю з 10 душ. Третину виробленої продукції фабрик і заводів більшовики дозволили обмінювати на продукти харчування, водночас збільшилася й норма преміювання кращих працівників – з 1,5 до 2,5 пуда зерна або хліба на місяць.

Нова економічна політика більшовиків стосувалася й отримання прибутків із великих промислових підприємств за рахунок приватного капіталу, але за радянськими правилами. Так, низка підприємств Лівобережжя запрацювала у кооперативному чи артільному форматі. Наприклад, у власність Всеукраїнської спілки споживчої селянської кооперації «Сільський господар» перейшов лісопильний завод Поліщуків у Кухмістерській Слобідці; шкірзавод Дзеванковського у Микільській Слобідці взяла в оренду виробнича артіль; у Дарниці при «Холодильнику» почала працювати артіль і заготівельний пункт.

РЕФОРМИ І «НАЦІОНАЛІЗАЦІЯ» ПО-БІЛЬШОВИЦЬКИ

Протягом 1921–1923 років радянський уряд спрямовував наявні ресурси на відбудову промисловості та інфраструктури країни. Приміром, на Київському Лівобережжі було відремонтовано холодильну установку та скотобійню на Дарниці, відновлено роботу фанерного і лісопильного заводів, а також тривало відновлення потужностей Дарницького залізничного вузла.

На початку 1921 року в Микільській Слобідці запрацювали відремонтовані електропідстанція, пожежне депо, лікарня, а у Передмостовій Слобідці – поліклініка. У березні районна та волосна влада постановила відкрити в Микільській Слобідці їдальню на 800 безкоштовних обідів, дитячий притулок, клуб, відремонтувати криниці та артезіанські свердловини.

Зруйновані польськими військами мости через Дніпро довгий час не вдавалося відбудувати. Лівобережжя фактично було відрізано від Києва. Стратегічно важливе завдання відновити сполучення мало виконати спеціальне будівельне управління, яке підпорядковувалося Південному округу шляхів сполучень.

Першим вдалося відновити роботу найменш пошкодженого Наводницького моста. Київський губком праці направив на об'єкт дві тисячі осіб, які протягом дев'яти місяців працювали у надзвичайно важких умовах, щоб з'єднати береги Дніпра. Спроба ж відбудувати Ланцюговий міст 1921 року закінчилася невдачею. Руїнування були надто великі, а київські підприємства не володіли необхідними технологіями для відновлення його елементів. Відтак більшість перевезень через Дніпро відбувалося човнами і пароплавами.

1922 року Київський губвиконком ініціював ліквідацію райрад і райвиконкомів у місті Києві. Пропозицію було підтримано – членів райрад переведено у міськраду, а працівників виконкомів до інших органів влади. Таким чином, наступні дванадцять років місто жило без районного начальства, хоча поділ міста на райони зберігався, лише періодично змінювалася їх кількість і назви.

На радянській мапі 1922 року Київське Лівобережжя значиться частиною Чернігівської губернії.

Пересувна майстерня Дарницької залізничної станції. Фото 1922 р.

1923 року на підконтрольній більшовикам території України відбулася реформа, спрямована на радикальне скорочення адміністративно-територіальних одиниць і бюрократичного апарату. 14 повітів Київської губернії було перетворено на 7 округів, а 247 волостей – на 111 районів. 7 березня 1923 року Всеукраїнський центральний виконавчий комітет (ВУЦВК) ухвалив постанову «Про адміністративно-територіальний поділ Київщини», згідно з якою 5 волостей Остерського повіту Чернігівської губернії перейшли у підпорядкування Київській, а населені пункти Микільсько-Слобідської волості увійшли до складу Броварського району.

Вид з київських пагорбів на лівобережні поселення. Фото 1920 р.

У жовтні, згідно з рішенням Раднаркому УСРР про розширення меж Києва, до міської смуги було включено Воскресенську, Микільську та Кухмістерську Слобідки, Нову і Стару Дарницю, Позняки, Микільський хутір і Микільське лісництво. До новоствореної київської округи увійшли також передмістя Деміївка, Пуща-Водиця, Святошин, Катеринівка, Нивки, Передмостова Слобідка, а у безпосередне

підпорядкування окрвиконкому потрапили Нова й Стара Дарниця, Микільська і Кухмістерська Слобідки та Микільське лісництво.

Площа міста одномоментно збільшилася на 21855 десятин, у тому числі на 10551 десятину за рахунок Лівобережжя. Зокрема, до меж Києва Воскресенська Слобідка додала 650 дес.; землі Флорівського монастиря – 73 дес.; с. Микільське лісництво з Новою Дарницею – 2345 дес.; Микільська та Передмостова Слобідки з селом Стара Дарниця – 2709 дес.; Кухмістерська Слобідка – 1021 дес.; Позняки – 2186 дес.; Артилерійський полігон та аеродром – 1657 десятин.

Відповідно до нового адміністративно-територіального устрою того ж таки місяця окрвиконком ухвалив низку заходів стосовно уніфікації ставок податків на землю, з будівель, підприємницьку діяльність, оренди комунального майна тощо. Відповідно, функція збору податків у Дарниці, Микільській та Передмостовій Слобідці перейшла від сільрад до фінансового відділу окрвиконкому.

Проте радянські чиновники не зуміли встановити чіткі й логічні межі міських і неміських територій в окрузі, через що часто виникала плутанина в роботі адміністративних і фіскальних органів, що ускладнювало життя, насамперед, простих містян. Так, у процесі обстеження міських поселень Київський окружний виконком зафіксував факти подвійного підпорядкування населених пунктів, або й цілковиту його відсутність. У підсумку, понад три десятки селищ опинилися поза сферою сталого адміністративного управління.

Синхронно з адміністративною реформою більшовики розпочали тотальне перейменування вулиць і районів Києва, на мапі міста з'явилися імена Леніна, Маркса, Енгельса та дрібніших «світил» комуністів.

Витримані у комуністичному ідеологічному дусі топоніми, повноцінно відображали колоніально-імперський характер революційної влади.

Паралельно із подоланням економічних проблем і впровадженням адміністративних реформ, відбувалася, так би мовити, лагідна радянська Україна через розвиток соціально-культурної сфери. Радянська влада стала опікуватися створенням медичних закладів, шкіл, бібліотек, клубів, при підприємствах утворювалися гуртки з ліквідації неграмотності та українознавства, засновувалися художні гуртки. Так, у Новій Дарниці було взято на облік дітей шкільного віку й відкрито початкову школу № 36. Трохи пізніше організовано медичну амбулаторію, нове пожежне депо, побудовано 5 колодязів, створено кооператив із числа безробітних.

Радянська влада активно використовувала хати-читальні для пропаганди своїх ідей. Агітка 1920-х рр.

Із 1923 навчального року частина лівобережних шкіл увійшла до одного з п'яти київських так званих районів народної освіти, і отримала міську нумерацію: № 87 школа у Передмостовій Слобідці, № 88 та № 91 – у Микільській, № 89 – у Кухмістерській, № 92 у Новій Дарниці та № 93 у Старій Дарниці.

Освіта людей старшого віку здійснювалася у розгалуженій мережі «хат-читалень», а з 1925 року – в пунктах ліквідації неписьменності, так званих «лікнепах». На Лівобережжі перші два «лікнепи» створив Броварський райвиконком у Вигурівщині, де навчалося грамоти 80 осіб. 1926 року в селах Осокорки та Позняки з'явилися перші «сельбуди» – культурно-освітні заклади для селян клубного типу. Як правило, під «хати-читальні» і «сельбуди» віддавали приміщення «Просвіти», ліквідованої 1922 року (для порівняння – 1921 року в УРСР було 4007 осередків «Просвіти» і 111 «сельбудів»).

Цілеспрямовано фінансуючи відбудову об'єктів промисловості, радянська влада дуже економно витрачала кошти на житло. Так, протягом 1923 – 1925 рр. у Києві було відремонтовано та оновлено 41 тис. кв. саж. житла, здебільшого за рахунок приватних коштів громадян. Перші повоєнні новобудови з'явилися в місті лише 1926 року. Їх загальна площа становила 7,7 тис. кв. метрів, й дозволяла лише частково вирішити проблему розміщення владних органів. Однак без даху над головою будувати комунізм було непросто, тож потрібних радянській владі людей швидко забезпечували житлом. 1923 року окружний відділ комунального господарства ініціював «націоналізацію» дачних володінь і приватних будинків у Старій і Новій Дарниці, в які переселили сім'ї місцевих робітників-пролетарів. Загалом більшовики привласнили 23 садиби із 42 будинками загальною площею 6380 кв. сажнів. У 32 будинках площею 4372 кв. сажнів було розміщено жильців, а решту передано у власність державних установ, профспілковим та кооперативним організаціям.

Гостроту житлової проблеми влада вирішувала і за рахунок приміщень військового містечка артилерійського полігону. Так, ще 1921 року в бараки літнього табору піхотного училища переселили мешканців Передмостової, Кухмістерської та Микільської Слобідок, які постраждали під час великої повені, що сталася того року, а військовий шпиталь, розташований у районі сучасної станції метро «Чернігівська», перетворився на сиротинець, який діяв під егідою Українського Червоного Хреста. Навесні 1924 року знову сталася велика повінь. Мешканці Кухмістерської та Передмостової Слобідок, які зазнали значних збитків, вкотре отримали житло на полігоні.

Розроблена більшовиками структура забезпечення законності та правопорядку була дещо заплутаною і виглядала наступним чином: адміністративно Київ поділявся на 9 районів міліції та розшуку (починаючи з 1927 року їх було 10), Слобідський підвідділ міліції та розшуку підпорядковувався Печерському райвідділу міліції Управління міліції Київської округи. Внаслідок судової реформи 1923 року мешканці лівобережних Слобідок, Позняків і Дарниці підпадали й під юрисдикцію судових та слідчих органів Києва: міській дільниці № 1 Нарсуду та міській дільниці № 4 Народного слідчого.

Мешканці Передмостової Слобідки під час чергової повені.

Підприємливі власники тягової сили продавали киянам навіть лід для тодішніх холодильників. Фото 1925 р.

ПЕРША РАДЯНСЬКА РОБОТА ПАТОНА ТА МОТОТРАМВАЙ

Посилення адміністративних зв'язків між Лівобережжям і Правобережжям потребувало якнайшвидшого розв'язання транспортної проблеми. До відновлення зручного сполучення через Дніпро більшовики наблизилися впритул завдяки проекту професора Київського політехнічного інституту Є.О. Патона. Він пропонував звести новий міст на заливках Ланцюгового, зробивши його вищим і застосувавши як старі деталі, так і нові металеві перекриття, виготовлені робітниками київських заводів «Арсенал» і «Більшовик».

Добре розроблений і незатратний проект київським будівельникам вдалося реалізувати у напролюд стислі терміни. Під керівництвом інженерів Березіна та Ендімінова конструкцію вагою 250 тис. пудів зібрали за 85 днів. Вже у травні 1925 року відбулося урочисте відкриття моста, названого на честь першого і єдиного секретаря внутрішніх справ підрадянської України – Є. Бош.

Крім того, у травні 1925 року було здано в експлуатацію й Русанівський міст між Трухановим островом і Микільською Слобідкою, відновлений теж за проектом Є.О. Патона.

За цим було відновлено й рух бензотрамвая від Поштової площі до Дарниці. Проте наявних 10 пар вагонів виявилось недостатньо, тому в грудні запрацював автобусний маршрут, що з'єднав Дарницю із центром міста. Перевезення пасажирів забезпечували 10 машин, придбаних у Німеччині.

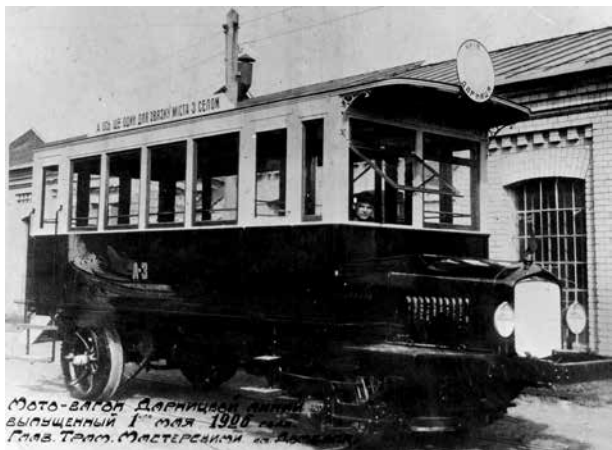
На Києво-Броварській дільниці рух мототрамвая вдалося відновити наприкінці 1923 року. Справних вагонів знайшлося небагато, тому сполучення між Києвом і Броварами здійснювалося в основному за допомогою кінної тяги і тільки до зупинки Артилерійський полігон. У жовтні 1924 року було прокладено нову трамвайну лінію значно коротшим маршрутом – вулицею Бориспільською, а також відновлено рух між Микільською Слобідкою та Дарницею. Для зменшення дефіциту рухомого складу працівники автогаража ім. М.В. Фрунзе переробили на вагони 10 вантажних автодрезин, якими раніше возили торф з Бородянки до Києва. 1 червня 1926 року було електрифіковано трамвайну лінію від Поштової площі до Микільської Слобідки, а наступного року – подовжено до Дарниці й у напрямку Биківні та Броварів.

Мітинг з нагоди відкриття моста ім. Є. Бош, 1925 р.

Груповий знімок учасників будівництва мосту ім. Є. Бош, у центрі – Є. Патон. Фото 1925 р.

Бензомоторний трамвай виготовлений на київському заводі до свята 1 травня. Фото 1926 р.

ПРО ГРОШІ ТА ЕКСПЕРИМЕНТИ НАД МАПОЮ МІСТА

У вересні 1925 року керівництво окрвиконкому ухвалило рішення, згідно з яким Кухмістерську та Воскресенську Слобідки було віднесено до категорії поселень сільсько-го типу, а Микільську Слобідку – до міського. За три місяці, в грудні 1925 року, президія Київського окрвиконкому вирішила зарахувати до останньої категорії Кухмістерську Слобідку, Стару й Нову Дарницю й підпорядкувати їх виконавчому комітетові Київської округи. Сільради у Позняках і Воскресенській Слобідці залишилися в підпорядкуванні Броварського райвиконкому, а Передмостова Слобідка остаточно включена до складу Києва. Друга половина 20-х років позначилася цілеспрямованою інтеграцією мешканців Лівобережжя у суспільний простір Києва. Проте влада реагувала на цю тенденцію

100 карбованців УНР – перший офіційний платіжний засіб Української Народної Республіки, проголошеної 20 листопада 1917 р.

Купюра у 100 гривень Центральної Ради зразка 1918 р.

Грошові купони Директорії зразка 1919 р.

25 тисяч «радзнаків» зразка 1921 р.

постфактум та іноді досить непослідовним способом. Так, у березні 1926 року райцентр Броварського району перенесено до Великої Димерки, й район отримав нову назву – Велико-Димерський. Проте вже невдовзі зі складу району було виведено декілька населених пунктів і підпорядковано Києву.

Зрозуміло, що у вкрай мілітаризованому радянському суспільстві розвитку інфраструктури артилерійського полігону теж приділялася велика увага. Наприкінці 1923 року розквартирований тут важкий артилерійський дивізіон змінив місце дислокації, а на його місце прибув артилерійський полк 15-ї стрілецької Сиваської дивізії. Командування Українського військового округу виклопотало у Київської міськради рішення підвести до розташування Дарницьких таборів електромережу, відтак і цей військовий об'єкт значно підвищив навчальні можливості. Інфраструктура полігону й надалі використовувалася для підготовки курсантів, створеної на той час 5-ї Київської артилерійської школи та Одеської школи важкої артилерії.

У повоєнній Україні в обігу перебувала величезна кількість найрізноманітніших грошових знаків: царські рублі, рублі російського Тимчасового уряду, гривні часів Центральної Ради, карбованці УНР, валюта іноземних держав, радянські рублі, гроші окремих областей, міст, національних громад і навіть підприємств та організацій. Подібне розмаїття призвело до того, що на початку 20-х років частка грошей у розрахунках за оплату праці становила не більше п'яти відсотків.

Грошова реформа, яка розпочалася 1924 року, вносила ситуацію, а запровадження 1925 року єдиного сільськогосподарського податку – зростанню зацікавленості селян у результатах своєї праці. Попри те, що селянські господарства району 1925 року оподатковувалися за високим – четвертим – розрядом п'ятирозрядної шкали оподаткування та з огляду на близькість великого ринку збуту, серед мешканців Київщини виявилось чимало охочих вести власне господарство на Лівобережжі.

Дарницькі Головні механічні майстерні Служби колії та споруд МКВз. Фото 1926 р.

У підсумку, чисельність населення у селах задніпровських околиць зросла на 13% у порівнянні з дореволюційним періодом. Так, у 1925–1926 роках у Воскресенській Слобідці мешкало 1057 осіб, у Старій та Новій Дарниці – 2768 осіб, Микільській Слобідці – 4608 осіб, Кухмістерській Слобідці – 977 осіб, Передмостовій Слобідці – 4822 особи.

Попри природний потяг до рільництва і можливість заробити продажем сільськогосподарської продукції, не всі господарства змогли витримати податковий тиск, який щороку зростав. Зрештою, для більшості мешканців Лівобережжя за основне джерело заробітків слугувала робота на промислових підприємствах, а нові податки

Мапа району націоналізованих земель для визначення нових меж м. Києва. 1923 р.

вони не вважали справедливими. До їхнього невдоволення додалися проблеми з обліком податківців, які виникли внаслідок низки непослідовних адміністративно-територіальних змін. Відтак восени 1926 року було ініційовано черговий перегляд міських меж, у результаті якого Микільську та Кухмістерську Слобідки, Стару Дарницю та Дарницьке лісництво було включено до селітебно-будівельної смуги Києва.

1 лютого 1927 року постановою Президії ВУЦВК Стара та Нова Дарниця, Микільська та Кухмістерська Слобідки остаточно приєднано до Києва, а 8 березня Київський окрвиконком підпорядкував ці населені пункти Київській міськраді. У підсумку вони потрапили в сферу відповідальності правобережних районів міліції – Ленінського, Солом'янського та Святошинського. Сільрада Воскресенської Слобідки отримала статус подвійного підпорядкування, а школа – міський – № 117.

Поселення, які не увійшли в межі міста, у вересні було включено до складу Київського району (з центром у Києві), утвореного в результаті розформування Гостомельського, Будаївського та Велико-Димерського районів. Внаслідок цього укрупнення площа району становила 1074 кв. кілометрів. Однак це адміністративне новоутворення не отримало власного розпорядчого органу й підпорядковувалося виконавчому комітетові Київської округи. Станом на 1928 рік у приміській смузі склалася цікава ситуація: як свідчать документи, в той час на Правобережжі діяло вже 26 колгоспів і одна сільськогосподарська комуна, а на Лівобережжі – жодного сліду колективного господарювання.

1927 року стали очевидними нові прорахунки у районуванні Києва. Чиновники міськради встановили, що 10 міліцейських районів не здатні забезпечити ефективне обслуговування населення. Наприклад, через непередбачене встановлення меж районів, зокрема посередині вулиць, що спричиняло подвійне підпорядкування вартових міліціонерів, або ж закріплення за однією вулицею правоохоронців від двох районів. Часто траплялися паралельні назви вулиць, а будинки в Новій і Старій Дарниці, Микільській, Передмостовій і Кухмістерській Слобідках було хаотично пронумеровано, що спричиняло низку незручностей і для громадян, і для чиновницького апарату. Крім того, віддаленість Старої і Нової Дарниці від Ленінського району зумовила появу неофіційного Слобідського міліцейського підрайону на чолі з помічником начальника району. Комісія міськради знову вирішила перемалювати мапу Києва – встановити нові межі районів з їх детальним описом, офіційно затвердити Слобідський підрайон, впорядкувати назви вулиць та нумерації будинків у Новій та Старій Дарниці, Микільській, Передмостовій і Кухмістерській Слобідках, а також створити новий план міста, до якого включити приєднані до Києва передмістя. У результаті нового перерозмежування Микільська і Кухмістерська Слобідки, Стара та Нова Дарниця опинилися у складі Ленінського району міліції (нині – Печерський район міста).

Відновлені мости не могли забезпечити повноцінне сполучення між берегами Дніпра, річкові перевезення й надалі не втрачали актуальності. На знімку: пристань на річковому вокзалі Києва. Фото 1920-их рр.

У жовтні 1925 року, після 11-річної заборони у Києві вільного продажу з'явилася горілка. Черга за оковитою біля магазину «Укрдержспирту». Фото 1925 р.

Більшість мешканців Задніпров'я хоч і працювала на промислових підприємствах, проте не полишала вирощування городини та худоби як для власних потреб, так і на продаж. Головним чином, селяни отримували доходи з молочарства, продаючи продукцію власного виробітку в Києві, або здаючи сировину споживчим товариствам за 2–3% доходу. Багато хто заробляв фурманством, перевозячи вантажі від залізниці, або деревину зі складів біля Дніпра до лісозаводів. Так, 56,4% мешканців Воскресенської Слобідки мали у своєму господарстві коней, яких використовували для приватних заробітків. Існували й інші стабільні джерела доходу, зокрема, лозоплетіння, яке процвітало в усіх прибережних селах. Наприклад, у тій же Воскресенській Слобідці в артілі «Червоний пролетар» працювали представники 80% домогосподарств, а в Осокорках плели кошики у 206 домогосподарствах з 509. Крім того, у всіх селах, не покладаючи рук, працювали артілі із заготівлі деревини та виготовлення столярних виробів з неї, забезпечуючи потреби промислового будівництва і приватного сектору.

«ПЕРЕГИНИ» ПЕРШОЇ П'ЯТИРІЧКИ

1928 року радянська влада затвердила перший п'ятирічний план економічного розвитку країни, так звану п'ятирічку, яка дала старт прискореній індустріалізації СРСР. На підтримку цього плану ініціативні київські депутати запропонували створити на території Дарниці курортну зону для пролетарів. Очевидно, вони скористалися дореволюційним «дачним» реноме селища, але у радянської влади турбота про робітничий клас аж ніяк не була на першому плані, на Лівобережжя у них були інші види. Проблеми простоліду більшовиків не цікавили, вони не полишали ідеї здійснити світову революцію і для досягнення своєї мети створювали виробничу базу, необхідну для збільшення військової потуги. Україна посідала важливе місце у цих прагненнях, тому вже у першу п'ятирічку (1928–1933 рр.) на її території розпочалося будівництво машинобудівних, металургійних і енергетичних підприємств-гігантів. Уже на початку 30-х років було введено в експлуатацію найбільшу гідроелектростанцію в Європі – «Дніпрогес», заводи-гіганти – Харківський тракторний завод і «Запоріжсталь».

У першу п'ятирічку на Київському Лівобережжі також розпочалося декілька масштабних будівництв. Наявність значного людського ресурсу, потужного залізничного вузла та придатних для забудови територій дозволяли швидко звести великі промислові підприємства, налагодити виробництво, забезпечити їх постачання сировиною, а також організувати вивезення продукції. Ці фактори на багато років уперед визначили головний «фах» Київського Задніпров'я – промислове виробництво.

Спочатку більшовики взялися за створення найважливішої складової великої промисловості – розгалуженої системи логістики. 1928 року розпочалася поетапна реконструкція та розбудова інфраструктури станції «Дарниця», а також зведення мостів через Дніпро.

Відновлення зруйнованого поляками залізничного моста в досить короткі терміни здійснила організація «Військпроект 401». За 11 місяців від початку робіт, у листопаді 1929 року, міст було здано в експлуатацію. Його назвали на честь тодішнього голови Всеукраїнського центрального виконавчого комітету (ВУЦВК) Г. Петровського.

Наступний етап – ремонт і модернізація паровозного депо. Він розпочався у грудні 1929 року й мав на меті збільшити можливості з обслуговування та середнього ремонту паровозів. Після введення в експлуатацію потужності депо забезпечували обслуговування 40

паровозів, які здійснювали вантажні перевезення від Дарниці до станцій Тетерів, Фастів, Ніжин, Яготин та маневрову роботу на станціях Дарниця, Київ-Петрівка, Яготин. За п'ятирічку вантажообіг станції «Дарниця» збільшився порівняно з 1926 роком у 4,5 рази і становив 1932 року 354,5 тис. тонн.

Весною 1928 року Раднарком УСРР затвердив проект будівництва м'ясокомбінату на базі Дарницького «Холодильника», розроблений головним інженером тресту «Укрм'ясо» Є.Е. Крижанівським.

Корпус беконної фабрики. Фото 1932 р.

Міст ім. Г. Петровського. Фото 1931 р.

Згідно з ним виробнича база підприємства давала можливість щодоби переробляти до 560 свиней, виробляти 360 пудів харчового й технічного сала, 300 пудів ковбаси, 200 пудів м'ясокісного туку. Комплекс споруд комбінату включав беконну, ковбасну та кишкову фабрики, салотопку, бійню, переобладнаний холодильник, відстійник для очищення стоків, деструкційний відділ, альбуміновий завод Шкірсиндикату, скотобазу, птахопереробні підприємства «Коопптаx» і «Радпольторг», ендокринний цех з виробництва медпрепаратів тощо. Як підкреслювали офіційні представники радянської влади у публічних виступах, комбінат мав відповідати «останньому слову вітчизняної техніки».

Будівництво розпочалося у липні 1928 року, невдовзі почала надходити і встановлюватися сучасна, але зовсім не вітчизняна техніка – компресорне обладнання німецької фірми «Борзіг», устаткування для виготовлення бекону датської компанії «Крістофорсен-Ларсен», комбайни для виготовлення ковбас американської фірми «Олбрайт-Кель». Платникам податків комбінат обійшовся у 3,25 млн крб, але підприємство швидко відробляло вкладені гроші. Вже 1931 року валовий обсяг випуску продукції становив 13,6 млн крб, а 1932-го – понад 27 млн карбованців.

Поряд із цивільними підприємствами виростала й військова інфраструктура. Так, неподалік від м'ясокомбінату 1928 року було споруджено виробничу базу «Воєнбуду», організації, яка провадила будівництво оборонних споруд лівобережного сектору Київського укріпрайону, а у березні 1932 року військові будівельники розпочали зведення Автобронетанкового ремонтного заводу № 7 та робітничого селища для його працівників (Рембази).

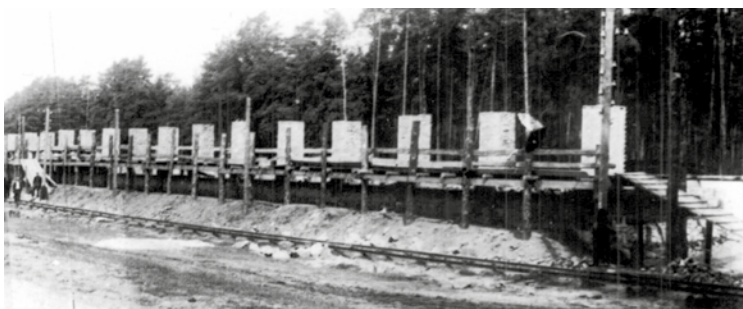
1930 року Раднарком УСРР ухвалив рішення про будівництво на Лівобережжі фабрики з виробництва штучного шовку. Необхідне обладнання планувалося закупити також за кордоном. Слід зауважити, що попри цілком мирну назву, подібні підприємства ви-

*В середині ковбасного цеху м'ясокомбінату.
Фото 1932 р.*

*На території Головних електро-механічних
майстерень Південно-Західної залізниці (ГЕМ).
Фото 1932 р.*

*Чергове будівництво «Воєнбуду» – платформи для техніки
на автобронетанковому ремонтному заводі. Фото 1932 р.*

пускали продукцію військового характеру, зокрема, вибухівку. Саме зважаючи на цю обставину, західні країни заборонили продаж більшовикам необхідного обладнання. Загалом з цієї причини було заблоковано будівництво ще 17 підприємств, пов'язаних із виробництвом продукції військового або подвійного призначення.

Протягом 1928–1932 років у лівобережних населених пунктах відбулася модернізація низки середніх і дрібних підприємств, а також створення нових виробничих об'єктів. Приміром, на лісозаводі, розташованому в Микільській Слобідці, запрацював цех з виробництва синтетичної камфори потужністю 300 т на рік, завдяки новому обладнанню значно наростив обсяги перероблення деревини лісозавод ім. Ф. Яровенка у Кухмістерській Слобідці, а фанерний завод взагалі став одним із кращих підприємств Києва за результатами п'ятирічки.

Стрімкий розвиток промисловості та доступність сполучення з Правобережжям й надалі сприяли швидкому зростанню чисельності населення на Задніпров'ї. Особливо помітною ця тенденція була у Дарниці, яка за п'ятирічку перетворилася у найбільший населений пункт Лівобережжя. Уявіть, лише: 1928 року в селищі мешкало 2866 осіб, а 1932-го вже 8228. Новим мешканцям бракувало житла, шкіл, закладів торгівлі та інших зовсім простих соціальних благ. На той час усі дачні будинки були викуплені або «націоналізовані», підприємства будували для своїх працівників гуртожитки та бараки, які більше скидалися на військові казарми. Проте це не вирішувало проблеми. Заможніші громадяни як могли

Драматичний гурток Дарницького районного клубу ім. Леніна, який знаходився в Старій Дарниці, у приміщенні їдальні залізничників. Фото 1924 р.

стягувалися на індивідуальне будівництво і влада їм прагматично не заважала. Вже 1932 року в Старій Дарниці було 407 приватних домоволодінь, а у Новій – 242.

Згідно з переписом населення 1931 року в міських населених пунктах Київського Лівобережжя мешкало 19175 осіб, з них на Трухановому острові – 2404 особи, у Передмостовій – 928. Більшість мешканців зараховували себе до робітничого класу, хоч і мали домогосподарства. Водночас на Лівобережжі

функціонувало 11 дрібних підприємств і два великих – фанерний завод і м'ясокомбінат.

За час першої п'ятирічки з цивілізаційних благ Лівобережжю від радянської влади дісталися лише лінія дротового радіо, прокладена до Дарниці (1928 рік); кінотеатр, влаштований у приміщенні клубу Передмостової Слобідки (1929 рік) та телефонна станція на 50 номерів (1930 рік).

У той же час за десять років правління радянська влада так і не спромоглася навести лад в адміністративно-територіальному облаштуванні Києва та його околиць. Станом на початок 1931 року в місті утворилося декілька паралельних мереж управління по лініях міліції, судових органів, охорони здоров'я, фінансового забезпечення, споживчої кооперації, комунального господарства тощо. Навіть у середині підрозділів адміністративних органів утворилося по декілька районувань, зовсім не пов'язаних між собою.

У травні 1931 року влада в чергове заповзялася розв'язати цю проблему. На засіданні президії київського міськплану чиновники ухвалили рішення про створення нових макрорайонів шляхом уточнення і встановлення нових меж існуючих мікрорайонів за низкою критеріїв. Зокрема, було вирішено, що мікрорайон має включати конгломерат домоволодінь з не менш як 6000 мешканців.

Для організації більш ефективної роботи з населенням було утворено чотири райони – Ленінський, Петрівський, Жовтневий і Сталінський, у межах яких місцеві установи здійснювали свої повноваження. Проте, як показало життя, й ця адміністративна реформа виявилася нежиттєздатною. За три роки комуністам довелося знову перекроювати карту міста.

РОЗКУРКУЛЕННЯ, ПРИМУСОВА КОЛЕКТИВІЗАЦІЯ І ВЕЛИКА ПОВІНЬ

Керівники СРСР десятиліттями хизувалися, що змогли здійснити індустріалізацію країни без іноземних інвестицій. Однак мільярди рублів, витрачені на будівництво фабрик і заводів, більшовикам не впали з неба. Вони силою відібрали їх у громадян комуністичної імперії, в тому числі і в українців. Мільйони людей, перетворених на рабів і примушених до праці лиш за шматок хліба, вдовольнялися найнеобхіднішим. Невдоволених таким станом справ убивали, засиляли в Сибір, саджали до в'язниць.

«Законним» інструментом для пограбування селян радянська влада зробила так звану суцільну колективізацію – примусове створення великих колективних соціалістичних господарств на основі об'єднання селянських дворів. Нові господарські утворення отримали назву колгоспи й мали на меті встановлення тотального державного контролю за сільськогосподарським виробництвом. Українське селянство сприйняло ідею колгоспів як повернення кріпацтва, що в більшій мірі відповідало дійсності. Тодішні теоретики колективізації стверджували, що завдяки такій формі господарювання виробництво сільськогосподарської продукції виросте на 150 відсотків.

Справою утворення колективних аграрних господарств більшовики переймалися від перших років приходу до влади, але селянство не поспішало підставляти шию під колгоспне ярмо. Однак у листопаді 1929 року лідер СРСР Й. Сталін вирішив втілити в життя цю ідею насильницьким шляхом. Не оминула лиха доля й Київський округ – тільки наприкінці 1929 року звідси на Крайню Північ було вивезено 729 куркульських сімей.

Того ж року пленум ЦК ВКП (б) проголосив форсовану суцільну колективізацію, а 24 лютого 1930 року тогочасний перший секретар ЦК КП(б)У С. Косіор встановив жорсткі терміни повної колективізації в підрадянській Україні – до осені 1931 року.

Для форсування процесу колективізації було створено спеціальну структуру – «Київ-колгоспцентр». Її перший успіх на Лівобережжі – утворення зимою 1930 року трьох колгоспів – «Червоне життя» у Бортничих, «Червоний молотар» у Вигурівщині та ім. 13-ї річниці Жовтня у Троєщині. Протягом року планувалося колективізувати ще 150 господарств у Вигурівщині, 50 у Воскресенській Слобідці, 153 в Осокорках і 132 на Позняках.

Здача хліба державі селянами Київської округи. Фото 1930 р.

Хлібозаготівельна комсомольська бригада забирає продукти у селян Київської округи. Фото 1930 р.

Агітація селян Київської округи за вступ до колгоспів. 1929 р.

Однак попри широкомасштабну агітаційно-пропагандистську компанію, селяни не виявляли бажання вступати в колгоспи. Тоді більшовики перейшли до більш жорстоких методів примусу. 1 лютого 1930 року уряд СРСР ухвалив постанову «Про заходи щодо зміцнення соціалістичної перебудови сільських господарств в районах суцільної колективізації і щодо боротьби з куркульством», яка нібито узаконювала застосування терористичних заходів щодо непокірних селян.

Почалася нова кампанія з розкуркулення, яка передбачала сегрегацію селян за класовими, соціальними та майновими ознаками, впровадження різних видів обмежень прав і свобод куркулів, застосування щодо них різних видів репресій, у тому числі й фізичне знищення. По всій Україні прокотилися акції із депортації селян за межі республіки. Зокрема, 8 березня 1930 року сотні розкуркулених сімей Київського і Білоцерківського округів загнали у холодні товарні вагони на станції Дарниця і відправили у Сибір.

У відповідь на дії більшовиків Україною прокотилася чергова хвиля антибільшовицьких повстань, тільки в Київській окрузі було зафіксовано 62 випадки збройного опору.

У серпні Київська міськрада вирішила знову прискорити процес примусової колективізації. З цією метою були утворені загони «уповноважених» які вирушили у рейд селами Лівобережжя. Одна із перших їхніх перемог – створення у вересні 1930 року колгоспу ім. Т Шевченка, до якого увійшло 31 бідняцьке господарство з Осокорків та Червоного хутора. Цей факт широко використовувався для пропаганди, але особливого ефекту він не справив, бажаючих добровільно колективізуватися не побільшало. До січня 1931 року більшовикам вдалося створити ще два колгоспи – у Позняках «Імені 3-го року п'ятирічки» та «Червоний незаможник» у Воскресенській Слобідці, до яких увійшло, відповідно, 30 та 10 господарств. Загалом відсоток колективізованих господарств у Воскресенській Слобідці та Осокорках не перевищував 6%, а у Позняках становив 7,7 %.

Зважаючи на такі плачевні результати, навесні більшовики посилили тиск на селян: самооподаткування та контрактація із добровільних перетворилися на обов'язкові податки. Теоретично у кожному конкретному випадку їх розмір визначала сільрада, враховуючи реальні статки односельців, але в 30-ті роки минулого століття сільське самоврядування перетворилося на інструмент для здійснення репресивних заходів щодо непокірних.

Очевидне фіаско із залученням широких мас у колгоспи комуністи пояснили «підступами куркулів» та їхніх «підголосків», тобто усіх більш-менш заможних селян. Ворога було призначено, уповноважених – мобілізовано, розпочалася компанія з «ліквідації куркульства як класу», що стала прологом до Голодомору. До наших часів дійшли лише нечисленні відголоски акції на Лівобережжі. Нині відомо, що у березні 1931-го в Позняках розкуркулили 13 господарств, рішенням сільради їм виділили по 0,75 га землі та виселили за межі села, а в Осокорках у куркуля Пархоменка відібрали хату за несплату 900 крб податку із самооподаткування, хоча середній розмір ставки податку становив 50 карбованців.

Радянський агітаційний плакат «Проженемо геть куркулів із колгоспів». 1930 р.

Вилучення майна у заможного українського селянина. 1929 р.

Загалом у рамках колективізації в Україні більшовики експропріювали 200 тисяч селянських господарств, близько 1,5 мільйона куркулів із сім'ями було депортовано в Сибір та Крайню Північ. Ця цифра могла б стати й більшою, але весною 1931 року маховик репресій у Подніпров'ї дещо призупинила наймасштабніша за 339 років повінь та спровокований нею спалах інфекційних захворювань.

Наприкінці березня унаслідок різкого потепління і сильних дощів у Дніпро почала швидко прибувати вода. Невдовзі дві третини території сіл Троєщина і Вигурівщина опинилися під водою, багато будинків Воскресенської і Микільської Слобідок потрапили в зону підтоплення. 19–21 квітня температура повітря знову різко підвищилася до +14 С і ситуація стрімко погіршилася.

До 2 травня рівень води біля Києва досяг історичного максимуму – 8,53 м вище позначки умовного нуля. Стихія знесла Наводницький міст, пошкодила Русанівський. Дніпро розлився вшир на 12 кілометрів, вода затопила центральні вулиці Києва, під водним покривом опинилася більшість населених пунктів Лівобережжя. Із зони стихійного лиха було евакуйовано більше шести тисяч осіб. Мешканців Труханового острова та Слобідок рятувальникам доводилося знімати з дахів будинків.

Велика вода спала лише наприкінці травня. Місто зазнало великих руйнувань, збитки від стихії становили понад 8 млн карбованців. Так у Передмостовій Слобідці було пошкоджено 326 будинків, що становило 86% від їх загальної кількості.

Незворотні втрати селянських домогосподарств від стихійного лиха навіть радянських чиновників змусили дещо послабити тиск. Як свідчать документи, протягом 1932–1933 рр. рівень податкового навантаження на мешканців прибережних населених пунктів був значно нижчим у порівнянні з тими, які не постраждали від стихії. Наприклад, 1932 року план здачі картоплі для одноосібників Троєщини становив 4,3% від валового збору, у Воскресенській Слобідці та Позняках – 8,2%, Осокорках – 9,4%, Бортничках – 11,6%, Вигурівщині – 12,6%, у той час як у Княжичах та Гоголеві – 21,5%, а в Красилівці – 26,5%.

Велика вода на вулицях Микільської Слобідки. Фото 1931 р.

Мешканці Труханового острова рятують домашніх тварин і майно. Фото 1931 р.

Рятувальні понтони у Передмостовій Слобідці. Фото 1931 р.

Повінь загостила вкрай небезпечну санітарно-епідеміологічну обстановку: ще в грудні 1929 року медики констатували спалах епідемії черевного тифу та скарлатини на Київщині. На початку 1931 року ситуація критично погіршилася, у квітні в Осокорках, Позняках і Воскресенській Слобідці було розгорнуто тимчасові медпункти для обстеження населення, однак запобігти розростанню епідемії не вдалося. Вже 18 квітня в Осокорках медики зафіксували перших хворих на важку форму тифу – паратиф. Ані централізація заходів із надання допомоги хворим, ані компанії зі щеплення населення в приміській смузі не могли зупинити епідемії. Заклади охорони здоров'я міста не справлялися з напливом хворих. Всі лівобережні Слобідки, а також Бортничі і Позняки міська надзвичайна комісія вважала епіцентром епідемії.

Згодом ситуацію погіршив штучний голод, організований більшовиками у 1932–1933 роках, відтак за офіційною версією зримих успіхів у боротьбі з тифом вдалося досягти тільки наприкінці 1933 року. Чиновники міськради заявляли, що подолати хвороби вдалося завдяки карантинним заходам, посиленням санітарної безпеки, зокрема через обов'язкове обстеження всіх помешкань силами «десятихатників», а також стовідсотковою госпіталізацією хворих. Ці абсолютно цинічні твердження спростовує низка сучасних досліджень про Голодомор. Насправді, в той жорстокий час хворі на тиф просто помирали. Епідемія пішла на спад зовсім з іншої причини – страшний Голодомор завершився, люди отримали доступ до їжі, тому і вижили. Проте тиф продовжував масово забирати життя мешканців регіону до першої половини 1934 року, а ще одна важка хвороба – скарлатина – аж до 1936 року.

Підтоплення електростанції на Рибальському острові. Фото 1931 р.

Значні збитки від стихійного лиха, відсутність допомоги від влади і зовсім не райдужні колгоспні перспективи спонукали селян Лівобережжя залишати рільництво і влаштовуватися на роботу у великих промислових підприємствах Лівобережжя або ж на будівництво нових. Керівники фабрик і заводів охоче брали працівників із місцевих, оскільки їх не треба було забезпечувати житлом. На той момент статус робітника-пролетарія гарантував селянам ще й низку важливих пільг. Так, вони звільнялися від єдиного сільськогосподарського податку, а ставка внеску на самооподаткування, який спрямовувався на утримання шкіл, об'єктів культури та медицини, була вдвічі меншою, ніж для селян-одноосібників. Робітники мали також право на присадибну ділянку площею 0,15 га, їм дозволялося утримувати худобу і, що важливо, окрім заробітної плати на підприємствах вони отримували продовольчі картки. Для Києва і його околиць, де діяв

нормований розподіл продуктів харчування, це був дуже вагомий аргумент на користь пролетаризації селян.

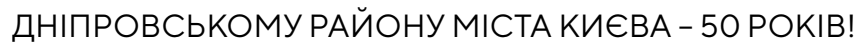
Улітку 1931 року мешканці Лівобережжя почали масово вливатися в трудові колективи підприємств. Наприклад, м'ясокомбінат додатково прийняв 400 робітників. Люди йшли також на будівництво Наводницького моста, електромеханічних майстерень залізниці, автобронетанкового заводу та інших об'єктів.

Утім, невдовзі селяни-пролетарі вкотре переконалися, що від радянської влади годі й очікувати чогось доброго. Восени податкові органи в чотири рази підвищили обов'язкові норми здачі м'яса, і першою під ніж пішла худоба саме тих, хто змінив селянську професію на робітничу. Навесні 177 власників лівобережних домогосподарств з числа робітників позбавили права орендувати сіножаті, а їхні землі передали стороннім організаціям. Так, на теренах Осокорківської сільради їхні ділянки відійшли до радгоспу «Круківський», Позняківської – радгоспу Наркомату земельних справ, у Воскресенській Слобідці – ватній фабриці та ортопедичному інституту.

Локальна трудова міграція призвела до неочікуваних наслідків – ліквідації лівобережних колгоспів. Цей процес розпочався влітку 1931 року. Тоді першим припинив існування колгосп у Червоному хуторі. Не дочекавшись навіть нового врожаю, чоловіки покинули село і вирушили на заробітки, а жінки просто відмовилися працювати за трудовні.

Копія рішення земельної секції Київської міськради про об'єднання «Промколгоспу» с. Осокорки з колгоспом ім. 3-го року п'ятирічки с. Позняки. 1931 р.

Перелік вулиць лівобережних Слобідок у міському довіднику початку 1930-их рр.

У березні 1933 року президія Київського облвиконкому констатувала, що 90% мешканців села Воскресенська Слобідка фактично стали робітниками і працюють на промислових підприємствах Києва. Чиновники вирішили розформувати сільраду, а територію села включити до міської смуги Києва.

Лівобережні Слобідки на схемі Києва
початку 1930-их рр.

1932 року у селах, які входили до складу приміської смуги Києва, було створено 46 сільрад. На Лівобережжі функціонувало майже півтора десятка місцевих органів влади такого типу, зокрема, Воскресенсько-Слобідська, Вигурівська, Осокорківська, Троєщинська. Їхня чисельність була меншою від наявних сіл, оскільки деякі з них об'єднували одне-два села.

ГОЛОДОМОР – ЛЮДОЖЕРСЬКЕ ОБЛИЧЧЯ КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ

Попри певну економічну лібералізацію, прихований і явний опір українського селянства радянській владі не припинявся. Навесні 1932 року більшовики, занепокоєні перспективами виживання їхнього режиму в Україні, вдалися до впокорення республіки найжорстокішим і вже випробуваним методом – штучним голодом. Влаштуваючи Голодомор, керівник СРСР Й. Сталін ставив собі за завдання перетворити Україну на «справді зразкову республіку». Авторитетний дослідник Голодомору Джеймс Мейс упевнений, що радянський диктатор спланував на масове убивство українців, аби утвердити свою персональну владу. «Щоб централізувати повну владу в руках Сталіна, потрібно було вигубити українське селянство, українську інтелігенцію, українську мову, українську історію у розумінні народу, знищити Україну як таку. Калькуляція дуже проста і вкрай примітивна: нема народу, отже нема окремої країни, а в результаті – нема проблем», – відзначав Д. Мейс.

У деяких дослідженнях стверджується, що голод 1932–1933 років оминув великі міста, але документи з радянських архівів і спогади очевидців, свідчать про протилежне. Кияни, які вижили в ці страшні роки, пізніше згадували, що на вулицях міста тіла померлих лежали «як ганчір'я», їх прибирали спеціальні команди й вивозили для поховання у непримітні місцевості. Щоправда, ситуація в Києві була трохи кращою, ніж у селах, головним чином за рахунок спецпайків, які отримували працівники великих підприємств і радянські чиновники. Наприклад, партійним працівникам, енкаведистам, міліціонерам, залізничникам видавали такі продуктові набори: 800 грамів хліба на добу на працюючого і 300 грамів на утриманця, 4,4 кілограма м'яса на місяць та інші продукти. Пересічні мешканці міста отримували на добу по 300 грамів кукурудзяного хліба і по 200 грамів борошна, а робітники, відповідно, по 600 і 500 грамів. Крім того, на окремих державних підприємствах стратегічного значення їх забезпечували скромними обідами, хоч їх і не завжди всім вистачало. Дитячі установи отримували по 360 грамів хліба на дитину, учнів і студентів годували один раз на день у їдальнях при навчальних закладах. Тут теж харчів на всіх не вистачало, а норми видачі постійно зменшувалися.

Пам'ятний знак на вшанування мешканців Воскресенської Слобідки, котрі загинули внаслідок Голодомору 1932–1933 рр., встановлений у Дніпровському районі м. Києва у 2000-их рр.

У дитячому садку одного з лівобережних колгоспів Київщини. Фото 1932 р.

Проте на тлі тотального голоду навіть такі мізерні харчі виглядали справжньою розкішшю. Не дивно, що тисячі людей тікали із заблокованих Червоною армією сіл і прямували до Києва в надії заробити на шматок хліба.

Вже в січні 1932 року більшовики зіткнулися з несподіваною проблемою – масовим напливом безпритульних та великою кількістю підкинутих дітей у віці від 1 до 4 років. Спеціальна комісія встановила, що 80% таких дітей із Київської області, з них 80% – дошкільнята 4–6 років.

До чого треба було довести людину, аби вона вважала, що дитина, покинута на вулиці, має більше шансів вижити, ніж біля батьків? Важко уявити той психологічний стан, у якому перебували матері, котрі зважувалися залишити напризволяще у великому місті маленьких діточок у сподіванні, що станеться диво і їм вдасться вижити.

Дива справді траплялися. Радянські чиновники вживали заходів, аби прибрати їх зі своїх очей – і живих, і мертвих. Так, протягом 1932 року з вулиць міста було забрано 4307 дітей, а в першому кварталі 1933 року – 4188. Їх розміщували у дитячих будинках та спеціально створених так званих «карантинах». Згодом їх вивозили з Києва в інші міста республіки та в Росію.

Голодні селяни залишають село в пошуку їжі в місті 1933 рік. Фото з колекції Кардинала Теодора Інніцера (Архів Віденської Дієцезії) Знімок зробив австрійський інженер А. Вінербергер, який працював в СРСР.

Діти Голодомору. Фото 1933 року зі збірки Кардинала Теодора Інніцера, голови міжнародного фонду допомоги населенню України, що голодує.

У цих закладах дітям теж загрожувала смерть – від хвороб, голоду та антисанітарії. За нормами їм мали давати по 360 грамів хліба на добу, забезпечувати крупами та жирами. Насправді ж, вони отримували по 25% від норми круп, жири в «карантини» взагалі не надходили, а хліб невисокої якості давав досить примарні шанси на життя. Тому смерть у цих закладах була буденним явищем. Не всі діти навіть знали своє прізвище, тому часто радянські чиновники, реєструючи померлу дитину в документах вказували: «Невідома. Катерина 3 роки», «Невідомий. Петро 2 роки». Іноді такі записи не містили навіть імені померлої дитини.

В акті обстеження одного з дитячих притулків, розташованого у пристосованому приміщенні на Вознесеньському узвозі, чиновники Київської міськради відзначили, що 160 безпритульних розташовано у двох кімнатах кінотеатру, в яких немає освітлення і шибок на вікнах. Діти босі, роздягнені, брудні, нестрижені, завошивлені, частина лежить на брудній підлозі, частина – на суцільних нарах без постільної білизни. Повітря в приміщеннях важке, в кутках багато сміття і екскрементів. «Найкращий вихід – вивести безпритульних за місто», – говориться в документі.

Не дивно, що в таких умовах діти часто хворіли та помирали. Медики відзначали, що найбільше життів забирали висипний та черевний тиф, дизентерія, дифтерія та виснаження організму. У січні 1933 року Київська міська інспектура повідомляла: «...захворювання на висипний тиф зростає та загрожує перетворитися на епідемію. Стан боротьби з безпритульністю незадовільний, наявна велика кількість безпритульних на вулицях міста, що представляє поширення висипного тифу».

Наприкінці 1932 року міський відділ освіти підготував довідку в якій, зокрема, наводилися такі облікові дані про безпритульних, які перебували під його наглядом: дітей із приміської смуги – 715 (17%), з Києва – 661 (15%), Київської області – 2054 (46%) та інших областей і республік – 877 (22%); з них дітей молодшого віку – 1796, старшого віку – 2515.

Чиновники запропонували доволі прямолінійний спосіб для подолання проблеми безпритульних: заборонити селянам області вивозити своїх дітей у Київ і покласти персональну відповідальність за виконання заборони на голів сілрад і колгоспів області.

Утім, аби припинити потік безпритульних, влада вжила і більш прагматичні дії: з осені 1932 року організувала спеціальні загороджувальні загони на залізничних станціях, які не пропускали дітей до Києва, загони міської міліції перекривали шосейні і ґрунтові дороги всім, хто не мав спеціального дозволу на в'їзд до міста.

Люди все одно йшли у Київ в останній надії знайти спосіб вижити, але помирали в муках – під страхом смерті влада заборонила продавати харчі селянам. Так, у березні 1933 року Київський обласний відділ ГПУ звітував керівнику ГПУ УСРР, що в січні на вулицях міста підбірано 400 тіл, у лютому – 518, а за 8 днів березня – 248. Дослідники Голодомору констатують, що в 1932–1933 роках найбільше померло людей похилого віку та дітей, які не могли про себе подбати і були просто приречені на смерть. Пік смертей припав на першу половину 1933-го року. Так масово і швидко ніколи й ніде в світі люди не гинули. Найбільш смертоносним став червень. Сучасні дослідники встановили, що цього місяця від протиприродного голоду померло не менше 900 тисяч осіб.

Викладені у «Національній книзі пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні» спогади тодішніх мешканців Києва та його передмість доносять нам сотні жаклих історій про цей жорстокий час. Так, Олена Черніїша, 1924 року народження, яка в 30-і роки мешкала з родиною на Дарниці, розповіла наступне: «У 33-му році, мені було вісім років... Пам'ятаю один випадок. Тата і мами не було в той час у хаті, вони вийшли надвір. У цей час зайшов мужчина, він був вже опухлий від голоду, селянин. І в кухні взяв кусок хліба. Ухватив, вискочив надвір... і з'їв той хліб, і там же помер... Мама каже: «Він довго не їв, його шлунок був настільки зголоднілим, а цей хліб не був чистим, він був не із житньої муки, в ньому були різні домішки. І це йому нашкодило. Напевно, – каже, – розірвався той шлунок, і тепер вмирає».

Розповідаючи про страшний голод у лівобережних передмістях Києва, Марія Косач 1922 року народження із села Троєщина загадувала про таке: «Коли був голод 1932–1933 рр., мені було 10 років. Було ще два брати. Мати й батько працювали в колгоспі. Їм там давали на обід юшку з одною галушкою (щипане тісто) і шматочком хліба. Незважаючи на те, що мати працювала на фермі, молока ми не бачили, бо своїх корів відвели в колгосп... Ходили до школи не щодня, бо було далеко, а не хватало сили. А деякі діти вмирали по дорозі до школи. По селу їздила підвода і забидала мертвих, бо у живих не було сили нести їх до кладовища. На кладовищі була викопана величезна яма, у яку складали померлих. Зараз від неї і знаку нема... За час голодовки кладовище настільки розрослося, що відкрили ще одне, яке знаходилося на Хуторі, тепер це район універсаму «Дніпро».

Мешканка масиву Вигурівщина-Троєщина Варвара Терещенко розповіла таку історію: «Робили ми важко в колгоспі, але дуже бідували. Мали слабенького від голоду сина. Бачили, що скоро помре. Тоді знайшли в Києві нашого односельця, який працював лікарем, і умовили його покласти сина в лікарню. Там же дітей хоч як небудь годували. Коли приходила провідувати, то він діставав з-під подушки тонесенький шматочок хліба і віддавав мені, щоб з'їли з батьком. Ми вижили, а його врятувати так і не вдалося. Увесь вік перед очима у мене отой шматочок хліба, яким дитина рятувала нас».

Горезвісний «закон про п'ять колосків» – постанова ЦВК і РНК СРСР «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів та кооперації і зміцнення громадської (соціалістичної) власності» від 7 серпня 1932 року, яка проголошувала власність колгоспів «священною і недоторканою», а людей, які намагалися привласнити хоч найменшу частинку – «ворогами народу».

Під час Голодомору Марія Іванівна Булах разом із сім'єю мешкала у Микільській Слобідці. «Мені було 7–8 років. Наша сім'я складалася з восьми людей. Дуже голодували. Батько працював на залізниці. Давали юшку – мисочку на день. Мама лежала хвора, опухла. Я була найстарша, допомагала батьку. Люди лежали скрізь мертві і їх ніхто не забирав. Проте, дякуючи батьку, ми вижили. Хліба не їли зовсім. Мінjali одeжу на їжу», – згадує вона.

Сім'я Галини Дмитрівни Афанасьєвої (Хоменчук), яка народилася 1921 року, пережила Голодомор на Трухановому острові. У голодні роки їй найбільше запам'яталися страшні образи напівживих селян, які наводнили Київ: «Особливо великий наплив голодуючих виник весною 1933 року. Опухлими людьми й живими скелетами були заповнені всі сквери й вулиці міста. Пам'ятаю, що особливо багато таких живих трупів було на Подолі, на вулицях Верхній і Нижній Вал, де стояли широкі лави, на яких юрмилися сотні цих нещасних. Там вони сиділи, лежали й помирили. Кожного ранку вулицями міста їздили підводи, на яких разом із візником був спеціальний підбирач трупів. Разом із тими, хто

Прийом зерна від селян Київської області на зсипному пункті «Союзхліба». Фото 1932 р.

вже віддав Богу душу, підбирали й живих, в яких ще теплилося життя. Мертвих і ще живих звозили до церкви, що знаходилася на Хоревій, 3, в якій складували нещасних. Навколо цієї церкви вирили широкий і глибокий рів, в який періодично скидали трупів, якими наповнювалася церква. Поступово цей рів по мірі заповнення трупами зрівнювався із землею. Отже, відвідувачі цієї церкви, напевне, нині і не здогадуються, що вони топчуться по сотнях трупів, яких 1933 року прийняла земля».

Новітні дані свідчать, що під час другого Голодомору найбільше постраждали Київська та Харківська області (понад 50% від загального числа смертей), проте точну кількість загиблих встановити нині неможливо. За різними оцінками в період 1932–1933 років у Києві від голоду померло від 54 до 100 тисяч осіб. Більшість із них становили селяни, які прибули до Києва з інших регіонів, за ними йшли мешканці передмість, а найменше жертв було, власне, серед киян. У Київській області жертвами геноциду стали від 284 тисяч до півмільйона безвинних людей,

Схема Київської приміської смуги початку 1930-их рр., на якій позначено колгоспи.

лише 1933 року область втратила 185 тисяч сільського населення і 35 тисяч міського. У виданні «Рєабілітовані історією» зазначається, що найбільше випадків канібалізму зафіксовано саме в Київській області, а це свідчить: Голодомор тут лютував найсильніше. Деякі села вимерли повністю, у багатьох – більш як половина мешканців, а «звільнені» таким чином домогосподарства заселяли російськими селянами, завезеними із Центральної та Західної частин РСФСР. Так, станом на грудень 1933 року в Україну було завезено 329 ешелонів таких «переселенців» – понад 117 тисяч.

ГРАБІЖ ЦЕРКОВ В ІМ'Я ФАБРИК І ЗАВОДІВ

Із перших днів панування над Україною радянська влада заповзялася цілеспрямовано знищувати об'єкти релігійного призначення. Ще 1 червня 1921 року у складі Наркомату юстиції УСРР було створено так званий «ліквідаційний відділ», який виступав інструментом реалізації антирелігійної політики Москви. Пізніше ця справа перейшла під опіку органів НКВС, які ініціювали низку репресій проти священнослужителів, поступово закривали усі релігійні заклади перетворюючи їх, у кращому випадку, на музеї та клуби, а в гіршому – у стайні, зерносклади та в'язниці. Чимало визначних пам'яток історії й архітектури – церков, синагог і молитовних домів комуністи просто знищили, розібравши їх буквально по камінчику. Дуже часто вони банально розпродували елементи розібраних церков – цеглу, дошки, покрівлю дахів, нібито для збору коштів на будівництво нових підприємств.

«Войовничі атеїсти» Сталіна знищили більшість унікальних храмів Києва: Михайлівський Золотоверхий монастир, Трьохсвятительську церкву, церкву Богородиці Пирогощі, Богоявленський собор, Воскресенську церкву на Подолі, Благовіщенську церкву-дзвіницю Кирилівського монастиря, храми Миколи Доброго, Різдва, святої Ольги тощо.

На «вирішальний штурм» українського православ'я більшовики свідомо пішли в останні місяці Голодомору, маючи на меті не лише фізичне, а й духовне знищення народу. На початку 1934 року, у зв'язку з підготовкою до перенесення столиці Радянської України з

Церква Святої Єлизавети, зведена в 1909–1910 рр. на Трухановому острові. Фото 1910 р.

Внутрішнє убранство храму Святої Єлизавети. Фото початку XX ст.

Харкова у Київ, вони приступали вже й до розбирання церков на цеглинки, умисно ліквідуючи безцінні шедеври культури світового рівня.

Руйнування стали масовими, набули більшої цілеспрямованості. Під приводом «соціалістичної реконструкції» чинна влада здійснювала справжній культурний геноцид щодо архітектури міста, перетворюючи його неповторне обличчя на «індустріальний пейзаж» радянської промзони. Внаслідок таких дій у другій половині 30-х років у Києві та в передмістях використовувалися за призначенням лише 12 із 130 православних храмів, зведених до 1917 року.

Культові споруди Лівобережжя також не оминула лиха доля. Церкву Святої Єлизавети, зведену в 1909–1910 роках на Трухановому острові, було закрито 26 березня 1934 року рішенням міськвиконкому через нібито небажання парафіян її утримувати власним коштом. Приміщення храму передали у розпорядження телефонної станції й пристосували під гуртожиток для її працівників. Цей храм остаточно знищили інші окупанти – німці. Готуючись зупинити наступ радянських військ на лінії Дніпра, восени 1943 року фашисти спалили поселення на Трухановому острові, а разом із ним і церкву. До речі, фундамент храму частково зберігся і нині його неважко віднайти у чагарниках острова.

Церкву святителя Іоана Рильського та Святої великомучениці Варвари, збудовану 1909 року у Передмостовій Слобідці, більшовики закрили 1935 року. Храм, до якого ходило понад 10 тисяч парафіян, комуністи вирішили віддати «під гуртожиток робітників, які будують на Слобідці школу». Будівлю церкви також знищено німцями восени 1943 року.

Дерев'яну Миколаївську церкву в Микільській Слобідці, споруджену на мурованому фундаменті 1880 року, більшовики намагалися закрити ще 1927 року. Тоді її хотіли перетворити на ветеринарну амбулаторію, але місцева громада завадила планам комуністів. У грудні 1935 року, згідно з рішенням міськради Києва, храм було розібрано, а з його залишків збудовано школу. (Існує версія, що Миколаївська церква збереглася аж до 1961 року, однак насправді ця інформація стосується наступниці знищеного храму – церкви, відкритої 1941 року в пристосованому приміщенні та знищеної влітку 1961 року. – Авт.).

Церкву Різдва Богородиці, збудовану в Кухмістерській Слобідці 1886 року на місці православного храму XVIII ст., закрито 1936 року. Саму будівлю «войовничі безбожники» не знищили, пристосували її для власних потреб. Восени 1941 року, коли німецькі війська захопили Київ, на прохання вірян церкву було відкрито, проте за два роки німці ж її і спалили.

Церкву святителя Феодосія Чернігівського у Новій Дарниці, зведену у 1908–1909 рр., закрито наприкінці 1935 року. Дерев'яний, обкладений цеглою храм, був рідкісним зразком використання українських неobarокових форм у культовій архітектурі кінця XIX – початку XX століття. За спогадами сучасників, ще 1937 року унікальна споруда використовувалася як фізкультурний зал для робітників м'ясокомбінату. Проте за декілька років і це приміщення також було зруйновано.

Слід зазначити, що всі документи затверджувані радянськими чиновниками стосовно знищення або закриття церков, носили гриф «таємно» або «цілком таємно». Частина з них було віднайдено та розсекречено лише в часи незалежності України.

Завдяки роботі істориків нині стала відомою трагічна доля настоятеля сільської церкви Воскресіння Христового, яка належала громаді Воскресенської Слобідки. 1903 року настоятель храму отець Олександр Русанович ініціював будівництво нової церкви Воскресіння Христового, яку було зведено до 1907 року. На початку 30-х років більшовики закрили церкву, вилучивши приміщення із громадської власності й пристосували його для задоволення власних потреб. Настоятель храму отець Олександр помер під час Голодомору навесні 1933 року, а будівля церкви проіснувала до 1939 року. Після закриття у ній поперемінно функціонували різноманітні розважальні заклади – клуб і навіть... цирк. Будівлю церкви Воскресіння Христового остаточно знищили німецькі окупанти восени 1943 року.

Загалом у 1933–1936 роках в УСРР було зачинено або знищено приблизно 75–80% церков, тобто на 18–20 % більше, ніж в інших республіках.

Дерев'яна церкву святителя Феодосія Чернігівського у Новій Дарниці. Фото 1920-х рр.

Родина Русановичів, у центрі – отець Олександр Русанович. Фото 1920 рр.

ПЕРШИЙ РАЙОН НА ЛІВОБЕРЕЖЖІ

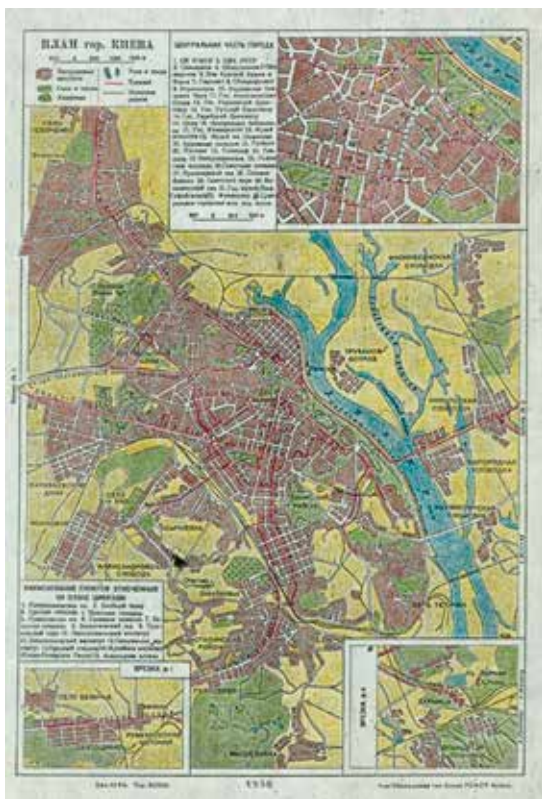
Після Голодомору комуністи відчували упевненість у своїх силах і в січні 1934 року ухвалили рішення перемістити столицю УСРР з Харкова у Київ. Підготовка до перенесення політико-адміністративного центру республіки на нове місце передбачала й чергове адміністративно-територіальне переформатування Києва. Місто було поділено на чотири райони: Ленінський, Петровський, Жовтневий та Сталінський із власними райрадами. Лівобережні околиці увійшли до складу Петровського району. На території Київської приміської смуги в чергове змінилася чисельність сільрад: ще в травні 1933-го їх було 70, тобто на 24 одиниці більше, ніж 1932 року, але до початку 1934 року їх стало 68 (сільради охоплювали понад 30 тисяч селянських господарств). Коливання щодо перманентного зменшення/збільшення чисельності цих органів самоврядування обумовлювалося розширенням території Києва та реформаторськими ініціативами влади. Наприклад, 26 серпня 1933 року ліквідовано Воскресенську, Слобідську, Совську та Мишоловську сільради, а натомість впроваджено інститут уповноважених міськради – тобто, пряму систему управління. Поштовхом до такого рішення став факт, що на той момент ці села перетворилися на робітничі поселення. Так, у Воскресенській Слобідці мешкало 97% робітників, у Мишоловці – 91%, а в Совках – 88 відсотків.

Дуже швидко з'ясувалося, що й ця адмінреформа Києва є недосконалою, зони відповідальності державних установ (міліції, освіти, фіскальних органів тощо) знову не співпадали з межами районів. За кілька місяців чиновницький апарат взявся за розробку нового плану районування міста.

1 січня 1935 року президія міськради ухвалила рішення створити шість нових районів: Петровський, Жовтневий, Сталінський, Ленінський, Лівобережний та Дарницько-Слобідський. Ще за три місяці, 3 квітня 1935 року, президія ЦВК УСРР ухвалила рішення створити Дарницький район – першу Задніпровську окрему адміністративно-територіальну одиницю у складі Києва.

Нове адміністративно-територіальне утворення обіймало площу 8000 га й увібрало 18 населених пунктів Лівобережжя, зокрема Микільську, Кухмістерську, Воскресенську, Передмостову Слобідку включно з мостом ім. Є. Бош, а також селища Осокорки, Позняки, Биківня, Дарницький вагоноремонтний завод та інші. Труханів острів залишався у складі Петровського району.

Районну раду нової адміністративної одиниці очолив представник депутатської групи від Дарницького вагоноремонтного заводу Іван Лук'янович Тарасенко. Одним із перших документів, який він засвідчив власним підписом, є довідка про кількість населення на момент заснування району. У ній наводяться, зокрема, такі дані: Передмостова Слобідка – 8320 мешканців, Микільська Слобідка – 7780, Воскресенська Слобідка – 4115, Кухмістерська Слобідка – 5113, Стара та Нова Дарниці – 9166, Осокорки – 1620, Позняки – 3580. Загалом, у Дарницькому районі на початок 1935 року мешкало 39394 осіб.

План Києва 1936 року на якому населені пункти лівобережжя позначено як повноправну частину міста.

НАРОДЖЕННЯ ПРОМИСЛОВОГО ЦЕНТРУ

Лівобережжя і Правобережжя, наразі об'єднані лише на папері, потребували реально спільного життєвого простору. Першу спробу вирішити це завдання зробила група архітекторів, до складу якої увійшли С. Матушевич, М. Терпугов та Д. Барабаш. Розроблений ними Генеральний план розвитку столичного Лівобережжя, розрахований на 10–15 років, Київська міська рада затвердила 7 серпня 1935 року.

За задумом архітекторів їхній проект мав органічно поєднати обидва береги Дніпра, про що свідчили плани з використання Передмостової Слобідки. На її місці пропонувалося побудувати низку крупних об'єктів загальноміського призначення: виставкові павільйони, пасажі, невеликі торговельні заклади, гідропарк та будинки відпочинку.

Промислові підприємства пропонувалося розмістити в межах спеціально визначених виробничих зон,

Абрис Генерального плану розвитку Києва 1936 р

п'ять з яких розташовувалися вздовж залізниці, а шоста простягнулася вглиб від берегової лінії Дніпра і призначалася для будівництва підприємств водного транспорту. Для їх виробничих потреб планувалося побудувати три канали. Крім того, частину узбережжя архітектори запланували відвести під зони відпочинку, яхт-клуби, елінги тощо.

Для працівників фабрик і заводів передбачалося побудувати житлові масиви з чотири-п'ятиповерхових будинків на заліснених та віддалених від заливних низин ділянках. Новобудови мали забезпечити дах над головою 120–150 тисячам працівників та членам їхніх сімей. Соціально-побутові та освітні запити мали задовольнити 28 шкіл, 3 технікуми, 3 фабрично-заводські училища, 4 кінотеатри, 6 будинків культури, театр і музей. Адміністративно-господарський центр району планувалося розмістити у Старій Дарниці.

Завдяки Голодомору радянська влада досягла ще однієї мети – спродавши за кордон відібраний силоміць український хліб, більшовики змогли накопичити значні кошти у держ-

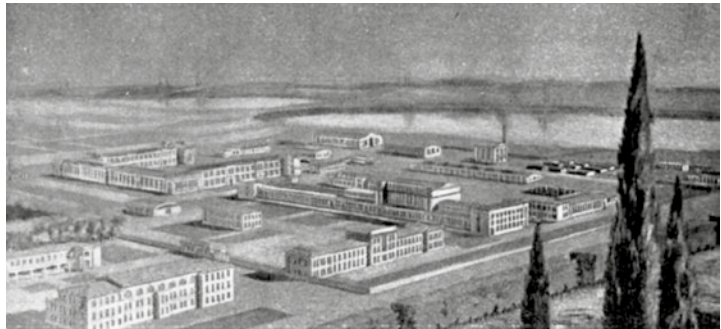
Робітники ДВРЗ ремонтують залізничний вагон.
Фото з газети 1930-х рр.

бюджеті. У ХХІ столітті ми вже позбавилися ілюзій – індустріалізація СРСР та його економічні успіхи вирости не на пустому місці. Безжальне пограбування підкорених народів, знищення мільйонів українців – ось на чому вибудовано хиткий фундамент комуністичної імперії. Під час другої п'ятирічки, яка розпочалася 1933 року, завдяки цим коштам вдалося прискорити процеси індустріалізації країни. Влада прагнула залучити до роботи на промислових об'єктах якомога більшу кількість вмотивованих працівників, водночас підвищивши продуктивність праці.

Тут вона діяла за методом батога і калача: з одного боку було скасовано карткову систему, зросла заробітна платня і вводилися премії для «трудових рекордсменів», колгоспникам дозволили продавати надлишки врожаю, вирощеного в домашніх господарствах тощо. На противагу таким послабленням вводилася система жорстких покарань за відмову від роботи, прогули, брак, псування устаткування і верстатів. Подібні вчинки кваліфікувалися як підривна діяльність, за них карали арештами та ув'язненням.

Саме з другої п'ятирічки ведуть свою історію більшість промислових гігантів Київського Лівобережжя, які становили основу економічної потуги радянської України. Одним із найперших таких підприємств став Дарницький вагоноремонтний завод. 11 червня 1935 року закладено перший камінь у його будівництво, площа заводу становила 22 тис. кв. метрів. За проектними можливостями він мав забезпечувати ремонт 12,5 тис. вантажних та 2,5 тис. пасажирських вагонів на рік. Першу чергу введено в експлуатацію 29 грудня 1935 року, того ж року запрацювали й Головні електромеханічні майстерні Південно-Західної залізниці.

Проект регенераторно-гумового заводу, будівництво якого розпочалося у 1936 р.

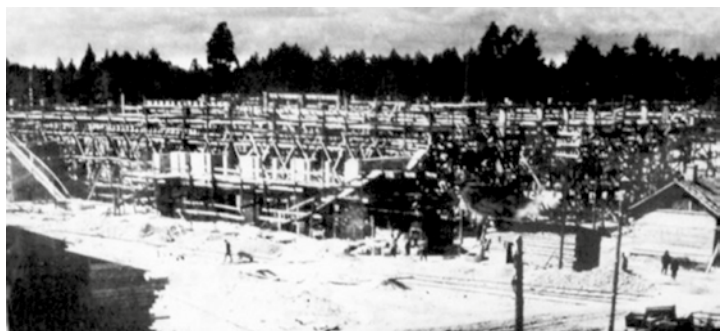

Робітниче селище Дарницького вагоноремонтного заводу. Фото 1930-х рр.

Наступного 1936 року в Дарницькому районі майже одночасно розпочалося будівництво ще декількох великих підприємств. У лютому стартувало будівництво фабрики «Київволокно» потужністю 3950 тон штучного шовку на рік. Витративши 68 млн крб, вже в листопаді 1937 року будівельники здали підприємство замовнику. Ще 146 млн крб було вкладено у Тонкосуконний комбінат з виробничою потужністю 10,3 млн кв м сукна на рік. Про масштабність проекту свідчить такий факт: на підприємстві працювало 8,5 тисячі робітників.

Нові підприємства потребували потужного джерела енергоживлення, тож для вирішення цього завдання протягом 1936–1937 років зведено Дарницьку ТЕЦ потужністю 50 тис. кВт і вартістю 55 млн карбованців. У цей же період на Лівобережжі з'явився авторемонтний завод Управління шосейних доріг НКВС, а в Микільській Слобідці – цегельний завод потужністю 2 млн шт. цегли на рік та хлібокомбінат № 5, який виробляв 60 тонн хліба на добу.

Радянська влада здійснювала індустріалізацію й менш витратним шляхом – модернізацією старих підприємств. Так, за перші два роки другої п'ятирічки на фанерному заводі створено цех із виготовлення

Будівництво товарного комбінату. Фото 1930-х рр.

меблів, а на фабриці «Київволокно» – цех із виробництва арболітових плит. На лісозаводі з'явилися цехи з виробництва скипидару, а підприємство перейменовано на лісохімічний завод. У Кухмістерській Слобідці шпалопросочувальний завод переобладнали для випуску толі, а аналогічний завод у Микільській освоїв ще й виробництво асфальту.

Темпи будівництва сповільнювала транспортна проблема. Станом на 1935 рік у Києві нараховувалося лише 1598 вантажівок та 936 легковиків, парк вантажних трамваїв міста складався лише з 86 одиниць. Тож промислове будівництво здійснювалося переважно із залученням гужового транспорту та за рахунок ручної праці – навіть найважчі земляні роботи виконувалися вручну, без застосування техніки. Наступна статистика чудово ілюструє цей факт: у будівництві ДВРЗ брали участь понад 3 тисячі людей, а Тонкосуконного

Ковальський цех Дарницького вагоноремонтного заводу.
Фото 1936 р.

комбінату – 4,5 тисячі; найбільший відсоток працівників на цих об'єктах – вантажники та землекопи, бригади яких налічували по декілька сотень людей. Водночас на усіх без виключення будівництвах бракувало кваліфікованих фахівців – арматурників, бетонників, мулярів, теслярів тощо. Робітничі колективи, задіяні у реконструкції старих заводів і фабрик, в будівництві нових підприємств, невпинно зростали. Відтак особливої гостроти знову набувала проблема житла. За даними статистики, 1935 року в Дарницькому районі нараховувалося 2022 житлові будинки (без урахування дачних домоволодінь) загальною площею 91 тис. кв. м, що абсолютно не відповідало потребам часу. Більшість працівників жили в гуртожитках, бараках і навіть у землянках, у примітивних побутових умовах, що сприяло спалахам інфекційних захворювань і великій смертності. Завдання із розв'язання цієї та інших соціальних проблем більшою мірою покладалися на місцеву владу в межах її невеликих повноважень, а також на підприємства району і за рахунок перерозподілу військового майна. Так, будівельників і працівників фабрики «Київволокно» та Тонкосуконного комбінату поселили в приміщеннях військового містечка артилерійського полку 15-ї стрілецької дивізії, передислокованого в Одесу. В межах кошторису, призначеного для будівництва нових об'єктів ДВРЗ, було зведено 12 житлових двоповерхівок для працівників заводу, а в Микільській Слобідці для працівників

трамвайного депо відкрито гуртожиток на 150 ліжок-місць.

Будівництво повноцінних житлових будинків згідно з Генпланом почалося лише наприкінці 1936 року з мікрорайону Соцмістечко, розрахованому на 12 тисяч мешканців. Перші новобудови призначалися для робітників «Київволокна» та Тонкосуконного комбінату.

Різке зростання кількості промислових підприємств, а також

Дарницьк ТЕЦ. Малюнок з газети 1930-х рр.

Механізована сортувальна гірка нового вагонного депо
Дарницького залізничного вузла. Фото 1936 р.

чисельності населення потребувало логічного продовження – розвитку логістичної та соціальної інфраструктури. 1935 року було завершено реконструкцію дерев'яного Наводницького моста, але введення його в експлуатацію не зменшувало попиту на переправи через Дніпро.

Того ж року місцева влада виділила 0,5 млн крб на модернізацію матеріальної бази «Мотофлоту», зокрема для закупівлі двох катерів та на реконструкцію пасажирських причалів і поглиблення елінгу. Дещо пом'якшило гостроту проблеми з пасажирським перевезенням відкриття першого автобусного маршруту, що з'єднав селище «Вагонбуду» з центром міста.

У середині 30-х років трамвай став головним видом громадського транспорту в Дарницькому районі. Трамвайники працювали в цілодобовому режимі: з шостої ранку до першої години ночі возили пасажирів, а в інший час – вантажі. На маршруті Микільська Слобідка – Дарниця працювало десять роз'їздів, що сприяло швидкому і ритмічному руху вагонів. 1936 року трамвайні колії подовжили до ДВРЗ, збудувавши електрифіковану дільницю, відтак інтенсивність перевезень знову зростає. Збільшилися обсяги перевезень й у напрямку Броварів, оскільки там з 1935 року почав функціонувати Київський аеропорт. Щоб покращити сполучення між адміністративним центром району – Новою Дарницею та Кухмістерською Слобідкою, Червоним хутором, Позняками й Осокорками, – біля повороту дороги на Нові Позняки 1935 року було облаштовано новий залізничний переїзд. Трохи

Аеропорт «Київ» у Броварах сприяв розвитку транспортної мережі між лівим і правим берегом Дніпра. Фото 1930 р.

Вагон трамвайного маршруту №14 «Поштова площа – міст Є.Бош – Микільська Слобідка». Стан трамвайного полотна не в найкращому стані, тож не дивно, що пасажирів часто нарікали на дисконфорт. Фото 1930-х рр.

Активне будівництво нових промислових підприємств забезпечувало річкове пароплавство, щодня Дніпром доставлялися тисячі тонн вантажів. Фото 1930 рр.

Для організації руху по Дніпру виставлялися спеціальні регулювальники. Фото 1937 р.

згодом ділянку дороги від переїзду до вокзалу ще й забрукували.

Якщо на будівництво мостів і доріг влада ще знаходила необхідні кошти, то будівництво інфраструктурних об'єктів помітно відставало на тлі справді швидкісного промислового будівництва – життя і здоров'я пересічних громадян, побутові зручності для них ніколи не були пріоритетом Комуністичної партії. Проте завдяки збільшенню обсягів виробництва на підприємствах, розташованих на території району, дохідна частина місцевого бюджету постійно зростала – 1935 року вона становила 1,64 млн. карбованців. У керівництва району з'явилася можливість збільшити видатки й на соціально-економічний розвиток. Наприклад, за ці кошти побудовано перші великі торговельні об'єкти Дарниці – гастроном та універмаг (дерев'яна споруда площею 130 кв. м).

До створення повноцінної районної лікарні місцева адміністрація теж приступила 1935 року. На той момент в районі діяло лише три медзаклади: четверта міська лікарня для інфекційних хворих, поліклініка у Микільській Слобідці та медична амбулаторія в Новій Дарниці. Насамперед районна рада ухвалила рішення про створення медичного комбінату – організації, на яку покладалися завдання із забезпечення медичних закладів обладнанням та виконання ремонтно-будівельних робіт. Саме їй було доручено провести реконструкцію двоповерхівки, переданої на баланс району від трамвайного парку у Микільській Слобідці. Менш ніж за рік нова лікарня вже приймала перших пацієнтів. На її базі було обладнано палати для хворих на 70 ліжок та пологове відділення на 5 ліжок. Крім того, заклад було оснащено власними очисними спорудами, які мали запобігати розповсюдженню інфекцій. Протягом наступних двох років за кошти місцевого бюджету було обладнано дитячу консультацію, дві молочні кухні, райсанепідстанцію та п'ять медпунктів на великих підприємствах.

Кошти, які виділялися на освіту, насамперед вкладалися у будівництво нових та реконструкцію старих навчальних закладів. На момент створення району на його території функціонувало дев'ять шкіл, у яких навчалося 4612 учнів, а також сім дитсадків на 365 місць. Завдяки податкам, сплачуваним підприємствами до районного бюджету, до початку 1936 навчального року вдалося збудувати ще три школи і збільшити кількість навчальних місць до 6187. Крім того, було відкрито два дитячі садочки на 145 місць та районний Будинок піонерів. Реконструкція шкіл старої забудови, які здебільшого працювали в пристосованих приміщеннях, за два роки дозволила майже вдвічі збільшити кількість школярів – до 7500. Донині збереглися будівлі тільки двох шкіл, зведених у ті часи. Одна з них, № 11, відбудована після війни, й досі функціонує за призначенням і являє собою яскравий зразок архітектурного стилю 30-х років.

У медичній амбулаторії в Новій Дарниці. Фото 1933 р.

Витворюючи власний сурогат духовного життя, замість зруйнованих церков ідеологи комунізму будували власні «храми». У грудні 1935 року запрацював найбільший у довоєнній Дарниці клуб ДВРЗ – чимала будівля зі скла й бетону, виконана у стилі так званого радянського конструктивізму. За ним, протягом 1936–1937 років, з'явилися клуби у Воскресенській і Кухмістерській Слобідках та в Осокорках. Їх доповнив ще один обов'язковий елемент радянської пропаганди – відремонтований 10-й міський кінотеатр у Передмостовій Слобідці. Слід зазначити, що на нові громадські та культурні споруди коштів бракувало, тому їх відкривали, як правило, у пристосованих приміщеннях.

На початку 1936 року київські чиновники ініціювали черговий перегляд адміністративного районування міста. До цього їх спонукали добре знайомі проблеми: межі районів, які не збігалися з їх природною конфігурацією, та адміністративне районування, яке мало розбіжності з партійним, запровадженням того ж року.

29 березня 1936 року міська рада ухвалила проект нового адміністративно-територіального районування Києва. Згідно з ним передбачалося створити вісім районів замість п'яти: Ленінський, Сталінський, Молотовський, Кагановицький, Петрівський, Кіровський, Жовтневий та Дарницький. Це рішення вступило в силу на початку 1937 року.

Цікаво відзначити й такий факт: тільки Дарницький район зберіг своє історичне ім'я, інші отримали «більшовицькі» назви.

15 МІСЯЦІВ «ВЕЛИКОГО ТЕРОРУ»

Довгу череду адмінреформ і перейменувань сучасні історики пояснюють не тільки некомпетентністю та непрофесіоналізмом місцевих комуністичних лідерів, а й їхнім страхом перед Москвою, зокрема в обличчі її головного карального органу ВНК-НКВС. «Більшовизацією» топонімів місцеві керівники доводили свою лояльність сталінському режиму, намагаючись хоча б у такий спосіб уникнути персональних репресій за провали в економічній галузі. Проте запобігання перед Москвою не рятувало їх від арештів і терору, тому що політична верхівка СРСР теж несамовито боялася: відцентрових рухів регіональних еліт загалом і бунтівного духу українців зокрема. Йосип Сталін персонально не довіряв керівництву України, вважаючи, що 500 тисяч членів КП(б)У тільки й чекають нагоди, щоб «відкрити фронт проти партії». Тому каральна машина Москви застосовувала проти мешканців УСРР виключно жорстокі методи масових репресій протягом усього міжвоєнного двадцятиліття. Про це свідчить і такий факт.

Улітку 1936 року в Старій Дарниці розпочалося будівництво регенераторно-гумового заводу з проектною потужністю 12 тис. тонн гумових виробів на рік. Планувалося, що вже за рік підприємство почне виготовляти з відпрацьованої старої гуми наступну продукцію: підошви, каблучки, велосипедні сидла, педалі тощо. Проте через цілком об'єктивні обставини терміни відкриття заводу довелося перенести. Справа в тім, що спочатку завод планували збудувати у Василькові, але потім рішення змінили. Довелося вносити зміни в проектувальну документацію, а це, своєю чергою, примусило підприємства-постачальники затримати відправлення виробничого обладнання. У підсумку керівники проекту і ряд технічних працівників потрапили в категорію «ворогів народу» та «шкідників», зокрема був заарештований керівник «Гумбуду» Кричевський.

1937 рік вважається початком періоду масових політичних репресій в СРСР, відомого в історії як «Великий терор». Однак, віддаючи данину історичній правді, слід зазначити: починаючи із захоплення України 1919 року, більшовики практично не припиняли практики терору і політичних репресій аж до розпаду СРСР. Сімдесят років поспіль «караюча рука революції» кидала на лаву підсудних різного роду «контрреволюціонерів», «шпигунів іноземних розвідок», «буржуазних націоналістів», троцькістів, священників, «шкідників», куркулів та інших «неблагонадійних елементів». Це був цілеспрямований антиукраїнський терор перманентної інтенсивності, внаслідок якого сотні тисяч невинних людей потрапили за ґрати, були розстріляні, вивезені в Сибір чи Середню Азію.

Відлік так званим «чисткам» 1937–1938 років дав оперативний наказ НКВС СРСР № 00447 «Про репресування колишніх куркулів, карних злочинців та інших антирадянських елементів» від 30 липня 1937 року. Наступного дня, 31 липня 1937 року, його затвердило

НКВС УСРР знаходився у Жовтневому палаці на нинішній вулиці Інститутській в Києві. Фото 1930-х рр.

Особовий склад київського загону НКВС в Липському провулку неподалік від Київського обласного управління НКВС. Фото 1930-х рр.

Політбюро ЦК ВКП(б), таким чином Компартія стала повноправним учасником всіх злочинів, вчинених енкаведистами. Щоб надати формальної законності розправам над неугодовними, в обласних центрах УРСР створювалися спеціальні позасудові репресивні органи – так звані «трійки» або «двійки», уповноважені ухвалювати міру покарання для «антирадянських елементів». Існувало дві категорії покарання, визначені тим таки наказом НКВС № 00447: перша – розстріл, друга – ув'язнення.

«Великий терор» тривав 15 місяців і умовну офіційну «крапку» репресіям поставила спеціальна постанова Політбюро ЦК ВКП(б) від 17 листопада 1938 року. За даними дослідників «чисток», за цей час на території УРСР більшовики встигли винести обвинувачувальні вирoki стосовно більш як 198 тис. осіб, з них близько двох третин було засуджено до розстрілу.

У Київській області «революційне правосуддя» вершила «трійка», до складу якої входили такі собі Шаров, Кудрявцев і Гінзбург. Викриваючи різного роду «шпигунів», «диверсантів», «ворогів народу» енкаведисти активно застосовували тортури і психологічні знущання. Масові гоніння охопили всі регіони республіки і всі верстви суспільства. Звісно, репресивна машина не оминула й Дарницького району. На жаль, досі не встановлено більшість імен його пересічних мешканців, котрі стали жертвами «Великого терору». Серед тисяч прізвищ, оприлюднених 2006 року у виданні «Рєабілітовані історією», їх нараховується лише кілька сотень. В основному це – працівники великих підприємств Лівобережжя.

Серед них – чорнороб Дарницького м'ясокомбінату Яків Костенко, заарештований 13 листопада 1937 року через звинувачення у антирадянській агітації. Його провина полягала в тому, що він «не відвідував гурток з вивчення виборчого законодавства». За неї «трійка» при Київському обласному управлінні НКВС присудила йому 10 років виправних таборів. Якову Костенку не судилося вийти на волю – 12 серпня 1942 року він помер у Нижньо-Амурському концтаборі.

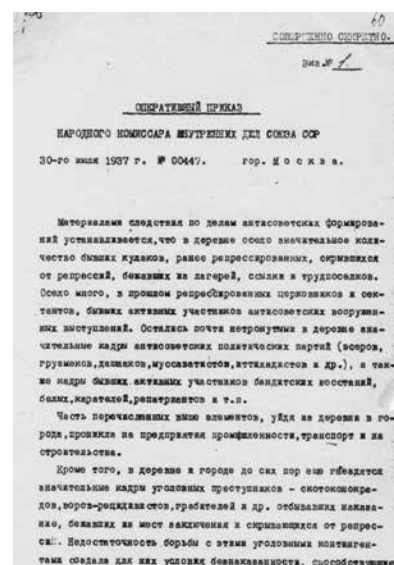
Вантажник Дарницького м'ясокомбінату Ізраїль Фрайштут заарештований 15 грудня 1937 року за звинуваченням у «шпигунстві» на користь Німеччини. За версією слідчого, він нібито «передавав дані про обладнання та обсяги випуску продукції м'ясокомбінату». 19 січня 1938 року постановою «Вищої двійки» засуджений до розстрілу. Страчений 29 січня 1938 року.

Робітник Дарницького м'ясокомбінату Тиміш Черненко, звинувачений в «антирадянщині» та «шпигунстві», засуджений «трійкою» до розстрілу. Вирок виконано 15 грудня 1937 року, місце поховання – невідоме.

Машиніст паровозного депо станції Дарниця Микола Коничківський потрапив у жорна НКВС за звинуваченням у «шкідництві». Постановою НКВС СРСР і Прокуратури СРСР від 21 грудня 1937 року засуджений до розстрілу. Вирок виконано 25 грудня 1937 року, місце поховання досі не встановлено.

А от робітникові депо станції Дарниця Мусію Денисенку, арештованому на цій же підставі, можна сказати пощастило. 5 листопада 1937 року «трійка» при УНКВС Київської області дала йому «лише» 10 років позбавлення волі.

Значних втрат зазнали й залишки місцевої інтелігенції. Так, мешканець «Шовкобуду», 60-річний вчитель середньої школи № 129 Вольдемар Бремпель був звинувачений у «шпигунстві» та «шкідництві» і заарештований 3 січня 1938 року. Згідно з Постановою Особливої наради при НКВС СРСР від 7 лютого 1938 року за № 37, отримав вирок – «розстріл».

Горезвісний наказ НКВС СРСР № 00447 «Про репресування колишніх куркулів, карних злочинців та інших антирадянських елементів» від 30 липня 1937 р.

Радянський агітаційний плакат 1932 року про боротьбу з «шкідниками».

У 1930-х роках більшовики практикували оприлюднення «розстрільних списків» у місцевій пресі.

Довідка про розстріл киянина О.Ф. Левицького від 19.10.1937р.

Працівник контори побутового обслуговування Рейнгардт Гейнтке потрапив до в'язниці 13 серпня 1937 року. Його звинуватили у шпигунстві на користь Польщі, нібито він «передавав дані польській розвідці про нові назви вулиць міста Новоград-Волинська». 14 жовтня 1937 року «вища двійка» засудила його до розстрілу.

Більше інформації збереглося про засудження керівників району та великих підприємств. Наприклад, сучасні дослідники знайшли чимало документів про засудження першого секретаря Дарницького райкому партії Леоніда Ільховського. Він був заарештований «як активний учасник троцькістської контрреволюційної організації», його звинуватили й у підтримці «шкідників» і навіть у «підготовці замаху на товариша Кагановича». 9 вересня 1937 р. в Москві Військова колегія Верховного Суду винесла ухвалу про розгляд справи в Києві виїзною сесією. Судове засідання відбулося за відсутності захисту та без виклику свідків, Ільховський був засуджений до розстрілу, а вирок виконаний того ж дня.

Другого секретаря Дарницького райкому КП(б)У Якова Столбуна заарештовано 26 липня 1937 року. Збереглися протоколи тривалих і виснажливих допитів, під час яких він дав свідчення про участь у неіснуючій таємній троцькістській організації. 14 жовтня 1937 року вирок Військової колегії Верховного Суду СРСР Я.І. Столбуна засуджено до розстрілу.

Середбагатьох, чиє життя трагічно обірвалося в часи репресій, був і Феодосій Іванович Слюсаренко – один із перших керівників Дарницького вагоноремонтного заводу. Його заарештували 29 липня 1937 року, за дві доби після жорстоких допитів він «зізнався» в участі у «троцькістській шкідницькій організації» та в роботі на японську розвідку. Восени 1937 року виїзна сесія Військової колегії Верховного Суду на закритому судовому засіданні визнала ідейного комуніста і відданого більшовика винним у зраді Батьківщині, участі в антирадянських організаціях, терористичних акціях і диверсіях й засудила до вищої міри покарання. Ф.І. Слюсаренка розстріляли 20 листопада 1937 року.

Начальника автобронетанкового ремонтного заводу № 7 М.М. Лісичина заарештували 4 січня 1938 року. Попри те, що він мав кілька урядових нагород, в тому числі й орден Червоного Прапора, отриманий 1919 року в 17-річному віці, йому теж довелося повною мірою скуштувати «революційної законності». На момент арешту будівництво очолюваного ним заводу було завершено. За версією слідчого, вина М.М. Лісичина полягала в тому, що він перевитратив бюджет, виділивши гроші на стенд для випробовування двигунів, що не передбачалося кошторисом. За таке «шкідництво» 17 вересня 1938 року його засудили до страти.

За даними Українського інституту національної пам'яті, внаслідок репресій 1937–1938 років на території УРСР постраждало 198918 осіб, з них більше чверті – вихідці з Київщини.

«КОНВЕЄР СМЕРТІ» В БИКІВНЯНСЬКОМУ ЛІСІ

Загальне число людей, розстріляних і закатованих НКВС, в Україні досі точно не встановлено. Відомо, що лише у Биківнянському лісі, де знаходиться найбільше в Україні місце поховання жертв масових політичних репресій, покоїться близько 30–35 тисяч репресованих. На сьогодні фахівцям, які працюють з архівами СБУ, вдалося встановити прізвища близько 20 тисяч осіб, страчених у цьому місці. Серед них є митці і селяни, науковці й робітники, актори і держслужбовці. Тут знайшли свій останній спочинок художник Михайло Бойчук; батько Степана Бандери – священник УГКЦ Андрій Бандера; академік АН УРСР, директор Інституту матеріальної культури Федір Козубовський; директор Інституту мікробіології і вірусології АН УРСР Гнат Ручко; поет-футурист Михайло Семенко та театральний актор Януарій Бортник.

Нині у цій місцевості, яка територіально входить до Дніпровського району, функціонує Національний історико-меморіальний заповідник «Биківнянські могили», створений на вшанування пам'яті жертв комуністичного режиму. В історичній площині цей пам'ятник стоїть в одному ряду з такими символами тоталітарних злочинів, як Аушвіц, Бухенвальд, Дахау, Бабин Яр і Катинь.

У часи незалежності України, завдяки вивченню відкритих архівів каральних органів СРСР, вдалося встановити подробиці роботи цього «конвеєра смерті». Все почалося з того, що 20 березня 1937 року Київська міськрада виділила земельну ділянку у Дарницькому лісництві для «спеціальних потреб» НКВС УРСР. Територію площею 4,5 га енкаведисти обгородили високим триметровим парканом і встановили цілодобову охорону «об'єкта».

Цей «об'єкт спеціального призначення» починав повноцінну «роботу» вночі: з київських в'язниць вантажівки привозили тіла замордованих арештантів, а штатні кати приводили у виконання вироки ще живим жертвам. Убитих людей скидали у великі рови та засипали вапном. Експерти, які вивчали тіла загиблих, відзначали, що більшість із них убито пострілами у потилицю.

Нині українські фахівці продовжують працювати у галузевому архіві СБУ, прагнучи встановити імена всіх, чиє життя перервалося у Биківні. Наше покоління повинно зробити все, аби жодне ім'я не пішло в небуття, щоб пам'ять про жертв комунізму збереглася, а подібні трагедії більше ніколи не повторилися.

Митрополит Київський і всієї України Української Автокефальної Православної Церкви Василь Липківський, розстріляний в листопаді 1937 р.

Актор і режисер Януарій Бортник, розстріляний 1 січня 1938 р.

Світлина Андрія Бандери зі справи НКВС. Фото 1941 р.

Національний історико-меморіальний заповідник «Биківнянські могили».

ПЕРЕДВОЄННА П'ЯТИРІЧКА: НОВИЙ МІСТ І «СТАЛІНСЬКЕ МЕТРО»

Масовий терор справив негативний вплив на економіку країни: роботу промислових підприємств було дезорганізовано, зривалися плани із введення в стрій нових потужностей, виробничі показники знизилися практично в усіх галузях господарства. Утім, керівництво Дарницького району констатувало, що 1937 року асигнування в промисловість району склали досить велику суму – 65 млн крб, що становило 41,6% від загальних показників Києва. Підприємства, розташовані на території району, зуміли випустити продукції на 90 млн карбованців.

Цього року не спостерігалось будівельного буму попередніх років. На мапі району з'явилося лише одне нове підприємство – автобронетанковий завод № 7. Крім того, 1937 року неподалік від місця розташування дерев'яного Наводницького моста, розпочалося будівництво нової стаціонарної переправи через Дніпро. Проект споруди наскрізної балкової системи з невеликими прогонами розробили інженер В. Вахуркін та архітектор К. Яковлев. Прикметною особливістю його конструкції була можливість, за необхідності, швидко міняти пошкоджені елементи. Проте добудувати міст не встигли – цьому зашкодила війна.

Головне завдання передвоєнної третьої п'ятирічки, розпланованої на 1938–1942 роки, полягало у переведенні економіки країни на воєнні рейки. За різними оцінками наприкінці 30-х років керівництво СРСР спрямовувало на військові потреби від 28% до 40 % державного бюджету. Більше того, населення Країни Рад примушували працювати у безперервному режимі: на підприємствах і в колгоспах вводився семиденний робочий тиждень, скорочувалися відпустки, робітники дефіцитних професій та інженери «прикріплювалися» до підприємств, впроваджувалася кримінальна відповідальність за порушення трудової дисципліни тощо.

На заводи і фабрики покладалися досить великі й конкретні завдання із збільшення видобутку вугілля, нарощування потужностей у промисловості, зокрема, підприємств видобувної, хімічної та електрогенеруючої галузей. Промисловий сектор Дарницького району не був виключенням. Попри низку проблем, заводи і фабрики різними способами теж нарощували виробництво. Так, 1938 року «Київволокно» – найбільше підприємство району, виробило продукції на 80 млн крб, Дарницький м'ясокомбінат – на 55,5 млн крб, фанерний завод випустив 23 тис. куб. м фанери на суму 5,75 млн крб. Не менш результативно працював і Дарницький вагоноремонтний завод, на якому було зайнято 2800 осіб. Його колектив вийшов на проектну потужність і щорічно здійснював ремонт до шести тисяч вантажних вагонів різних типів: від 25-тонних до 50-тонних платформ, а також снігоочисних машин і рефрижераторів.

У жовтні 1938 року на Дарниці почалося будівництво унікальної споруди – залізничного тунелю під руслом Дніпра. Офіційна назва проекту – «Об'єкт № 1», або «Південний міст», але в народі закріпилася назва «Сталінське метро».

Цей залізничний тунель, зрозуміло, мав суто військове призначення і зводився в умовах надзвичайної секретності. Згідно з технічним задумом таємні колії мали простягнутися від правобережного села Чапаївка, далі вони зникали у річищі Дніпра та йшли під водою до острова Водників, і вже на лівому березі мали з'єднатися з колійною мережею станції «Дарниця».

Примус до неустанної роботи влада підкріплювала потужною пропагандистською компанією. Агітаційний плакат 1930-их рр.

Схема підрускової залізниці, яка мала забезпечити безперервний рух військових ешелонів.

Під час війни «Об'єкт №1» мав забезпечити безперебійне і безпечне сполучення між Правобережною та Лівобережною частинами України. У тунелі планувалося прокласти дві залізничні колії, які, в разі потреби, щоб не пошкодити рейки, закривалися спеціальними щитами для проїзду вантажівок і навіть танків. У інтересах будівництва було прокладено додаткові залізничні гілки від Рембази та Старих Позняків до виробничої площадки, розташованої поблизу села Осокорки. Крім того, з метою зміцнення берегової лінії було здійснено гідронамив 0,5 млн кубометра ґрунту.

Будівництво велося досить активно й мало завершитися до 1944 року. Проте 1941 року почалася війна, й тому цей проект не завершили.

Для задоволення потреб мешканців району 1938 року місцева влада ініціювала створення першого в СРСР промислового комбінату – єдиної комунально-виробничої структури з надання побутових послуг населенню. Попервах до його складу входили майстерні

з ремонту і пошиття одягу та взуття, дрібні комунальні та ремісничі підприємства. Згодом у нього з'явилися й невеличкі промислові потужності – цех із виробництва мінеральних вод у Микільській Слобідці та ферма неподалік Бортничів, де вирощувалися овочі, фрукти і ягоди для дитячих садочків. Згодом було побудовано теплиці для вирощування квітів, якими працівники району щовесни прикрашали парки та гаї, а також продавали містянам.

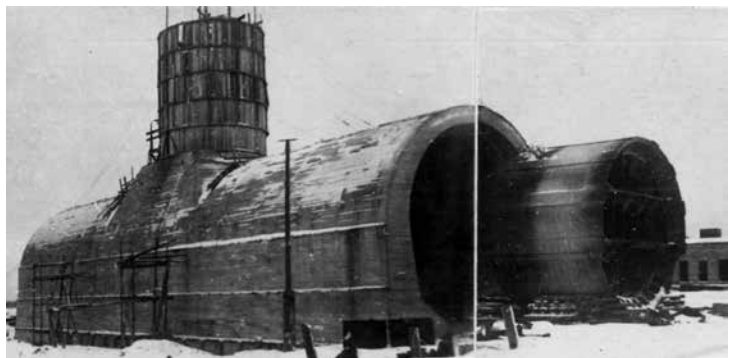
Робота Дарницького промкомбінату з упорядкування району та забезпечення потреб трудящих, виявилася настільки успішною, що вже за рік уряд республіки видав окрему постанову з рекомендаціями щодо поширення його досвіду в інших містах. Ще за кілька років подібні промислові комбінати з'явилися практично в кожному міськрайоні СРСР.

Ще один невеличкий успіх району 1938-го – введення в експлуатацію трамвайного маршруту до Шовкобуду та поповнення новими вагонами Слобідського трамвайного парку, який став налічувати 68 вагонів.

Попри повноцінну приналежність до столиці республіки, наприкінці 30-х років Київське Лівобережжя зберігало доволі помітні риси великого села. Між трамвайними коліями на тлі фабричних труб спокійно випасалися корови, у струмках і ставках плескалися гуси й качки. Статистика свідчить, що 1938 року мешканці району утримували у своїх господарствах 700 коней, 2537 голів великої рогатої худоби, 3720 свиней, 525 кіз, а також багато інших дрібних тварин. Житлова ж забудова становила переважно одноповерхові дерев'яні будинки, зведені, як правило, у приватному порядку.

Забетонувана ділянка тунелю. Фото 1940-х рр.

Тунель-кесон «сталінського метро». Фото 1940-х рр.

ЯК ГОТУВАЛИ МОЛОДЬ ДО НОВОЇ ВІЙНИ

Наступного, 1939 року бюджет району поповнився 8,618 млн крб, більшу частину з яких було спрямовано на розвиток комунального господарства, зокрема каналізаційної мережі. Справа в тім, що її відсутність не лише постійно загрожувала спалахами захворювань, а й стримувала житлове будівництво в районі. Звісно, великі підприємства мали власні очисні споруди та локальне водопостачання, але житловий сектор у цьому сенсі значно відставав. Щоб вирішити проблему із забезпечення людей якісною питною водою за кошти місцевого бюджету, було придбано установку для буріння свердловин для районного відділу комунального господарства. Завдяки цьому обладнанню до кінця 1939 року загальна кількість доступних точок із чистою водою в районі сягнула 1322 одиниць.

Умови життя в районі відчутно покращував розвиток торгівельної мережі. Протягом чотирьох років було зведено 86 магазинів і на 1939-й рік їх загальна кількість становила 174 одиниці. Крім того, цього ж року в Новій Дарниці з'явився ще й критий колгоспний ринок, збудований коштом району, тобто на гроші платників податків.

У вересні 1939 року розпочалася Друга світова війна, зініційована двома найкриваві-

шими тиранами ХХ століття. Від моменту свого приходу до влади Й. Сталін цілеспрямовано готував країну до масштабної військової агресії, відтак усі сфери життя суспільства пронизала мілітаристична складова. Не стало виключенням і дозвілля громадян Країни Рад. Створений 1938 року Дарницький районний комітет ТОСАВІАХІМу прискіплював слідкував за тим, щоб вільний час дарничан проходив з користю – на заняттях із «військово-прикладних видів спорту». У той історичний період у СРСР було своєрідне бачення щодо того, як має виглядати спорт. Наприклад, до цієї категорії належали кулеметний гурток, створений на ДВРЗ,

У передвоєнне десятиліття у Києві регулярно відбувалися Всеукраїнські зльоти юних друзів оборони. Фото 1934 р.

Військово-тренувальний похід радянської молоді. Фото 1930-х рр.

стрілецький гурток вагонного депо, гурток із вивчення основ організації протиповітряної та хімічної оборони на станції «Дарниця», а також курси підготовки мотоциклістів для підрозділів бронетанкових військ регенератно-гумового заводу.

У звітних документах того часу, які збереглися в архівах ДВРЗ, міститься інформація що лише за 10 місяців 1939 року ТОСАВІАХімівська організація заводу зросла більше як удвічі – до 415 осіб, а в жовтні того ж року при заводі відкрилися й курси підготовки медсестер.

Попри все, масові заходи з військовим нахилом користувалися великою популярністю у молоді. Так, газета «Стахановець м'ясокомбінату» пафосно повідомляла про воєнізований піший похід за маршрутом Київ–Житомир–Київ, в якому взяли участь 150 комсомольців підприємства, а газета паровозного

Ганна Хомівна Білоіван.
Фото 1939 р.

депо «Дарницький гудок» розповіла про воєнізований 8-кілометровий марш-кидок комсомольців у протигазах. Що цікаво, підготовка бійців для Червоної армії відбувалася не лише за рахунок держбюджету, а й коштом місцевих громад і підприємств. Наприклад, із Дарницького районного бюджету фінансувалися щорічні двомісячні курси допризовників на базі спеціально обладнаного літнього табору.

Влада всіляко заохочувала молодь до здобуття дефіцитних військово-технічних спеціальностей. Наприклад, збереглося декілька газет із статтями, присвяченими піонервожатій середньої школи № 127 Ганні Білоіван, яка без відриву від виробництва навчалася в авіаційному гуртку й здобула фах пілота.

Довідка.

17 січня 1939 року відбувся Всесоюзний перепис населення, згідно з яким до складу Дарницького району входило вже 18 населених пунктів, в яких мешкало 54 046 громадян. Зокрема, це Стара Дарниця (3085 мешканців); Нова Дарниця (11674); Воскресенська Слобідка (1403); Передмостова Слобідка (8539); Микільська Слобідка (8113); Кухмістерська Слобідка (1771); хутір Червоний (823); хутір ім. Шевченка (1593); хутір Биківня (536); селище ДВРЗ (3581); селище Фанерного заводу (1783); селище Київлегпромбуду (6536); село Осокорки (2211); село Позняки (1764); Дарницьке лісництво (146); Микільське лісництво (68); Броварське лісництво (167); роз'їзд Бортничі (193).

У 30-ті роки минулого століття на вулицях Києва можна було зустріти навіть ось таких «мілітаризованих» тварин. Фото 1930 р.

«КІРЗА», ЗБРОЯ, КОВБАСА: ЗДОБУТКИ 1940-ГО

Станом на 1940 рік у Києві працювало близько 1200 підприємств – майже в сім разів більше, ніж дореволюційного 1913 року! Лівобережжя перетворилося на найбільший індустріальний проект міста. Тут повноцінно функціонували модернізовані та новозведені вагоноремонтний і хіміко-фармацевтичний заводи, м'ясокомбінат, фабрика штучного шовку й ендокринних препаратів, хлібозавод і низка інших підприємств. На третій рік п'ятирічки район поповнився новими підприємствами та промисловими потужностями. Наприклад,

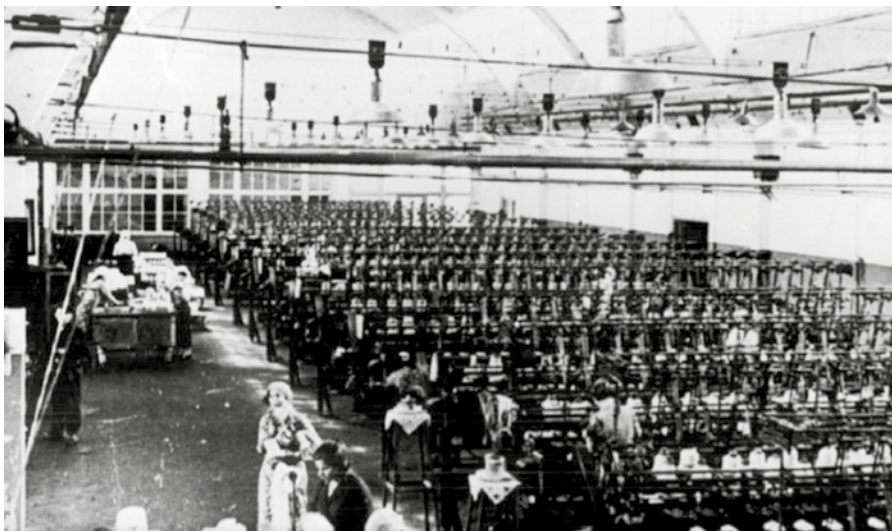
у травні 1940 року на Старій Дарниці, неподалік від реконструйованого фанерного заводу, став до ладу завод регенерації гуми. На цьому підприємстві працювало понад 800 осіб і до кінця року він встиг випустити продукції на 1,5 млн крб, в основному каучукового регенерату – сировини для виробництва деталей для взуття, а також шин для військової техніки. Ціка-

На дільниці виготовлення сигнальних ліхтарів Головних електромеханічних майстерень Південно-Західної залізниці. Фото 1938 р.

вий факт – до того часу основна маса бійців Червоної армії носила ветхозавітні обмотки, а цей завод був одним із двох у СРСР, який випускав продукцію для виготовлення кирзових чобіт, у які планувалося перевзути війська перед походом на Європу.

Слід зазначити, що усі підприємства району повністю або частково були задіяні у виготовленні продукції військового призначення, а відтак не дивно, що в умовах початкового періоду Другої світової війни вони лише нарощували обсяги виробництва і темпи роботи. Так, 800 працівників лісохімзаводу 1940 року відвантажили замовникам продукції на суму 15 млн крб, зокрема, 300 тонн камфори, 420 тонн каніфолі та 700 тонн скипидару, які

У прядильному цеху фабрики «Київволокно». Фото 1940 р.

використовувалися у виробництві вибухівки та боєприпасів. Працівники толевого заводу з відомства Народного Комісаріату шляхів сполучення, який відіграв не останню роль у тиловому забезпеченні Червоної армії, випустили продукції на суму 1,383 млн карбованців. Свій внесок у справу зміцнення військової могутності Країни Рад зробили

Схема Дарницького залізничного вузла кінця 1930-х рр.

Значно наростив випуск продукції й реконструйований м'ясокомбінат: за рік його працівники виготовили 31,5 тис. тонн м'яса і 16 тис. тонн ковбасних виробів. Крім того, спільно з фахівцями лабораторії Харківської філії Всесоюзного інституту експериментальної ендокринології спеціалісти підприємства зуміли розширити асортимент сировини, призначеної для випуску медичних препаратів.

Радянське керівництво, не шкодуючи коштів, розвивало давню ідею царської Росії з перетворення Києва на стратегічно важливий транспортний вузол. Так, залізнична станція «Дарниця», збудована у середині XIX століття, у 40-х роках XX-го перетворилася на один із найбільших залізничних вузлів у СРСР. Внаслідок масштабної реконструкції загальна протяжність її колійного парку перевищувала 80 кілометрів. Численні склади та пакгаузи

Вулиці робітничого селища ДВРЗ. Фото – квітень 1938 р.

для зберігання палива, продуктів, промислових вантажів були цілком придатними для накопичення запасів зброї, боєприпасів, спорядження, обмундирування тощо.

З іншого боку, підготовка до нової війни помітно знижувала темпи розвитку соціальної інфраструктури, що особливо чітко проглядалося на тлі індустріальних рекордів.

Приміром, спостерігалось сповільнення темпів житлового будівництва: якщо наприкінці другої-початку третьої п'ятирічки в районі щорічно заселялися десятки новобудов, то 1940 року було розпочато зведення лише декількох житлових будинків для працівників регенераторно-гумового заводу (за проектом архітекторів І. Михайловського та З. Чечика).

За чотири передвоєнні роки в районі було збудовано лише три середні школи та відкрито одну спеціалізовану неповну середню школу для дітей віком 9 – 12 років. У цей же період відкрили свої двері для населення окремих пологових будинків на 50 ліжок-місць, дві поліклініки – одна при Шовкобуді, друга – № 9 від Українського Червоного Хреста, а також амбулаторія в Кухмістерській Слобідці та два медпункти.

ВІЙНА НА ПОРОЗІ

У державних архівах знайшлося досить багато даних про життя Київського Лівобережжя у першому півріччі 1941 року. З-поміж іншого з них можна дізнатися, що напередодні війни у районі вже функціонувало 19 шкіл і 16 бібліотек, 10 дитячих садків і 6 ясел, 3 лікарні і 5 поліклінік, 174 крамниці і 14 клубів, 4000 житлових та адміністративних будинків, з них – 73 багатоповерхівки.

На жаль, і досі не вдалося виявити автентичних звітних документів із даними про чисельність мешканців району безпосередньо напередодні війни, які б дозволили оцінити людські втрати за час окупації. На нашу думку, вони були досить значними, про що опосередковано свідчить той факт, що такі дані, оприлюднені у роки війни та повоєнний час, суттєво різняться. Наприклад, згідно з довідкою Дарницького райвиконкому, датованою 1951 роком, у червні 1941 року в районі нараховувалося 62,5 тисяч осіб, але в інших довідкових документах, датованих 1944 роком, передвоєнна чисельність мешканців району визначена у 75 тисяч людей. Розбіжність у більш як 10 тисяч осіб, швидше за все пов'язана з тим, що радянська влада свідомо занижувала людські втрати під час Другої світової війни.

Стосовно промислового комплексу району тодішня статистика зберігала більш обширну і достовірну інформацію. Так, згідно з тогочасними джерелами, у першій половині 1941 року на території району функціонувало сімнадцять великих підприємств і шість дрібніших. Крім цього, планувалося розпочати будівництво автоскладального заводу на території Микільської Слобідки. Навесні почалися роботи із будівництва каналізаційної системи в Північній Дарниці, а також спорудження котловану для очисних споруд селища Нова Дарниця, які розпочав Дарницький машинобудівний завод (будівництво № 526).

У той же час не зафіксовано навіть згадок про житлове будівництво, вочевидь, в даний період владі вже було не до цього.

У травні – червні 1941-го київські залізничники працювали у надзвичайно інтенсивному режимі. Ще навесні Й. Сталін під виглядом навчальних зборів призвав до війська із запасу 801 тисячу резервістів, а невдовзі почалася таємна передислокація до західного кордону значних сил Червоної армії. За два місяці до майбутнього театру бойових дій було відправлено понад 900 ешелонів із живою силою і технікою. У підсумку станом на червень чи-

Відправка радянського військового ешелону.
Фото 1940-х рр.

Вид на заплаву Дніпра та лівобережні поселення Києва. Фото 1940 р.

сельність радянських військ у західних військових округах перевищила три мільйони бійців, і рух до кордонів країни не припинявся – «вождь пролетаріату» планував завершити зосередження військ до 10 липня 1941 року і аж тоді розпочати війну з Німеччиною. Однак Гітлер випередив Сталіна.

КИЇВ ГОТУЄТЬСЯ ДО БОЮ

У ніч з 21 на 22 червня фашистська Німеччина напала на СРСР. Літаки 4-го повітряного флоту Люфтваффе завдали бомбових ударів по десятках мирних міст, в тому числі й по «об'єкту № 12» – Києву.

Унаслідок раптової повітряної атаки найбільш масштабних втрат зазнала авіація Західного і Київського особливих військових округів – радянські літаки горіли сотнями, навіть не встигнувши піднятися в небо. Загалом у перший день війни СРСР втратив понад 1800 повітряних машин, втрати противника цього дня були значно меншими – лише 35 літаків. Зокрема, один із них було збито над Києвом – комендори канонерського човна «Вірний», зі складу Пінської військової флотилії, поцілили із зенітної гармати у «Юнкерс» Ju-88, який впав на Труханів острові.

Німецька авіація мала на меті знищити, насамперед, військові аеродроми, важливі залізничні вузли, великі підприємства та місця дислокації Червоної армії. Так, 22 червня у Києві від авіаційних ударів постраждали казарми НКВС, військове училище на Печерську, завод «Більшовик», електростанції, авіазавод № 13, залізничний вокзал, військові аеродроми в Борисполі, Гоголеві, Гостомелі, Жулянах, а також аеропорт у Броварах. Внаслідок п'яти авіанальотів у Києві загинуло і отримало поранення понад двісті осіб.

Більшість киян не думала, що вибухи, які пролунали перед ранком, – це початок війни. У пізніших спогадах вони відзначали перше, що спало на думку, – поблизу міста йдуть чергові військові навчання, які в цей період відбувалися досить часто. Лише опівдні, після виступу по радіо члена радянського уряду В. Молотова, вся країна офіційно дізналася про початок німецько-радянської війни.

На цю звістку люди реагували по-різному: очікування більшості пересічних громадян не виходили за рамки офіційної позиції Комуністичної партії, яка багато років твердила, що війна буде вестися малою кров'ю і на території ворога; старше ж покоління, яке пам'ятало Першу світову та громадянську війни, очікувало великої біди. Попри такі відмінні думки, в одному передчутті радянські люди були єдині – потрібно запасатися їжею та найнеобхіднішими предметами побуту. З полиць магазинів моментально зникли сірники і сіль, крупи і консерви, гас і свічки.

25 червня німецька авіація завдала першого бомбового удару по залізничній станції «Дарниця». Залізничники зуміли швидко ліквідувати його наслідки і забезпечити безперебійний рух потягів з вантажами та військовослужбовцями. Пораненим чи травмованим працівникам, військовослужбовцям і місцевим мешканцям надавалася оперативна медична допомога – на цей час неподалік від станції вже було розгорнуто два шпиталі, а в приміщенні вокзалу відкрито пункти Червоного Хреста.

Як відомо, німці швидко просувалися углиб радянської території, уміло застосовуючи танкові з'єднання та авіацію. Буквально за декілька днів стало зрозуміло, що війна абсолютно не відповідає тому сценарію, на який розраховувала комуністична верхівка СРСР. За тиждень, 28 червня, німці захопили столицю Білоруської РСР – Мінськ, за кілька днів цілком реальна загроза здачі ворогу постала й перед Києвом. Вже 30 червня почалося будівництво оборонних споруд на підступах до міста, а з Москви надійшов наказ про масову евакуацію промислових підприємств.

Судна Пінської флотилії неподалік від Києва, на задньому плані – канонерський човен «Вірний». Фото 1941 р.

Розрахунок зенітної гармати прикриває міст ім.Є.Бош. Фото 1941 р.

Відступаючи під натиском Вермахту, Червона армія зазнавала значних втрат, а її поразки у прикордонних битвах змусили Й. Сталіна замислитися про створення Дніпровського оборонного рубежу. Та часу на роздуми було небагато. Вже з 30 червня, тобто за тиждень від початку війни, розпочалися роботи зі створення лінії оборони вздовж Дніпра, в тому числі й у Києві.

З першого ж дня десятки тисяч містян взяли за відновлення споруд Київського укріпленого району, а також долучилися до будівництва нових інженерних загороджень. Згодом у цьому процесі взяли участь близько 200 тисяч киян, у тому числі 15 тисяч дарничан. Інженерні роботи велися не лише на західних околицях як найбільш вірогідному напрямку удару, а й на Лівобережжі: в районі Шовкобуд – Стара Дарниця та сіл Калинівка, Рожовка, Красилівка Броварського району, на Бориспільському напрямку, а мешканці Передмостової Слобідки активно допомагали військовим копати окопи та облаштовувати бліндажі на Венеційському і Трухановому островах. Оборонні рубежі будувалися також уздовж Броварського шосе, зокрема, в районі сучасної Київської птахофабрики та станції метро «Лісова». Безпосереднє керівництво роботами на цій ділянці оборони здійснював другий секретар Дарницького райкому компартії М.Ф. Єфременко.

Особлива увага приділялася захисту мостів через Дніпро. Біля кожного з них було влаштовано стрілецькі та зенітні позиції, підрозділи з охорони переправ посилювалися й важким озброєнням. Так, на Венеційському острові для охорони моста імені Є. Бош було встановлено дві 76 мм гармати, ще одну – розміщено поблизу понтонної переправи на баржах, розташованої нижче цього моста. Дерев'яний Наводницький міст на правому березі захищали два артилерійські розрахунки, ще один – на лівому – був розташований в районі Кухмістерської Слобідки. Охоронці Дарницького моста також були посилені двома гарматами, розміщеними на обох берегах Дніпра.

Кияни копають протитанковий рів. Фото 1941 р.

Під час підготовки до боїв із загарбниками кияни встигли майже повністю відновити інфраструктуру Київського укріпленого району та вирити 230 км протитанкових ровів, побудувати 1650 нових дзотів і укріплень, виготовити і встановити сотні металевих «їжаків» тощо. Варто відзначити окремо і внесок мешканців Лівобережжя: їхніми руками викопано 30 км протитанкових ровів і 15 км ескарпів на танконебезпечних напрямках.

Лінія оборони, зведена на околиці Дарниці, включала протитанкові рови, ескарпи та ДЗОТи й упиралася своїми флангами у Дніпро, прикриваючи доступ всередину району з півночі та сходу. В той же час начальник інженерної служби штабу оборони Києва майор М. Д. Чукарев у доповідній записці для командування, складеній після її обстеження, критично оцінив надійність облаштування сектору, відзначивши, що він не готовий тримати оборону проти польових частин противника, які могли обійти місто.

Наприкінці червня до лав Червоної армії призвали 10 тисяч дарничан, в тому числі й 800 працівників «Київволокна», 500 з фанерного заводу, 180 з регенератно-гумового. На всіх підприємствах району діяли курси медсестер, після інтенсивного навчання 250 з них вирушило на фронт. На підприємствах району розпочалося формування загонів народного ополчення, до складу яких входили чоловіки старшого віку, зокрема, робітники ДВРЗ, залізничного вузла, «Київволокна», рембази № 7 та інших підприємств.

Для потреб фронту було передано 700 із 800 транспортних засобів, які належали підприємствам району, зокрема, з 17 автомашин ДВРЗ було мобілізовано 15, із 12 автомобілів фанерного заводу – 10. Крім того, для потреб Пінської військової флотилії було мобілізовано

Напередодні війни Передмостова Слобідка виглядала як невеличке містечко. Фото 1941 р.

чимало цивільних суден, які працювали у Дніпровському річковому пароплаванні та на інших підприємствах міста. Серед них, зокрема, 7 колісних буксирних пароплавів, рейдовий буксирний пароплав «Федерація», буксирний пароплав «Москва», буксирний пароплав «Берія», 2 номерних газогенераторних буксири, 10 одиниць 200–300-тонних сухогрузних барж, 3 одиниці 250-тонних бензино-наливних барж тощо. Деякі судна після дообладнання, використовувалися в якості сторожових кораблів, канонерських човнів або плаваючих мінометно-артилерійських батарей.

Усвідомлюючи невідворотність здачі Києва, вже наприкінці червня радянська влада ухвалила рішення про евакуацію найважливіших підприємств району. Насамперед вивезенню підлягали обладнання та спеціалісти з новобудов 30-х років. Так, машинобудівний завод НКШ спочатку було евакуйовано в Армавір, а згодом – у Тамбовську область; регенератно-гумовий завод, а з ним і 240 робітників і службовців перевезено в Кіровську область; персонал лабораторії Харківської філії Всесоюзного інституту ендокринології – в Новосибірськ, Казахстан та Киргизію; з ДВРЗ трьома ешелонами було вивезено 356 найбільш цінних верстатів; 665 робітників та інженерно-технічних працівників лісохімзаводу евакуйовано на Урал; толевий завод НКШ – у Саратовську область. Загалом із Дарницького району разом із підприємствами було евакуйовано приблизно 4200 людей.

Одне з небагатьох підприємств, яке умовно залишалося в Україні, – авторемзавод УШОСДОРУ. Його було передано у розпорядження військових і перейменовано на «Ремонтний завод при Південно-Західному фронті».

Лінія фронту невпинно наближалася до Дніпра. 6 липня 1941 року створено штаб оборони Києва, а укріпрайон приведено у бойову готовність. Одним із перших рішень, ухвалених у штабі, став поділ Києва на три сектори оборони, кожний із яких отримав власний штаб і напрям відповідальності. Лівобережжя Києва увійшло до так званого «Протидесантного сектору». Комісаром сектору призначили 1-го секретаря Дарницького райкому партії Ю.Р. Толоку. Позиції другого ешелону оборони в районі зайняли підрозділи 4-ї дивізії НКВС: 34-й окремих та зведений батальйони, а безпосередньо біля мостів через Дніпро – дві роти 56-го полку цієї ж дивізії. Ополченцям району й заводу «Арсенал» разом із моряками Дніпровського загону Пінської військової флотилії було доручено вести боротьбу з десантами противника, прикривати залізничний вузол та переправи через Дніпро зі сходу.

З 30 червня по 7 липня молодь району щоденно брала участь у будівництві лінії оборони Києва, серед них було чимало й учнів старших класів. 8 липня велику групу юнаків відправили на схід України для збирання врожаю. Деяко пізніше хлопців, яким виповнилося 16–18 років, було мобілізовано до армії та відправлено на фронт. На жаль, багато хто з них вже ніколи не повернувся у рідне місто.

ТРАГІЧНІ Й ГЕРОЇЧНІ ДНІ

7–8 липня німецькі танкові з'єднання знову прорвали оборону радянських військ і захопили Бердичів та Житомир. У 70-кілометровий розрив, який утворився в бойових порядках Червоної армії, в напрямку Києва рушили німецькі танкові дивізії. 10 липня вони вийшли на оборонні рубежі столиці поблизу річки Ірпінь. 11 липня розпочалися жорстокі бої за Київ.

Ворогу не вдалося захопити Київ швидко, його зупинили умілі й рішучі дії бійців Київського укріпрайону та контрудари 5-ї та 6-ї армій. Почалася понад 70-денна оборона міста, яку детально описано у численних військових мемуарах.

30 липня частини німецької 6-ї армії пішли на штурм Києва. Завдавши головного удару на стику Київського укріпрайону і 26-ї армії, вони потіснили радянські війська.

У жорстоких боях за місто, на жаль, загинуло й чимало наших земляків, цілком мирних людей або, як кажуть, не комбатантів. Так, 4 серпня 1941 року, внаслідок авіанальоту великих втрат зазнав Дарницький м'ясокомбінат. На його територію впало 27 німецьких бомб, від яких загинуло 15 і важко поранено 50 працівників.

У ніч з 2 на 3 серпня німці нанесли масований бомбовий удар по мостах, але радянські літаки-винищувачі та зенітна артилерія відбили напад. На жаль, знову не обійшлося без жертв серед місцевого населення, особливо постраждали від німецької зброї мешканці лівобережних слобідок та розташовані неподалік підприємства.

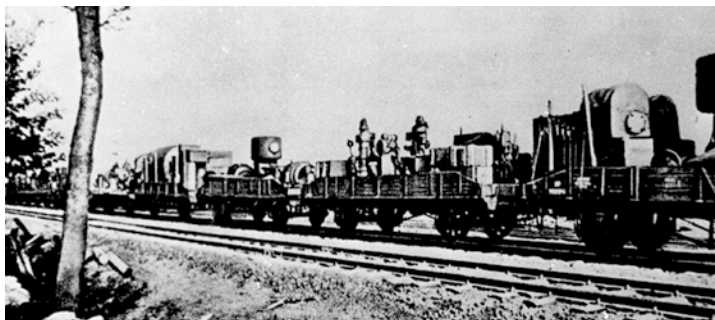
Барикади на вулицях Києва. 1941 р.

7 серпня радянські війська зупинили черговий наступ противника, а 26-а армія навіть перейшла в контрнаступ. У самому Києві успішно оборонялася сформована з частин укріпрайону 37-а армія на чолі з генералом А. Власовим: її бійці відкинули ворожі війська, які увірвалися до південно-західного передмістя, і станом на 15 серпня майже повністю відновили попередню лінію оборони. Зауважимо: майбутній керівник Російської визвольної армії (РОА), яка воювала проти СРСР на стороні Німеччини, зарекомендував себе в обороні Києва якнайкраще.

Починаючи з 14 липня, у лісовому масиві між Дарницею та Борисполем дислокувалися підрозділи 3-го повітряно-десантного корпусу, а його штаб знаходився у Новій Дарниці. На початку серпня, коли запеклі бої точилися біля Корчуватого та села Мишоловки, корпус було передислоковано на правий берег. 10 серпня в результаті контрнаступу ворог вимушений був відступити. У цих боях особливо відзначилися бійці 5-ї повітряно-десантної бригади під командуванням Героя Радянського Союзу полковника О.І. Родінцева.

Радянський танк Т-26 рухається з лівого на правий берег Дніпра мостом ім. Є. Бош. Фото 1942 р.

Евакуація: ешелон з обладнанням заводу прямує углиб СРСР. Фото 1941 р.

Київські ополченці вийшли на оборону рідного міста. Фото 1941 р.

Помітну роль в обороні Києва відіграли три ополченські бронепотяги, збудовані й укомплектовані київськими робітниками. Один із них – «Дарничанин» – у надзвичайно короткий термін з 24 липня до 10 серпня збудували працівники ДВРЗ і вагонного депо за допомогою робітників заводу «Більшовик». Команда бронепотяга складалася із 57 осіб. Її очолювали: командир М.Л. Богданов, помічник командира Плісученко, начальник штабу М. Романов. Бронепотяг діяв на залізничних дистанціях Київ–Ніжин і Київ–Яготин, знищив чимало ворожих солдатів і офіцерів, автомашин та опорних пунктів противника. 25 вересня 1941 року на 69-му кілометрі залізниці Київ–Яготин команда змушена була підірвати бронепотяг, а його бійці приєдналися до партизанів.

До середини серпня 1941 року німецькі війська вийшли до Дніпра на відтинку від Херсона до Києва. Німецька група армій «Центр», яка рухалася через Білорусію, наступаючи на північ від прип'ятських боліт, просунулася до Смоленська. 20 серпня передові частини 1-ї танкової армії Вермахту перейшли Дніпро біля Запоріжжя. Невдовзі було захоплено понтонну переправу в Дніпропетровську. Передовим підрозділом 17-ї армії вдалося форсувати Дніпро під Кременчуком і захопити плацдарм на лівому березі, а 6-а армія впритул підійшла до Києва. Таким чином головні сили Південно-Західного фронту опинилися перед загрозою оточення. 22 серпня Гітлер наказав ліквідувати Київське угруповання радянських військ. Командування Південно-Західного фронту звернулося у Ставку Верховного Головнокомандування за дозволом відвести війська, проте Й. Сталін, якого перед тим це ж саме командування неодноразово запевняло у відсутності загрози здачі Києва, такого дозволу не дав.

У першій декаді вересня противник здійснив низку успішних флангових ударів по угрупованнях Південно-Західного фронту і 15 вересня замкнув кільце оточення, в якому опинилося п'ять радянських армій, загальним числом близько 665 тисяч осіб.

Ще вранці 17 вересня гарнізон Києва стримував атаки противника. Артилерійські батареї, розташовані на лівому березі, вели вогонь по бойових порядках німців, але вже ввечері надійшов наказ про здачу міста. 18 вересня війська Київського укріпрайону почали зніматися з позицій і переправлятися на лівий берег Дніпра вцілілими мостами. Цей процес відбувався під постійними обстрілами противника, його артилерія і авіація не шкодували снарядів і бомб. Діставалося і станції Дарниця, на якій в очікуванні потягів скупчилося чимало військових.

Помітну роль в обороні Києва відіграли три ополченські бронепотяги, збудовані й укомплектовані київськими робітниками. Один із них – «Дарничанин» – у надзвичайно короткий термін з 24 липня до 10 серпня збудували працівники ДВРЗ і вагонного депо за допомогою робітників заводу «Більшовик». Команда бронепотяга складалася із 57 осіб. Її очолювали: командир М.Л. Богданов, помічник командира Плісученко, начальник штабу М. Романов. Бронепотяг діяв на залізничних дистанціях Київ–Ніжин і Київ–Яготин, знищив чимало ворожих солдатів і офіцерів, автомашин та опорних пунктів противника. 25 вересня 1941 року на 69-му кілометрі залізниці Київ–Яготин команда змушена була підірвати бронепотяг, а його бійці приєдналися до партизанів.

Німецький підрозділ розташувався в одному із ДОТів Київського укріпленого району. Фото 1941 р.

Розграбовані магазини Києва напередодні захоплення міста німцями. Фото підпільника М. Покришевського. 1941 р.

Німецький артилерійський розрахунок веде вогонь з гармати Pak 35/36 по лівому берегу Дніпра з крутих схилів Києва. Фото 1941 р.

Червоноармійці здаються в полон неподалік від Видубичів. На задньому плані – залишки моста через Дніпро. Фото 1941 р.

Канонерські човни «Вірний» та «Передовий» ведуть вогонь по противнику. Фото 1941 р.

Німецький солдат спостерігає за палаючим мостом через Дніпро. Фото 1941 р.

Німецький підрозділ виконує завдання на Лівобережжі щоб замкнути кільце довкола Києва. Фото 1941 р.

19 вересня радянські частини залишили Київ. Їх відхід прикривала 4-а дивізія НКВС полковника Ф.М. Мажиріна, яка забезпечувала спочатку їх мінування та охорону київських мостів, а потім відповідала за знищення. З останнім завданням НКВД-исти впоралися не дуже добре. Після того, як більша частина радянських військ переправилися за Дніпро, почалися вибухи: першим злетів у повітря Подільський залізничний міст, за ним – Наводницький, потім ім. Є. Бош та інші.

Після захоплення Київського Лівобережжя німцям знадобилося лише 24 години, щоб відновити рух через Дніпро. Для цього вони застосували найсучаснішу на той час технологію – гумові понтони, за допомогою яких неподалік моста ім. Є. Бош вони спорудили переправу, здатну забезпечити транспортування важкого озброєння.

Кияни залишають місто по мосту ім. Є. Бош. Фото 1941 р.

У радянські часи замовчувався важливий факт: щонайменше один із мостів радянські сапери висадили в повітря разом із радянськими бійцями, технікою та біженцями, які ним переправлялися. Нині ж є чимало свідчень очевидців цієї трагедії.

Наприклад, Надія Олексіївна Іващенко, родом із Бортничів, яка 17-річною воювала в загоні київських ополченців, розповідала наступне: «19 вересня, коли надійшов наказ залишити Київ, ми відходили через міст у напрямку Лисої гори до Дніпра. В цей час все горіло. Цивільне населення і військові йшли без кінця, не зупиняючись, бо був наказ залишити Київ... Тільки ми встигли спуститися з цієї гори Лисої до моста як потрапили у суцільний потік. Усе: танки, гармати, кулемети – все оте тягнули кіньми на міст, який називався пішохідним. Він був перед залізничним, де зараз міст Патона. Боки – цегляні та бетонні, а настил – дерев'яний. І як тільки ми встигли перейти, його висадили у повітря, й усі кулемети, підводи, гармати, а також всі оті люди – військові та цивільні – пішли у воду, бо відступали неперервною колоною. Коли відходили, вже вечоріло. Всі не змогли перейти міст, бо його підірвали. Це все відбувалося на моїх очах. Все горіло, лунали крики та стогони. Люди кричали і коні іржали, міст весь палав і люди кидалися з моста у воду. Це був жах...».

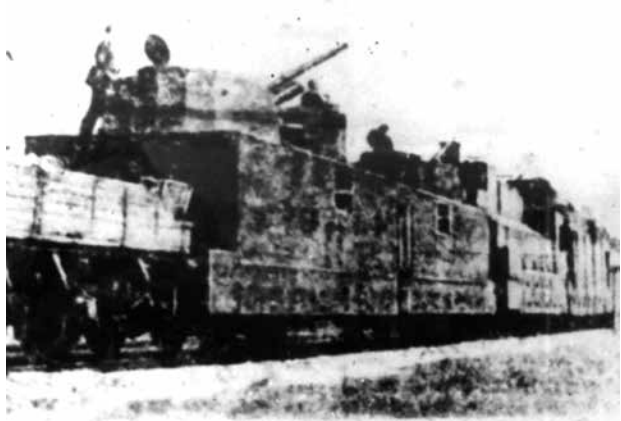
Мостоми встигли відійти лише основні радянські сили, а багатьох наших воїнів і біженців зуміли переправити човнами на інший берег мешканці слобідок.

Того ж дня трапилася ще одна трагедія. Після знищення моста ім. Є. Бош частина захисників Києва спробувала переправитися через Дніпро на пароплавах «Фультон» і «Стаханів», але обидва судна потрапили під перехресний обстріл і були знищені: з правого берега вогнем німців, а з лівого – своїх, які, вочевидь, подумали, що ними переправляється противник.

До 20 вересня на лівому березі відступ військ мужньо прикривали бійці Дніпровського загону Пінської військової флотилії та загони народного ополчення, а 21 вересня останні підрозділи радянських військ залишили Дарницький район.

Знищена радянська техніка на лівому березі Дніпра. Фото 1941 р.

Бронепоезд «Дарничанин». Фото 1941 р.

Затоплені колісні пароплави «Фультон» та «Стаханов». Фото 1941 р.

СПРОТИВ НІМЕЦЬКИМ ОКУПАНТАМ

Не є секретом, що влітку 1941 року чимало українців з радістю зустрічали німецькі війська вважаючи їх визволителями від тиранії комуністів. Люди сподівалися, що нарешті скінчиться двадцятиліття суцільного терору, а жахи голоду і колективізацій відійдуть у минуле. Дехто із киян старшого покоління пам'ятав німців ще з 1918 року і сподівався: вони, щонайменше, покращать рівень життя, будуть милосерднішими до простолюду. Серед українців було й чимало таких, хто плекав надію на відновлення незалежності. Дійсно, на початку Другої світової війни німецький уряд вів довготривалі перемовини з українськими закордонними організаціями про співпрацю, ціною якої мав стати дозвіл на створення маріонеткової держави – «Великої України». Проте 1941 року німці змінили свої плани. Вже на початку агресії проти СРСР Україна розглядалася суто як джерело продовольства і робочої сили, а в перспективі Гітлер планував знищення більшої частини населення та колонізацію «звільнених земель» громадянами Німеччини. Звісно, про зміну пріоритетів українську сторону не було повідомлено.

Мешканці окупованих територій дуже швидко зрозуміли хибність своїх очікувань. Одразу ж після захоплення Києва у місті розпочалися масові арешти й розстріли місцевих жителів і радянських військовополонених. Німецькі загарбники у своїй жорстокості нічим не поступалися комуністам, хіба що застосовували менш варварські та не такі брутальні методи терору і убивств. Проте їхнім жертвам від цього не було легше: тортури – це тортури, а смерть залишається смертю, чий би палець не тиснув на спусковий гачок гвинтівки. Правду казав британський прем'єр-міністр В. Черчилль: «Нацистський режим не відрізняється від найгірших рис комунізму».

Ставлення німців до жителів підкорених територій приводило до лав спротиву мільйони людей по всій Європі. Не стали виключенням і мешканці України. Вже наприкінці вересня 1941 року в Києві зорганізувалося два потужних підпільних рухи: радянський та українських націоналістів.

Задовго до здачі Києва радянська влада підготувала сильну підпільну мережу, до складу якої входило й чимало фахових військових і диверсантів НКВС. Наприклад, для роботи на Дарниці було створено основний і резервний склад підпілля, який налічував 220 осіб. Організацію спротиву в районі мав очолити підпільний райком КП(б)У на чолі з К.К. Духанінін (працював контрольним майстром у вагонному депо), В. Г. Ярмачковим та А. М. Тимощуком.

Після Голодомору і десятиліття сталінських репресій кияни зустрічали німців, як визволителів, сподівались на людське ставлення. Але вони помилялися... Фото вересень 1941 р.

Львів'яни очікують на проголошення Акту відновлення державності. Фото 30 червня 1941 р.

На тлі радянської організації підпілля діяльність української організації виглядала дещо дилетантською. Тут слід зробити невеличкий відступ, щоб пояснити цю думку.

30 червня 1941 року Організація українських націоналістів (ОУН) ініціювала проведення Українських Національних зборів в окупованому німцями Львові. Під час цього заходу, проведеного без дозволу гітлерівців, було проголошено Акт відновлення Української держави. Однак вже 3 липня представники німецької влади рішуче виступили проти намірів українців, а з 5 липня розпочалися арешти учасників зборів, багатьох із них, в тому числі й С. Бандеру, було відправлено в концтабори. Частина активних членів ОУН була змушена піти у підпілля, інша не полишала надії домовитися з німцями про відновлення незалежності України у будь-якій формі, навіть суто символічній.

Попри протидію німців, керівництво ОУН вирішило не припиняти боротьбу за незалежність. Більш того, було ухвалено рішення перенести зусилля у Центральні та Східні українські землі, в тому числі й у Київ. З цією метою утворено десятки так званих похідних груп, які отримали завдання щодо організації та розгортання підпільної мережі на звільнених від радянської влади теренах України. Передові загони ОУН зайшли у Київ одразу ж після того, як радянські війська покинули місто, а упродовж вересня – жовтня у Наддніпрянську Україну прибуло ще декілька тисяч цивільних і військових українських патріотів.

Дещо наївний план ОУН полягав у тому, щоб у стислі терміни створити в столиці України повноцінні адміністративні органи з цілісною системою управління з єдиним органом влади на чолі. Після цього планувалося поставити німців перед доконаним фактом стосовно існування нової української влади й репрезентувати перед світом увесь український народ.

Загравання з тоталітарним режимом – ідея, скажімо відверто, не з найкращих. Проте якийсь час план оунівців діяв більш-менш успішно. У спілці з місцевими українськими національними силами їм вдалося створити Київську міську управу, яку очолив відомий історик професор О. Оглоблин, здійснити першочергові заходи щодо відновлення міського господарства, нормалізувати життя мешканців понищеного жорстокими боями міста. Зокрема, було відновлено електростанцію, водогін, трамвайне та тролейбусне сполучення, комунальні заклади харчування, медичні заклади, школи тощо. Крім того, велася таємна робота зі створення підпільної мережі у Києві та області, до якої охоче приєднувалися тисячі місцевих патріотів. Одночасно Провід ОУН здійснював підготовку до створення загальноукраїнського представницького органу – Української Національної Ради. 5 жовтня 1941 року відбулися установчі збори і Раду було створено, її очолив ректор Київського політехнічного інституту професор М. Величківський.

Професор Олександр Оглоблин, Голова Київської міської управи (бургомістр) у вересні–жовтні 1941 р.

Нині відкриті документи свідчать, що діяльність українських націоналістів отримала широку підтримку киян. До їхніх лав вступало багато патріотів, людей старшого віку і, як не дивно, молоді.

І німці, і радянські агенти уважно стежили за діяльністю ОУН, фіксуючи її зусилля, спрямовані на відродження української державності. В одному із донесень оперативної військово-розвідувальної групи СС, яка діяла на теренах Києва, відзначалося: «У районі Києва охоронна боротьба проти комуністів усе більше і більше набирає форм боротьби проти національних українських формувань». Подібне зауваження свідчить, що станом на осінь 1941 року німецькі спецслужби більше турбувало українське підпілля, аніж радянське.

Костянтин Духанін.

Афанасій Тимошук.

«Буковинський курінь» – найчисельніша з похідних груп ОУН, яка прибула в Київ восени 1941 року. На фото 1942 року – чота поручника А.Кибича.

Агітплакат ОУН виконаний відомим повстанським художником Нілом Хасевичем. 1940-і рр.

Бандерівська фракція ОУН діяла в Києві більш обережно, фактично у глибоко законспірованому підпіллі. Вбачаючи у ній серйозну загрозу, німецька служба безпеки ще 25 листопада 1941 адресувала підрозділам СД у Києві та інших містах України таку настанову: «Безсумнівно встановлено, що бандерівці підготували в Райхскомісаріаті повстання з метою створити самостійну Україну. Всі функціонери бандерівського руху мусять бути зараз арештовані й після досконалого допиту в найбільшій таємниці знищені як нищителі». Дещо згодом в одному із донесень начальника поліції безпеки і служби безпеки під назвою «Український рух опору» від 12 лютого 1943 зазначалося, що «в Києві оунівська бандерівська група за допомогою листівок веде активну нелегальну пропаганду». Свою доповідь німецький офіцер підкріплював переліком з гасел виявлених у місті листівок: «За суверенну Україну», «Український народ, селяни, інтелігенція», «Смерть німецьким окупантам!», «Волелюбні українці» тощо.

Наприкінці листопада 1941 року німецькі спецслужби вирішили перейти від спостереження до ліквідації оунівської мережі – кілька сотень людей було заарештовано і розстріляно. Під час другої хвилі арештів у січні 1942 року на Дарниці було схоплено і розстріляно близько 70 членів підпільної організації ОУН.

Попри відчутні втрати, українське підпілля й надалі продовжувало свою діяльність, спричиняючи опір спочатку німецьким, а потім і радянським спецслужбам. Нам, на жаль,

Ремонт Петровського залізничного мосту восени 1941 року. Знімок зроблено з боку Труханового острова.

не вдалося знайти детальних відомостей про його роботу на Київському Лівобережжі, однак є досить багато інформації про таку діяльність у самому Києві та Київській області. Так, лише у 1943–1947 роках вже радянські органи державної безпеки спромоглася ліквідувати в Київській області 65 підпільних організацій ОУН та заарештувати 676 осіб. Окремі ж боївки ОУН діяли на Київщині аж до 1950–1951 років.

Радянське підпілля у Дарниці з перших днів окупації діяло більш агресивно й результативно, застосовуючи саботаж та диверсії. Однак німецькі спецслужби виявилися досить сильним противником. За кілька місяців їм вдалося обезголовити й сильно знекровити «офіційне» радянське підпілля на Дарниці. Уже наприкінці вересня окупанти виявили і розстріляли на території школи № 127 групу підпільників з 18 людей, серед яких були працівники Дарницького машинобудівного заводу – інженери О. Семенов, О. Романов та робітник К. Сало. Ця група поплатилася життям за те, що знищила кілометр телеграфно-телефонного кабелю.

За декілька днів за допомогою провокатора німці схопили, а невдовзі й розстріляли 13 підпільників на чолі з Оленою Бойняк та її синами. Чоловік Олени до війни був членом виконкому Дарницької райради, працював у Дарницькому паровозному депо і його теж розстріляли.

У жовтні 1941 року на території депо було розстріляно групу дарницьких залізничників, а в листопаді – ще 20 дарничан, серед яких були депутати районної ради І.І. Аркадацький, Г.К. Четверик, Г.М. Гусак, М.С. Мірошніченко та Х.Л. Білоіван. Наприкінці жовтня німці заарештували керівника підпільного райкому КП(б)У Костянтина Духаніна. Востаннє його бачили випадкові свідки 30 жовтня 1941 року. Під конвоєм гестапівців він рухався в напрямку Дарницького концтабору. Подальша доля К. Духаніна невідома, а іншим підпільникам, в тому числі й керівникові резервного складу підпілля В.І. Гайдамаці, довелося покинути Київ.

Утім, окупаційна влада докладала величезних зусиль не лише до «умиротворення» своїх тилів, а й до відновлення роботи підприємств в інтересах свого війська. Власне, ці дві справи були тісно пов'язані: винищивши підпілля, німці розраховували на повноцінну і безперебійну роботу підприємств. Протягом осені їм вдалося поновити роботу залізничних підприємств, ДВРЗ, м'ясокомбінату, фанерного, авторемонтного та механічного заводів, замінивши вивезене або понищене обладнання своїм і завезеним з інших окупованих країн. Однак їм не вдалося забезпечити стовідсоткової безпеки для підприємств, оскільки вже у листопаді 1941 року мешканці Київського Лівобережжя самостійно створили декілька підпільних організацій. Одну з них очолили колишній механік Рембази З. Д. Петухов та піонервожата школи № 127 Г. Х. Білоіван.

Зиновій Петухов.

Зиновій Петухов за допомогою своєї сестри залучив до підпільної роботи декількох працівників фанерного заводу, а Ганна Білоіван подругу – Тосю Єленцову, матір Уляну Андріївну і двох братів-школярів Володимира та Віктора Онищенків. Дарничани-підпільники налагодили випуск і розповсюдження листівок, відправляли до партизанів людей, постачали їх зброєю, медикаментами, а також німецькими документами. Згодом вони налагодили і підтримували зв'язок із партизанським загonom «За Батьківщину» через зв'язкового А. Буряка. Підпільна група Петухова-Білоіван швидко набувала досвіду боротьби та конспірації і на початок 1942-го становила ефективну бойову одиницю. Вона взаємодіяла із підпільниками ДВРЗ, Дарницького фанерного заводу, станції «Бобрик» (с. Шевченкове, Київська обл.), Дарницького депо та з групами, які діяли на Правобережжі Києва.

У важких умовах німецької окупації кияни були змушені продавати своє майно, аби вижити. «Київський ринок», світлина німецького фотографа Герберта Ліста. Фото 1943 р

Згодом до групи приєдналися робітники депо Михайло Сікалов і Сергій Бабенко, на яких було покладено завдання з постачання до партизанського загону зброї, бланків німецьких документів і переправлення людей. Так, у квітні 1942 року в партизанський загін «За Батьківщину» прибула група з 53 осіб, а з ними 2 кулемети, 9 дисків, 10 гранат, 3 тисячі патронів. Невдовзі у ліс вирушила друга група з 16 людей, які мали з собою 10 гвинтівок, 3000 патронів, 3 пістолети та медикаменти.

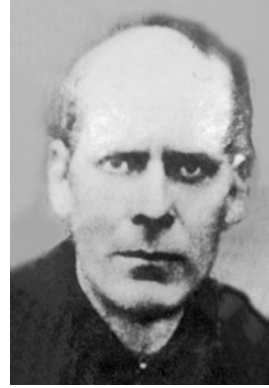
Ще одну конспіративну мережу організував один із керівників підпільного райкому КП(б)У А.М. Тимошук, який у січні 1942 року повернувся до Києва і влаштувався на роботу машиністом у депо Київ-Московський. Незабаром він встановив

М. Р. Тацков.

Володимир Казько.

Г.І. Лебедєв.

Пущений партизанами підукіс поїзд, 8 травня 1942 р. Дарниця.

зв'язки з іншими підпільниками й зумів створити та очолити ще чотири групи: дві в депо Київ-Московський, по одній у Дарницькому депо і в селі Жоравка Яготинського району.

Групі А.М. Тимошука вдалося віднайти тайники, зроблені незадовго до окупації спеціально для Дарницького підпільного райкому партії, у яких знаходилися два радіоприймачі, друкарська машинка, шапірограф (пристрій для множення документів. – **Авт.**), зброя та вибухівка. Невдовзі було випущено першу листівку «Звернення до залізничників» із закликом чинити акти саботажу та диверсії на транспорті.

Першу велику диверсію підпільна група влаштувала в Дарницькому депо. У травні 1942 року підпільники В. Казько, М. Тацков, Г. Лебедєв (Г. Лебедь), Б. Лук'янов спалили щойно відбудоване депо, в результаті чого значні пошкодження отримали два локомотиви.

Слід відзначити, що ця група залізничників-підпільників діяла надзвичайно зухвало і результативно, на її рахунку було чимало успішних диверсій, зокрема, виведено з ладу 17 паровозів. Так, машиніст П. Казько, який вів нафтоналивний потяг, спровокував аварію, внаслідок якої вийшли з ладу шість вагонів і паротяг. Г. Лебедєв особисто пустив під укiс 8 ешелонів із солдатами, технікою та продовольством, унаслідок чого було знищено більш як 100 вагонів і майже 300 солдатів і офіцерів.

Тільки за рік спецслужбам противника вдалося «вийти» на організацію А. Тимошука й ввести у неї провокатора. У травні 1943 року німці заарештували В.Д. Казько, П.Т. Печенева, Б.С. Калюжного, І. Шестовського, Б. Гусєва. А. Тимошук не дав схопити себе живим – під час арешту біля конспіративної квартири по вулиці Горького він отримав поранення, але не здався і підірвав себе гранатою.

На регенератно-гумовому заводі діяла підпільна група Л.М. Матвєєва, яка входила до складу Київської міської підпільної організації «Смерть німецьким окупантам!». Один із її учасників І. Поживілов зумів переправити в Київ до підпільної друкарні друкарський шрифт,

Леонід Воробйов.

знайдений у руїнах Броварського клубу, що значно покращило можливості з друку листівок, які поширювалися і в місті, і в населених пунктах області. Підпільники також займалися пошуками зброї та набоїв, добували документи і бланки заводу та передавали їх у Кобижчанський партизанський загін. У грудні 1942 року окупанти зуміли викрити і схопити підпільників, а в січні їх розстріляли у Бабиному Яру.

На Дарницькому вагоноремонтному заводі підпільна організація утворилася на початку 1942 року. Її очолив колишній офіцер Радянської армії Леонід Воробйов, який втік із полону і завдяки знанню німецької мови зумів влаштуватися перекладачем у довідкове бюро ДВРЗ. На заводі працювало багато колишніх військовополонених, тож Л.М. Воробйов зустрів тут однодумців.

Потяг, який зійшов з рейок на залізничній станції Дарниця. Фото 1942 р.

Кістяк організації утворили інженери та техніки: З.Б. Оржеховський, С.В. Сорочинський, Д.С. Вілісов (Томілін), І.М. Купінський, колишні військовополонені: лікарі В.П. Трифонов, О.Г. Калганов, К.В. Соколов; працівники заводу – головний бухгалтер П.В. Левков, майстер цеху Іван Бородай, технік І.Ф. Кочерга та бригадир П.А. Кас'ян. Загалом група налічувала 40 активних членів і спиралася на широку підтримку заводчан і мешканців селища.

Для переправлення вантажів через Дніпро німці влаштували канатну дорогу. На знімку також видно тимчасовий автомобільний міст через Дніпро, побудований трохи нижче за течією від зруйнованого Дарницького залізничного мосту. Фото 1943 р.

За короткий час підпільна група налагодила тісні зв'язки з іншими підпільниками та партизанами Чернігівщини. Спочатку люди Воробйова займалися дрібним саботажем на заводі, проводили агітаційну роботу та розповсюджували листівки. Першу серйозну диверсію вони зуміли влаштувати у квітні 1942 року – висадили в повітря військовий склад. Потім спалили котельню заводу, вивели з ладу підйомний кран, пошкодили нові німецькі верстати, а також зірвали ремонт бронепотяга. Вони також підключилися до підтримки партизанського з'єднання «За Батьківщину!»: лише за три місяці 1943 року підпільники передали 2 кулемети, 150 гвинтівок, 20 автоматів, 180 гранат, 17 тисяч патронів, 100 кілограмів медикаментів, 25 кілограмів гіпсу, медичні інструменти та 50 німецьких посвідчень.

У лютому 1943 року німецькі спецслужби вприціл наблизилися до розкриття підпільників на ДВРЗ, тому 15 людей пішли в ліси до партизанів. Однак вже 15 березня німці заарештували п'ятьох членів організації – О. Калганова, В. Трифонову, П. Піддубного, В. Юрченка та П. Левкова. Вочевидь, вони не видали своїх товаришів, оскільки підпільники ДВРЗ діяли аж до звільнення Лівобережжя від німецьких загарбників.

ПОВЕРНЕННЯ ГОЛОДУ І РЕПРЕСІЙ

Українська столиця в повній мірі відчула на собі всі жахіття фашистського режиму. В умовах голоду, знущань і репресій містянам було дуже важко виживати. З початком війни близько 200 тисяч киян пішли на фронт, 325 тисяч було вивезено в евакуацію, а в місті залишилося близько 400 тисяч людей.

Жінки чистять від снігу вантажну рампу на одній із залізничних станцій Києва. На передньому плані: німецькі солдати палять біля вантажівки Büssing. Фото 1943 р.

З перших днів окупації німці запровадили в Києві жорстокий каральний режим. Одним із перших наказів вони примусили усіх мешканців міста зареєструватися в комісаріаті протягом п'яти днів. Таким чином запроваджувався тотальний контроль над усіма містянами, що дозволяло виявляти «ненадійні елементи» – комуністів, співробітників НКВС тощо. Наступний наказ зобов'язував усіх повносправних містян повернутися на роботу. У пізніших спогадах кияни розповідали, що німці платили дуже мало, приміром за 300 карбованців, зароблених за місяць, можна було придбати один буханець хліба. Тричі на тиждень за картками видавали по 200 грамів схожого на мило глевкого хліба, спеченого з каштанів. Ціни на базарах були надзвичайно високими – один кілограм сала коштував 7 тисяч окупційних карбованців. Люди знову повернулися до мінової торгівлі – віддавали за їжу усі більш-менш цінні речі. Німці виморювали киян голодом, не дивно, що багато хто порівнював ситуацію зі сталінським Голодомором 1932–1933 років.

Будь-який спротив чи найменша підозра у нелояльності призводили до ув'язнення чи розстрілів. Надії Андріївні Владімірівій на момент окупації було 4,5 року. Її сім'я мешкала в районі Дарницького вокзалу. Ось що вона зберегла у своїх дитячих спогадах: «Ми жили у бабусі в приватному будинку. Тато пішов на фронт, він був комуністом, і мама змушена була переїхати до неї, побоюючись переслідування... Були спочатку і якісь запаси крупи, німці їх не забрали, але було страшно, тому що кожен день когось вшали. Ми з братом і бабусею дуже боялися за маму».

Німецький катер з есесівським штандартом перед мостом Рейхенау, зведеного на «биках» недобудованого Наводницького моста. По війні на цих же «биках» збудовано міст ім. Є. Патона. Фото 1942 р.

Із січня 1942 року почалася відправка на примусові роботи до Німеччини громадян віком від 17 до 60 років. Користуючись списками, що склалися для видачі трудових карток, німецькі власті спочатку відправляли на захід робітників і службовців з підприємств та установ. Коли ж відтік працездатних людей поставив під загрозу їх діяльність, фашисти взяли за правило влаштовувати раптові облави у громадських місцях. Захоплених людей намагалися в той же день завезти на залізничні станції й завантажити у товарні вагони. Коли Київ майже обезлюднів, окупаційна адміністрація видала розпорядження про трудову мобілізацію підлітків 14–18 років, а фактично до цього контингенту зараховували й тих, кому виповнилося 13 років.

ТАБІР СМЕРТІ – «STALAG 339 KIEW-DARNIZA»

За іронією долі саме нацисти першими повідомили світ про злочини комуністів, скоєні у Биківнянському лісі. За кілька днів після захоплення Дарниці вони отримали інформацію про поховання від місцевих жителів, почали розкопки й наштовхнулися на рештки тисяч жертв сталінського режиму. Вже 29 вересня 1941 року в газеті «Berliner Börsen-Zeitung» вийшла стаття німецького журналіста Петера Кольмуса «Вбивства ГПУ в Києві» («GPU-Morde auch in Kiew») про ці страшні знахідки. Звісно, розповідаючи про жертви більшовицького терору, німці не писали ані про масові страти у Бабиному Яру, ані про табір смерті у Дарниці для радянських військовополонених, влаштований менш як за п'ять кілометрів від биківнянських могил.

Дарницький табір військовополонених («Шталаг 339 Київ-Дарниця») почав функціонувати з вересня 1941 року. Саме до нього звозили радянських військовослужбовців Південно-Західного фронту, які опинилися в оточенні і потрапили в полон у результаті невдалої Київської оборонної операції. На думку дослідників, за три роки через табір пройшло до 300 тисяч людей, в тому числі й цивільних громадян – з них загинуло від 68 до 75 тисяч осіб.

Табір знаходився у трьох кілометрах від Нової Дарниці, неподалік нинішньої залізничної платформи «Фармацевтична», в межах сучасного Дарницького району міста Києва.

Він складався з двох відділень: перше, влаштоване на території інтендантських складів часів Першої світової, займало площу 1,5 на 1 кілометр. Ззовні його територію було обнесено огорожею з колючого дроту висотою до 3,5 метра. Друге, дещо менше відділення, знаходилося на вул. Бориспільській, на території робітничого селища та у виробничих приміщеннях автобронетанкового ремонтного заводу № 7. Формально воно призначалося для утримання командирів та політпрацівників, а на практиці – для їх цілеспрямованого знищення. Тут функціонував ще й так званий «лазарет» для поранених

Радянські військовополонені на Дарницькому шосе. Фото 1941 р.

і хворих в'язнів, з якого живим ніхто не виходив.

Гітлерівці утримували військовополонених у жахливих умовах, які мали на меті їхнє фізичне знищення: голодом, хворобами та знущаннями. Так, полоненим по 5 діб поспіль не давали їжі й води, люди їли траву та пили воду з калюж, що призвело до спалаху дизентерії та масових смертей, вони вмирали й від холоду. Розстрілами керували коменданти гарнізону Дарниці – капітан Прицьковський та обер-лейтенант Кваст.

Німецькі військові захопили в полон радянських воїнів поблизу «південної труби» «Сталінського метро» на Жуковому острові. Фото 1941 р.

Німецький вартовий охороняє периметр Дарницького концтабору. Фото 1941 р.

Радянські військовополонені у Дарницькому концентраційному таборі. Фото 1941 р.

Періодично табір поповнювався підпільниками, місцевими мешканцями та в'язнями з інших таборів. Так, навесні 1942 року у табір привели близько 3000 колишніх червоноармійців, котрим якимось чином удалося уникнути полону восени 1941-го та оселитися у населених пунктах Київщини. Їх схопили під час тотальної перевірки документів у зв'язку з перереєстрацією населення. За декілька днів цю групу в'язнів замкнули в бараках і спалили живцем.

«Шталаг 339» перетворив Дарницю у, по суті, закритий анклав, потрапити у який з правого берега можна було лише за наявності спеціальної перепустки. Такі надзвичайні заходи безпеки обумовлювалися необхідністю запобігти наданню будь-якої допомоги військовополоненим, чи сприяти їх втечі.

Попри жахливі умови існування, терор і розстріли, у таборі з'явилася підпільна організація, яка зуміла встановити зв'язок із дарницьким підпіллям. Підпільники допомагали в'язням виживати і боротися й навіть організувати втечу. На жаль, більшість утікачів загинули під кулеметним вогнем під час прориву, інших затримали і знищили пошукові загони німців.

У лютому 1943 року табір передислокували, а на його місці з березня запрацював інший – для дезертирів німецької армії та армій країн-сателітів, що воювали на боці Німеччини. До вересня 1943 року в ньому утримувалося від 2 до 5 тис. в'язнів.

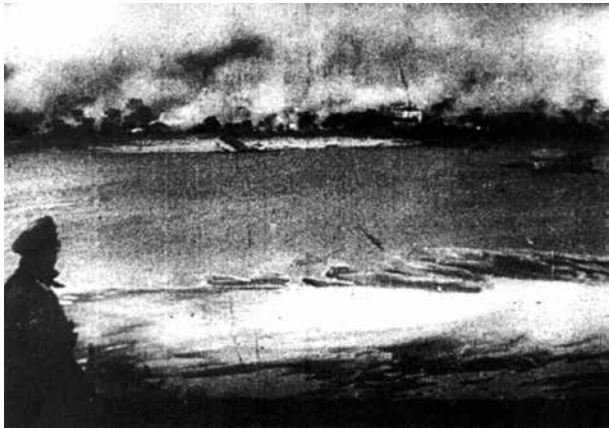
У грудні 1943 року після визволення Києва на Дарниці працювала Надзвичайна державна комісія із встановлення та розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників. Радянські експерти обстежили обидва табори, віднайшли декілька місць масових поховань в'язнів концтабору. Вони встановили, що більшість ексгумованих тіл – останки радянських військовослужбовців, які померли внаслідок розстрілів, тривалого голодування та хвороб. На жаль, далеко не всі масові поховання були виявлені та обстежені. Офіційно вважається, що у «Stalag 339 Kiev-Darniza» під час німецької окупації було знищено понад 68 тисяч осіб. Однак, найімовірніше, що ця цифра неточна, оскільки на початку війни кількість полонених була настільки великою, що їх ніхто не рахував.

Табірна зона «Stalag 339 Kiev-Darniza». Фото 1941 р.

СУВОРА ОСІНЬ 1943-ГО. ЗВІЛЬНЕННЯ

Улітку 1943 року Червона армія зуміла завдати низку поразок угрупованням німецько-фашистських військ на Лівобережній Україні, чим забезпечила собі вихід до Дніпра по лінії фронту довжиною понад тисячу кілометрів. Німці остаточно втратили стратегічну ініціативу. 11 серпня Гітлер видав наказ про прискорення будівництва стратегічного оборонного рубежу, так званого «Східного Валу», який проходив і по середній течії Дніпра. Саме на ньому планувалося створити незламну лінію, здатну зупинити наступальний порив радянських військ.

Готуючись до оборони Києва, німецькі окупанти спалили усі лівобережні поселення. На знімку: палає Передмостова Слобідка. Фото 28 вересня 1943 р.

Готуючись до оборони Києва, німці вирішили застосувати тактику «випаленої землі». У своїх повоєнних спогадах фельдмаршал Е. фон Майнштейн визнав, що «в зоні 20–30 км перед Дніпром було зруйновано, знищено або вивезено у тил все, що могло допомогти противникові негайно продовжити свій наступ на широкому фронті по той бік річки...». Спеціальні підрозділи ретельно, зі знанням справи виконали наказ: протягом тижня, починаючи з 19 вересня, всі населені пункти Київського Лівобережжя випалювалися, дерева вирубувалися і територія «щедро засівалася» мінами. Усі промислові й соціально-культурні об'єкти також були

підірвані або спалені. Особливо ретельно знищували Дарницький залізничний вузол: колії стягували з місця спеціальними гаками, а рейки підривали вибухівкою через кожні три метри, щоб унеможливити їх повторне використання. З чотирьох тисяч житлових будинків у районі вціліло лише 242 – переважно в Осокорках, Биківні, Дарниці та хуторі Шевченка.

Останніми запалили Передмостова Слобідка та селище на Трухановому острові, їх нищили в ніч з 25 на 26 вересня. Того ж таки дня розпочалися бої за Дарницю. На цій ділянці фронту вести наступ випало воїнам 51-го стрілецького корпусу, зокрема 136-ї стрілецької дивізії на чолі з полковником І.І. Пузіковим, 163-ї дивізії полковника Ф.В. Карлова, 71-ї – генерал-майора Н.М. Замировського та 232-ї – полковника М.Є. Козира за підтримки 56-ї гвардійської танкової бригади підполковника Т.Ф. Малика, що входила до складу 3-ї гвардійської танкової армії. Вранці 29 вересня у німців відбили залізничний вузол, вдень – Микільську Слобідку, а о 18-й годині – Труханів острів.

У ході операції зі звільнення Київського Лівобережжя радянські війська знищили майже 6000 солдатів і офіцерів противника, а також 69 танків і 78 гармат.

Карта боїв за Дарницький плацдарм 26.09–29.09.1943 р.

Урядах бійців, котрі визволили Дарницю, воював ще зовсім юний солдат-киянин, мешканець Микільської Слобідки вісімнадцятирічний Павло Головка, рядовий 529-го стрілецького полку 163-ої дивізії. 1941 року він потрапив у евакуацію, а вже у травні 1942-го року пішов добровольцем на фронт. 3 липня 1942 року воював у складі 529-го стрілецького полку 163-ї дивізії. За мужність і героїзм, виявлені під час форсування Південного Бугу біля с. Ладижино на Вінниччині, рядовий П. Головка Указом Президії Верховної Ради СРСР від 13 вересня 1944 року удостоєний звання Герой Радянського Союзу із врученням ордена Леніна і медалі «Золота Зірка». Після демобілізації 1946-го року старшина П. Головка повернувся до рідного Києва, працював слюсарем на лісохімзаводі, брав активну участь у громадському житті, але поранення, отримані під час війни, далися взнаки. 30 червня 1960 року у віці 34-х років він пішов із життя.

На німецькому аерознімку від 12 листопада 1943 року чітко видно знищені лівобережні поселення та залишки мостів через Дніпро.

Дарницький залізничний міст, повністю знищений німцями. Фото 1943 р.

На деякий час бої стихли. Червона армія готувалася до форсування Дніпра і до боїв на Правобережній Україні. Дарниця перетворилася на суцільний військово-будівельний майданчик – почалася масштабна робота зі створення необхідної для наступу інфраструктури, насамперед, відновлення залізничних шляхів, складів, накопичення матзасобів для форсування Дніпра. До участі в цих роботах активно залучалися й мешканці Лівобережжя, яких організовував новосформований виконавчий комітет Дарницької райради під керівництвом Г. В. Григор'єва. Районне начальство розмістилося в одному з небагатьох вцілілих будинків Старої Дарниці на вулиці Лісовій, 6.

30 вересня у Дарницю прибула оперативна група управління Південно-Західної залізниці під керівництвом С. В. Гусєва. Залізничники будівельно-відновлювального потяга, за участі мобілізованих місцевих мешканців, взялися за відновлення залізничної та станційної інфраструктури, а невдовзі розпочався прийом ешелонів із озброєнням, будматеріалами та продовольством.

За задумом командування Червоної армії станція мала стати центром постачання наступаючих військ, відтак одночасно стартувало й будівництво складських приміщень резерву фронту. Працівникам Дарницького залізничного вузла та управління № 2 будівельно-відновлювальних робіт Південно-Західної залізниці було доручено відбудову станційних споруд і колійного господарства.

Робочих рук бракувало, адже у кривавому полум'ї війни загинули тисячі мешканців Лівобережжя. На жаль, і досі не встановлено чисельність людських втрат району. Скупі архівні дані дозволяють зробити лише приблизну оцінку.

Якщо брати найменшу з відомих нам цифр, то у червні 1941 року в районі нараховувалося 62,5 тис. осіб, з яких приблизно третину становили діти. Наступна відома цифра – шість тисяч жителів району у 1942–1943 роках вивезено на примусові роботи. Однак немає точних даних про кількість убитих, евакуйованих, заарештованих чи мобілізованих на фронт. Про чисельність дорослого населення Київського Лівобережжя наприкінці 1943 – початку 1944 року,

за відсутності статистичних даних, можемо судити лише опосередковано. Так, станом на кінець грудня 1943 року на 29 підприємствах та організаціях району працювало 3511 осіб, органами влади обліковано 2203 дитини шкільного віку. Очевидно, в той час були групи людей, які не потрапили у статистичні звіти, але їх чисельність не є надто великою. Швидше за все, воєнні втрати району великою мірою корелюються із загальними втратами Києва. Так, за оцінками науковців, наприкінці 1943 року в Києві мешкало 180 тисяч осіб, проти 930 тисяч за даними 1940 року

(з 1941 року 200 тис. киян призвано в армію, 100 тис. вивезено в Німеччину, понад 100 тис. розстріляно, 325 тис. евакуйовано вглиб СРСР), тож можна зробити висновок, що війна призвела до зменшення чисельності мешканців Лівобережжя більше, ніж у п'ять разів.

Натомість щодо підрахунку матеріальних збитків радянські чиновники виявилися надзвичайно точними. Тут немає жодних недовомовленостей чи таємниць, а лише чіткі цифри – загальна сума збитків, заподіяних німцями Дарницькому району, становить 437,6 млн крб, з них 352,6 млн – підприємствам.

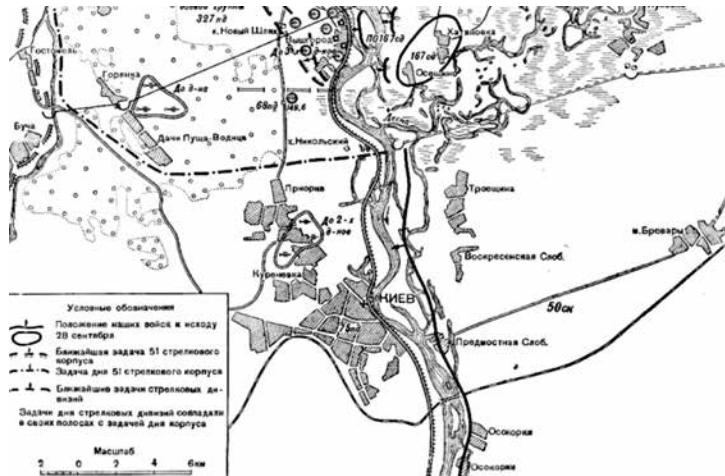
У другій половині осені 1943-го на порядку денному стояла підготовка до штурму правобережної частини Києва. 14 жовтня на станцію Дарниця прибули військові залізничники 19-ї бригади підполковника М.В. Ткачова, що входила до складу Управління воєнно-відновлювальних робіт № 3. Працюючи у надзвичайно інтенсивному темпі, її бійці щодоби відновлювали більш як 18 км залізничного полотна й у підсумку зі значним випередженням зуміли налагодити сполучення на лінії Полтава–Дарниця. Цього ж дня у Бортничах почав працювати штаб із підготовки до будівництва залізничного моста через Дніпро, який розробляв необхідну проектну документацію та заготовляв будівельні матеріали.

20 жовтня 1943 року, напередодні масштабної битви за Правобережжя, було перейменовано фронти – з 21 жовтня Воронезький став називатися 1-м Українським, Степовий, Південно-Західний і Південний – відповідно 2, 3 і 4-м Українськими. Центральний фронт перетворився на Білоруський.

1 листопада війська 40-ї і 27-ї радянських армій перейшли в наступ з правобережного Букринського плацдарму, відтягнувши на себе резерви супротивника. 3 листопада удар-

Мешканці лівобережного селища Шовкобуд читають газету «Радянська Україна». Осінь 1943 р.

План розташування радянських військ під час форсування Дніпра в районі Києва.

не угруповання військ 1-го Українського фронту на Лютізькому плацдармі нанесло потужний удар з півночі від Києва і прорвало оборону противника на глибину 5–12 кілометрів. 4 листопада в бій вступили 3-я гвардійська танкова армія та 1-й гвардійський кавалерійський корпус, які успішно розвинули наступ, а вже 5 листопада у центр Києва увірвався танк уродженця Вишгородського району, гвардії старшини Никифора Шолуденка. Бої на вулицях Києва точилися всю ніч на 6 листопада, і до ранку німецькі війська покинули місто.

УСЕ ДЛЯ ФРОНТУ...

Друга хвиля війни, яка прокотилася через Київ зі сходу на захід, остаточно перетворила місто на територію малопридатну для життя. Першочергового відновлення потребувала низка важливих господарських об'єктів Лівобережжя. Однак спочатку потрібно було попрацювати в інтересах армії. Вже 7 листопада розпочалося будівництво тимчасового Дарницького залізничного моста, який мав стати до ладу за 20 діб і забезпечувати безперебійний пропуск

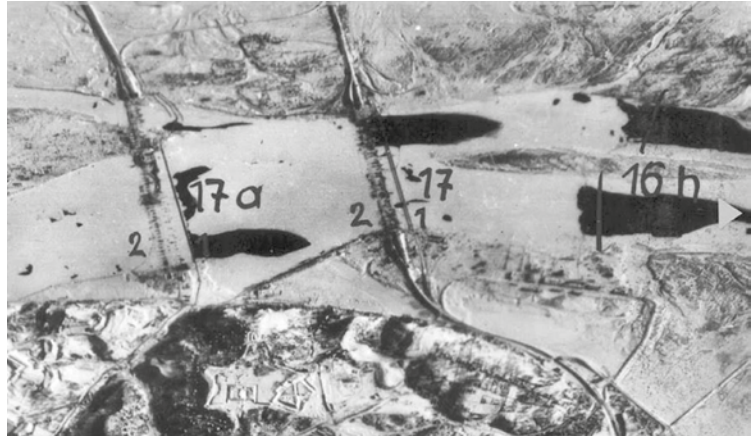
живої сили і техніки Червоної армії. На цьому об'єкті працювало п'ять батальйонів залізничних військ та 1800 киян, у тому числі й 400 дарничан. Найскладнішу частину моста – лівобережну – зводив мостозагін № 2 підполковника І.Ю. Баренбойма. Інші три ділянки споруджували 33-й мостовий батальйон майора А.Я. Даїна, 14-й мостовий батальйон підполковника В.С. Вихорева та 44-й відновлювальний батальйон майора К.А. Степанова. Мешканці лівобережних сіл працювали пліч-о-пліч із бійцями 33-го відновлювального батальйону підполковника В.Г. Білявського – вони ремонтували під'їзні шляхи до моста, доставляли на об'єкт будматеріали та елементи конструкції.

Працювати доводилося цілодобово, без перерв, у крижаній воді і під авіанальотами противника. Незважаючи на такі непрості умови, будівельники випереджали графік робіт і вже 20 листопада через міст рушили перші ешелони з танками та самохідними установками.

Одночасно тривали роботи з відбудови Дарницького залізничного вузла. У стислі терміни було відремонтовано 33 км колії, встановлено 34 стрілочні переводи, 3 колійні будки,

підготовлено 4 приміщення під гуртожитки на 250 людей і землянки на 60 осіб. До 1 грудня силами колективу паровозного депо змонтовано обладнання допоміжного цеху, відремонтовано 4 канали в цеху поточного ремонту, піскосушильню, три тракційні колії, а також механізовано подачу палива в паровози.

З дня у день залізничники нарощували можливості станції: якщо в грудні 1943 року щодоби відбувалося приймання – відправка 30–40 ешелонів, то в січні 1944 року вже – 80–90, а в окремі дні інтенсивність руху становила понад 100 ешелонів на добу.

Знімок німецького літака-розвідника відновлених переправ через Дніпро з помітками, якими, вочевидь, позначалися об'єкти для нанесення бомбових ударів. Фото 14 січня 1944 р.

Понтонний міст через Дніпро, зведений після звільнення Києва від німецьких окупантів неподалік від підірваного моста ім. Є. Бош. Фото листопад 1943 р.

Радянський кулеметний розрахунок прикриває тимчасовий дерев'яний міст поблизу зруйнованих биків довоєнного Наводницького мосту. Фото листопад 1943 р.

ням була надзвичайно актуальною. Один із перших кроків щодо її вирішення зробили працівники депо, які власними силами відремонтували водокачку, що дозволило забезпечити водою населення та військових.

Наприкінці року вдалося поновити навчання у школах для 1010 дітей. Так, у селищі Шовкобуду було відкрито одну неповну середню школу з 12 класів на 425 учнів та 4 початкові школи: у Старій Дарниці – на 160, Новій Дарниці – на 155, Микільській Слобідці – на 120 та в Осокорках – на 150 школярів.

Однак безумовний пріоритет надавався виконанню завдань, пов'язаних із інтересами діючої армії, а «цивільні» проблеми тимчасово відходили на другий план. Усе суспільство жило згідно з популярним гаслом тієї пори – «Все для фронту, все для перемоги!». Наприклад, багатьом мешканцям району доводилося роками жити у польових умовах – за домівку їм слугували 497 житлових землянок, щасливчики тіснилися у 498 приватних домоволодіннях, а дехто жив на роботі у прямому сенсі слова – 69 промислових об'єктів давали прихисток значній кількості своїх працівників.

Бійці інженерного батальйону відбудовують міст через Дніпро. Фото 1943 р.

Звісно, Київ і прилеглі до нього комунікації захищали відповідні сили, зокрема, два полки авіації ППО, 17-й зенітно-артилерійський полк та 9-а бригада хімічного захисту, яка надійно «накривала» територію площею 35 кв. кілометрів засобами штучного задимлення, проте ворога не слід було недооцінювати.

У новорічну ніч авіація противника спробувала знищити міст, однак майстерність бійців протиповітряної оборони завадила німецьким пілотам здійснити задумане. Вони змогли лише незначно пошкодити одну опору.

Працівникам регенератно-гумового заводу вдалося налагодити електропостачання підприємств, зокрема, Рембази та залізничної станції, а потім і небагатьох уцілілих помешкань Старої та Нової Дарниці. На руїнах підприємства вони відшукали справний трансформатор потужністю 310 кВт і завдяки цій знахідці зуміли змонтувати на ДВРЗ електростанцію потужністю 65 кВт.

Під час відступу німці підірвали або засипали 90% колодязів, тому проблема з водопостачанням

Тимчасовий міст через Дніпро не міг забезпечити потрібної інтенсивності перевезень, тож ешелонам із вантажами доводилося певний час чекати своєї черги в Дарниці, що уповільнювало постачання діючої армії. Крім того, накопичення значної кількості військової техніки та озброєння на порівняно невеликій території створювало загрози щодо вчинення диверсій і точкових бомбардувань з боку противника.

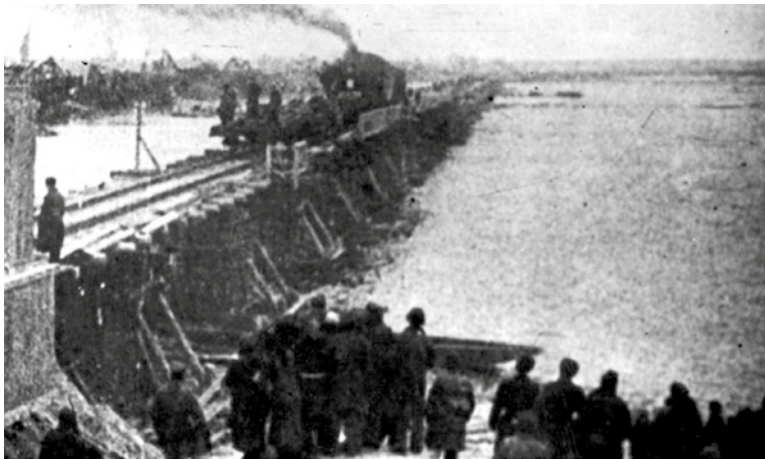
Більш вдало ворожі пілоти діяли проти Дарницької залізничної станції як більш масштабної цілі. Перший масований удар, який завдав значних втрат, німці здійснили 6 грудня 1943 року. Наступний потужний авіаналіт вони здійснили в ніч з 5 на 6 січня. Тоді загинуло щонайменше 50 осіб, ще 194 отримали поранення. Було знищено 250 вагонів із продовольством, паливом та боеприпасами, значних руйнувань зазнали поліклініка, церква, будівлі прокуратури, 17-го відділку міліції, військомату, промкомбінату, м'ясокомбінату, приміщення середньої школи № 99 та багато житлових будинків.

Зруйнований шляхопровід залізничної станції Дарниця. Фото 1944 р.

Фронт пересувався на захід, але війна від нього «відставала». Роль Києва як потужного логістичного центру Червоної армії набула особливого значення напередодні весняно-літньої наступальної компанії 1944 року. Аби зірвати наступ радянських військ, німецький генштаб ухвалив рішення щодо здійснення серії масованих авіаударів по життєво важливих транспортних артеріях СРСР.

Особливо сприятлива ситуація для удару по лівобережному Києву склалася в перших числах квітня – тимчасовий дерев'яний міст через Дніпро пошкодили рання повінь і сильний льодохід, через що виникли затримки з відправленням ешелонів для 1-го Українського фронту. В ніч з 7 на 8 квітня на станції Дарниця знаходилося 13 ешелонів, в тому числі два з боеприпасами. Після опівночі розпочався масований авіаналіт, в якому взяло участь 92 німецьких літаки, які за півтори години скинули на Дарницю близько 400 бомб, в тому числі вагою в

Перший потяг на низьководному мосту через Дніпро. Фото 1943 р.

одну тонну. Попри досить щільний вогонь радянських і польських підрозділів протиповітряної оборони, німецькі пілоти зуміли завдати потужного удару. Значних руйнувань зазнали залізничний вузол, Стара й Нова Дарниця, м'ясокомбінат, Осокори, Позняки та хутір Шевченка. Штаб протиповітряної оборони Київського гарнізону згодом констатував, що 8 квітня прямі втрати становили 300 людей (з них – 225 військово-службовців, 35 цивільних осіб, 40 залізничників), пораненими – 450 людей (з них військових – 380, цивільних – 40, залізничників – 30). Водночас у рапорті начальника протиповітряної оборони Київського гарнізону полковника Шевалгіна відзначалося, що завдяки умілим діям військових і залізничників вдалося уникнути значно більших втрат. «Залізничники станції спрацювали виключно чесно та самовіддано, ніхто з них не покинув своїх постів», – йдеться у складеному ним документі.

Противнику вдалося ще тричі влаштувати масовані нальоти на Дарницю: 18 квітня, 5 травня та 12 червня. У цих нічних атаках брали участь від 70 до 100 ворожих літаків, однак завдати значних втрат їм більше не вдавалося. Востаннє ж німецькі літаки-розвідники з'явилися в небі над Дарницею 22 червня 1944 року.

ВІДРОДЖЕННЯ З ПОПЕЛУ

1944 року комісія Київського обкому та облвиконкому, яка вивчала втрати столиці України від боїв та окупації, змушена була констатувати, що місцева промисловість фактично перестала існувати, її потрібно було відновлювати з «нуля».

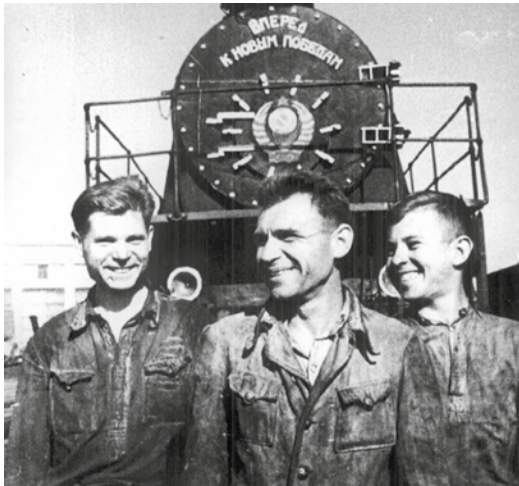
Продовольча картка робітника зразка 1944 р.

Щоб створити безпечні умови для роботи, в лютому 1944 року командування Київського гарнізону доручило підрозділам місцевої протиповітряної оборони (МПП) провести розмінування території міста. Вже за два місяці у Дарницькому районі було підготовлено 25 інструкторів з розмінування. У квітні група саперів на чолі з інструктором О.К. Шевченком тільки в районі Старої Дарниці зібрала та знешкодила 56 авіабомб, 3823 міни, 558 гранат, 14028 снарядів. Серед тих, хто виконував це відповідальне і небезпечне завдання, була працівниця регенератно-гумового заводу Ольга Шевгунова, яка особисто виявила і знешкодила 5000 мін і снарядів. Загалом лише в період з 1 червня до 1 жовтня 1944 на території району було виявлено та знешкоджено 113871 вибухонебезпечний предмет, а ще 3239 одиниць – передано на збірний пункт військомату для подальшого використання у військах.

У березні почали прибувати перші ешелони з працівниками підприємств Київського Лівобережжя, які поверталися з евакуації. У квітні, у зв'язку з обміном паспортів, районне відділення міліції отримало 11035 нових бланків. Цей факт є певним опосередкованим орієнтиром щодо чисельності людей, які мешкали на той момент на території району.

Молодь станції Дарниця під час недільника. 1944 р.

Краща молодіжна паровозна бригада Дарницького залізничного вузла. Зліва направо: В. Штмена – помічник машиніста, М. Міняйло – машиніст, М. Махарадзе – кочегар. Фото 1944 р.

Кращий токарь Дарницького вагонного депо – Тетяна Моїсеєнко. Фото 1944 р.

Велику проблему становила відсутність житла для тих, хто повертався, а також забезпечення продовольством. З березня було запроваджено карткову систему розподілу продуктів. Крім того, радянська влада зробила незвичний для неї крок – ухвалила рішення про передачу земельних ділянок для вирощування городини усім бажаючим. Загалом у приватні руки було передано 74 гектари, з розрахунку по 3–3,5 сотки на сім'ю. Крім того, було виділено 226 гектарів землі для 13 підприємств з метою організації підсобних господарств та 80 гектарів озер для вилову риби.

Вирішення житлового питання теж було віддано на відкуп приватній ініціативі, але з деякими застереженнями. Так, згідно з урядовою постановою, ухваленою ще в листопаді 1943 року, дозвіл на проживання в Києві надавався лише тим громадянам, які проживали у місті до війни. Крім них, право на прописку та працевлаштування мали також і мешканці населених пунктів, розташованих не далі, ніж за 50 кілометрів від міста. А 2 лютого 1944 року Київська міськрада своєю постановою за № 2/29 заборонила зводити будинки у Передмостовій Слобідці, на Трухановому острові, а також уздовж лівого берега на відстані одного кілометра від Дніпра. Декілька уже зведених будинків навіть було зруйновано. Однак у грудні за ініціативи Дарницької райради «зону відчуження» на лівому березі міськрада дозволила скоротити до 500 метрів.

Влада не помилилася щодо підприємливості українців: до 15 жовтня в районі з'явився 751 індивідуальний будинок, а ще 508 перебували на стадії будівництва. На їх тлі будівельні успіхи саме влади виглядали досить скромно – до грудня було здано лише два чотириквартирні будинки для працівників залізничного вузла.

Звісно, картина з відновлення промислового потенціалу району виглядала набагато краще, усі робочі руки і наявні ресурси країни Рад спрямовувалися саме на виконання цього завдання. Так,

за перший місяць роботи, з травня по червень, колектив відбудованого вагоноремонтного заводу відремонтував 70 вагонів, а на м'ясокомбінаті почали працювати цехи забою худоби, птиці та з випуску ковбаси. У серпні розпочали випуск продукції завод із виробництва сірки та вуглецю на п/с № 512 (комбінат «Хімволокно»), у листопаді – толевий завод Наркомату шляхів сполучень, а в грудні – фанерний. До кінця року також було відновлено виробництво каніфолі на лісохімзаводі, а на регенератно-гумовому – налагоджено ремонт автомобільних покришок і випуск гумових чобіт.

Найбільш пріоритетним промисловим об'єктом району залишалася залізнична інфраструктура. До кінця переможного 45-го року дарницькі залізничники відбудували адмінбудівлі станції, ввели в стрій механізовану гірку, в повному обсязі відновили колійне господарство, а також тривали масштабні роботи з відбудови та реконструкції залізничних мостів через Дніпро. На початку 1946 року в Дарницькому депо було відремонтовано перший паровоз серії Ов-740.

ГОЛОДОМОР №3

Україна ще не встигла оговтатися від страхітливої війни, як радянська влада влаштувала на теренах України третій Голодомор, який протягом 1946–1947 забрав життя близько одного мільйона людей. Цей акт геноциду диктатор Й. Сталін вчинив за вже випробуваною у 1932–1933 роках схемою: встановив для України непосильний план хлібозаготівель у 340 млн пудів, а потім збройною силою відібрав у людей хліб.

Спеціально створені «заготівельні продзагони» знову вибивали з селян зерно, незгодних карали тривалими ув'язненнями і переселеннями в Сибір, під репресії потрапляли цілі родини і навіть села.

Пізніше комуністична пропаганда й цей Голодомор «спише» на важке повоєнне становище українського села та на природну посуху, яка 1946 накрила південь республіки. Однак сучасні дослідження свідчать, що без примусової виїмки продуктів харчування голоду не було б – попри всі негаразди, селяни виробили достатньо хліба, аби прогодувати всю республіку. Відомо, що в рамках виконання держпоставок 1946 року з України було вивезено 230 млн пудів, а 1947 року 436 – млн 431 тис. пудів зерна. Таких обсягів цілком вистачило б і для сплати податків, і для населення республіки.

Відібране у селян зерно вивозилося в Ленінград, Москву, до низки областей РРФСР. За рахунок 1,7 млн тонн українського зерна Й. Сталін купив лояльність до СРСР країн Європи – допомагав «братнім» комуністичним режимам. Наприклад, до Німеччини було відправлено 969 тис. тонн збіжжя, 60 тис. тонн інших продуктів та 50 тис. голів худоби. Загалом протягом 1946–1947 років до Албанії, Чехословаччини, Польщі, Угорщини, Болгарії, Фінляндії, Франції та інших «потрібних» країн, СРСР відвантажив 2,5 млн тонн зерна.

Після війни на колгоспних полях знову з'явилися озброєні охоронці. Київщина. Фото 1940-х рр.

Селяни здають врожай до колгоспної комори. Фото 1947 р.

Весняна сівба у Київській області. Фото 1947 р.

Вже восени 1946 року Україну знову душив голод. У грудні колгоспники Київщини отримали по 150 грамів зерна – за кожен відпрацьований трудовень. Щоправда, в інших областях людям видавали ще менше – по 50–100 грамів зерна. Подекуди траплялися випадки, коли селяни взагалі не одержали ні хліба, ні грошей. Далі – більше. Рада Міністрів СРСР видала постанову «Про економію та витрату хліба», якою було знижено норми видачі хліба утриманцям і дітям, а також знято з харчового постачання, тобто позбавлено пайків, робітників і службовців підприємств місцевої промисловості, МТС і радгоспів. Таким чином, понад 3,5 млн людей було позбавлено централізованого постачання за хлібними картками, з них 2,9 млн. становили сільські жителі. Голод знову найсильніше вразив село, на горизонті замаячили жахливі картини початку 1930-х років.

Обмолот збіжжя в колгоспі на Київщині. Фото 1946 р.

3 грудня 1946 року почався масовий падіж худоби. Люди хворіли на дистрофію, часто зі смертельними випадками. Станом на травень 1947 року в Україні було зареєстровано понад 900 тисяч хворих на дистрофію. У таємному донесенні Київського обкому КП(б)У від 4 травня 1947 року відзначається, що з грудня 1946 року до 1 травня 1947 року на Київщині зареєстровано 60944 хворих на дистрофію, а більшість із них, а саме 33944 особи, – діти у віці від 4-х до 14-ти років.

Про ті часи згадує Петро Павлович Щока, 1925 року народження: «Восени 1946 року я вступив на навчання в Києві (ФЗО Дарницького вагоноремонтного заводу)... 1947 року вдома в селі було дуже голодно. Мама казали, що на Різдво вже закінчилася картопля. Родина перебивалася як могла, а до нового врожаю не дотягли. Аби не вмерти голодною смертю, батько разом із донькою та сусідкою пішли на поле нарізати колосків. Їх за цим застав голова сільради й повідомив у міліцію. Прийшли додому з обшуком. На печі знайшли колоски, які там сушилися... Суд призначив батьку 25 років позбавлення волі. Сестрі Ганні «дали» 10 років. Сусідці Івзі Олешевець присудили 15 років...».

Спільна доповідна записка очільників
Комуністичної України М.С. Хрущова,
Л.Кагановича та уповноваженого
міністерства заготівель СРСР
В.Калашнікова про дострокове виконання
Україною плану здачі зерна. 10 жовтня 1947 р.

У багатьох регіонах люди їли кішок, собак, гризунів, відкопували мерзлу картоплю і буряки. Третій Голодомор знову породив масове сирітство, як і 1933-го батьки залишали своїх дітей, оскільки були не в змозі їх нагодувати. Дитячі будинки, приймальники, лікарні знову наповнила голодна малеча, звезена зневіреними батьками з навколишніх сіл. Правоохоронні органи знову фіксували випадки людоджерства: тільки в січні – червні 1947 року по Україні зареєстровано 130 випадків людоджерства і 189 труподжерства.

Голодування охопило майже всі українські території, окрім західних областей. Тутешні селяни зібрали достатній для виживання врожай, а підпілля ОУН і бойові підрозділи УПА не дозволили комуністам його відбирати.

Антирадянська графіка художника-повстанця й активного члена УПА Ніла Хасевича. 1940-і рр.

Листівка УПА із закликом чинити спротив більшовикам. 1946 р.

1947 року на території восьми західних областей було зафіксовано 906 різноманітних акцій УПА, в тому числі й вогневі сутички та бої з відділами МВС-МДБ, з озброєними партійними і радянськими чиновниками, які намагалися забирати хліб у селян.

Захід України допомагав вижити Сходу – люди з охоплених голодом регіонів їхали на «бандерівщину», щоб виміняти чи купити зерна й вижити у цей страшний час. Проте радянська влада вирішила позбавити людей і цього шансу на виживання: 21 серпня 1946 року сільськогосподарський відділ ЦК КП(б) У повідомляв комуністичну верхівку про заходи боротьби з перевезенням хліба із західних областей України. Відмічалось, що органи транспортної міліції УРСР згідно з постановою Ради Міністрів РРФСР від 31 липня 1946 року «Про заборону продажу зерна на ринку колгоспами, колгоспниками й одноосібниками до виконання ними плану хлібозаготівлі з урожаю 1945–1946 рр.», організували на всіх великих залізничних станціях України так звані «оперативні загороджувальні загони». Ці підрозділи боролися з продажем і купівлею зерна та борошна на базарах, з незаконним перевезенням їжі з Заходу на Схід. Так, тільки у червні транспортна міліція УРСР зняла з товарних потягів 62,4 тис. осіб, які мандрували до Західної України по хліб.

Нині відомо, що в 16 східних, а також в Ізмаїльській і Чернівецькій областях 1946 року від голоду померло 282 тисячі осіб, 1947-го – понад 520 тисяч осіб. Це лише офіційно зареєстровані смерті, зафіксовані загсами УРСР. Ніхто не рахував тих українців, які померли за межами України, мандруючи у пошуках їжі. Крім того, чимало смертей радянська влада списувала на інші причини – і цей свій злочин старанно приховувала. Лише в часи незалежності людство змогло дізнатися про масштаби трагедії.

За сучасними далеко не повними даними, від голоду в Україні у 1946–47 роках загинуло понад 1 млн осіб, причому найбільше саме серед селян – виробників хліба. Спогади тих, хто вижив у часи третього Голодомору, неможливо читати зі спокійним серцем.

СПРАВЖНІЙ ПОДВИГ – ТРУДОВИЙ

Штучне скорочення трудових ресурсів, відсутність необхідних матеріальних засобів і коштів та Голодомор значно загальмували й без того складний процес відбудови України, відновлення сільсько-го господарства та розвиток промислової бази в країні загалом, і в Подніпров'ї зокрема.

Пригнічені голодом, без належного інструменту, нормального житла, кияни важко працювали на промислових об'єктах, докладаючи надлюдських зусиль відбудовували зруйновані підприємства. Результати цього справжнього трудового подвигу нині вражають: вже наприкінці 1946 року розпочав випуск віскозного шовку комбінат «Хімволокно», а 1950 року обсяг випущеної на ньому продукції вдвічі перевищив довоєнний рівень; 1947 року на м'ясокомбінаті введено в експлуатацію новий м'ясо-жировий цех із сучасним обладнанням; на регенератно-гумовому заводі встановлено нове обладнання, розширено асортимент і збільшено випуск продукції до 2490 тонн; до 1948 року працівники ДВРЗ зуміли відновити роботу електропідстанції, котельні, компресорної, кисневої станції, відбудувати 55,6 тис. кв. м виробничих площ, а вже у листопаді 1950 року виробнича потужність заводу сягнула обсягів довоєнної пори.

У 1945–1949 роках у районі з'явилося й декілька нових підприємств. Так, 1946 року засновано Центральні ремонтні майстерні Управління будівництва № 8 МВС СРСР (Київський механічний завод «ДержшляхНДІ»); введено в експлуатацію завод із виробництва шлакоблоків; розпочалося будівництво Дарницького заводу запасних частин Міністерства шляхів сполучення. У 1949 році перші метри штучного шовку виготовив новозбудований Дарницький шовковий комбінат.

Наприкінці 1949 року 16 підприємств району достроково виконали річний план, а чотири з них – авторемзавод, толевий завод Міністерства шляхів сполучень, лісохімзавод та фанерний – ще й завдання на п'ятирічку.

Якщо на промислові об'єкти хоч і невеличкі кошти, але стабільно виділялися, то на соціальні вони надходили нерівномірно і у досить мізерних обсягах, адже перебували на останньому місці в пріоритетах партійного керівництва.

Робітниче селище у старій Дарниці. Фото 1947 р.

Відремнтовані колісні пари на виробничому підвір'ї ДВРЗ. Фото 1946 р.

Бригада Івана Рахманіна 1-ї дільниці Управління будівельно-відновлювальних робіт № 2 Південно-Західної на відбудові приміщень ДВРЗ. Фото 1945 р.

Соціальна інфраструктура району відбудовувався надзвичайно повільно і в скрутних умовах. Так, при тому, що станом на 1950 рік у школах району викладали понад 300 вчителів і навчалися близько п'яти тисяч дітей, дванадцять навчальних закладів функціонували у пристосованих приміщеннях, а відбудовано було лише дві школи – №125 і № 127 та й ті лише за рахунок районного бюджету.

За шість років після війни у районі було відкрито лише шість медичних закладів – дві поліклініки, три амбулаторії та лікарня у Соцмістечку. Культурні потреби дарничан задовольняв один лише клуб, розташований у ДВРЗ – єдине приміщення в районі, придатне для демонстрації кінострічок. Його відбудували ще 1946-го, однак він був удвічі меншим за довоєнний і явно не міг забезпечити дозвілля усім бажаючим.

Централізоване будівництво житлових приміщень для населення, цілком за традиціями радянської влади, перебувало у найгіршій ситуації. Його, власне, взагалі не існувало. Київське Лівобережжя, спустошене двома хвилями війни і особливо німецькими приготуваннями до оборони, катастрофічно потерпало від відсутності придатних для життя помешкань. Радянські партійні керівники п'ять років поспіль не бралися за вирішення цієї проблеми державним коштом, натомість всіляко заохочуючи індивідуальне будівництво. Однак людей, здатних самостійно вирішити цю проблему, знаходилося небагато. Так, 1946 року тільки 493 громадян захотіли отримати кредити в організацій і підприємств району на зведення індивідуальних будинків, тож тисячі людей роками мешкали у пристосованих приміщеннях і навіть у землянках. Схожі на військові бліндажі, у кращому випадку заввишки два метри і площею 4х5 метрів, з обличкованими дошками або цеглою стінами, вони залишалися буденною реальністю. Наприкінці 40-х років їх можна було зустріти зовсім у незвичних місцях: на території шкіл мешкали вчителі, а працівники підприємств – поруч із виробничими об'єктами. Дещо комфортнішими виглядали напівземлянки, облаштовані двоскатним дахом і віконцем.

Загалом станом на лютий 1949 року в районі налічувалося понад 500 землянок, у 280 з яких мешкали працівники підприємств і організацій району, у 88 – підприємств міста, у 27 – родини військовослужбовців, а ще понад сотню займали дарничани, які втратили жит-

Житлові землянки в Дарниці, які проіснували до початку 1950-х років.
Фото 1950 р.

ло під час війни. Того ж року лівобережні підприємства вперше виділили більш-менш суттєві кошти на будівництво та реконструкцію житла, що дозволило забезпечити нормальний дах над головою мешканцям 316 землянок. Загалом протягом 1946–1950 років підприємства району профінансували будівництво 74,3 тис. кв. м житла, а приватні особи – 57,1 тис. кв. метрів. У підсумку станом на 15 квітня 1950 року з 50 тисяч мешканців Лівобережжя тільки 834 особи мешкали у 245 землянках.

Адміністративна будівля залізничної станції «Дарниця».
Фото 1945 р.

ло під час війни. Того ж року лівобережні підприємства вперше виділили більш-менш суттєві кошти на будівництво та реконструкцію житла, що дозволило забезпечити нормальний дах над головою мешканцям 316 землянок. Загалом протягом 1946–1950 років під-

«НІМЕЦЬКИЙ КВАРТАЛ»

Німецькі військовополонені розчищають завали у Новій Дарниці. Фото 1940-х рр.

У мікрорайоні Соцмістечко, неподалік від станції метро «Чернігівська», знаходиться селище Аварійне, відоме також під назвою «Німецький квартал». Ця назва завдячує своїм виникненням простому факту – будинки, які тут з'явилися у 40–50 роках минулого століття, зводилися руками військовополонених німців. Тисячі бранців, серед яких, зокрема, були й громадяни Австрії, Угорщини, Румунії, себто країн-аліантів фашистської Німеччини, працювали на відбудові Дарниці з грудня 1944-го по березень 1954 року.

Ще навесні 1944 року вище керівництво СРСР зрозуміло, що для відновлення зруйнованих війною регіонів країні бракуватиме не тільки матеріальних ресурсів, а й робочих рук. Тому Раднарком УРСР ухвалив рішення щодо використання праці військовополонених для прискорення відбудови Києва.

26 лютого 1944 року наказом НКВС СРСР № 00184 у складі Сирецького табору № 62 було організовано табірне відділення на дві тисячі військовополонених, розташоване у Дарниці. Його влаштували на території колишнього німецького табору для радянських військовополонених «Stalag 339 Kiev-Darniza». 18 вересня 1944 року на Лівобережжі з'явився ще один «трудоий» табір – при Дарницькому вагоноремонтному заводі, у якому перебувала тисяча іноземців. Загалом станом на квітень 1945 року до відбудови Лівобережжя було залучено понад три тисячі бранців, однак у повоєнний час їхня чисельність значно зросла.

Вид на Соцмістечко в районі вулиці Будівельників. Фото 1957 р.

Табірні умови, в яких радянська влада утримувала бранців, мало чим відрізнялися від «звичайних» концтабірних, про що свідчив високий рівень смертності серед військовополонених. Наприклад, у відділеннях київського табору № 62 в січні 1945 року померло 1167 полонених, а за 20 днів лютого – 605, що становило близько 8 % загальної чисельності контингенту.

У повоєнний період військовополонені працювали на розчистці завалів, ремонтували дороги, прокладали водопровід і телефонні лінії, відбудовували виробничі цехи та житло для працівників комбінату «Хімволокно», ДШК, механічного заводу запасних частин і підприємств Дарницького залізничного вузла.

Будиночок, зведений військовополоненими на вулиці Краківській.

У Дніпровському районі ще й досі збереглося чимало двоповерхових будиночків, зведених військовими бранцями Другої світової війни.

НОВЕ ОБЛИЧЧЯ КИЇВСЬКОГО ЗАДНІПРОВ'Я

Дійсно інтенсивний розвиток Лівобережжя, який значно випереджав довоєнні темпи, почався у 1947–1950 роках. У цей період нарешті було реалізовано низку проектів, які реально покращували життя пересічних громадян: електрифіковано Воскресенську Слобідку, Червоний хутір, Стару і Нову Дарниці; встановлено близько 600 точок вуличного освітлення коштом райкомунгоспу та підприємств району; прокладено 12 км високовольтних і 18 км низьковольтних ліній у Старій Дарниці та Микільській Слобідці; збудовано 64 нових колодязі та відремонтовано ще 79; відремонтовано та прокладено понад 100 тис. кв. метрів доріг та 9 тис. кв. метрів тротуарів. 1948

Зруйновані цехи Дарницького шовкового комбінату. Фото 1947 р.

Післявоєнний план забудови Київського Лівобережжя. Схема 1949 р.

року з правого берега Дніпра до району проклали першу гілку газогону, яка забезпечувала роботу хлібозаводу та лісохімзаводу, розташованих у Микільській Слобідці.

Надзвичайно гострою для міста залишалася проблема доступності сполучення через Дніпро. Окрім поромів і човнів, для пересічних киян єдиним оптимальним варіантом дістатися з одного берега річки на інший, слугував дерев'яний Наводницький міст, який забезпечував рух автомобілів і пішоходів. Деяку транспортну напругу організація 1947 року автобусних маршрутів № 2 та № 3, які перевозили пасажирів зі Старої та Нової Дарниці до площі Сталіна (нині – Деміївська площа). Ще за три роки було прокладено трамвайну лінію з Подолу до Наводницької площі.

Більшій динаміки відбудові місту додав Генеральний план розвитку Києва, затверджений Радою Міністрів УРСР 1949 року і розрахований на 20 років. Розроблений колективом архітекторів на чолі з О. Власовим та Б. Приймаком, він фактично закладав основи нинішнього вигляду Київського Лівобережжя.

У цілому цей Генплан повторював ідеї довоєнного Генплану, однак містив і суттєві відмінності, зокрема щодо архітектурних норм і стандартів. Замість такого поняття, як «архітектурний ансамбль», з'явилося нове визначення – «забудова», «житловий масив», і саме вони найкраще відбивають суть його новел. Житлове будівництво на повоєнному Лівобережжі мало здійснюватися по обидві сторони Броварського шосе, а також уздовж дороги від Наводницького моста на відстані трьох кілометрів від берега Дніпра та поблизу залізничного вузла. За двадцять років, відведених на його виконання, передбачалося звести житлові квартали на місці Слободок уздовж основних магістралей, що пов'язували район із містом, розпочати освоєння у радіальному напрямку найвіддаленіших західних і східних околиць.

Вже 1946 року було виконано проектно-пошукові роботи з прокладання нових доріг, зарезервовано великі території під будівництво інженерних мереж, зокрема газогону, водопроводу, каналізаційного колектора тощо.

Згідно з Генпланом, окрім великих промислових зон, на лівому березі передбачалося звести величезні житлові масиви багатоповерхівок, у яких мали оселитися сотні тисяч людей. Щоб забезпечити санітарно-гігієнічну безпеку населення, передусім потрібно було прокласти каналізаційний колектор, однак на його спорудження керівництво міста коштів не дало. Цю проблему довелося вирішувати голові райвиконкому Г.М. Горському, котрий доклав титанічних зусиль, щоб «вирішити» у керівників союзних міністерств необхідне фінансування. Врешті-решт, 1949 року розпочалося будівництво цього ключового об'єкта майбутніх житлових масивів.

Директор м'ясокомбінату О.І. Галант відкриває новий м'ясо-жировий цех. 06.02. 1947 р.

Житлові будинки у селищі паровозного депо. Фото 1947 р.

Житлові будинки, зведені полоненими у селищі Шовкобуду. Фото 1947 р.

Новий корпус Дарницького шовкового комбінату. Фото 1950-х рр.

Реалізація великих проектів на початковому етапі на Лівобережжі не передбачалася, адже головним пріоритетом залишалася відбудова центру міста. Території, відведені під забудову поблизу Воскресенської, Кухмістерської, Микільської Слобідок та на північ від Броварського шосе, ще залишалися суцільною зоною заплавних лук та піщаних пустищ. Загалом до 1951 року в районі вдалося звести 4558, переважно одноповерхових будинків, загальною площею 214,8 тис. кв. м: з них 360 відомчих – площею 121,3 тис. кв. м, 48 – райради площею 3 тис. кв. м та 4150 індивідуальних – площею 90,5 тис. кв. метрів. І хоча будинків у районі вже було набагато більше, ніж до війни, кількість житлової площі поки ще не досягла довоєнного рівня. На кожного із 51,8 тис. мешканців у середньому припадало по 2,5 кв. м житла, проти 6 кв. м, встановлених чинними на той час санітарними нормами.

Слід зазначити, що навіть ці скромні здобутки не були б можливими без ініціативності та наполегливості, притаманними тодішнім керівникам підприємств району. Серед них, зокрема, І.Г. Шимко, В.Г. Шибко (комбінат «Хімволокно»), Л.С. Портнов, С.Г. Зайденберг, О.М. Зайцев (ДВРЗ), М.А. Матеюк (ДШК), М.Є. Ганопольський, П.Н. Бугрилов (АБРЗ № 7), М.І. Сарбаєв, О.І. Галант (м'ясокомбінат), О.С. Науменко (Дарницький завод запасних частин), Г.В. Лівий (регенератно-гумовий завод), О.М. Потапов, А.Н. Броварник (фанерний завод), А.С. Задніпряний (толевий завод), О.Ф. Бобров, Б.А. Ігнатенко (паровозне депо), Є.І. Маковей (вагонне депо), В.І. Софієнко (дистанція колії).

«ВІДЛИГА», «ХРУЩОВКИ» І ЧЕРГОВИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ «РИВОК»

Після смерті Йосипа Сталіна, що сталася навесні 1953 року, до влади в СРСР прийшов багаторічний керівник України Микита Хрущов. Період його правління історики й пересічні громадяни звикли називати «хрущовською відлигою», оскільки новий лідер країни провадив значно ліберальнішу внутрішню політику, ліквідував комуністичні концтабори, випустив на волю сотні тисяч жертв сталінських репресій, насамперед підлітків, жінок і людей похилого віку.

Микита Хрущов вдавався до різноманітних заходів, спрямованих на поліпшення життя пересічних громадян, обіцяв що за два десятиліття люди житимуть при комунізмі й забудуть про побутові проблеми. Складалося враження, що новий керівник СРСР насправді дбав за простолюд: він брався за реформування сільського господарства, щоб забезпечити населення достатньою кількістю продуктів; ініціював масове будівництво житла; опікувався впровадженням найновіших технологій у промисловому виробництві. М. Хрущов прагнув, за його ж словами, щоб СРСР «наздогнав і перегнав Америку». Як відомо, його експерименти з економікою скінчилися тим, що невдовзі Радянський Союз став закуповувати продовольство на Заході, аби забезпечити населення достатньою кількістю хліба. Єдине, в чому радянська економіка досягла контраверсійного успіху, за висловом самого ж М. Хрущова, – це навчилася «випустити ракети, як сосиски з автоматів».

Проте у порівнянні зі сталінським періодом правління, «хрущовська» лібералізація торкнулася багатьох сфер життя, в тому числі й такої вузькоспецифічної галузі, як будівництво. 1954 року в Москві відбулася всесоюзна нарада працівників будівельної промисловості, під час якої М. Хрущов у різкій формі розкритикував темпи житлового будівництва, а архітектурний стиль, так звану «сталінську неокласику», назвав марнотратством. На його думку, будинки для широких мас мали бути простішими і їх мало бути більше. Вже наступного року в країні розпочався стрімкий процес будівництва малогабаритних помешкань за єдиними технічними нормами, відомих нам нині «хрущовок».

Київ почав забудовуватися типовими «хрущовками» з весни 1955 року. На відміну від більш комфортних і дорожчих «сталінок», вони відрізнялися спартанським метражем, невеличкими кухнями – 4–5 кв. метрів, сумісними санвузлами та відсутністю допоміжних приміщень, таких необхідних у побуті. Однак тисячі мешканців землянок і бараків вважали за щастя мати навіть такий дах над головою, тому щиро раділи невеличким окремим квартирам.

Селище лісохімзаводу Друга Микільська Слобідка. 1950 р.

Асортимент товарів у хлібному магазині Києва. Фото 1949 р.

Новий цех на регенератно-гумовому заводі. Фото 1953 р.

У повоєнні роки жінки часто бралися за важку фізичну роботу. На світлинці: дівчина за роботою на новому станку в цеху лісохімзаводу. Фото 1951 р.

Новобудови у Соцістечку. Фото 1955 р.

Будівництво житлових масивів в районі КП. 1957 р.

воселам передали 38 тис. кв. м житлової площі, а 1958 року – 55 тисяч. Упродовж наступних двох років у експлуатацію здано ще 64,3 тис. кв. м житла, в тому числі 50,8 тис. кв. м, зведених підрядним способом, 6,5 тис. кв. м – господарчим і 7 тис. кв. м – індивідуальними забудовниками. Працівники однієї з найбільш потужних організацій – будівельного управління № 6 Київголови́ськбуду зуміли здати замовникам понад 25 тис. кв. метрів житлової площі.

Слід зауважити, що зводячи нові житлові масиви будівельникам довелося зносити дерев'яні будинки, що з'явилися у повоєнні роки, відтак кількість індивідуальної забудови відчутно скоротилася.

Утім, навіть такі будівельні проекти не-вдовзі виявилися занадто обтяжливими для держбюджету. З кінця 50-х років радянське керівництво офіційно дозволило зведення більш дешевших залізобетонних будинків зі збірних конструкцій.

Індустріальний розмах запланованих обсягів будівництва потребував значних площ, вільних від забудови. У Києві, на лівому березі Дніпра, їх було вдосталь. Першими об'єктами, побудованими за новими стандартами, стали помешкання для працівників комбінату «Хімволокно» та Дарницького шовкового комбінату.

З 1957 року, завдяки концентрації зусиль низки підприємств і коштів місцевого бюджету з республіканським, на Лівобережжі розгорнулося будівництво житла в індустріальних масштабах. Спочатку – на ділянці площею 100 га, розташованій між Автоштрадою (нині – проспект Визволителів), вул. Діагональною і бульваром Верховної Ради.

1958 року почалося зведення житлового масиву в районі так званого КП (нині – Дарницька площа). Він складався з трьох мікрорайонів загальною площею 272 га, а три найбільші автомагістралі (проспект Возз'єднання, вул. Юрія Гагаріна і проспект Миру), які розходилися променями від площі, ділили житловий масив на три приблизно однакові частини.

Одночасно із житловими будинками зводилися торгівельні заклади, окремі блоки із закладами надання побутових послуг та соціальними установами, а підрядники забезпечували благоустрій та озеленення внутрішньоквартальних просторів.

Про розмах нового методу будівництва опосередковано свідчить і наступний факт: у даний період в районі працювало 15 будівельних і монтажних організацій.

Завдяки цьому вже до кінця 1957 року но-

1960 року розпочалася підготовка до реалізації унікального проекту – зведення житлового масиву на наливному острові. Майже два роки тривали роботи з гідронамиву майбутнього Русанівського масиву (загалом 6,3 млн. куб. м ґрунту) і, зрештою, було створено територію площею 130 га, підняту на 3–5 метрів до незатоплюваних відміток. Будівництво розпочалося одразу ж після комплексної підготовки території: розпланування вулиць і проїздів, будівництва інженерних споруд та комунікацій.

1962 року почалася забудова північної частини району, зокрема, будівельні організації приступили до зведення першої черги Воскресенського житлового масиву.

Загалом протягом 1958–1962 років на Лівобережжі було споруджено 600 тис. кв. м житла, що в підсумку дорівнювало площам, побудованим за 13 повоєнних років. Крім того, за цей період на Лівобережжі з'явилося ще й 5 лікарень та 6 поліклінік. Дарницький район перетворився на найбільшу адміністративну одиницю міста – він займав 36,2% території Києва.

У пізніші часи темпи розбудови лівобережної частини Києва дещо зменшилися, однак ніколи не припинялися. Так, у другій половині 60-х – протягом 70-х років тут виростили нові житлові масиви: Березняки – на місці Кухмістерської Слобідки; Водопарк, Лісовий, Комсомольський – на території колишнього Артполігону; Лівобережний – на місці Микільської Слобідки. На початку 80-х років уже з'являються перші житлові квартали Райдужного, Вигурівщини-Троещини та Харківського масивів.

Трамвай №28 рухається по маршруту, прокладеному по нинішньому проспекту Ю. Гагаріна. Фото 1956 р.

Так виглядала Дарницька площа незадовго перед початком будівництва житлових масивів. Фото початку 1950-х рр.

Дарницька площа. Фото 1958 р.

НОВІ ЗАВОДИ: ВІД ЗБРОЇ ДО СОСІСОК

Масштабне будівництво житла стало логічним наслідком значно стрімкішого процесу – модернізації діючих і будівництва нових промислових підприємств на території району. Так, ще на початку 1951 року введено в експлуатацію завод «Буддеталь» тресту «Південенергобуд» (з 1963 року – Київський завод експериментальних конструкцій), на якому виготовлялися конструкції для Дарницької ТЕЦ; у листопаді стала до ладу перша черга заводу хімікатів, або п/с №1000, (п/с – «поштова скринька №», у СРСР за таким шифром позначалися секретні підприємства, що працювали в інтересах оборони), який попутно з продукцією військового призначення виробляв добрива.

1952 року завершилася часткова модернізація виробничої бази комбінату «Хімволокно». Саме з цього часу в Україні почали продукувати капронові волокна для текстильної промисловості й технічних потреб. Незабаром на підприємстві з'явився ще один новий цех – із виготовлення целофану.

У вересні 1953 року на регенератно-гумовому заводі запрацював цех із виробництва кольорової гуми, а наприкінці 1954-го – цех із виробництва штучної шкіри. Невдовзі підприємство перетворилося на найбільшого у СРСР виробника комплектуючих для взуттєвої промисловості – річний обсяг продукції забезпечував виготовлення 100 млн пар взуття.

У лютому 1953 року постановою ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР створено підприємство п/с 244 (завод № 679), яке надалі отримало назву «Київський радіозавод». Його працівники виробляли радіолокаційні системи в інтересах Міністерства оборони, в тому числі й для славнозвісного ракетного комплексу Р-12. Колектив заводу брав участь у розробці та освоєнні багатьох виробів відомих радянських конструкторів-зброярів і з часом перетворився на унікальну інженерно-виробничу школу. На початку 60-х років, так би мовити, побічним продуктом виробництва заводу став випуск цілком мирних телевізорів.

Працівниці шовкопрядильного комбінату під час суботника закладають парк імені шостої п'ятирічки. Фото 1956 р.

Введені в експлуатацію корпуси радіозаводу. Фото 1950-х рр.

У вересні 1954 року постановою Ради Міністрів СРСР на виробничій базі Київського філіалу Всесоюзного інституту ендокринології було створено Дарницький хіміко-фармацевтичний завод – майбутній флагман фармацевтичної індустрії країни.

1960 року на Київському хімічному комбінаті розпочато виробництво полімерних матеріалів, зокрема, декоративного пластика, що використовувався в якості оздоблювального матеріалу, а 1962 року колектив підприємства першим у республіці опанував виробництво технічної плівки з полівінілхлориду. Того ж року регенератно-гумовий завод вперше в СРСР розпочав виробляти штучну шкіру в рулонах, що дозволило значно збільшити випуск взуття та галантерейних виробів у республіці. За розробку та впровадження нових технологій група працівників заводу на чолі з головним інженером В.О. Журко відзначена Державною премією СРСР в галузі науки і техніки.

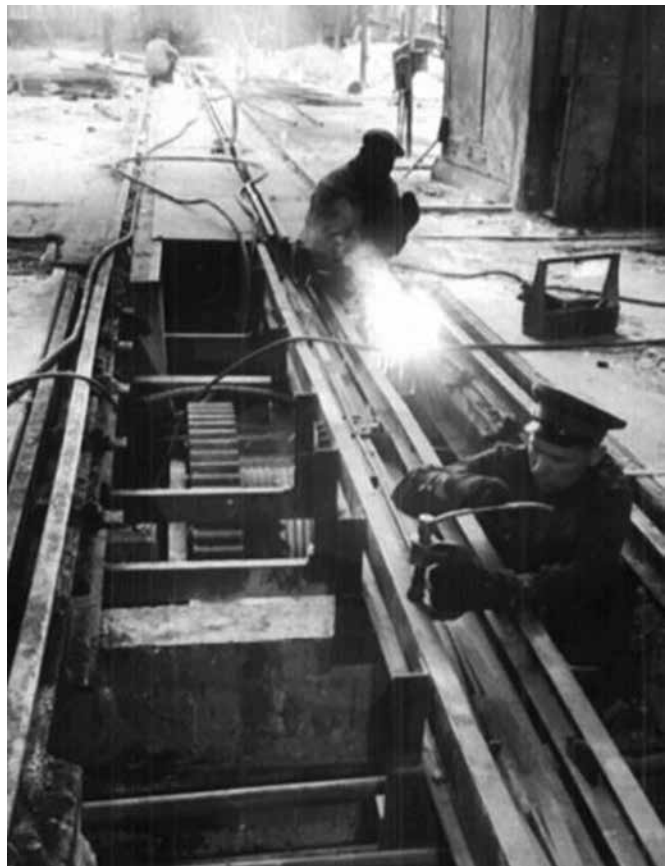
Протягом 1959–1962 років відбулася реконструкція виробничої бази на всіх діючих підприємствах району. Було побудовано і введено в експлуатацію 40 нових цехів, встановлено більш як 2 тис. одиниць нового обладнання. У підсумку в порівнянні з кінцем 50-х років 1962 року підприємства району збільшили обсяги виробництва продукції на 46 млн карбованців.

У наступні три роки ще на десяти підприємствах району введено в дію нові промислові потужності: на хімфармзаводі – фасувальний цех; на м'ясокомбінаті – цех амінокислот; на ремонтному заводі – цех із ремонту автомобілів; на комбінаті штучного волокна – корпус із виробництва штапелю; на комбінаті залізобетонних виробів – завод-автомат.

Загалом станом на 1965 рік у районі працювало 30 великих промислових підприємств хімічної, оборонної, легкої, харчової та промислової галузей, які експортували свою продукцію у 70 країн світу.

Монтаж турбіни 7-го енергоблоку на Дарницькій ТЕЦ.
Фото 1957 р.

Монтаж конвеєра на ДВРЗ. Фото 1959 р.

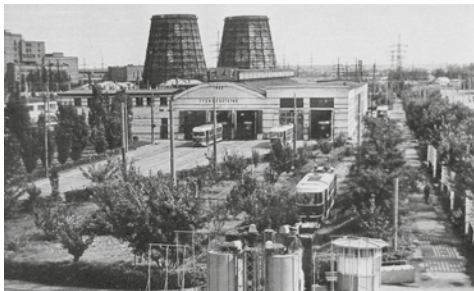

СЕЛО ІДЕ У МІСТО, АБО ЧОМУ СТВОРИЛИ ДНІПРОВСЬКИЙ РАЙОН?

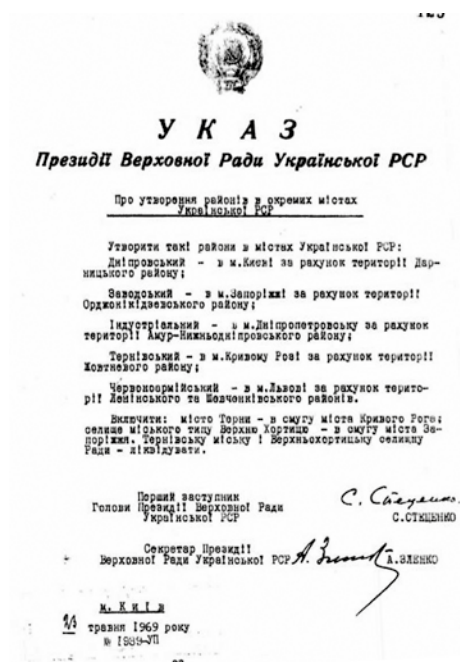
Природно, що нові підприємства потребували тисячі тисяч робочих рук і щоб якнайшвидше їх отримати, комуністична влада час від часу створювала умови, за яких селяни могли перебратися на роботу в міста. Одним із таких кроків стала певна лібералізація щодо видачі паспортів мешканцям села, ініційована, як кажуть, особисто М. Хрущовим. Справа в тім, що з 1937 року в СРСР мешканцям сіл не дали свободи пересування, просто позбавивши їх можливості отримувати паспорти. Остаточно цю кріпацьку норму було скасовано лише 1974 року. Обпалені трьома Голодоморами, вимучені важкою працею українські селяни всіма правдами і неправдами намагалися переселитися у місто. Багато хто відважився на цей крок одразу ж після звільнення України від німецьких загарбників. Цей тонкий потічок збільшився з середини 50-х років – утікаючи від радянських феодальних порядків, тисячі селян вирушали до промислових центрів республіки в надії на кращу долю. Немало їх прийшло й у Київ – вже наприкінці 50-х років він став містом-мільйонником. Чисельність населення Дарниці теж швидко зростала: якщо 1959-го року тут проживало близько 120 тисяч осіб, то 1956-го – 370 тисяч.

У Дарницю прибуває перша приміська електричка на постійному струмі. Фото 1957 р.

Загальний вид територій Дарницького трамвайного депо. На задньому плані – Дарницька ТЕЦ. Фото 1965 р.

Копія Указу Президії Верховної Ради України «Про утворення районів в окремих містах Української РСР» від 23 травня 1969 р.

Потужні демографічні зміни виникли в районі не на пустому місці: людей приваблювала до нього не тільки можливість знайти роботу, а й реальні перспективи отримати власне помешкання, жити у місті з розвиненою інфраструктурою та користуватися вигодами сучасної їм цивілізації. П'ятдесяті роки докорінно змінили обличчя колись суто індустріальної Дарниці – з року в рік Лівобережжя набувало рис зручного і затишного простору для життя.

Не зразу, але систематично і цілеспрямовано район набував усіх столичних переваг. Наприклад, 1951 року побудовано першу на Лівобережжі АТС на 300 телефонних номерів, а також літній кінотеатр на 350 місць і танцмайданчик; 1952 року запрацювала насосна станція для забору артезіанської води, яка подавала у водогін 20 тис. куб. м на добу; 1953 року почалася газифікація найвіддаленіших вулиць району; 1955 року введено в експлуатацію Ново-Дарницький колектор протяжністю 9,4 км; 1957 року в Дарницю почали курсувати електропотяги; 1958 року з'явився перший кінотеатр «Промінь»; восени 1959 року відкрито Дарницьке трамвайне депо, а в грудні того ж року – автобусний парк № 2; 1961 року здано в експлуатацію першу чергу Деснянського водогону з проектною потужністю близько 200 тис. куб. м на добу.

Завдяки ініціативі трудових колективів у районі з'явилося чимало закладів соціально-культурного призначення: будинки культури працівників залізничного вузла та ДВРЗ, 15 клубів, серед них – авторемонтного заводу, комбінату штучного волокна, працівників ТЕЦ, автобронетанкового заводу. Зовнішньої привабливості новим районам додавав і продуманий дизайн вулиць і подвір'їв, виконаний працівниками комбінату декоративного квітництва. Як свідчать документи, згідно з комплексним планом озеленення міста до 1957 року на вулицях району було висаджено 39 тис. дерев та 89 тис. кущів.

Разом із житловими масивами розбудувалася й мережа освітніх і медичних закладів. Їх щільність регулювалася новими містобудівними нормами, ухваленими 1957 року, які передбачали обов'язкове зведення шкіл і медустанов у кожному новому мікрорайоні. Так, якщо 1958 року в районі функцінувало 24 школи різного профілю, в яких навчалося 11402 учні, то 1965 року їх було уже 43, а відвідувало їх 38,5 тис. учнів.

Крім того, до 1965 року в Дарниці було збудовано 75 дитячих дошкільних закладів на 16228 місць, а також 4 профтехучилища, радіомеханічний технікум, медичне училище, спортивна і чотири музичні школи.

Значно збільшилася мережа торговельних закладів: із 150 магазинів і 30 їдалень 1958 року до 266 магазинів і 100 закладів громадського харчування 1965 року.

Протягом 50–60-х років зрушила з мертвої точки надзвичайно болюча і чутлива для мешканців району транспортна проблема. 6 листопада 1953 року здано в експлуатацію перший у світі суцільнозварний красень-міст завдовжки 1523 метри, який назвали ім'ям людини, яка його спроектувала, – академіка Є.О. Патона. На початку 1954 року через міст до Дарницької площі прокладено трамвайну лінію, а у 1955–1956 роках її дотягнули до Дарницького шовкового комбінату. Лівобережна трамвайна мережа досить швидко зростала і невдовзі нові маршрути з'явилися у найвіддаленіших куточках: 1958 року на Рембазі; 1959 року відновлено трамвайний маршрут до селища ДВРЗ; 1960 року – прокладено лінію від Дарницького вокзалу до лікарні на Червоному хуторі; 1963 року – до Воскресенського масиву.

Ще на початку п'ятдесятих років керівництво району констатувало складність внутрішньорайонного транспортного сполучення, певну відокремленість низки селищ і мікрорайонів від адміністративного центру. Після ознайомлення з частиною Генплану щодо розбудови Київського Лівобережжя, голова Дарницького райвиконкому Г.М. Горський відзначив, що незабаром ці проблеми ще більше загостряться. У березні 1951 року він висунув пропозицію поділити Дарницю на два райони: Слобідський – з площею 177,3 кв. км та Дарницький – з площею 136,7 кв. кілометрів. До складу Слобідського пропонувалося включити: Воскресенську, Микільську та Кухмістерську Слобідки, селища Стара Дарниця, Соцмістечко, ДВРЗ і фанерного заводу.

Варто відзначити, що у повоєнному Києві існував наступний адміністративно-територіальний поділ: Дарницький, Жовтневий, Залізничний, Кагановицький, Ленінський, Молотовський, Печерський, Подільський і Сталінський райони.

Відкриття мосту ім. Є.Патона. Фото 1953 р.

Проспект Миру. Фото 1963 р.

За існуючими тоді порядками, районування міст здійснювалося за так званим «партійним принципом». Тобто створення нової адміністративно-територіальної одиниці залежало від кількості партійних організацій, а не від чисельності мешканців чи містобудівних норм. Навіть такі суто прагматичні речі, як оптимальність організації комунального господарства чи транспортного обслуговування партійне керівництво не брало до уваги.

Київська міськрада підтримала ініціативу Г.М. Горського, відповідні розрахунки були надіслані до Верховної Ради УРСР, але тут діла не вийшло – керівництво республіки «поховало» ідею саме через брак компартійних осередків.

У середині шістдесятих років розвиток району отримав потужний поштовх для інтеграції у справді єдиний і нерозривний простір з Правобережжям Києва. 5 листопада 1965 року було відкрито міст Метро та Русанівський метроміст, а також запущено в експлуатацію лівобережну – «червону» гілку наземного метро зі станціями «Гідропарк», «Лівобережна», «Дарниця», а для обслуговування потягів метрополітену на Лівобережжі споруджено електродепо «Дарниця».

Ця виключно непересічна подія відіграла важливу роль у подальшій розбудові Лівобережжя. Метрополітен забезпечив надійний зв'язок віддалених частин міста з його центром, поїздки з одного на інший берег Дніпра стали зручними і недорогими. Метрополітен зробив можливим більш інтенсивний розвиток промисловості району і його заселення.

Трамвай серед новобудов Соцмістечка. Фото 1958 р.

1965 року почалася забудова північної сторони Броварського проспекту – поруч із підприємствами – промисловими-гігантами – швидкими темпами виростали нові багатоповерхівки Північно-Броварського та Лісового житлових масивів. У цей час Київ стає центром прискореного розвитку оборонної промисловості, машинобудування та приладобудування, що стало приводом до розширення території міста. До Дарницького району було включено декілька великих земельних ділянок, зокрема Микільський лісовий масив.

Наприкінці 60-х років чисельність мешканців лівобережного Києва стрімко наближалася до відмітки у 450 тис. людей. Очевидно, потрібних показників досягла й мережа компартійних осередків, оскільки керівництво республіки вирішило «розукрупнити» Дарницький район і створити ще один.

23 травня 1969 року Указом Президії Верховної Ради УРСР район було поділено на дві самостійні адміністративно-територіальні одиниці: Дарницький і Дніпровський райони.

До новоутвореного Дніпровського району відійшла більша частина історичних місцевостей Дарниці, фактично її основа. Дарницький район змістився південніше, вниз за течією Дніпра. Розподіл між районами підприємств і мешканців виявився дещо нерівномірним: у Дніпровському районі опинилося близько 250 тисяч осіб, а у Дарницькому – 180; з 30-ти великих промислових підприємств 25 розташовувалися у Дарницькому районі, а в Дніпровському лише п'ять.

* * *

У подальші десятиліття наш район, так само як і вся Україна, приростав новою інфраструктурою і підприємствами, тут будувалися житлові масиви, які заселяли тисячі новоселів. Разом з усією країною дніпровчани пережили Чорнобильську катастрофу, розпад СРСР, активно підтримали відновлення незалежності України, відчули на собі економічну кризу 90-х. Тисячі наших земляків були серед активних учасників двох революцій, захищали країну в АТО. Розповіді про ці події – у наступних розділах книги.

An aerial photograph of a city, likely Kyiv, showing a wide river (Dnipro) in the foreground. The city is densely packed with multi-story residential buildings, many of which are long, rectangular blocks. There are green spaces and parks interspersed among the buildings. In the background, a large body of water (Lake Dnipro) is visible under a blue sky with scattered clouds. The overall scene depicts a large-scale urban development project.

**ПРАДАВНІ
ІМЕНА
СУЧАСНИХ
ЖИТЛОВИХ
МАСИВІВ**

ДВАДЦЯТЕ СТОЛІТТЯ НЕВПІЗНАННО ЗМІНИЛО ОБЛИЧЧЯ КИЇВСЬКОГО ЛІВОБЕРЕЖЖЯ: ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЯ ПО-РАДЯНСЬКИ ТА ДВІ ХВИЛІ СВІТОВОЇ ВІЙНИ, ЯКІ ПРОКОТИЛИСЯ ЦИМИ ЗЕМЛЯМИ, ЗДАВАЛОСЯ, НАВІКИ ЗАЛИШИЛИ В МИНУЛОМУ ЙОГО ПАТРІАРХАЛЬНИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ, ТУТЕШНІ ЧУДОВІ Й НЕПОВТОРНІ ТОПОНІМИ. ПРОТЕ З НАБУТТЯМ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНСЬКІ САМОНАЗВИ ШВИДКО ВІДРОДИЛИСЯ Й МІЦНО УВІЙШЛИ НЕ ТІЛЬКИ В ПОБУТОВИЙ ОБІГ, А Й ЗАКРІПИЛИСЯ В ОФІЦІЙНОМУ. ВІДНОВЛЕНА ІСТОРІЯ СТАРОДАВНІХ СІЛ І СЛОБІДОК НИНІ ПОЄДНУЄ У ВИБАГЛИВИЙ ВІЗЕРУНОК ОДИНАДЦЯТЬ НАЙБІЛЬШИХ МІКРОРАЙОНІВ ДНІПРОВСЬКОГО РАЙОНУ ТА НИЗКУ НЕВЕЛИКИХ МІСЦИН І МІСЦЕВОСТЕЙ.

ВОСКРЕСЕНКА

Топоніми, мікротопоніми, історичні місцевості – **Воскресенка, Лиса Гора, Радунка, Родуни, Радосинь, Веселка (Райдуга), Олелько, Городець, Земля Євстафійова, Воскресенська (Губернаторська) Слобідка, Кибальчич, Райдужний, Куликове.**

Цей мікрорайон розташований у північній частині Дніпровського району поміж проспектом Романа Шухевича, вулицею Вершигори, озером Радунка, залізницею, Броварським проспектом та вулицями Курнатовського і Братиславською. Його назва походить від одного з найстаріших поселень Лівобережжя – Воскресенської Слобідки, яка, в свою чергу, отримала ім'я від власниці поселення – парафії церкви Воскресіння Христового, розташованої на Подолі.

Найдавніша документальна згадка про тутешні землі датується 1500 роком, коли шляхтич і козацький ватажок Остап (Євстафій) Дашкевич подарував Воскресенській церкві землі на лівому березі Дніпра, засвідчивши цей факт у дарчій грамоті. Попервах ці маєтності йменувалися за іменем дарувальника – Землями Євстафійовими. Згідно зі стародавніми актами, їхні кордони починалися від берега Дніпра, оминали розташовані неподалік залишки колишнього городища князя Олелька, пролягали вздовж річки Мелинівки до Милославичів, на півночі сягали Биківні, а на сході – річки Дарниці.

Згодом населений пункт, заснований тут стараннями духовництва, перебрав на себе назву церкви, якій належав.

До кінця XVI століття село Воскресенська Слобідка розрослося, його західні околиці сягнули давнього перевозу через Дніпро, а східні – берега озера Радунка. Повз нього пролягав важливий торговельний шлях, відомий в стародавні часи як Остролуцька дорога. Він з'єднував західні й північні руські землі, вів до країн Прибалтики та Скандинавії.

Олійний портрет
«Гетьман Остафій Дашкевич».
Ян Матейко, 1874 р.

Рукописна мапа Київського Лівобережжя XVII сторіччя, на яку нанесено населені пункти, діючі церкви та млини станом на 1640 р.

Зауважимо, що дарунок Остапа Дашкевича був не лише виявом релігійних почуттів, а й суттєвою матеріальною підтримкою для церковної громади, членом якої міг стати будь-хто з київських міщан. Завдяки йому кияни отримували можливість облаштовувати на лівому березі власні перевози, ловити рибу, заготовляти сіно, деревину для будівництва та опалення тощо.

1611 року міська влада встановила прямий патронат над церквою, призначаючи ктиторами власних урядників, а відтак громада Києва стає безпосереднім розпорядником Євстафіївської землі та доходів, отриманих з неї.

Бульвар Перова, 1965 р.

У часи Гетьманщини (середина XVII – друга половина XVIII ст.) Воскресенська Слобода спочатку входила до складу Київської, а потім Остерської сотні Переяславського полку Війська Запорозького.

У період занепаду Гетьманщини російські чиновники, які здійснювали управління на землях України, почали перебирати у свою власність найкращі маєтки. Так, 1719 року київський губернатор князь Д. М. Голіцин незаконно відібрав Воскресенську Слобідку у київської громади. На підтвердження своїх прав

на цей населений пункт та прилеглі землі, князь велів іменувати його Губернаторською Слобідкою. Незабаром село набуло статусу рангової садиби київських губернаторів і комендантів Печерської фортеці.

Між 1732–1737 роками Земля Євстафіївська і Слобідка спочатку перейшли у повне підпорядкування обер-комендантів гарнізону, а після ліквідації цієї посади 1752 року – безпосередньо губернаторам. Багаторічні скарги священників, вірян церкви св. Воскресіння і навіть ієрархів Київської митрополії на незаконні дії можновладців результату не дали – маєтності так і залишились у власності російських чиновників.

1786 року село перейшло у власність держави, а відтак його мешканці набули статусу казенних селян. Ця категорія кріпаків сплачувала податки безпосередньо у казну імперії. Попри цю обставину, місцеві мешканці спромоглися зібрати кошти і збудувати у своєму селі церкву Воскресіння Христового. Дослідники вважають, що це сталося не пізніше 1760–1780-их років, про що свідчать розписи храму, які зберігаються у Центральному державному історичному архіві України. Згідно із сухими архівними даними, станом на 1876 рік церква Воскресіння Христового входила до складу Вигурівсько-Слобідської парафії.

На початок XX століття Воскресенська Слобідка перебувала у складі Остерського повіту Чернігівської губернії і представляла невеличке село, розташоване між Дніпром і сучасним бульваром Перова, в якому проживало близько 800 мешканців. Вони заробляли на життя землеробством, дрібною торгівлею та ремісництвом. Вочевидь, тутешні селяни не бідували, оскільки 1907 року власним коштом збудували нову церкву на честь Воскресіння Христового. Територіально цей храм знаходився позаду нинішнього авторинку на бульварі Перова.

Майже півстоліття кінотеатр «Аврора» був неформальним центром громадського життя Воскресенки. Нині на його місці збудовано торговельний центр. Фото 1968 р.

Революційний 1917 рік зруйнував упорядкований століттями спосіб життя мешканців Слобідки. Більшовики, які вийшли переможцями із громадянської війни, швидко і радикально впроваджували комуністичні порядки, рішуче перекроюючи на свій лад карту підвладних територій. Вже 1919 року адміністративно-територіальний устрій Київського Лівобережжя зазнавав перших суттєвих змін. Так, 29 грудня 1919 року було утворено Микільсько-Слобідський волревком. У січні 1920 року волревком перетворено у волвиконком, підпорядкований Чернігівському губвиконкому. До його складу увійшли Троєщина, Вигурівщина, Воскресенська, Микільська та Кухмістерська Слобідки.

У квітні 1921 року у Воскресенській Слобідці з'явився комнезам – первинний орган влади більшовиків.

«Переправа біля Києва вночі». М. Сажин, 1840-і рр. У глибини картини видніються лівобережні слобідки.

У жовтні 1923 року Рада Народних Комісарів УСРР ухвалила постанову про розширення меж Києва, яка одразу набула чинності. Згідно з нею Воскресенську Слобідку було включено у межі міста.

Під час Другої світової війни у вересні 1943 року, готуючись до оборони Києва, німецькі військові спалили Воскресенську Слобідку, як і інші лівобережні села.

У перші повоєнні роки Слобідка відбудовувалася силами місцевих мешканців, які зводили переважно типові сільські садиби. Проте на початку 60-х років приватні забудовники позбавилися своїх скромних маєтків.

У цей період радянська влада взялася за реалізацію довоєнних проектів із масштабної забудови Київського лівобережжя. Протягом 60–80-х років будівельники майже повністю знесли приватний сектор Слобідки, а новозведені «хрущовки» і «панельки» утворили сучасний житловий масив, який перебрав на себе назву села – Воскресенський.

З побудовою греблі Київської ГЕС 1964 року зникла загроза щорічних руйнівних паводків, і прибережну смугу відвели для шанувальників активного і корисного відпочинку – членів садово-дачних товариств, які за кілька років перетворили малородючі прирічні ґрунти у велике дачне поселення Русанівські сади.

У 1970-і роки на вільних луках між Воскресенським масивом і селами Вигурівщина та Троєщина розпочалося зведення мікрорайону з проектною назвою «Північний». Цей простір забудовувався найсучаснішими на той момент 9, 12, та 16-поверхівками серій 1-464, III-96, III-87, БПС-6 та КТ. Нинішня назва мікрорайону – Кибальчича, походить від назви його головної транспортної артерії – вулиці імені М. Кибальчича (М. Кибальчич, 1853–1881 рр. – винахідник, розробник першої у світі принципової схеми реактивного літального апарата).

На місці села Воскресенська Слобідка нині височіють багатоповерхівки Райдужного масиву. Його було зведено як другу чергу Воскресенського масиву у 1978–1982 роках. Свою назву – Райдужний – масив отримав від однойменного озера, розташованого неподалік, яке ще називають Радунка. Для цієї частини мікрорайону характерна групова забудова «хрущовок» та «панельок» за периметром. Саме тут, уперше в Києві, зведено житлові будинки серії «Т» з поліпшеним плануванням. Частина багатоповерхівок розташована на березі озера – це панельні 16-поверхівки на вулиці Райдужній, основної магістралі масиву.

Нові трамвайні маршрути з'явилися на Воскресенці на початку 1960-х років. Фото 1965 р.

Озеро Райдужне. Фото 1967 р.

На південно-західній стороні озера збереглися нечисельні приватні садиби, зведені у другій половині XX століття. Власне, історична місцевість, де вони розташовані, нині носить стародавню назву Воскресенська Слобідка.

На початку 80-х років у північно-східній частині Воскресенки зведено ще один мікрорайон – Куликове. Ця назва походить від місцевого топоніму, відомого з XVI століття. У давнину в цій заболоченій місцевості водилося багато пернатої

дичини, зокрема куликів. Вперше топонім «Куликове» використано 1571 року як назву долини, а в 1616 і 1764 роках так іменувалося невеличке поселення, розташоване у цій місцевості.

Під час будівництва Воскресенки, за рішенням радянських чиновників, було знищено не тільки будинки приватного сектору, а й два сільських кладовища. Частину поховань родичам вдалося перенести, на місці інших виросли житлові та громадські будівлі. Постраждала від ідей радянських архітекторів і річка Дарниця, відома нині як Дарницький канал – більшу частину її русла, яке перетинає мікрорайон у західному напрямку, закуто у бетонний колектор і сховано під землею. На території мікрорайону залишився відкритим лише невеликий відтинок гирла при впадінні в Дніпро – в районі Воскресенських садів.

За півстоліття від початку забудови мікрорайон не зазнав значних змін. Завдяки відсутності великих промислових підприємств тут утворився своєрідний уклад життя тихого передмістя. Нині на його території функціонує чимало культурних і громадських закладів, низка храмів і релігійних центрів різних спільнот, в тому числі православних, протестантських, мусульманської та єврейської громад.

Райдуга над Райдужним. Фото 1978 р.

МИКІЛЬСЬКА СЛОБІДКА

Топоніми, мікротопоніми, історичні місцевості: **Напівкнязівська земля, Слобода, Микільське, Червоний Двір.**

Старовинне село Микільська Слобідка розташовувалося на лівому березі Дніпра, на місці теперішнього Лівобережного житлового масиву, таким чином сучасний однойменний мікрорайон знаходиться дещо північніше від свого історичного попередника.

Нині Микільська Слобідка межує на півночі з територією садового товариства «Русанівські сади», на сході – із залізничними коліями, на півдні – із житловим масивом Лівобережний, а на заході прилягає до Русанівської затоки. Сліди перших людських поселень, знайдені на його території, сягають часів неоліту і стосуються Дніпро-донецької культури (VII–V тис. до н.е.). Із доступних нині джерел відома з XV століття як «Земля напівкнязівська». На думку киевознавців, виникнення цього топоніма пов'язано з тим, що князі, надаючи землю у тимчасове користування зем'янам, продовжували одночасно використовувати її для своїх потреб, наприклад, для полювання, тобто вона залишалася власністю князя ще наполовину.

У другій половині XV ст. землі на лівому березі Дніпра біля Києва почали скуповувати монастирі, які в ті часи перетворювалися на великих землевласників. Не дивно, що в історичних документах перша згадка про цю територію датується початком XVI ст. у зв'язку з купівлею Микільсько-Пустинським монастирем земельних угідь у віленського міщанина Митька Григоровича «с сеножатями и с озером, и с криницами, и с их берегом».

На обґрунтовану думку істориків село Микільська Слобідка, або як його ще назива-

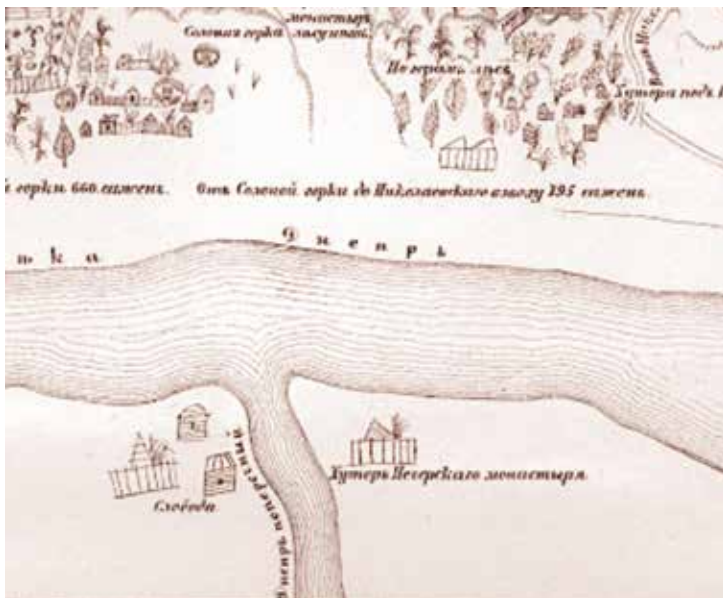
ли Микільське, заснували ченці Микільсько-Пустинської обителі, про що красномовно свідчить його назва. Ця подія трапилася щонайменше у XVII столітті.

1602 року лівобережні володіння Микільсько-Пустинського монастиря розширилися за рахунок маєтків київського міщанина Василя Черевчея, який заповів їх ченцям, про що свідчать відповідні документи. У XVII ст. у поселенні збудовано першу церкву на честь святого Миколая.

На відомому плані Києва від 1695 року, складеному офіцером Київського гарнізону І. Ушаковим, на лівому березі Дніпра зображено окремий населений пункт під назвою Слобідка. Історики упевнені, що це і є Микільська Слобідка того часу.

Актовий запис про продаж землі «Напівкнязівської» від 13 серпня 1508 р.

Микільська Слобідка на території сучасного Венеційського острова та хутір Печерського монастиря. Фрагмент мапи І. Ушакова 1695 р.

1711 року під час Прутського походу російський цар Петро I зазнав ганебної поразки від турецької армії. Побойуючись нападу на ослаблену Росію з боку Польщі і тої ж таки Туреччини на Лівобережну Україну, цар наказав збудувати поблизу Микільської Слобідки «міцний шанець» – земляне укріплення для артилерії, яка мала прикривати переправи і мости через Дніпро.

У часи Гетьманщини, як і більшість населених пунктів Лівобережжя, Микільська Слобідка входила до складу Київського полку.

1744 року для російської імператриці Єлизавети, яка здійснювала офіційний візит в Україну, в Микільській Слобідці поблизу озера Русаново (сучасна Русанівка) влаштували наметовий палац з видом на Печерську Лавру. Цікаво, що цей палац потрапив на план Києва, датований 1750 роком. На думку експертів, щоб скласти цей план військові інженери провели докладну топографічну зйомку Києва спеціально до візиту цариці. За шість років узагальнену інформацію було викладено у на- прочуд детальному плані міста. На цій мапі Микільська Слобідка розташована між трьома Дніпровськими старицями: озерами Святище та Ва-

Повінь у Микільській Слобідці. Листівка кінця XIX ст.

силівське, а також річкою Старухою. Є на мапі ще одна дуже цікава деталь – славнозвісна лівобережна Лиса гора, розташована південніше села.

Наприкінці XVIII ст. Микільська Слобідка перейшла в казенну власність й поступово перетворювалася на робітниче селище, в якому спочатку мешкали переважно працівники заводу «Арсенал», а згодом й інших київських підприємств.

У селі, яке знаходилося поблизу одного з трьох головних перевозів через Дніпро – Спаського – в XVIII–XIX століттях жили селяни, ремісники-кустарі й дрібні торговці. Вони будували свої будинки на високих палях, оскільки під час весняних розливів вся ця місцевість затоплювалася водою: Слобідка перетворювалася на «Венецію» – сусіди підтримували зв'язок між собою за допомогою човнів, якими запливали просто під двері другого поверху хат.

У першій половині XIX ст. своєрідною родзинкою Микільської Слобідки став трактир, так званий «Червоний дім», один із декількох монастирських закладів подібного типу, побудованих неподалік від основних шляхів довкола Києва. З кінця XVIII ст. у цій місцевості знаходилася дерев'яна корчма, яка користувалася популярністю у численних мандрівників. На початку XIX ст. на її місці було зведено гарну кам'яницю, в оздобленні якої переважали червоні кольори. Краєзнавці вважають, що її спроектував відомий в ті часи архітектор А.І. Меленський. Завдяки розташуванню на перетині декількох важливих шляхів, цей шинок потрапив у мемуари багатьох мандрівників і навіть в літературні твори, а його назва «Червоний дім», стала топонімом конкретної території на Лівобережжі. Сучасні експерти локалізують місцезнаходження «Червоного дому» в районі Київського академічного театру драми і комедії на лівому березі.

*«Арешт Т. Г. Шевченка у Києві 1847 р.».
Малюнок Л. П. Стебловської.*

Слобідський трамвайний парк.
Фото 1912 р.

Церква святого Миколая в Микільській
Слобідці, де вінчалися Анна Горенко
(Ахматова) та Микола Гумільов,
знаходилася в районі станції метро
«Лівобережна». Фото початку XX ст.

Анна Ахматова і Микола Гумільов.
Фото початку XX ст.

Перші дачні ділянки, надані
працівникам шовкового комбінату
в Руснівських садах.
Фото другої половини 1950-х рр.

Слід зазначити, що буваючи в Києві, Тарас Шевченко не раз мандрував лівим берегом Дніпра замальовуючи краєвиди київських пагорбів. Не минав він і Микільської Слобідки, оскільки неподалік від неї знаходилася поромна та човникова переправи. З тутешньою поромною переправою пов'язана одна із трагічних подій у житті Великого Кобзаря – 5 квітня 1847 року під час переправи до Києва його було заарештовано. А 6 травня 1861 року, по дорозі з Петербурга до Канева, домовину з тілом Тараса Шевченка привезли в Микільську Слобідку. На ринковій площі, розташованій у районі нинішньої станції метро «Лівобережна», відбувся траурний мітинг, на якому було виголошено чотири промови: українською, російською, польською й сербською мовами. Наступного дня по Ланцюговому мосту тіло Кобзаря перенесли на правий берег – до церкви Різдва на Поштовій площі.

З плану Київського Лівобережжя, складеного у першій половині XIX століття землеміром Сноєвським, можна дізнатися, що Микільська Слобідка знаходилася західніше озера Тельбін, неподалік від Наводницької переправи й розгалуження доріг на Бровари та Бориспіль.

У середині XIX століття береги Дніпра з'єднав Ланцюговий міст, а біля нього було побудовано ще чотири дерев'яні, які вели з Києва до Микільської Слобідки та Броварського шосе. У цей період Микільська Слобідка стрімко зростає, перетворюючись на велике робітниче та дачне селище. 1884 року у Микільській Слобідці запрацювали цегельний і миловарний заводи.

У 1902–1906 роках недовговічні дерев'яні мости замінили металевим Русанівським, спроектованим професором Київського політехнічного інституту М. А. Белелюбським.

Як і все Київське Лівобережжя, до 1903 року Микільська Слобідка входила до складу Броварської волості Остерського повіту Чернігівської губернії. 1903 року статус села змінився – цей невеличкий населений пункт став адміністративним центром Микільсько-Слобідської волості.

Завдяки розвитку транспортної інфраструктури тут з'явилося декілька фабрик, заснованих київськими та іноземними підприємцями, а 1912 року через Микільську Слобідку почав курсувати бензомоторний трамвай, який з'єднував Київ з Дарницею та Броварами.

Ще наприкінці XIX століття стараннями громади у Микільській Слобідці було зведено нову Свято-Миколаївську церкву. 25 квітня 1910 року у ній вінчалися поети Анна Ахматова і Микола Гумільов.

У радянські часи, а саме на початку 1920-х років, у селі було розгорнуто дослідну станцію унікальної наукової установи – кабінет антропології та етнології ім. Ф. Вовка Центру антропологічних та етнологічних досліджень в Україні. На початку 1930-х років працівників кабінету більшовики звинуватили в «буржуазному націоналізмі» й репресували, а саму установу ліквідували 1934 року.

Під час Другої світової війни Микільська Слобідка зазнала катастрофічних руйнувань. Більшість будівель 1943 року знищили німці.

У 30–50-і роки межі Микільської Слобідки регулярно змінювалася, а наприкінці 50-х на її північній околиці розпочинається освоєння дачного селища «Русанівські колективні сади».

У 60-ті роки більшу частину Микільської Слобідки, розташовану між Русанівським проливом і площею П. Куліша, було знесено й розпочато будівництво Лівобережного житлового масиву.

Проте насправді масштабна забудова Микільської Слобідки розпочалася у 1970–80-ті роки. Спершу дев'яти та шістнадцятиповерхові будинки зводилися вздовж вулиць митрополита А. Шептицького та Челябінській. Трохи згодом, на початку 80-х, на частині вулиці А. Шептицького та В. Нестайка розпочалося будівництво відомчих цегляних багатоповерхівок.

З 1990 року на території мікрорайону почав діяти перший театр на столичному Лівобережжі – Київський академічний театр драми і комедії на лівому березі Дніпра, один із найпопулярніших мистецьких закладів міста. 2002 року поряд із ним відкрито Міжнародний виставковий центр, який часто використовується у якості концертного майданчика. Саме на його площах відбувся 62-й міжнародний пісенний конкурс «Євробачення 2017».

Ще одна «цікавинка» Слобідки – 16-поверхова недобудова неподалік станції метро «Лівобережна». Цю адмінбудівлю почали зводити ще 1984 року. Попервах тут планували розмістити Державний комітет з матеріально-технічного постачання УРСР (Держпостач), пізніше цього «гіганта»-довгобуда передали на баланс Мінфіну, а за якийсь час – Мінекономіки республіки. Однак завершити будівництво не вдалося ні за часів СРСР, ні за роки незалежності України.

Окремо слід зазначити, що на території мікрорайону розташований один із найважливіших символів відродження незалежної України – Патріарший собор Воскресіння Христового Української греко-католицької церкви. Цей духовний центр вірних греко-католицького обряду освячено й відкрито 27 березня 2011 року.

Попри стародавню історію, нині Микільська Слобідка вважається молодим масивом, оскільки майже половину її житлового фонду становлять сучасні новобудови, зведені уздовж Микільсько-Слобідської вулиці. Завдячуючи близькості до Дніпра та лінії метро, він вважається одним із найкомфортніших у Києві, а відтак й надалі динамічно розвиватиметься.

Початок Броварського проспекту, праворуч від нього – Микільська Слобідка. Фото 1983 р.

Будівництво станції метро «Лівобережна». Фото 1965 р.

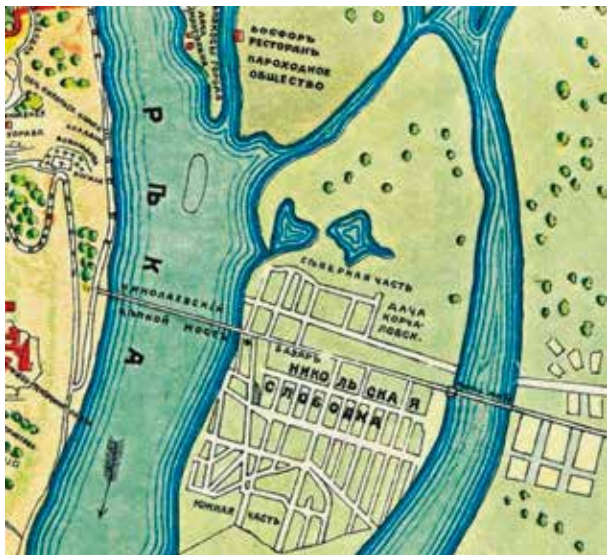
ЛІВОБЕРЕЖНИЙ МАСИВ

Мешканці Передмостової Слобідки зводили свої будинки на високих палях, аби вберегтися від частих повеней. Завдяки такій традиції поселення отримало назву «Венеція». Фото початку XX ст.

На мапі 1850 року на місці майбутньої Передмостової Слобідки знаходиться позначка «Избы рабочих».

На початок XX століття Передмостова Слобідка перетворилася на повноцінне селище з двома мікрорайонами – північним та південним, власним базаром, церквою і навіть дачею генерала Корниловича. Фрагмент мапи 1912 р.

Топоніми, мікротопоніми, історичні місцевості – **Передмостова, Мостова, Берегова або Печерська Слобідка, Венеція, Гідропарк.**

Сучасний Лівобережний масив включає частини територій, знесених у XX столітті Микільської та Передмостової Слобідок. На півночі він межує з Броварським проспектом і наземною частиною Святошинсько-Броварської лінії метрополітену, на південному заході вздовж Русанівського каналу пролягає межа з мікрорайоном Русанівка, а на сході його кордони окреслюють залізничні колії, за якими розкинулося Соцмістечко.

До визвольної війни 1648–1654 рр. територія, на якій пізніше виникла Передмостова Слобідка, в адміністративному відношенні підпорядковувалася Київському воєводству, а в період Гетьманщини послідовно входила до складу Київської, Бориспільської та Гоголівської сотень Київського полку.

Ця місцевість стала активно заселятися лише наприкінці XVIII століття, особливо посприяло цьому створення більш надійних наплавних мостів через Дніпро та заснування Київського арсеналу 1764 року. Чимало працівників, приписаних до заводу, забажали оселитися на лівому березі Дніпра – навпроти Києво-Печерської лаври, неподалік від Наводницької переправи, звідки було легко добиратися до роботи човном.

Передмостова Слобідка знаходилася на Венеційському острові обабіч Чернігівської дороги (нині – Броварський проспект). На деяких картах і планах XIX – початку XX ст. на тому місці, де можна локалізувати Передмостову Слобідку, зафіксовано й такі назви, як Печерська та Приміська Слобідка, що дає підстави вважати: цей населений пункт мав декілька паралельних найменувань.

Назва Передмостова відома з середини XIX століття. Її виникнення пов'язано із розташуванням на березі Дніпра, поблизу Ланцюгового (Миколаївського) моста, спорудженого 1853 року.

Власне, через спорудження моста ця територія й почала активно забудовуватися: дрібні торгівці і ремісники орендували та викупували землю в тутешніх селян, будувалися й селилися на них. Селище швидко розросталося і вважалося частиною Микільської Слобідки. Відповідно, й підпорядковувалося її органам самоврядування.

Протягом XVIII–XX століть у поселеннях Київського Лівобережжя в житловій забудові переважав приватний сектор. Тут мешкали, в основному, рибалки, селяни, ремісники й робітники.

Внаслідок сильних повеней 1877 і 1882 років місцевість, де розташовувалася Слобідка, перетворилася на острів. Однак ця обставина, здається, лише додала їй привабливості в очах киян. Передмостова Слобідка й надалі розросталася і наприкінці XIX ст. налічувала вже близько тисячі садиб.

На початку XX ст. тут утворилося велике дачне селище. У поселення з'явилася неофіційна назва – Венеція, відповідно, острів, на якому воно знаходилося, отримав назву власну Венеційський, яка збереглася й донині.

4 грудня 1909 року у Передмостовій Слобідці архімандрит Києво-Печерської лаври Назарій освятив Храм Іоанна Рильського та Святої великомучениці Варвари. Цікава деталь: аби уникнути пошкоджень від щорічних повеней, місце спорудження храму будівельники підняли на п'ять метрів. Храм став центром доволі значної парафії – на той час у поселенні мешкало понад 10,7 тисячі осіб. Проте церкві святителя Іоана Рильського та Святої великомучениці Варвари випало недовге життя: вже в квітні 1935 року більшовики закрили храм, а дещо пізніше влаштували у ньому гуртожиток.

Церква Св. Іоанна Рильського. Фото 1910-х рр.

У 1918–19 роках Передмостова Слобідка входила до складу Слобідського району Києва, а з жовтня 1923-го – у складі Києва.

З квітня 1935 року лівобережні слобідки включено до складу новоутвореного Дарницького району – самостійної адміністративної одиниці Києва.

Восени 1943 року Передмостову Слобідку знищили німецькі війська.

У повоєнний час острів Венеція набув статусу міської зони відпочинку. У 1965–68 роки тут облаштовано Гідропарк, який з 1965 року перетинає Святошинсько-Броварська лінія метрополітену. 1966 року парковий місток через Венеційську протоку об'єднав острів з Долобецьким в єдину паркову зону.

У середині шістдесятих, коли в побут киян міцно увійшла фраза «житловий масив», на лівому березі Дніпра почалося будівництво тих таки «масивів» і цей мікрорайон набув своїх головних сучасних обрисів.

У 60-х роках київська влада вирішила «розвантажити» центр міста й перенести частину адміністративних установ на лівий берег. 5 листопада 1965 року було відкрито станцію метро «Лівобережна», яка перетворилася на один із головних транспортних вузлів Київського Лівобережжя. Вже у 70-ті роки XX століття було остаточно знесено приватні будинки, а на їх місці вирости багатоповерхівки нинішнього Лівобережного масиву. Оскільки місцевість періодично потрапляла у зону підтоплення під час весняних розливів Дніпра, прибережні ділянки було посилено за допомогою гідронамиву ґрунтів.

Вдале логістичне розташування й чудові затоки Дніпра й надалі ваблять інвесторів у будівництво. З року в рік нові житлові комплекси додають яскравих фарб у мальовничу географію мікрорайону, який ще 20 років тому складався лише з сірих і одноманітних радянських багатоповерхівок.

РУСАНІВКА

Топоніми, мікротопоніми, історичні місцевості – **Русанівка, Русанов, під Садком.**

Русанівський масив – один із найвідоміших серед наймолодших мікрорайонів Києва. Щодо нього вже традиційно вживають епітети «унікальний», «неповторний», «єдиний». Про Русанівку написано чимало статей, знято професійних і аматорських фільмів. Воно й не дивно, адже це перший житловий масив Києва, зведений за новаторськими технологіями на наливних пісках.

Гідронамив ґрунтів під будівництво Русанівського острова. Фото 1961 р.

Будівництво житлових будинків на Русанівці. Фото 1960 р.

Чимало будинків Русанівки зводилися за найкращими радянськими технологіями. Фото 1963 р.

На півночі та сході він межує з Лівобережним мікрорайоном, на півдні – з Березняками, а на заході його омивають хвилі Дніпра.

Окремі дослідники вважають, що топонім «Русанівка» походить від прізвища Сави Русановича, який у XV–XVI ст. володів значними маєтками на межі з землями Микільсько-Пустинського монастиря. У ті часи частина Київського Лівобережжя, де зараз знаходиться Русанівський масив, була незаселеною, оскільки це була низина, яка часто підтоплювалася дніпровськими повенями. Тут знаходилися великі заплавні луки, які славилися багатими сіножатями. За більш реалістичною версією, назва житлового масиву Русанівка походить від назви озера, про яке йде мова в архівних документах XVIII ст., і на місці якого у другій половині XIX ст. утворилася спочатку Русанівська затока, а згодом – протока.

Топонім «Русанівка» та похідні від нього часто зустрічаються на планах і мапах XVIII–XIX ст., зокрема урочище Русанівка, озеро Русанів, рукав Дніпра та затока Русанівка, село Русанів. До 60-х років XX ст. у північній частині сучасного Русанівського каналу знаходилося озеро Святище (Святе), про що свідчать географічні мапи тих часів. Крім того, внаслідок сильної повені 1877 року, на місці ланцюжка невеличких озер-стариць утворилася протока, яка теж отримала назву – Русанівська. Власне, на тому місці, де нині височіє житловий масив, раніше знаходилося урочище Русанівка.

1906 року через Русанівську затоку збудовано двопрогоновий металевий Русанівський міст, знищений під час Другої світової війни.

Після повені 1931 року та через будівництво лівобережного Наводницького шосе на місці південної частини сучасного Русанівського каналу утворилося озеро.

Русанівський міст. Фото початку XX ст.

У 30-х роках XX століття, розробляючи плани масштабного розвитку Київського Лівобережжя, радянські інженери не ризикнули зводити житло у цій місцевості. На місці майбутніх масивів Русанівка та Березняки пропонувалося збудувати суто промислову інфраструктуру – причали та затони для зимової стоянки річкового флоту. Проте справа до цього не дійшла: як видно з аерофотозйомки 1943 року, здійсненої німецькими військовими, на місці майбутнього масиву були лише піски, заплавні луки та озера.

Славнозвісін Русанівські фонтани. Фото 1970-х рр.

Будівництво мікрорайону Русанівка, між Микільською Слобідкою та Березняками, розпочалося у 1960-ті роки, в унікальний період історії СРСР – хрущовської відлиги. Населення країни відчувало моральне піднесення на тлі сміливих економічних реформ, наукових здобутків, польоту в космос Ю. Гагаріна. Людям, підігрітим соціалістичною романтикою, здавалося що їм під силу робити небачені речі – керувати природою та підкорювати всесвіт. Створення Русанівського масиву як унікального експерименту і взірцевого мікрорайону цілком вписувалося в цю суспільну парадигму. Його зведення відбувалося із застосуванням найновіших технологій гідронамиву й мало на меті підняти величезну ділянку землі на 3–5 метрів над рівнем підтоплення та створити острів, придатний для забудови багатоповерхівками.

Це завдання було реалізовано досить швидко – штучний острів «виростили» протягом 1960–1961 років, 6,3 млн. куб. метрів намитого ґрунту дозволили здійняти його на 3–5 метрів до незатоплюваних відміток. Навколо масиву, частково на місці старих озер, було прокладено обвідний канал довжиною 2,7 кілометра, глибиною 3–4 метри і 40 метрів завширшки. З містом острів з'єднали три автомобільні та два пішохідні мости.

Спроекували забудову штучного острова архітектори Г. Кульчицький та В. Ладний. Територію мікрорайону розпланували з «чистого листа»: викреслили вулиці та проїзди, парки і мости, інженерні споруди і комунікації, а також мережу культурно-побутових і навчальних закладів.

Територія Русанівки розбита озелененими бульварами на три великих мікрорайони. При забудові використовувався планувальний прийом – рядкова забудова, яка характеризується однаковою орієнтацією всіх будівель, чим частково пояснюється комфортність проживання на Русанівці.

Русанівку було побудовано за 13 років. Це будівництво радянська влада активно використовувала в ідеологічній роботі: житломасив мав стати таким собі зразковим соціалістичним містом майбутнього. Дійсно, Русанівка стала рідкісним прикладом досконало продуманого і зручного для життя мікрорайону.

Трамвайна зупинка «Русанівка». Фото 1965 р.

Найприкметніша будівля Русанівки – готель «Славутич». Фото 1982 р.

Панорама Русанівки, 1980 р.

Тут було збудовано майже все необхідне мешканцям: кінотеатри, школи, дитсадки, музична школа, готель, магазини, кафе, ресторани, бібліотеки, дві поліклініки, художній салон, книгарня, парки та пляжі. Русанівка помітно відрізнялася від інших мікрорайонів, де величезні житлові масиви дуже часто страждали від дефіциту інфраструктурних об'єктів життєзабезпечення.

Перші новосели почали обживати мікрорайон вже на початку 1963-го, проте забудова Русанівки тривала до 1974-го. За цей період тут зведено більше сотні багатосекційних 9, 16 та 17-поверхівок, загальною площею понад 600 тисяч квадратних метрів. Зразковий мікрорайон дуже швидко заселявся – вже наприкінці сімдесятих тут мешкало близько 44-х тисяч осіб.

До унікальних елементів мікрорайону-острова тодішні можновладці зараховували Русанівську набережну, протяжністю 1,6 км; гастроном «Славутич», площею 1680 кв. м.; 17-поверховий будинок з прокатних залізобетонних панелей, споруджений на бульварі Ігоря Шамо, в основу якого забито 859 паль довжиною 8–10 м; готель «Славутич» у формі розгорнутої книги на 515 номерів; кінотеатри «Краків» та «Славутич» і, власне, канал який зробив острів островом. У 70-их роках до них додалися ще й 24 фонтани з підсвітками, які й досі користуються надзвичайною популярністю у киян та гостей міста. Їх встановлення ініціював тодішній голова виконкому Києва (1968–1979 рр.) Володимир Гусев. Він же особисто й опікувався проектом і доклав чи не найбільше зусиль до його реалізації.

Єдиний недолік Русанівки – певна відокремленість від решти Києва через «острівну» географію. Проте багато мешканців цінують її саме за таку унікальну особливість.

У 70-х роках минулого сторіччя на Русанівці мешкало чимало видатних діячів культури, в тому числі й «кіношників», зокрема, популярний український кіноактор і режисер Леонід Биков, письменник і кінорежисер Володимир Луговський, актори Іван Миколайчук та Лесь Сердюк, український кінодраматург Євген Онопрієнко, кінорежисер Юрій Ляшенко. Серед знаменитостей Русанівки є відомий письменник і науковець Юрій Покальчук, філософ Євген Сверстюк, тут провів свої юнацькі роки відомий актор сучасності Олексій Горбунов. У дитинстві на Русанівці мешкала зірка Голлівуду, акторка Мілла Йовович.

Русанівський масив – один з найромантичніших куточків міста, його затишні бульвари, елегантні парки та гомінкі фонтани справляють незабутнє враження на кожного, хто хоч раз побував тут.

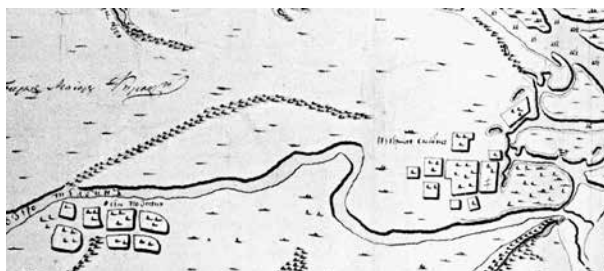
БЕРЕЗНЯКИ

Топоніми, мікротопоніми, історичні місцевості – **Березники, Кухмістерська Слобідка, Тельбін, Зательбін Березняк, Вербки, Печерська та Дубова Слобідки.**

Мікрорайон Березняки на півночі межує з Русанівкою, його східна сторона пролягла вздовж залізниці, південна – уздовж Дарницького шосе, на заході він обмежений Дніпровською набережною. Назва мікрорайону походить від однойменного хутора, який вперше згадується ще 1733 року. Дослідники упевнені що свою назву – Березняки, він отримав від березового лісу, який знаходився неподалік.

З другої половини XVI століття ця місцевість належала Лаврському монастирю, а перше селище, яке виникло на його теренах, спочатку мало назву Лаврська Слобідка.

Топонім «Слободка Кухмистровская» вперше згадується 1720 року у грамоті Петра I. Назва цього населеного пункту походить від запозиченого з німецької мови слова *Kuchmeister*, яке перекладається як кухар або управитель господарством у маєтку. Історики вважають, що ця назва виникла тому, що населений пункт перебував у віданні Лаврської економії, яка опікувалася господарськими справами обителі. Село знаходилося на південному березі озера Тельбін, неподалік від Наводницького перевозу. В другій половині XIX ст. на північному березі озера знаходилися Печерська та Дубова Слобідки, які, зокрема, й включали в себе хутори Березняк та Вербки. Нерідко цю місцевість називали за власним іменем озера.

На мапі 1750 року Кухмістерська Слобідка позначена як Печерська, на її північній околиці також позначено церкву, а неподалік від неї – озеро Тельбін.

Перша документальна згадка про озеро Тельбін передує Слобідці і датована ще 1538 роком. Історикам наразі не вдалося достеменно встановити походження цього топоніма. Згідно з однією із версій, у цій водоймі обслуга монастиря та довколишні мешканці «тербили» туші битої худоби, тобто очищали їх від требушини (тельбухів). За іншим, більш реальним трактуванням, озеро отримало назву за прізвиськом чи ім'ям людини, яка мала певний зв'язок з цією водоймою. На її користь свідчить те, що споріднену назву мали розташовані поруч із ним затока, урочище та річка, що витікала з озера. Історики також встановили різні варіації цього топоніма. Зокрема, у польських джерелах XVII ст. озеро зветься «Тельбою», в універсалах українських гетьманів і грамотах російських царів зустрічаються назви «Тербин», «Телбен», «Тербина», «Тельбухино». Між іншим, з'ясувалося, що зрусіфіковані інтерпретації топоніма виникли під час ділового листування між канцелярією гетьмана та царським приказом. Справа в тім, що росіяни не розуміли української мови і кожен діловий документ мусіли перекладати, через що, вочевидь, і виникали помилки. Лаврські ченці багато років терпіли хибність російського перекладу, але 1720 року зробили офіційне зауваження щодо помилки і з того часу росіяни знову стали вживати слово Тельбін.

У першій половині XVIII ст. у селі збудовано дерев'яний храм на честь Різдва Богородиці. В адміністративному порядку Кухмістерська Слобідка входить до складу Гоголівської сотні, про що свідчать дані ревізії від 1736 року. Згідно з Генеральним описом Лівобережної України 1765–1769 років, в другій половині століття Кухмістерська Слобідка перейшла у підпорядкування Київської сотні.

У виданні «Книга Київського намісництва з переліком усіх поселень в алфавітному порядку» міститься інформація про те, що станом на 1787 рік у селищі Кухмістерське налічувалося 25 хат та 94 мешканці.

В умовах кріпосницького ладу Російської імперії чисельність населення України зростала не надто активно. Так, за сім десятиліть, 1859 року, в Кухмістерській, Печерській, Дубовій Слобідках та «у селі казенному поблизу Дніпра» налічувалося лише 35 селянських обійсть та 189 мешканців.

Ситуація змінилася у другій половині XIX століття, коли Кухмістерська Слобідка перетворилася на важливий транспортний вузол. У березні 1868 року поблизу села збудували пристань, до якої пароплавами підвозили техніку та матеріали для спорудження залізничного моста і дамби через озеро Тельбін. Спорудження залізничних колій на ділянці завдовжки 18 верст від Броварів до Слобідки було завершено влітку 1869 року, а 30 серпня відкрито тимчасову станцію «Дніпро», до якої з Києва пароплавом доставляли пасажирів залізниці. Вже у 1880-х роках на Лівобережжі розпочався справжній економічний бум: з'явилося декілька лісопильних та шпалопросочувальних заводи, великі склади для дере-

Будівництво першого київського залізничного мосту через Дніпро, 1869 р.

вини, дрібні ремісничі підприємства, виник приватний бізнес із перевезення вантажів і пасажирів.

Населення Слобідки та розташованих поблизу поселень, очевидно, непогано заробляло, тож 1886 року громада профінансувала будівництво нової церкви Різдва Богородиці у типовому для того часу «єпархіальному стилі» з характерною банею та прибудованою дзвіницею над входом.

Технічний прогрес призвів до швидкого зростання чисельності населення. Вже 1892 року в Кухмістерській Слобідці та прилеглих хуторах налічувалося 87 обійсть і 446 мешканців. При церкві Різдва Богородиці запрацювала парафіяльна школа.

У 1894 року відомий купець і меценат Семен Могилевцев відкриває в Слобідці лісопильний завод.

На початку XX століття в Слобідці працювало декілька великих фабрик і заводів, що спонукало одного із тодішніх російських світил-економістів В. Варзара, назвати село «фабричним». За рахунок підприємств село значно розрослося. Його промислова зона займала значну частину прибережної зони, неподалік вирости цілі квартали бараків, у яких мешкали робітники. Ця частина поселення дістала назву Нижня Кухмістерська Слобідка.

З початком громадянської війни 1917 року Кухмістерська Слобідка потрапила у череду різних адміністративних перетворень. Улітку 1918 року рішенням Київської міської влади частину лівобережних поселень, які входили до складу Чернігівської губернії, було підпорядковано Києву. Кухмістерська Слобідка, зокрема, увійшла до складу новоствореного Слобідського району. 1919 року поселення включено до чергового адміністративного новоутворення – Микільсько-Слобідського волревкому.

Внаслідок воєнних колізій під час громадянської війни підприємства Слобідки зазнали значних руйнувань: частину з них зруйнували радянські війська, але найбільших втрат завдали польські інтервенти – у червні 1920 року, відступаючи з Києва, вони знищили та пошкодили чимало житлових будівель і промислових підприємств.

У жовтні 1923 року Кухмістерську Слобідку і 1021 десятин землі, які належали селу, включено в межі Києва. 1925 року Слобідка набула статусу поселення міського типу й право створити селищну раду з підпорядкуванням виконавчому комітетові Київської округи. Приміщення селищної ради розташовувалося на території військового містечка Артполігону. Тут же, у бараках літнього табору піхотного училища, проживали мешканці Кухмістерської Слобідки, які постраждали під час великої повені, що сталася того року.

Вид з правого берега на міст фон Рейхенау, на задньому плані – будівлі Кухмістерської Слобідки. Фото 1942 р.

За обліковими даними у 1925–1926 роках в Кухмістерській Слобідці нараховувалося 977 мешканців. Тут працювала школа №89, діяла парафіяльна церква Різдва Богородиці.

Лише за декілька років після завершення громадянської війни радянська влада взялася за активне відновлення економічного потенціалу Задніпров'я. Більшість підприємств Кухмістерської Слобідки повноцінно запрацювали вже до 1926 року. Обсяги виробництва зростали завдяки залізниці, яка забезпечувала їх сировиною. Наприклад, 1931 року лісозавод у Кухмістерській Слобідці вважався одним із найбільш прибуткових підприємств міста – тут працювало 520 людей.

У 30-ті роки низку підприємств було модернізовано та розширено спектр їх діяльності. Наприклад, на лісозаводі створено цех з виробництва толі. З року в рік зростала потреба у робочій силі, на підприємства приходили тисячі нових працівників. Так, станом на 1 січня 1935 року в Кухмістерській Слобідці нараховувалося вже 5113 постійних мешканців.

1936 року комуністи закрили церкву Різдва Богородиці, натомість відкрили клуб, а дещо згодом – першу медамбулаторію. У березні того ж року в селі з'явилося ще одне велике підприємство – гузова артіль «Транскооп» зі стайнями на 250 коней, яке надавало транспортні послуги будівельним організаціям.

*Перетин вулиць Березняківської та Серафимовича.
Фото 1969 р.*

Дані Всесоюзного перепису населення свідчать, що перед Другою світовою війною в Кухмістерській Слобідці значно зменшилася чисельність населення – з 5113 до 1771 мешканців. Вочевидь, до цього призвели зміни адміністративно-територіального устрою та перетік трудових ресурсів на нові об'єкти будівництва.

У вересні 1941 року німецькі війська окупували Київ. Цей період, окрім гіркої пам'яті про закатованих і загиблих киян, залишив нам у спадок досить цікаві історичні артефакти. Педантичні німецькі картографи створили чимало якісних мап Києва та його лівобережних районів. Так,

на плані 1941 року на місці Кухмістерської Слобідки позначено тартак та п'ять вулиць – Червоний шлях, Комсомольська, Пролетарська, Жовтнева та Карла Маркса. На більш детальній мапі 1943 року, окрім Кухмістерської Слобідки, за озером Тельбін позначено хутір Зательбін Березняк. Карта зафіксувала сім вулиць – Базарну, Канівську, Кухмістерський Приплав, Кухмістерський Шлях, Трипільську, Трипільський провулок і Юрія Федьковича.

1943 року, як і більшість поселень Київського Лівобережжя, Кухмістерську Слобідку було вщент зруйновано.

По війні радянська влада, передусім, взялася за відбудову промислових підприємств, а до відновлення житлового фонду – лише у 50-х роках. Проте території поблизу Кухмістерської та Микільської Слобідок, а також на північ від Броварського шосе, не одразу увійшли в ці плани. До них черга прийшла тільки у другій половині 60-х років. 1967 року на місці Кухмістерської Слобідки почали зводити великий житловий масив, для якого обрали найбільш «політкоректну» назву – від старовинного хутора Березняк.

Територію майбутнього масиву намили на 3–4 метри, внаслідок чого озеро Тельбін припинило щовесни змішувати свої води з Дніпром. Основна забудова мікрорайону – дев'яти і шістнадцятиповерхові панельні будинки. З сучасних придніпровських вулиць відкриваються чудові краєвиди на правобережний Київ та Києво-Печерську Лавру. Тут функціонує багато освітніх установ, закладів позашкільної освіти, спортивних залів та розважальних центрів.

СТАРА ДАРНИЦЯ

Топоніми, мікротопоніми, історичні місцевості – **річка Дарниця, Дарницьке озеро, Дарницький канал, Ліски.**

Сучасні межі Старої Дарниці окреслені Харківським шосе, вулицями, Азербайджанською та залізничними коліями. Центральна вулиця мікрорайону – Празька, а найстаріша – Гродненська. На півночі він межує із Соцмістечком, на сході – з ДВРЗ, на заході – з Березняками, а на півдні – з Новою Дарницею.

До середини ХХ століття «Дарницею» називали чи не всю лівобережну частину Києва. Походження цього топоніма й досі викликає дискусії у науковому середовищі, однак існує спільний погляд на його семантичне значення. Вважається, що він виник на основі слів «дар», «дарувати».

Серед версій щодо походження цього топоніма переважають «легендарні». Приміром, в одній мовиться, що у дохристиянські часи в цій місцевості знаходилося капище, в якому складалися дари язичницьким богам, в іншій – що княгиня Ольга нібито подарувала Дарницьке озеро своєму сину Святославу.

Проте фахові історики пов'язують топонім із більш прозаїчними обставинами. Перша версія базується на історично достовірному способі господарювання й освоєння нових земель київськими монастирями ХV століття. У цей історичний період власники великих земельних наділів часто дарували різні пільги селянам, аби лиш вони селилися у їхніх володіннях і господарювали. Як правило, йшлося про «дарування» повного або часткового звільнення від сплати податків і повинностей на 10–20 років. Населені пункти, мешканці яких користувалися цими «дарами», звалися Слобідками. Власне, велика кількість київських Слобідок теж опосередковано свідчить на користь цієї версії.

Існує ще одна близька до істини думка: ці землі були подаровані у власність монастирям у ХV столітті, відтак назва місцевості походить від такого «дару». Цю версію підтверджує і перша документальна згадка про Дарницю, яка датується 1509 роком. У ній йдеться про те, що великий литовський князь подарував Микільсько-Пустинному монастирю ділянку берега на річці Дарниця.

Окрім того, на стародавніх документах і на мапах дослідники знайшли річку, озеро, хутори та урочище з назвою «Дарниця». На одному із рідкісних планів Києва ХVІІ ст. на річці Дарниці вказано декілька ставків. На березі одного з них, поблизу Бориспільського шляху, позначено трактир «Дарницький».

Згідно з даними другої половини ХVІІІ століття на Лівобережжі знаходилося три хутори, які носили назву «Дарницький». Судячи з тогочасних офіційних документів, вони були невеличкими й не давали великих прибутків власникам. За описом 1766 року, на одному з цих хуторів був лише один двір на дві хати з коморою та «млин старий на два колеса».

Власне, як окреме поселення, Стара Дарниця виникла 1860 року на місці хутора Дарниця, який багато років стояв пустою. У цей час тут розгорнулося будівництво залізничної гілки, яка мала поєднати Київ із центральною частиною Російської імперії, і саме його працівники стали першими поселенцями у цій місцевості, що знаходилася на 11-й версті Княжицького шляху. Невдовзі тут з'явилися підприємства, так чи інакше пов'язані з обслуговуванням залізниці: майстерні, склади, заводи.

Річка Дарниця на рукописній карті 1640 року, виконаній польською мовою. Тут ця водна артерія позначена як «Dranica».

За декілька років ця місцевість зацікавила киян, любителів заміського відпочинку. Їх звабили залізничне сполучення, «суха здорова місцевість, піщаний ґрунт, великий ліс» та, поміж тим, невелика ринкова вартість землі, придатної для забудови. Відтак, наприкінці XIX століття тут виникло перше дачне поселення.

Інтерес до цієї місцевості пожвавився з відкриттям залізничної станції «Дарниця», яке відбулося 1901 року. Так, якщо станом на січень 1901 року у селищі залізничників проживало 147 працівників станції та членів їхніх сімей, то у дачному постійно мешкало понад 300 осіб, а в літній період – майже тисяча.

1904 року Міністерство землеробства та державних маєтностей погодило новий план розбудови дачного селища, за яким передбачалося забудувати 54 земельні ділянки та влаштувати парк у Новій Дарниці, себто на південний схід від залізниці. Ще 26 ділянок під забудову відводилося на північний захід від залізничної колії. Саме з цього часу цю територію стали називати Стара Дарниця.

З ростом чисельності населення розвивалася й інфраструктура Старої Дарниці. Так, 1909 року тут відкрилося народне училище, фінансоване коштом Остерського повітового земства, а 1910 року стає до роботи Дарницький фанерний завод.

Утім, з появою нових підприємств та з розвитком залізничного господарства, селище втратило статус дачної місцевості. Напередодні революційних подій 1917 року в ньому налічувалося більше тисячі мешканців, в основному селян і робітників. Упродовж першої чверті XX століття простір між сучасними вулицями Астраханською та Гродненською забудували приватними будинками робітники залізниці. Тут утворилася низка затишних вулиць і провулків, які дотривали до 1970-х років.

У перші роки під владою більшовиків у Старій Дарниці тривала відбудова інфраструктури залізниці, яка зазнала руйнувань під час громадянської війни. Перша новація для покращення життя «трудового народу» полягала у відкритті Дарницького районного клубу ім. Леніна (1920 рік) у приміщенні ідальні залізничників, яка розташовувалася біля переїзду в Старій Дарниці.

Залізнична станція Дарниця. Фото 1910 р.

Восени 1923 року Стару Дарницю та 2709 дес. землі, які належали селищу, включено у межі Києва. Попри це, село зберігало певну автономність – адміністративні функції місцевої влади виконувала сільрада, яку в 1923–1925 роках очолювали колишні працівники дарницьких залізничних майстерень Єлисей Лакиза та Сергій Паскар. За їхнього керівництва та за сприяння окружного відділу комунального господарства, 1923 року в селищі розпочалася націоналізація дачних володінь. У будинки, відібрані у власників, заселяли сім'ї робітників залізниці. Крім того, за рахунок конфіскованого житла було влаштовано будинок для одноденного відпочинку залізничників.

У цей період ані структура, ані чисельність населення не зазнали суттєвих змін – так, за статистикою, протягом 1925–1926 рр. у Старій та Новій Дарницях мешкало 2768 осіб.

У лютому 1927 року Президія Київського окрвиконкому ухвалила рішення ліквідувати селищну раду в Дарниці та приєднати селище до міста. Замість селищної ради запроваджувався новий представницький орган – інститут уповноважених Київської міськради.

Будівництво нових промислових підприємств на Київському Лівобережжі сприяло зростанню чисельності населення. За десятиріччя кількість мешканців Старої та Нової Дарниці майже потроїлася – станом на 1 січня 1935 року тут мешкало 9166 осіб.

У другій половині 30-х років у мікрорайоні відкрито дитячі садки і ясла, декілька крамниць, медустанови, з'являлися нові житлові будинки, головним чином, за рахунок приватної забудови. У квітні 1935-го селище увійшло до складу щойно створеного Дарницького району Києва.

За даними Всесоюзного перепису населення, що відбувся 17 січня 1939 року, у Старій Дарниці нараховувалося 3085 постійних мешканців.

За час Другої світової війни Стара Дарниця зазнала значних руйнувань, особливо сильно постраждала залізнична інфраструктура та прилеглі до неї житлові райони. Після звільнення Києва у листопаді 1943 року, радянська влада взялася за підрахунки втрат. Так, за даними місцевого штабу протиповітряної оборони в районі нараховувалося у більш-менш придатному для використання стані 1064 об'єкти: з них промислових – 69, житлових домоволодінь – 498, житлових землянок – 4973.

У перші повоєнні роки відбудова житлового сектору Старої Дарниці відбувалася переважно за рахунок приватної ініціативи. Так, станом на червень 1951 року у Старій Дарниці нараховувалося 235 приватних, переважно дерев'яних будинків і жодно-го багатоквартирного. На той час у мікрорайоні мешкало 2873 осіб. Серед перших

Перехрестя Харківського шосе і вулиця Ярослава Гашека. Фото 1962 р.

новобудов в інтересах громади, профінансованих владою, – школа № 42 на вулиці Хорольській. Першу житлову двоповерхівку мікрорайону було зведено тільки на початку 1950-х років. Слід відзначити, що Стара Дарниця відрізняється від інших районів Лівобережжя тим, що ніколи не забудовувалася за єдиним планом як цілісний масив.

Більш активне зведення житлових будинків розпочалося в першій половині 60-х років. Оскільки цей район було щільно забудовано переважно одноповерховими дерев'яними будинками, то для зведення

багатоповерхівок часто руйнували приватні будинки. Цей процес відбувався хаотично й тривав до 80-х років.

Нинішня Стара Дарниця – це суміш із багатоповерхівок, зведених у 1960–2010 роках, та приватних будинків 40–50-х років і з рідкісними вкрапленнями архітектурних споруд 30-х.

Слід відзначити, що до складу Старої Дарниці нині входить ще одна місцевість з окремим топонімом-самоназвою.

На початку 20-х років у східній частині мікрорайону виник хутір Ліски. Цей населений пункт перебрав на себе назву, однойменного урочища, розташованого у заболоченій низовині річки Дарниця. Хоч він і позначався на радянських топографічних картах кінця 20-х – початку 30-х років, проте як самостійний населений пункт не виокремлювався, вочевидь тому, що вважався частиною Старої Дарниці. Вперше як окремий населений пункт його позначено на схематичному плані Києва 1935 року. Однак під час перепису населення, що відбувся 17 січня 1939 року, його й надалі не вважали за окремий населений пункт.

Значну частину Лісок розплановано та забудовано протягом другої половини 40-их – на початку 50-х років. Цікаво, що дванадцять вулиць і провулків колишнього хутора свої перші назви отримали лише 1953 року.

За статистичними даними, у червні 1951 року в Лісках мешкало 1107 громадян, з них 884 особи проживали у 130 приватних, а 223 – у п'яти багатоквартирних будинках.

1977 року через будівництво нових підприємств два лісківських провулки було ліквідовано – Вільнюський та Станюковича. Наприкінці 1980-х рр. Ліски зазнали нових втрат – для розчищення території під будівництво житлових багатоповерхівок, уздовж парного боку вулиці Новаторів та непарного боку вулиці Калачівської знесено частину приватних будинків. Географія сучасних Лісок, переважно, зберегла вуличну мережу та забудову 50-х років, у якій переважають приватні будинки.

ДАРНИЦЬКИЙ ВАГОНРЕМОНТНИЙ ЗАВОД

Колишнє селище Дарницького вагоноремонтного заводу, а нині мікрорайон ДВРЗ, розташований у східній частині Дніпровського району. З півночі і сходу його оточують ліси Дарницького лісгоспу, з південної сторони – залізниця, а з заходу – мікрорайон Стара Дарниця.

На відміну від багатьох мікрорайонів Лівобережжя, чия історія губиться у кількостолітньому минулому, ДВРЗ має точну дату заснування. Нам достеменно відомо, що наказ про початок будівництва Дарницького вагоноремонтного заводу підписано 20 лютого 1934 року. Вже за кілька місяців розпочалися підготовчі роботи, а в червні у фундамент промислового гіганта ліг перший камінь.

Селище для працівників заводу зводилося одночасно із корпусами підприємства. Спочатку силами будівельників-в'язнів було збудовано бараки-гуртожитки для працівників. Одну з перших споруд такого типу «Бабкін барак» названо на честь бригадира теслярів Івана Бабкіна, який керував його зведенням.

Будівництво ДВРЗ. Фото 1934 р.

Першу чергу ДВРЗ будували 3 тис. людей, її було введено в експлуатацію 29 грудня 1935 року. Однак ще 9 вересня 1935 року на станцію Дарниця було відправлено перші відремонтовані двовісні криті вагони з маркуванням ДВРЗ.

Одночасно із будівництвом виробничих цехів, уздовж Шосе ДВРЗ (нині вул. Алматинська) зводилися житлові будинки.

Виробничий корпус ДВРЗ. Фото 1930-их рр.

Згідно з проектом, робітниче селище мало складатися із десятків багатоповерхівок, загальною площею 180 тисяч квадратних метрів, що дозволило б забезпечити дах над головою для 20 тисяч людей. Інфраструктура селища теж була чітко розпланована й включала вулиці з двостороннім рухом, бульвари, трамвайну лінію, і навіть... велоспорядження!

Радянські архітектори включили в проект району окремий квартал для медичних установ з парком для хворих, а також ділянку під будівництво школи зі спортивним майданчиком та майстернями.

Наприкінці 1935 року свої двері для новоселів відчинили дванадцять двоповерхових житлових будинків, два гуртожитки на 160 місць. Крім того, було відкрито клуб ДВРЗ – найбільший у довоєнній Дарниці, який представляв яскравий зразок так званого радянського конструктивізму.

Наступного 1936 року на ДВРЗ з'явилися нові квартали житлових будинків, а також школа і дитячий садок-ясла. 1 травня відбулося урочисте відкриття трамвайної колії, яка забезпечувала сполучення із Старою Дарницею, від якої можна було дістатися до центру Києва, пересівши на приміський потяг або інший маршрут трамвая.

1937 року основні роботи зі створення підприємства були завершені – в особі ДВРЗ залізнична галузь республіки отримала потужне підприємство, здатне обслуговувати до 6 тисяч вагонів на рік. Працівники заводу отримали у своє розпорядження повноцінне робітниче селище з медичними та освітніми установами, власним клубом, мережею побутових закладів, які забезпечували гідні, як на ті часи, умови праці та відпочинку.

Поступово завод виходив на планові обсяги виробництва: якщо 1936 року його працівники відремонтували 140 вагонів, то 1940 – вже понад 2500. Зростала й чисельність мешканців заводського селища: за даними Всесоюзного перепису населення, що відбувся 17 січня 1939 року, у ДВРЗ мешкало понад 3,5 тисячі осіб.

З початком Другої світової війни радянське керівництво ухвалило рішення про евакуацію Дарницького вагоноремонтного заводу вглиб СРСР. Станом на 15 липня 1941 року більшість працівників та найбільш цінне обладнання заводу відправили в тил, зокрема до міст Канаш (Чувашія), Саратов і Свердловськ. Там обладнання знову змонтували, і працівники заводу розпочали роботу в інтересах фронту: ремонтували вагони, виготовляли снаряди та іншу продукцію військового призначення. Ті ж працівники, які залишалися в Києві, брали активну участь в обороні міста, зокрема, збудували бронепотяг «Дарничанин», який воював з німецькими військами.

Головна магістраль ДВРЗ – вулиця Алмаатинська.
Фото 1950 р.

З перших днів окупації Києва у вересні 1941 року німецька влада узялася за відновлення роботи підприємств в інтересах своєї армії. Їй вдалося поновити роботу залізничних підприємств, у тому числі й ДВРЗ.

Восени 1943 року завод і селище ДВРЗ спіткала доля усіх поселень Київського Лівобережжя – під час відступу німці знищили майже всі житлові будинки, школу, дитячий садок, клуб, приміщення заводу (до наших днів у мікрорайоні збереглося лише 23 довоєнні будівлі, в тому числі школа та дитячий садок). Утім, одразу ж після звільнення Києва, в листопаді 43-го, розпочалася відбудова заводу, а вже в червні 1944 року його робітники здали в експлуатацію 70 вагонів.

У перші повоєнні роки житла катастрофічно не вистачало, його будівництво головним чином, здійснювалося за рахунок приватної ініціативи. У серпні 1946 року в селищі запрацював новий клуб, щоправда вдвічі менший за розмірами від довоєнного.

Грунтовна відбудова робітничого селища ДВРЗ розпочалася наприкінці 40-х і тривала до першої половини 50-х років. Мікрорайон розпланували по-новому, проклали нові вулиці, збудували нові інфраструктурні об'єкти. Принагідно зазначимо, що у реконструкції та будівництві об'єктів ДВРЗ брали участь й німецькі військовополонені.

Станом на червень 1951 року житловий фонд ДВРЗ вже нараховував 250 приватних та 45 відомчих будинків, у багатоквартирних – проживало 5856 мешканців, у приватному секторі – 1700. Тож головною особливістю повоєнної забудови селища ДВРЗ став великий масив приватних будинків, що відверто суперечило довоєнним стандартам радянської індустріалізації.

До середини 50-х років у селищі також зведено Будинок культури ДВРЗ (нині – Центр культури та мистецтв Дніпровського району), адміністративні будівлі вагоноремонтного заводу, школу №103, спортивний стадіон на 500 місць і дитячий садок.

Варто зазначити, що більшість вулиць мікрорайону вперше отримали назви саме у 1953–1955 роках, адже до війни їм присвоювали лише номери.

1959 року дійшла черга до відновлення трамвайного сполучення, яке припинилося під час війни. До того часу сполучення з іншими районами відбувалося за рахунок роботи автобусних маршрутів. Восени ж 1959-го до ДВРЗ було прокладено нову трамвайну колію, яка сполучила селище із Дарницькою площею. Ще за три роки трамвайні маршрути з'єднали ДВРЗ з Воскресенкою та Контрактовою площею.

Сучасна забудова ДВРЗ доволі строката, проте у ній чітко простежуються два архітектурні стилі – середини 1930-х та першої половини 1950-х років. На головній вулиці мікрорайону Алматинській впадають в око невисокі «сталінки» з характерним ліпним декором, у провулках дещо частіше трапляються затишні дво-триповерхові будинки 40–50-х років, є тут і невибагливі «хрущовки» та одноманітні дев'ятиповерхівки. У середині 2000-х років на ДВРЗ почали з'являтися й сучасні висотки, в які переїжджають кияни з інших масивів.

Повоєнні новобудови в селищі ДВРЗ. Фото 1950-х рр.

Нині у мікрорайоні функціонує дві середні загальноосвітні школи – № 11 і № 103, дитячо-юнацька спортивна школа ДЮСШ-21, спеціальний навчальний заклад Київський професійний ліцей транспорту (колишнє ПТУ № 9). Поруч із залізничною платформою «ДВРЗ» знаходиться Київський об'єднаний збірний пункт Київського міського та обласного військових комісаріатів.

Попри непоказний зовнішній вигляд, ДВРЗ й досі залишається важливим промисловим центром столиці. Дарницький вагоноремонтний завод й донині перебуває в числі найпотужніших вітчизняних підприємств залізничної галузі та належить до найбільш стабільних працедавців Києва

Неподалік від заводу, на вулиці Олексі Довбуша, знаходиться ще одне потужне підприємство – Український державний центр транспортного сервісу «Ліски», на який покладено функцію управління переміщеннями вантажних контейнерів Укрзалізниці. Він також належить до флагманів української логістичної індустрії.

За декілька кілометрів від мікрорайону ДВРЗ, у глибині Броварського лісу, знаходиться селище Рибне. У 1946 році тут було засновано радгосп з вирощування водоплавної птиці на озері, що розташований поряд із селищем. Крім того, неподалік функціонували ще й свиноферма та бійня. Працівники господарства мешкали у спеціально збудованих для них двох 16-квартирних будинках та в декількох «фінських» будиночках. До 1994 року селище фактично було прирадгоспним поселенням, а житловий фонд підпорядковувався радгоспу та Головному управлінню торгівлі. Звісно, що нині ані сам радгосп, ані його господарство вже не функціонують.

Неподалік від селища знаходиться однойменний лісовий заказник загальною площею 4,0 га, який входить до сфери відповідальності Дарницького ЛПГ. Його створено 1978 року спільним рішенням виконкомів Київської міської та обласної рад з метою збереження і відтворення цінного ландшафту, у тому числі й рідкісних лісових рослин та реліктових мохів.

Між Рибним і ДВРЗ знаходиться ще один ландшафтний заказник місцевого значення – «Пляхова». Його площа становить 100 га і включає залишки меліорованої річки Пляхова, декілька мальовничих озер, в тому числі й Лісове. Ця місцевість приваблює рідкі види водоплавних птахів, зокрема, диких качок та сірих чапель. Назва урочища та місцевості, швидше за все походять від прізвища людини, яка в давнину володіла цими угіддями. У цій місцевості розташовані соснові та змішані ліси, болотяний ліс («прісняк»), а також озера, струмки й болота.

СОЦМІСТЕЧКО

Топоніми, мікротопоніми, історичні місцевості – **Полігон, Аеродром, Аварійне, Соцмістечко.**

На півдні Соцмістечко межує зі Старою Дарницею та Березняками, на сході – з обширною промислово-торгівельною зоною, його північна сторона упирається в Броварський проспект, а західна – в Лівобережний масив.

Головні магістралі району – проспекти Соборності, Юрія Гагаріна, Миру, бульвар Верховної Ради, а також вулиця Празька.

До середини XIX століття ця місцевість залишалася практично необжитою, використовувалася лише для господарських потреб. Все змінилося у січні 1868 року, коли російський цар Олександр II ухвалив рішення про будівництво артилерійського полігону для Київського військового округу. Дві земельні ділянки для потреб військових, загальною площею понад 32 кв. версти, було виділено за Дніпром, навпроти Києва. За два роки, між Микільською і Воскресенською Слобідками на заході та хутором Биківнею на сході, з'явився військовий навчальний центр. 1870 року він отримав офіційну назву – Київський учбовий артилерійський полігон. На території, яку нині займає Соцмістечко, розташувалися казарми, артилерійські парки, стайні та склади під спорядження для запасних військових частин. У східному напрямі простягнулися спеціально обладнані ділянки з облаштованими вогневими позиціями артилерії, встановлені стаціонарні мішені та пункти спостереження, один з яких знаходився в урочищі Вовча гора (нині – ділянка між станціями метро «Дарниця» та «Чернігівська»).

Під час російсько-турецької війни 1877–1878 рр. на території полігону розгорнули резервні шпитали для поранених, а з часом його територію почали використовувати під склади Київського військового округу.

1880 року на полігоні військові влаштували навчальний табір Київського піхотного училища, у якому майбутні офіцери проходили військовий вишкіл.

1911 року до Артилерійського полігону проклали бруковану дорогу – Дарницьке шосе, а 1913 року неподалік від нього пролягла лінія мототрамвая від Микільської Слобідки до Броварів.

Незадовго до Першої світової війни на полігоні з'явився ще й військовий аеродром, на якому в липні 1913 року відбулися перші в російській армії спільні навчання артилеристів і авіаторів, у яких взяли участь уславлені пілоти того часу П. Нестеров та Є. Крутень.

У листопаді 1917 року солдати 6-го окремого важкого артилерійського дивізіону, що знаходився на Артполігоні, виступили на боці більшовиків проти Центральної Ради. У січні 1918 року більшовицькі війська Муравйова влаштували на полігоні похідний табір, у якому готувалися до штурму Києва.

Після громадянської війни Артполігон ще деякий продовжував виконувати свою головну функцію – слугував місцем підготовки військових.

1921 року частину бараків піхотного училища передано мешканцям Передмостової, Кухмістерської та Микільської Слобідок, які постраждали від масштабної повені, а приміщення колишнього шпиталю, що розташовувався у районі сучасної станції метро «Чернігівська», – дитячому будинку Українського Червоного Хреста.

«Militär Baraken» – артилерійський полігон на австрійській карті 1891 р.

Восени 1923 року територію Артилерійського полігону та аеродрому, площею 1567 десятин, було включено у межі Києва. Наступного року на полігоні збільшилася чисельність цивільних мешканців – сюди знову переселили жителів Слобідок, які зазнали збитків внаслідок повені.

1931 року, неподалік нинішньої станції метро «Чернігівська», звели тимчасове «аварійне» житло для мешканців Мікільської Слобідки, які втратили свої домівки внаслідок чергової повені. Між іншим, цей невеликий квартал з охайних цегляних двоповерхівок, частково зберігся до наших часів.

Військові й цивільні ділили між собою територію полігону аж до початку 30-х років, до моменту, коли був ухвалений план розвитку Київського Лівобережжя. Згідно з ним тут мали з'явитися нові заводи й фабрики, а також сучасні житлові масиви з усією інфраструктурою для 150-тисячної армії робітників.

1936 року Артполігон припинив своє існування, на його місці розпочалося будівництво «зразкового соціалістичного містечка» – конгломерату з промислових підприємств і житлових масивів. Ця територія виявилася ідеальним майданчиком для архітектурної творчості. Архітектори розробили справді прогресивний і нетиповий проект «соціалістичного міста», який докорінно відрізнявся від архітектури «буржуазного» правого берега й мав на меті гармонійно поєднати в єдиний ансамбль промислові підприємства та робітниче селище для їх працівників.

Першими промисловими об'єктами Соцмістечка стали фабрики «Київволокно» та «Тонкосуконний комбінат». Їх будівництво розпочалося у лютому 1936 року одночасно з двома гуртожитками на тисячу місць.

Спорудження житлового мікрорайону Соцмісто стартувало наприкінці 1936 року. Реалізація проекту мала забезпечити житлом 12 тисяч осіб. Крім того, наступні інфраструктурні об'єкти мали задовольнити базові потреби громадян: дві школи на 1270 учнів, п'ять дитячих садочків на 700 дітей, шість ясел на 635 місць. У мікрорайоні також планувалося збудувати поліклініку, клуб, фізкультурну базу, лазню, пральню, їдальню, ощадну касу, поштово-телеграфне відділення, магазини продовольчих та промислових товарів, які мали розміститися на перших поверхах житлових будинків.

Проте цим амбітним планам не судилося здійснитися – їм завадив початок Другої світової війни.

Загалом до 1941 року радянські будівельники встигли звести близько 40 приміщень – з них близько 30-и житлових, переважно двоповерхових та декілька три- та чотириповерхових, а також клуб, амбулаторію, овочесховище, друкарню, триповерхову школу, щонайменше чотири дитячі садки та ясла. Більшість новобудов не пережили перипетій війни й

Проспект Юрія Гагаріна. Фото 1965 р.

були знищені 1943 року, у Соцмістечку збереглося лише дев'ять довоєнних будівель, чотири з яких – житлові.

До відбудови житлових об'єктів на повоєнному Київському Лівобережжі радянська влада активно залучала військовополонених німців. Табір, у якому їх утримували, розташовувався на місці нинішньої станції метро «Чернігівська». Їхніми руками, зокрема, було відбудовано селище Аварійне.

Вулиця будівельників. Фото 1957 р.

Проспект Миру. Фото 1964 р.

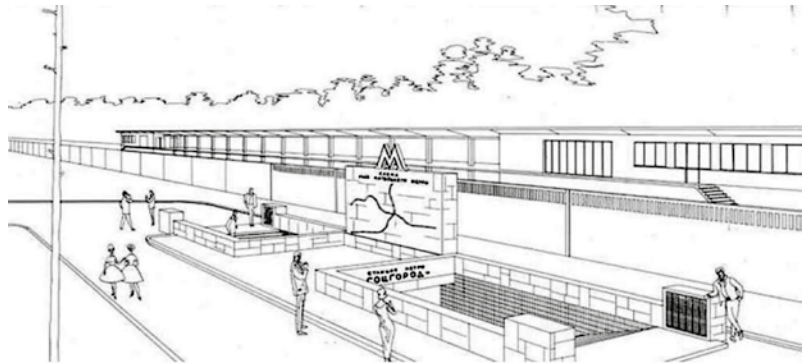
Затверджений 1947-го року новий Генеральний план Києва загалом відтворював ідеї, пропонувані довоєнним Генпланом, проте він містив і чимало принципових відмінностей. Забудова району розпочалася наприкінці 40-х років, але масового характеру набула аж наприкінці 50-х та початку 60-х років.

Перші житлові новобудови призначалися для працівників комбінату «Хімволокно» та Дарницького шовкового комбінату. З середини 1950-х років у районі почали зводитися типові будинки на 4-5 поверхів.

1956 року розпочалася забудова другого великого житлового масиву площею понад 100 га, розташованого між нинішніми проспектами Соборності та Юрія Гагаріна і бульваром Верховної Ради. Тут зводилися квартали п'ятиповерхівок типових серій. 1958 року розпочалася за-

будова територій в районі так званого КП, нині Дарницька площа. Основні магістралі, що підходили до площі (проспект Соборності, вул. Юрія Гагаріна і проспект Миру), поділили житловий масив, який тут сформувався, на три мікрорайони. Його загальна площа становила 272 гектари. Саме тут виникла найбільша в Києві площа – Дарницька, її розміри сягали до 10 гектарів.

Житловий масив Соцмістечко більшою мірою зберіг свій первісний вигляд – п'ятиповерхові «хрущовки» і «сталінки» й досі зберігають дух 1950–1960-х років. Тут зустрічаються й дев'ятиповерхові панельні будинки 1980–1990-их років і сучасні багатоповерхівки. У районі станції «Чернігівська» доживають свої дні залишки Аварійного містечка – старі будиночки поступово зносять, а їх на місці з року в рік зростають сучасні висотки.

Проектний ескіз 1962 року станції метро «Соцмістечко», нині це станція «Дарниця».

Кінцева зупинка трамвая біля станції метро «Дарниця». Фото 1965 р.

ПІВНІЧНО-БРОВАРСЬКИЙ МАСИВ

Топоніми, мікротопоніми, історичні місцевості – **Полігон, Миропілля, Вовча гора.**

Один із наймолодших київських житлових масивів – Північно-Броварський. Спроектований у часи «хрущовської відлиги», він і досі зберігає оригінальне планування зразково-показового житлового району радянських часів. З південної сторони масив межує з Соцмістечком, на півночі і заході відділений від Воскресенки вулицею Миропільською та парком «Перемога», а на сході, по лінії Броварського проспекту, межує з Лісовим масивом.

Свою нинішню назву він отримав ще на етапі проектування, проте 1973 року її замінили на ідеологічно виважену – «Комсомольський», а 2018 року масиву повернули первісну назву: перейменували на «Північно-Броварський».

До другої половини XIX ст. на місці нинішнього Північно-Броварського масиву, так само, як і на території Соцмістечка, буяли ліси та гаї, аж доки 1870 року було збудовано Київський учбовий артилерійський полігон.

У 1960-х роках Північно-Броварський масив знову перетворився на полігон – на цей раз не військовий, а будівельний. Радянська влада взялася за створення нових соціально-побутових норм та стандартів у галузі житлового будівництва. Саме на Київському Лівобережжі було випробувано нові конструктивні та архітектурні рішення, запропоновані радянськими архітекторами й будівельниками в якості експерименту. Не всі з них прижилися, однак внаслідок впровадження цих новацій мікрорайон отримав чимало унікальних і неповторних споруд.

Перші житлові квартали тут з'явилися 1965 року – у мікрорайоні, збудованому першим, нараховувалося п'ять житлових груп, які склалися, в основному, з п'ятиповерхових «хрущовок» та декількох панельних будинків на дванадцять поверхів. Протягом наступних двадцяти років було зведено ще два мікрорайони з необхідною інфраструктурою, які утворили доволі функціональний життєвий простір, не позбавлений певних переваг.

«Курган Безсмертя» у парку «Перемога». Споруджений у 1965 році. Фото 1967 р.

Нові «панельки» експериментального житломасиву «Комсомольський». Фото 1974 р.

Вирізка з газети 1978 року. Вид на готель «Братислава» від вулиці Будівельників.

Броварський проспект в між станціями метро «Дарниця» і «Чернігівська». Ліворуч на задньому плані – Вовча гора. Фото 1960 р.

Вхідна група до торговельного центру «Північний». Фото 1980 р.

Слід зазначити, що згадані дванадцятиповерхівки – перші в Україні панельні будинки такої висотності. З цього ж матеріалу, залізобетонних панелей, у мікрорайоні збудовано чотири дитячих садки, однак цей проект було визнано невдалим і в серію він не пішов.

Одна ідея з 1960-х років виявилася настільки успішною, що й досі активно використовується будівельниками країни.

1967 року, на розі вулиць Космічної та Миropільської з'явився перший торговельний комплекс «Північний» – саме такий об'єкт, який нині можна побачити в кожному мікрорайоні столиці. Однак у ті часи це був справді «проривний» проект: на площах цієї компактної двоповерхової будівлі розміщувалося 11 підприємств і закладів, зокре-

Імпозантний універмаг «Дитячий світ». Споруджений у 1987 році. Фото 1988 р.

ма, продовольчий і промтоварний магазини, перукарня, їдальня на 100 і кафе-бар на 85 посадочних місць, відділення зв'язку тощо. Згодом подібні торговельно-побутові комплекси з'явилися й у інших районах міста. У 1980–1990-х роках вони еволюціонували в багатоповерхові універсами, а у нинішні часи – у торговельно-розважальні центри.

Звісно, Північно-Броварський масив, забудований здебільшого панельними висотками і «хрущовками», не може похвалитися історичними пам'ятками через свій порівняно молодий вік, проте він має декілька архітектурних родзинок вартих уваги.

Візитівкою масиву вважається 13-поверховий готель, який носить ім'я міста-побратима Києва – Братислави. «Братиславу» було відкрито до московської Олімпіади 1980 року спеціально для зарубіжних гостей із соціалістичних країн. Неподалік від нього розташований універмаг «Дитячий світ», зведений 1987 року й відомий у радянські часи широким асортиментом товарів для малечі.

Парк «Перемога» – прикметна зелена пам'ятка району, площею майже 83 гектарів. Цей відпочинковий простір з дитячими атракціонами та ігровими майданчиками вабить тінистими алеями численних мешканців і гостей Києва. З оглядового колеса, заввишки 30 метрів, відкриваються чудові краєвиди на Дніпро і околиці міста.

У парку Андрія Малишка, розташованому між станціями метро «Чернігівська» і «Дарниця», донині збереглися сторічні сосни. За оцінками екологів деякі екземпляри дерев було висаджено у 1868–1914 роках як захисну лісосмугу, що відокремлювала від артилерійського полігону шосе Київ – Чернігів. Слід зауважити, що в давнину ця місцевість мала назву урочище Вовча гора, а нині це гарний, сучасний парк, у якому проводять дозвілля мешканці довколишніх будинків.

An aerial photograph of a multi-lane bridge spanning a wide river. The bridge features several lanes for cars and a dedicated section for train tracks. A blue freight train is visible on the tracks. In the background, two prominent, tall, cylindrical glass skyscrapers stand out against a clear blue sky. Other city buildings and autumn-colored trees are also visible along the riverbanks.

**ОКРАСА
СТОЛИЦІ,
ГОРДІСТЬ
КРАЇНИ**

З ДАВНИХ-ДАВЕН МОСТИ ВІДІГРАВАЛИ ВАЖЛИВУ РОЛЬ У ЖИТТІ БАГАТЬОХ КУЛЬТУР СВІТУ. З'ЄДНУЮЧИ БЕРЕГИ РІЧОК ТА СХИЛИ ГІР, ВОНИ СЛУГУВАЛИ НЕ ЛИШЕ СТРАТЕГІЧНИМ ЗАСОБОМ КОМУНІКАЦІЇ СТАРОДАВНИХ СУСПІЛЬСТВ, А Й ПЕВНИМ МІФОЛОГІЧНИМ І ЦИВІЛІЗАЦІЙНИМ СИМВОЛОМ. НЕ ВИПАДКОВО ВОНИ ФІГУРУЮТЬ І В ДАВНЬОЄГИПЕТСЬКИХ ТА БІБЛІЙНИХ ТЕКСТАХ, А ТАКОЖ У КАЗКАХ І ЛЕГЕНДАХ ПРАКТИЧНО УСІХ НАРОДІВ. УКРАЇНСЬКА ФОЛЬКЛОРИСТИКА ТА МІФОЛОГІЯ ТЕЖ НЕ Є ВИКЛЮЧЕННЯМ: ПРО МОСТИ СПІВАЄТЬСЯ У НАШИХ ПІСНЯХ ТА ОПОВІДАЄТЬСЯ В КАЗКАХ, ЇМ ПРИСВЯЧЕНО МИСТЕЦЬКІ ТВОРИ, ЇХ ЗОБРАЖЕНО НА ВІТАЛЬНИХ ЛИСТІВКАХ ТА ПОШТОВИХ МАРКАХ. ОДИН ІЗ КИЇВСЬКИХ МОСТІВ НАВІТЬ СТАВ ГОЛОВНИМ ГЕРОЄМ РОМАНУ «ПЕРВОМІСТ» КЛАСИКА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО. СЕРЕД МОСТІВ, ЯКІ З'ЄДНУЮТЬ БЕРЕГИ ДНІПРА У КИЄВІ, Є БАГАТО УНІКАЛЬНИХ СПОРУД, ЩО СВІДЧАТЬ ПРО ІНЖЕНЕРНИЙ ГЕНІЙ ТА БУДІВЕЛЬНУ ВПРАВНІСТЬ УКРАЇНЦІВ.

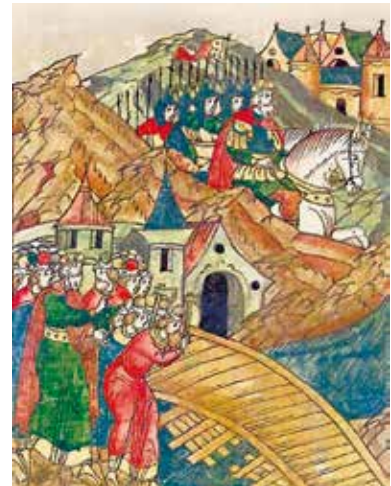
З ІСТОРІЇ КИЇВСЬКИХ МОСТІВ

Розташування Києва на березі великої водної артерії, природно, спонукало його мешканців до пошуку та використання зручних і безпечних засобів переправлення через річку та обживання місцин, найбільш придатних для життя і переправ через Дніпро. За численними свідченнями істориків, саме поблизу переправ облаштувалися перші села, слобідки й хутори середньовічної Русі.

В Іпатіївському літописі від 1146 року є згадка про перевіз, який містився неподалік того місця, де Десна впадає у Дніпро. Під час битви Ізяслава з Ольговичами один із них – Святослав «бежа на устьє Десны за Днепр», після чого переможці «идоша до них до Вышгорода, и до Днепра, до устья Десны, и до перевоза до киевского, секуще я». Крім того, науковці встановили місцезнаходження ще двох великих перевозів через Дніпро – поблизу Видубицького монастиря та в районі церкви Спаса на Берестові. Є про них і згадки в стародавніх хроніках.

Так, у літописі, датованому 1097 роком, міститься коротке повідомлення що князь Василько Теребовлянський, повертаючись після Любечського з'їзду князів у свій уділ, прибув: «... (до Дніпра) в четвертий (день) листопада, і перевізся на Видубич, і пішов поклонитися до святого Михайла в монастирі, і вечеряв тут (у Видубицькому монастирі)». Цим перевозом, який називався Либідським, на той час володів Видубицький монастир. Цікаво, що за однією з версій, власна назва монастиря і урочища, в якому він розташований, теж пов'язані з переправою. В давнину тут знаходився перевіз через Дніпро, де «видибали», тобто переправлялися на інший берег на човнах, видовбаних із цілого дубового стовбура. Ця версія є дуже правдоподібною, оскільки на той час русло Дніпра в цьому місці було найвужчим і найзручнішим для переправи.

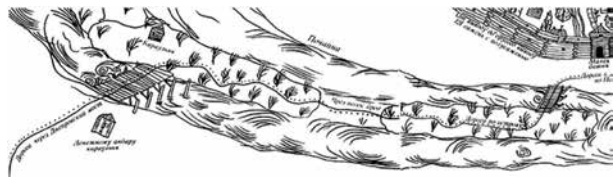
Історики вважають найстарішим перевіз, розташований приблизно на тому місці, де зараз стоїть міст Метро. В давнину тут існував зручний спуск із Печерських пагорбів, на яких знаходилася резиденція князя Володимира Великого. У літописі 1051 року мовиться, що призначений Ярославом Мудрим митрополит Іларіон «иде молитися з Берестового на Днепр». А ще, саме тут кияни радо зустрічають Антонія – одного із засновників Києво-Печерського монастиря.

*«Того же лета Владимир Манамах устрои мост чрез Днепр».
Реконструкція мініатюри
Радзивілівського літопису XIII ст.*

На думку істориків, перший стаціонарний міст через Дніпро споруджено за велінням київського князя Володимира Мономаха, насамперед для оперативного пересування військ під час воєн із кочівниками. У літописному повідомленні, датованому 1115 роком, значиться: «Того же лета устрои мост через Днепр Володимир». Характер і місце розташування збудованого Мономахом моста науковцям встановити не вдалося. Утім, саме це коротеньке речення з літопису надихнуло відомого українського письменника Павла Загребельного на створення історичного роману «Первоміст», присвяченого періоду становлення давньоруської держави. Ця дерев'яна споруда, яка знаходилася неподалік від Видубичів, вочевидь, простояла недовго і до другої половини XIX століття основними засобами переправи через Дніпро слугували тимчасові наплавні мости, човни і пороми.

Єдиний виняток – дерев'яний Наводницький міст. Уперше споруджений 1703 року він простояв недовго і був зруйнований весняним льодоходом. У повідомленні від 1706 року вже йдеться про наплавний міст, який функціонував на його місці. 1743 року, спеціально до приїзду російської цариці Єлизавети I, коштом Київського полку Наводницький міст було відбудовано і знову ж – ненадовго. 1745 року очільник Київського полку полковник Михайло Танський у листі до губернатора висловив щодо нього наступну думку: «Цей міст, скільки б його не лагодили, завжди буде знесений весняними водами, а ремонт приносить лише збитки». Його пророкування невдовзі справдилося – розбурханий Дніпро знову знищив і цю споруду. З того часу і аж до середини XIX століття на Дніпрі функціонували лише наплавні мости.

Зображення мостової переправи через Труханів острів на Поділ на карті І. Ушакова 1695 р.

Перші технічні описи мостів такого типу з'явилися у XVII столітті. Так, у розпису по Києву за 1682 рік знаходимо свідчення про розміри наплавного моста поблизу Спаського перевозу: «... на 96 байдаках да на 39 плотах. По мере моста и плотах в длину 552 сажени, в ширину в 4 и в полсажени».

Загалом до середини XIX століття у Києві функціонували чотири основні поромні переправи через Дніпро-Подільська, Наводницька, Либідська та Спаська.

Перший капітальний міст через Дніпро споруджено протягом 1848–1853 років. Його спроектував англійський інженер Чарльз Вінголь, а російський цар Микола I особисто затвердив проект та план робіт.

Це був досить високотехнологічний і витратний (2,35 млн крб) проект на ті часи, в якому використовувалися найсучасніші світові досягнення. Приміром, більшість металевих елементів моста було виготовлено англійськими майстрами у місті Бірмінгем. Їх доставили до Одеси на 16 пароплавах, а далі суходелом до Києва доправили чумаки стародавнім українським способом – на волах.

Довжина цього моста сягала 365 сажнів (777,5 метра), а ширина – 8 (16 метрів). Він спирався на берегові підмурки та на п'ять мурованих биків, кожен із яких вінчали вибагливі архітектурні споруди – арки з білої цегли, по обидва боки від яких простягалися міцні ланцюги, що утримували мостові прогони. По краях мостового настилу були прокладені тротуари, облаштовані гарними чавунними поручнями із ліхтарями. Оскільки цей міст, фактично, з'єднував Київ тільки з Трухановим островом, було додатково зведено ще чотири дерев'яні мости, які стали його логічним продовженням. Їх встановили над лівобережною заплавою і Русанівською протокою, а відтак з'явилося повноцінне сполучення між обома берегами Дніпра.

Міст відкрили у жовтні 1853 року й назвали на честь російського царя – Миколаївським, а в народі його звали ще й Ланцюговим. Він вважався одним із найкращих у тогочасній Європі, а завдяки оригінальному архітектурному рішення кияни XIX століття нарекли його головною окрасою Києва.

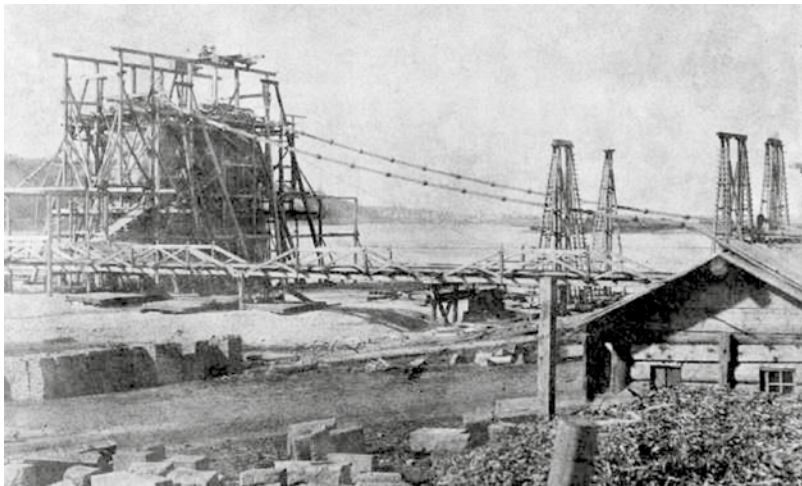

У червні 1920 року міст підірвали польські військові під час відступу з Києва, аби затримати наступ більшовиків.

Радянські інженери використали опори Миколаївського моста для спорудження нового мосту балкової конструкції. Його відкрили 1925 року й назвали на честь радянської партійної діячки Євгенії Бош. Миколаївський міст, який у радянських офіційних джерелах називали Ланцюговим, остаточно знищили більшовики 1941 року, під час відступу з Києва.

1870 року в Києві введено в експлуатацію перший капітальний суцільнометалевий залізничний міст через Дніпро. Збудований за проектом і під керівництвом військового інженер-капітана Аманда Струве, на той час він вважався найдовшим у Європі – 500,4 сажня – (1067,6 метра). Він складався з 11 опор і 12 прольотів довжиною по 292 фути (89 метрів).

Під час будівництва цього моста вперше у європейській практиці було застосовано кесони для спорудження опор, які у ширину сягали понад 2 сажні (понад 4,2 метра), а висотою (разом із заглибленим у воду фундаментом) – 56 футів (близько 20 метрів). Його перша офіційна назва – Дніпровський міст на Києво-Курській залізниці. Вартість будівництва становила 3,2 млн. рублів.

Будівництво Ланцюгового мосту. Фото 1852 р.

Завдяки введенню в експлуатацію цього моста було налагоджено залізничне сполучення між Лівобережною та Правобережною Україною: з 17 лютого 1870 року розпочався рух потягів між Києвом і Курськом, а ще за деякий час стали можливими поїздки до Харкова через вузлову станцію Ворожба. Кияни полюбили цей міст не лише за його практичну користь у повсякденному житті, а й за чудове архітектурне виконання і

художнє оздоблення. Його називали «перлиною Києва», про нього писали й відомі письменники минулого, зокрема, М. Булгаков та М. Лєсков.

У червні 1920 року міст А. Струве знищили польські війська, однак до вересня рух по ньому було відновлено, а з 1929 року він став називатися Дарницьким. Удруге міст зруйнували радянські війська, які покидали Київ у вересні 1941 року. Німецьким військовим вдалося його відновити, проте восени 1943-го вони ж його зруйнували і втретє. За два тижні після визволення Києва, поблизу моста А. Струве, радянські військові спорудили тимчасовий низьководний залізничний міст. Ще за шість років, 1949-го, поблизу нього споруджено новий Дарницький залізничний міст. Проте й досі між хвилями Дніпра можна побачити залишки моста, спорудженого у другій половині XIX століття А. Струве.

У 1903–1906 роках замість дерев'яних мостів через Русанівську протоку, які часто руйнували весняні повені, побудовано металевий двопрогінний Русанівський міст. Його довжина становила понад 200 метрів, а ширина – майже 10 метрів.

У червні 1920 року Русанівський міст, так само як і інші київські мости, зруйнували польські війська. Протягом 1924–1925 років його було відновлено за проектом професора Євгена Патона та запущено в експлуатацію. У вересні 1941 року міст підірвали війська Червоної армії.

У післявоєнний період міст не відновлювали, металеві конструкції розібрали, а залишки опор знищили. 1965 року на його місці збудовано Русанівський метроміст як складову лівобережної ділянки Святошинсько-Броварської лінії метрополітену.

СИМВОЛИ КИЄВА: НОВІ, СУЧАСНІ, УНІКАЛЬНІ

На території нашого району знаходяться шість із дев'яти діючих київських мостів, які нині з'єднують береги Дніпра: Дарницький, Петрівський, Метро, Русанівський, ім. Є. Патона, Північний, а також пішохідні – Парковий та Венеційський. Ці чудові інженерні споруди є не лише важливими засобами комунікації, а й символами нашого міста, його окрасою і ключовими елементами архітектурного простору Києва.

ПЕТРІВСЬКИЙ ЗАЛІЗНИЧНИЙ МІСТ

Один із найстаріших мостів сучасного Києва перетинає Рибальський півострів, Дніпро, Труханів острів та протоку Чорторий. Його будівництво розпочалося ще у дореволюційні часи – 1915 року. Він мав стати ключовим стратегічним об'єктом замкненого залізничного кільця довкола Києва. На замовлення Київського округу шляхів сполучення проект моста та дотичних до нього об'єктів розробили професор Київського політехнічного інституту Є. О. Патон та його студенти-дипломники КПІ. До кінця січня 1917 року будівництво моста було завершено і вартувало держскарбниці 5,6 млн. рублів. Загальна довжина мосту, включно з дерев'яними естакадами, становила 2504 метри. Проте його експлуатація тривала недовго. Під час подій громадянської війни (1917–1921 роки) міст було пошкоджено і тільки восени 1928 року розпочалася реконструкція.

Під час підготовки до реконструкції радянські інженери дещо змінили проектні можливості моста й у підсумку було підвищено підмостовий габарит. Роботи здійснювали військові будівельники – організація «Військпроект 401» і вже у листопаді наступного року перший потяг перетнув Дніпро на відновленій магістралі. Міст назвали на честь радянського політичного діяча Г. Петровського (звідти ж отримала назву і залізнична станція «Петрівка»). Під час Другої світової війни його двічі виводили з ладу: 1941-го – радянські військові, а 1943-го – німецькі.

Після звільнення Києва від німецьких окупантів Петрівський міст, із цілком зрозумілих причин, став одним із перших об'єктів відбудови і вже у листопаді 1945 року він знову повноцінно запрацював.

Воєнні «перипетії» Петрівського моста не минули безслідно: у 1964–1966, 1990–1998 та 2003–2005 роках відбувалися масштабні роботи з його ремонту та заміни елементів конструкцій. Утім, його зовнішній вигляд не зазнав радикальних змін – нині, як і сто років тому, через міст веде лише одна колія, хоча сама Північна кільцева лінія вже давно двоколійна. З цієї причини, Петрівський міст виконує допоміжну функцію – через нього прямують переважно вантажні потяги, а також ходить міська електричка, яка перевозить киян з берега на берег Дніпра в години пік.

До початку XXI століття міст входив у межі тільки Дніпровського району, але з 2001 року його західна частина перетворилася на межу між Оболонським та Подільським районами Києва.

*Київська міська електричка перетинає Петрівський залізничний міст.
На задньому плані праворуч – триває будівництво Подільського моста. Фото 2018 р.*

Будівництво Дарницького залізничного мосту.

На задньому плані – тимчасовий міст, зведений після звільнення Києва від німців. Фото кінця 1940-х рр.

ДАРНИЦЬКИЙ ЗАЛІЗНИЧНИЙ МІСТ

Двоколійний Дарницький залізничний міст довжиною близько 1,5 км збудовано 1951 року. Він розташовується між правобережною місцевістю Нижня Теличка, дещо нижче від давнього Видубицького перевозу у гирлі річки Либідь, та лівобережними районами Березняки і Позняки. Це один із найстаріших і найбільших залізничних мостових переходів в Україні і перша повоєнна стаціонарна мостова споруда Києва. Деякі прихильники старовини вважають його, так би мовити, спадкоємцем моста А. Струве, оскільки він зведений буквально впритул до нього.

Новий стаціонарний залізничний міст, який справно функціонує до нинішнього часу, спроектували фахівці Київського філіалу інституту «Проектстальконструкція». Будівництво почалося 1946 року, а завершилося 1949-го.

Під час спорудження Дарницького моста вперше у радянському мостобудуванні широко використовували збірні залізобетонні конструкції, а також забивні залізобетонні палі, на які встановлювалися опори. Проміжні ж опори, споруджені на кесонах, вперше в історії СРСР виготовлялися поточно-швидкісним методом з опусканням гідромеханізованим способом (так званий «сліпий кесон»), запропонованим інженером М. Руденком. Прогінні конструкції виготовили працівники Дніпропетровського заводу металоконструкцій ім. І. Бабушкіна, а змонтували спеціалісти «Мостозагону № 2» під керівництвом інженера-будівельника І. Баренбойма.

Проста і невибаглива архітектура Дарницького моста складається з двох типів конструкцій: металевих ферм параболічної форми та параболічних залізобетонних арок. Відтак він має асиметричну форму. Біля лівого берега Дніпра, де встановлено три великі судноплавні прогони, застосовані аркові металеві ферми. Мілководну частину ріки, ближчу до правого берега, перекрито меншими за розмірами монолітними залізобетонними арками.

Попри поважний вік, Дарницький залізничний міст і донині залишається головним елементом транспортної магістралі країни, що забезпечує залізничне сполучення між заходом і сходом України, а також проїзд транзитом для багатьох міжнародних маршрутів.

Дарницький залізничний міст, 2019 р.

МІСТ ІМЕНІ Є. ПАТОНА: НАЙМІЦНІШИЙ І НАЙДОВШИЙ

Історія цього столичного моста відома, без перебільшення, на увесь світ, адже це – найперший суцільнозварний міст, створений із застосуванням унікальних технологій. Від свого народження він носив чимало красномовних титулів: «найбільший у Європі», «перший суцільнозварний», «зварений автоматами», «революційний прорив інженерної думки», «тріумф науки» тощо. На момент здачі в експлуатацію він вважався одним із найбільших у Європі – його довжина становила 1543 метри, а ширина проїжджої частини разом із тротуарами – 27 метрів.

Автор проекту – академік Євген Патон, видатний український вчений у галузі зварювальних апаратів та мостобудування.

Будівництво моста розпочалося ще до початку війни між СРСР та Німеччиною – 1939 року. 1941 року у зв'язку з наближенням німецьких військ до Києва будівництво довелося припинити. Що цікаво, захопивши столицю України, німці вирішили добудувати міст і їм це вдалося. Міст через Дніпро назвали на честь генерал-фельдмаршала Вальтера фон Райхенау, до наших часів навіть збереглися його аерофотознімки, зроблені німецькими військовими пілотами. Восени 1943 року, під час підготовки до оборони, німецькі військові знищили міст, зруйнувавши змонтовану перед війною частину пролітних споруд та опори.

Повернутися до реалізації цього проекту Є. Патону вдалося тільки 1949 року. Йому довелося вдруге долати шалений спротив радянських бюрократів від будівництва, аби отримати дозвіл на застосування його воістину революційного технічного винаходу – автоматичного швидкісного зварювання при монтажі прогонів замість клепаних з'єднань. Технологія була новою і не випробуваною,

Міст ім. Є. Патона. Фото 1970 р.

але Євгену Патону вдалося переконати тодішнього керівника України Микиту Хрущова, який і дав «добро» на використання експериментальної ідеї зі зварюванням.

5 листопада 1953 року міст було введено в експлуатацію, але його творець не довжив до цього моменту – Євген Патон помер у серпні на 83-му році життя. Його дітище довело, що метод автоматичного зварювання можна використовувати в будівництві великих мостів, відтак зажило слави однієї з найвидатніших інженерних споруд у світовій практиці.

Для мешканців повоєнного Києва відкриття мосту Патона було надзвичайною подією, оскільки він став першою стаціонарною переправою через Дніпро для автомобільного та громадського транспорту, а також для пішоходів. Син Євгена Патона, Борис, першим в'їхав на новий міст під час урочистого відкриття і сидів він за кермом «Лінкольна Зефіру», наданого Микитою Хрущовим.

Трохи цифр і фактів – при монтажі моста було зварено 10668 метрів швів; маса всіх металевих конструкцій – 10 тисяч тонн; проїжджа частина є монолітною залізобетонною плитою, яка вміщає чотири смуги для автомобільного руху та дві для пішохідного.

Нині міст з'єднує бульвар Дружби народів на правому березі Дніпра з проспектом Соборності на лівому. Він також є складовою автодороги міжнародного значення М-05, європейського автомобільного маршруту Е-95 та пан'європейського транспортного коридору ІХ.

ПАРКОВИЙ МІСТ

Парковий (пішохідний) висячий суцільнозварний міст споруджувався протягом 1956–1957 років за проектом, розробленим інженерами інституту «Укрпроектстальконструкція» та Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона. Загальна довжина моста становить 429 метрів, ширина – 7 метрів, висота над дзеркалом Дніпра – 26 метрів. Цей міст, стрімко піднесений над Дніпром, з'єднує центральну частину Києва з парковою зоною та пляжами Труханового острова.

Парковий міст будувався за апробованим «рецептом» Є. Патона – з використанням автоматичного зварювання. Його конструкцію становлять три висячі центральні прогони і берегові ділянки балкового типу. Висоти центральних прогонів цілком достатньо для безперешкодного руху суден за найвищих рівнів води. Його дорожнє полотно, виготовлене із залізобетонних плит, спирається на дві двотаврові зварні балки, висотою 2,4 метра. Опори моста спираються на залізобетонні забивні палі, довжиною від 9 до 13 метрів.

2011 року через коливання його було дещо вдосконалено, зокрема, збільшено масу шляхом додавання підвісного баласту.

Із 2015 року Парковий міст став частиною велосипедного маршруту «житловий масив Троєщина – Європейська площа», поєднавши найбільш заселений район міста з центром.

Чергова реконструкція моста відбулася 2017 року: старе покриття було замінено на сучасне полімерне з шаром базальтового щебеню, а також влаштовано триметрову велосипедну доріжку.

Завдяки його функціональному призначенню, кияни часто називають споруду «Пішохідним мостом». Нині це одне з найпопулярніших місць для прогулянок та ідеальне місце для побачень. До нього легко дістатися від станції метро «Поштова площа» або пішки від Хрещатика чи Подолу. З мосту відкриваються чудові краєвиди, а ввечері він дуже гарно освітлюється, відтак тут можна зустріти чимало любителів гарних світлин.

Парковий міст. Сьогодення.

Парковий пішохідний міст. Фото 1958 р.

МІСТ МЕТРО

Міст Метро відкрито 5 листопада 1965 року, одночасно з першими правобережними станціями Святошинсько-Броварської лінії київського метрополітену – «Гідропарк», «Лівобережна», «Дарниця» та Русанівським метромостом. Автор проекту і головний інженер – Георгій Фукс – згодом спроектував і Північний автомобільний міст.

Метроміст вважається першим мостом через Дніпро такого типу, хоч одночасно з ним запрацював і Русанівський метроміст. Першість він отримав, швидше за все, завдяки більшим розмірам і деяким новим технологіям, застосованим під час його спорудження. Його унікальність полягала в тому, що на той час це була одна з перших у світі аркових споруд на сухих стиках:

Міст Метро. Фото 1970-х рр.

окремі залізобетонні елементи моста з'єднувалися між собою металевими болтами, а не шляхом монолітного з'єднання бетоном. Відстань між його прогонами становить 60 метрів, а загальна довжина моста – 700 метрів, ширина – 29 метрів. Він виконаний із збірного залізобетону та має два яруси: верхній для руху потягів метро, нижній – для автотранспорту. Крім того, з обох сторін моста є тротуари для пішоходів.

Остаточне рішення про продовження «червоної» гілки метрополітену на лівий берег Дніпра керівництво Києва ухвалило наприкінці 50-х років. Лівобережжя міста активно забудовувалося, швидкими темпами розросталися промислові зони, працівникам підприємств ставало все важче добиратися до робочих місць, оскільки міст Є. Патона з розташованою на ньому трамвайною лінією та автобусним сполученням вже не справлялися з пасажиропотоком.

Роботи над проектом Метромосту розпочалися ще у другій половині 40-х років минулого століття. Спочатку планувалося збудувати міст тільки для лінії метро. Проте, наприкінці 50-х років в країні значно зросла кількість автотранспорту й тенденція до зростання була настільки очевидною, що інженери запропонували збудувати багатофункціональний міст. Влада погодилася з цією пропозицією, але після вивчення попередніх розрахунків висунула умову: подорожчання будівництва моста має бути мінімальним. Ця вимога певною мірою позначилася не тільки на проекті моста, а й на виборі місця для його будівництва – ділянці, на якій раніше знаходився міст імені Є. Бош. Саме за рахунок використання залишків його опор планувалося скоротити витрати.

Однак інженери з'ясували, що вцілілі опори непридатні для використання, більше того – їх форма унеможливлювала встановлення нових опор. Незабаром всі необхідні розрахунки було проведено, але через побажання керівництва міста щодо мінімізації витрат, смуги для руху автотранспорту вийшли досить вузькими, а під'їзди до самого моста – незручними. Планова пропускна спроможність моста досить невелика – до 20–25 тисяч машин на добу. В наш час міст щодоби перетинає, фактично, понад 40 тисяч автомобілів.

Нині міст Метро з'єднує правобережну частину Києва з районами, розташованими на лівому березі, – Русанівкою, Березняками, Лівобережним масивом, Воскресенкою, Лісовим масивом та Гідропарком. Він також є складовою автомобільної дороги національного значення Н-07, яка єднає столицю з північно-східними областями України.

РУСАНІВСЬКИЙ МЕТРОМІСТ

Русанівський метроміст, який височіє над однойменною протокою, фактично є продовженням моста Метро. Він розташований поміж Венеційським островом та Лівобережним масивом і представляє невибагливу балкову конструкцію, яка забезпечує також пішохідне та автомобільне сполучення.

Як уже згадувалося вище, йому передувало декілька дерев'яних і один залізний міст, побудований на початку XX століття за проектом інженера М. Белелюбського. На відміну від моста Метро, він не є достатньо високим, відтак на цьому відтинку Дніпра судноплавство відсутнє, під мостом ходять лише невеликі човни та катери.

Русанівський метроміст відкрито для руху 5 листопада 1965 року, одночасно з відкриттям третьої черги Святошинсько-Броварської лінії Київського метрополітену від станції «Дніпро» до станції «Дарниця». Його довжина становить 349,2 метра, а ширина – 18 метрів, з яких проїжджа частина для автомобілів – 14 метрів і 3,5 метра відведено для тротуарів. Колії метрополітену прокладено у його південній частині.

Русанівський метроміст – це балочна конструкція, укладена з шести прогонів. Так само, як і міст Метро, він зібраний із залізобетонних блоків на сухих стиках, але виглядає дещо простішим – автомобілі, пішоходи та потяги метро рухаються на одному рівні.

Русанівський міст перед здачею в експлуатацію. Фото 1965 р.

Русанівський метроміст зведений на місці зруйнованого в роки Другої світової війни Русанівського моста, спроектованого інженером М. Белелюбським на початку XX сторіччя. На відміну від свого попередника, сучасний міст позбавлений додаткових несучих конструкцій, відтак довжина кожного прогону становить близько 50 метрів, які утримують 5 опор – три у річищі Дніпра і дві біля берегів.

Русанівський міст. Фото 2019 р.

ВЕНЕЦІЙСЬКИЙ МІСТ

Венеційський пішохідний міст розташований у одній із найпопулярніших зон відпочинку столиці – Гідропарку. Він з'єднує в єдиний простір Долобецький острів з Венеційським та має славу одного із найромантичніших об'єктів Києва. Довжина моста становить 144 метри, а ширина – близько 10.

Свою назву міст отримав від однойменного острова, який, у свою чергу, успадкував її від Передмостової Слобідки, яка розташовувалася на ньому до 1943 року. Ще з кінця XIX сторіччя за цим поселенням закріпилася неофіційна назва – Київська Венеція. Ця частина Дніпра дійсно чимось нагадувала славнозвісне італійське місто, оскільки складалася з низки островів, оточених протоками, а мешканці села зводили свої хати на високих палях, щоб вберегтися від потужних дніпровських повеней.

1965 року міська влада Києва ухвалила рішення про створення зони відпочинку на двох дніпровських островах, розташованих навпроти центру міста, – Долобецькому та Венеційському. Саме для того, щоб налагодити між ними сполучення, було вирішено збудувати пішохідний міст.

Розробку цього проекту було доручено архітекторам О. Ільяшенку, В. Суворову та І. Шпарі й 1966 року його було втілено у життя.

Венеційський пішохідний міст побудовано із модного в ті часи збірного залізобетону. Він дуже гармонійно і логічно вписався у краєвиди дніпровських островів. Завдяки чіткій арокній формі та вдалим пропорціям він вважається одним із найкрасивіших мостів Києва.

Говорячи сухою, «інженерною» мовою, – це однопрогінний, арковий, збірний залізобетонний міст. Прогінна частина складається зі з'єднаних напіварок, на які спираються вертикальні стовпи, що підтримують панелі дорожнього полотна з тротуарами. На кінцевих частинах моста влаштовано гранітні сходи до пляжів. Прилеглі берегові відкоси облицьовано фактурними та гладенькими бетонними плитами. Просте металеве огороження складається з вертикальних стрижнів. Вдало віднайдені пропорції, гарно прорисована полога кругова дуга ажурної споруди створюють виразний образ одного з найкращих мостів Києва.

2013 року міст зазнав масштабної реконструкції: було повністю замінено його покриття, значно зміцнено опори. Крім того, будівельники встановили на ньому сучасну підсвітку, відтак у нічний час міст прикрашають сотні світлодіодних вогників.

Венеційський міст. Фото 1970 р.

ПІВНІЧНИЙ МІСТ

Північний міст з'єднує правобережний Київ з одним із найчисельніших житлових масивів міста – Троєщиною, а також із північною частиною Дніпровського району, зокрема з Райдужним та Воскресенським масивами.

Проект «Північний міст» розробляла група київських фахівців, яку очолювали Г. Фукс, Б. Гребень, Є. Левинський, Б. Романенко та А. Добровольський. Від моменту виконання розрахунків до втілення у бетоні й сталі минуло шість років. Його було введено у експлуатацію 3 грудня 1976 року. Він складається з вантового мосту через Дніпро завдовжки 816 метрів та шириною майже 32 метри, а також з 732-метрового мосту через протоку Десенка та 55-метрового шляхопроводу через проспект Героїв Сталінграда.

У рамках підготовки до будівництва моста було прокладено нові дороги: на правому березі на заплавах луках Оболоні, на лівому – поміж селами Вигурівщина та Троєщина.

Власне, цю масштабну споруду важко назвати мостом, насправді це складна інженерна конструкція, загальна довжина якої разом із під'їзними трасами становить майже 9 кілометрів. Автори проекту застосували у ньому низку нових технічних рішень і розробок, які виводили міст у розряд передових споруд того часу. Так, судноплавну частину Дніпра, яка проходить під мостом, було перекрито однопілоновою вантовою системою, розміщеною біля лівого берега. Правобережну частину моста збудовано у вигляді естакади з 63-метровими прогонами. Сталева балка жорсткості у вантовому прогоні мала довжину 300 метрів і була найдовшою у колишньому СРСР. У свою чергу, її підтримували ванти із сталевих канатів загальною довжиною понад 54 кілометри. Цікаво, що ці канати, вперше у світовій практиці, було виготовлено на заводі і привезено до Києва вже готовими до встановлення. Головна ж родзинка моста – А-подібний пілон висотою 119 метрів, на якому утримуються ванти. Завдяки цьому елементу міст є одним із найвищих в Україні.

До недавнього часу міст мав назву «Московський», а 22 лютого 2018 року, в рамках виконання закону про декомунізацію, депутати Київради ухвалили рішення про перейменування моста на Північний.

Нині Північний міст перетинають десятки тисяч автомобілів. Він став потужним транспортним вузлом міста, а також частиною Малої окружної дороги. Це важлива містобудівна домінанта, яка проглядається з різних видових точок і є характерною частиною панорами Києва.

Північний міст. Фото 1980 р.

ДНІПРОВСЬКИЙ РАЙОН У ХХІ СТОРІЧЧІ

РОКІВ
50

ЗА ПІВСТОЛІТТЯ, ЩО МИНУЛИ ВІД МОМЕНТУ ЗАСНУВАННЯ, ДНІПРОВСЬКИЙ РАЙОН ПОМІТНО ЗМІНИВСЯ, ПРОТЕ ЗБЕРІГ СВОЇ ГОЛОВНІ РИСИ. ЙОГО НИНІШНЯ СТРУКТУРА ФОРМУВАЛАСЯ ПІД ВПЛИВОМ БАГАТЬОХ ФАКТОРІВ, В ТОМУ ЧИСЛІ, НИЗКИ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИХ РЕФОРМ, БУДІВНИЦТВА НОВИХ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ, ЗВЕДЕННЯ СУЧАСНИХ ЖИТЛОВИХ МАСИВІВ. БЕЗУМОВНО, ОСОБЛИВО ВЕЛИКИЙ ВПЛИВ СПРАВИЛА НАЙПОМІТНІША ГЕОПОЛІТИЧНА ПОДІЯ КІНЦЯ ХХ СТОЛІТТЯ – РОЗПАД СРСР, А ВІДТАК – ЗДОБУТТЯ УКРАЇНОЮ НЕЗАЛЕЖНОСТІ.

На початку ХХІ століття Дніпровський район є одним із найбільших адміністративно-територіальних утворень у Києві. За кількістю населення він третій у столиці – тут мешкає понад 357 тисяч киян. Його територія становить 6,7 тисячі гектарів, або 8% від загальної площі міста й поділяється на 9 великих мікрорайонів. Житловий фонд району становить понад 1,3 тисячі житлових будинків різної форми власності. У виробничих і торгівельних приміщеннях розташовано 54 великих промислових підприємства, а також сотні підприємств середнього та дрібного бізнесу.

Дорожня мережа району простягалася на 140 км, а лісопаркова зона є найбільшою в місті, завдяки чому він вважається одним із найблагополучніших в екологічному сенсі. Тож дніпровчани люблять свій район як один із кращих у величній столиці, адже комфортне проживання забезпечує досить розвинена інфраструктура, що включає, зокрема, 146 закладів освіти різного профілю, 14 медичних установ із розгалуженою мережею відокремлених підрозділів, а також сучасна система соціального захисту населення. Культурні потреби громади задовольняють три театри, два музеї, вісімнадцять бібліотек, два кінотеатри та шість закладів позашкільної освіти.

Про те, чим живе нині громада, про плани розвитку району надалі – наша наступна розповідь.

ЕКОНОМІКА ІННОВАЦІЙ ПЛЮС ПРИВАТНА ІНІЦІАТИВА

Аксіома, не раз перевірена життям, – повноцінний розвиток суспільства, базується, головним чином, на успішній економіці. Внаслідок тривалої кризи, що розпочалася в останні роки існування СРСР, Україна втратила значну частину свого виробничого потенціалу й тільки на початку XXI століття почався складний процес його відновлення, а з ним і загальне зміцнення держави та територіальних громад. Не став виключенням і Дніпровський район, який хоч і втратив статус потужної промислової зони, проте й надалі стабільно входить в число найбільших виробничих площадок Києва.

ПРОМИСЛОВА МІЦЬ, ПІДПРИЄМНИЦЬКА ВІНАХІДЛИВІСТЬ

Промислова галузь нашого району лише не так давно зуміла перейти від режиму виживання до стадії розвитку. Її сучасні здобутки дозволяють стверджувати: нині діючі промпідприємства є важливими гравцями на вітчизняному ринку. Крім того, сотні успішних дрібних і середніх підприємств, які з'явилися в районі в часи незалежності, також є вагомим складовою економічної потуги району. Вони забезпечують киян тисячами робочих місць і сплачують великі податки до казни держави.

Станом на січень 2019 року промисловий комплекс району складається із 54 великих підприємств хімічної, деревообробної, машинобудівної, енергетичної, харчової та переробної галузей, які виробляють продукцію на власних або орендованих потужностях. Їх кістяк утворюють підприємства, чиї трудові колективи і династії творили індустріальну історію району, зокрема, це ПрАТ «Фанплит» (рік заснування – 1908), ПАТ «Укрпластик» (1932 р.), Дарницький вагоноремонтний завод (1935 р.), ТОВ «Київський механічний завод «Магістраль ім. М.П. Шульгіна» (1946 р.), ПАТ «Київський завод «Граніт» (1946 р.), ТОВ «Євро-Реконструкція» (колишня Дарницька ТЕЦ) (1954 р.), Київське навчально-виробниче підприємство №4 УТОС (1957 р.), Науково-дослідний інститут «Еластик» (1968 р.) та інші.

Підприємства, які залишилися на плаву в часи надважкої економічної кризи кінця XX століття, згодом зуміли модернізувати виробничі процеси, отримати міжнародні сертифікати якості Міжнародної організації зі стандартизації (ISO), повернути лідерські позиції на ринку України та вийти зі своєю продукцією за її межі. Більш того, ці підприємства активно впроваджують інновації, що сприяє інтенсифікації розвитку столичного регіону. Принагідно зауважимо, що саме інноваційні продукти виробництва становлять значний відсоток в експортних поставках, який постійно збільшується.

– Важливо відзначити, що протягом останніх п'яти років промпідприємства стабільно нарощують обсяги реалізованої продукції на 9–10%, – розповідає начальник відділу з питань промисловості, підприємництва та регуляторної політики Дніпровської РДА Григорій Лобач. – Наприклад, 2018 року цей показник сягнув 9424,8 млн грн, що на 9,1% більше, ніж 2017 року. До того ж, минулого року 22% продукції наші виробники експортували до інших країн, в тому числі й до ЄС.

Однією із принципових загальноукраїнських проблем, які перешкоджають розвитку підприємництва, є недостатня комунікація між місцевими органами влади та підприємцями, що призводить до низки різнопланових ускладнень у господарській діяльності. Дніпровська районна державна адміністрація, у межах своєї компетенції, докладает максимум зусиль, аби усунути цей негативний фактор, створює умови для впровадження інновацій, активізації формування конкурентоспроможних вітчизняних підприємств, таким чином сприяючи розвитку підприємництва, яке потребує підтримки для стабільного, поступального руху вперед.

– Нам вдалося налагодити і підтримувати конструктивний діалог із бізнесовими колами району щодо актуальних питань розвитку підприємництва та реалізації соціально-економічних проектів, – зазначає голова Дніпровської РДА Петро Онофрійчук. – Чудовою площадкою для такого спілкування є Координаційна рада з питань розвитку малого і середнього підприємництва та Рада директорів підприємств промислового комплексу, установ і організацій району, які функціонують при адміністрації. У рамках цих об'єднань регулярно проводяться тематичні семінари, засідання за круглим столом з актуальних питань виробничої, наукової діяльності, підтримки і захисту бізнесу тощо.

ПРО РОБОЧІ МІСЦЯ, ЗАРПЛАТИ ТА ПРИВАТНИЙ СЕКТОР

Складний і болючий процес трансформації економіки із адміністративно-командної у ринкову примусив більшість промисловців району пристосуватися до нових умов, модернізувати виробництво, а також вийти на нові ринки збуту. Інші ж, внаслідок низки причин, у тому числі й через технологічну відсталість виробництв, припинили свою діяльність, а їхні робітники втратили робочі місця.

Малий та середній бізнес великою мірою погасили гостроту проблеми щодо зайнятості населення. Працівники збанкрутілих промислових гігантів, які працювали на держзамовленнях, поступово переходили до підприємств із категорії малого та середнього бізнесу. Найсвіжіший приклад: за останні п'ять років кількість працівників промислового сектору Дніпровського району скоротилася на 30%, і, відповідно, приблизно таку ж чисельність робочих місць дав приватний сектор.

Загалом станом на початок 2019 року на підприємствах, в установах і організаціях Дніпровського району кількість зайнятих працівників становила 109,1 тис. осіб (це п'ятий показник серед районів столиці), з них 55,3 тис. осіб працювали саме в малих і середніх підприємствах. Нині економіка району показує стабільне зростання, чисельність робочих місць постійно збільшується, так само, як і заробітна плата працівників.

Оптимізму додає і той факт, що в останні роки тенденція щодо збільшення суб'єктів господарювання, зареєстрованих у Дніпровському районі, набула упевненої стабільності. Так, станом на 1 січня 2019 року на обліку в податкових органах перебувало 53,1 тис. суб'єктів підприємницької діяльності, зареєстрованих у нашому районі, в тому числі 25,5 тис. юридичних осіб та 27,6 тис. фізичних осіб-підприємців. Варто зазначити, що це на 5,6% більше, ніж 2017 року і на 20% – ніж 2013 року. Що показово – саме податок із доходів фізичних осіб є головним джерелом наповнення бюджету району, а у загальній сумі надходжень його питома вага становить понад 40 відсотків.

– Протягом 2018 року в районі відкрито 4 нових підприємства торгівлі, 2 підприємства ресторанного господарства та 9 підприємств із надання побутових послуг. Найактивніший розвиток показують споживчий ринок та сфера послуг, – розповідає начальник відділу торгівлі та споживчого ринку Дніпровської РДА Сергій Сергійчук. – Сьогодні в районі діє 12 великих торгових і торгово-розважальних центрів, 568 підприємств торгівлі, 247 підприємств ресторанного господарства, 7 ринків і торговельних майданчиків, 561 підприємство побутового обслуговування населення. Товарообіг тільки підприємств роздрібної торгівлі (без урахування фізичних осіб-підприємців) по Дніпровському району за 2018 рік становить 12407,8 млн грн, що на 2,9% більше, ніж попереднього року.

Ще одним важливим показником зростання добробуту дніпровської громади є рівень заробітної плати населення. Загалом він майже не відрізняється від загального по Києву, де за даними Держстату зарплати завжди є вищими, ніж у середньому по Україні. Аби так було й надалі, посадові особи райдержадміністрації здійснюють постійний моніторинг відповідності рівня заробітної плати діючим нормам і контролюють їх дотримання підприємствами району. Утім, у цій сфері наш район має певні здобутки, оскільки є єдиним у столиці, де бюджетні установи не мають боргів із виплат заробітної плати. Звісно, в приватному секторі не все так безхмарно. Час від часу окремі підприємства, в силу різних обставин, не виплачують зароблене своїм працівникам. Подібні випадки своєчасно фіксують працівники райдержадміністрації, спільно з підприємствами-боржниками укладаються графіки погашення заборгованості і їх дотримання постійно контролюється.

ПРО ІНВЕСТИЦІЇ ТА ПЛАНИ НА МАЙБУТНЄ

Районна влада цілеспрямовано працює над забезпеченням умов, які сприятимуть розвитку промислових підприємств, споживчого ринку та закладів торгівлі, створює гарні умови для інститутів ринкової інфраструктури, спрямованих на економічне зростання міста, а також привабливу атмосферу для суб'єктів підприємницької діяльності, що дозволить залучити до соціально-економічного розвитку району вітчизняних та іноземних інвесторів.

У тому, що ця робота приносить результат, переконує позитивна динаміка розвитку Дніпровського району, збільшення зареєстрованих суб'єктів господарювання, а також той факт, що він є своєрідною «кузницею» робочих місць, маючи п'ятий показник серед десяти районів міста за кількістю зайнятих працівників. Окрім того, серед лівобережних районів міста Дніпровський має найкращі показники за обсягами прямих іноземних інвестицій. Так, станом на кінець 2018 року вони становлять 584,1 млн дол. США, а у розрахунку на 1 особу – 1650,2 дол. США. І робота щодо залучення інвестиційних коштів для розвитку району не припиняється. Приміром, протягом 2018 року Дніпровською райдержадміністрацією спільно з комунальним підприємством «Київське інвестиційне агентство» і Департаментом економіки та інвестицій КМДА розпочато підготовку до інвестиційних конкурсів за 10-ма проектами, які передбачають, зокрема, значні капіталовкладення у розвиток спортивно-рекреаційної інфраструктури на Дніпровських островах.

Засідання Ради директорів промислових підприємств, установ та організацій Дніпровського району.

НАЙБІЛЬШ ПОТУЖНІ ПРОМИСЛОВІ ПІДПРИЄМСТВА РАЙОНУ

ПАТ «УКРПЛАСТИК» є найбільшим у Східній Європі виробником гнучких пакувальних матеріалів для харчової, косметичної, фармацевтичної та інших галузей. Підприємство засновано 1927 року (перша назва «Київський каніфольно-скипидарний завод»). «УКРПЛАСТИК» є базовим підприємством холдингу IMMER Group. Входить до ТОП-15 європейських компаній даного профілю. Географія поставок «УКРПЛАСТИК» охоплює 35 країн, а серед клієнтів є як малі та середні підприємства, так і великі транснаціональні корпорації. На підприємстві працює близько 1400 осіб, є чимало сімейних трудових династій.

Понад 20 років компанія реалізує концепцію сталого розвитку, яка поєднує соціальну відповідальність та екологічність ведення бізнесу. «УКРПЛАСТИК» регулярно підтверджує відповідність виробництва і продукції вимогам міжнародних стандартів ISO 14001: 2004 (довкілля), ISO 22000: 2005 (безпека) і ISO 9001: 2008 (якість), BRC / IOP «Grade A», FDA.

У виробництві використовуються виключно сертифіковані матеріали і сировинні компоненти. Згідно з критеріями UBP (Umwelt belastungspunkt), які використовують в країнах ЄС, продукція «УКРПЛАСТИК» належить до «зеленої», екологічно безпечної упаковки.

Дарницький вагоноремонтний завод засновано 1935 року. На даний час він є філією акціонерного товариства «Українська залізниця». Підприємство займається будівництвом піввагонів моделі 12-9745; капітальним ремонтом та модернізацією вантажних 4-вісних піввагонів; формуванням і ремонтом колісних пар; виготовленням запасних частин. На підприємстві досягнуто високого рівня організації виробництва, ефективно використовуються матеріальні й трудові ресурси, працює висококваліфікований кадровий персонал, середньооблікова чисельність становить 1260 осіб.

Дарницький вагоноремонтний завод

Колишня Дарницька ТЕЦ, а нині – ТОВ «Євро-Реконструкція».

ТОВ «Євро-Реконструкція» (у минулому «Дарницька ТЕЦ») – підприємство, засноване 1954 року, продовжує займати чільне місце в енергетичному комплексі столиці, має 750 працівників.

Особливість станції полягає в тому, що вона єдина із теплоелектроцентралей Києва, яка може працювати на трьох видах палива – кам'яному вугіллі марки АШ (антрацит штиб), природному газі, мазуті (водогрійні котли та в якості «підсвітки»).

ТОВ «Київський механічний завод «Магістраль» ім. М.П. Шульгіна» (завод «Ремдормаш») має 70-річний досвід роботи з розробки і виготовлення дорожньої та комунальної техніки (засновано 1946 року).

У минулі десятиліття фахівці підприємства створили понад 250 видів техніки, призначеної для утримання територій у весняно-літній та зимовий період, для обслуговування доріг, тротуарів і міжквартальних проїздів.

Колектив заводу виготовляє низку навісних газонокосарок, в тому числі з маніпулятором, до різних тракторів, механізми для ремонту асфальтового покриття та інше обладнання. Розробки заводу значно дешевші за аналоги, які виробляються, приміром, в Німеччині, Швеції, Фінляндії чи Італії, відтак користуються попитом не тільки в Україні, а й за кордоном.

Виставка продукції Київського механічного заводу «Магістраль».

ТОВ «Київміськвторресурси» (засновано 1948 року «Київоблутильсировина»), здійснює збір, заготівлю, сортування твердих промислових і побутових відходів як вторинної сировини, більшість з яких самостійно переробляє екологічно безпечним способом.

На території бази-заводу (вул. Степана Сагайдака, 112) функціонує історико-етнографічний музей, в якому налічується понад 1 мільйон експонатів – предметів побуту, живопису, літератури, релігії, скульптури, народної творчості, музичної культури, знаряддя виробництва тощо. Одна частина експонатів музею – це речі, що потрапили до підприємства у якості вторинної сировини від населення, а інша – предмети, які цілеспрямовано надавали до музею мешканці столиці.

Київський завод «Граніт» створено 1946 року з метою виготовлення продукції з природного каменю (граніту, мармуру, туфу) для відновлення та будівництва споруд після Другої світової війни. Завод виготовляє гранітні блоки, плити, гранітну бруківку, бордюрний камінь, високохудожні пам'ятники та ансамблі. Підприємство брало участь у реконструкції залізничного вокзалу Києва, облаштуванні станцій Київського метрополітену, реконструкції НСК «Олімпійський» до Євро-2012. Продукція заводу виробляється з граніту, видобутого на Танському родовищі Уманського району Черкаської області.

* * *

Із часів створення Української незалежної держави промисловий комплекс Дніпровського району гідно доповнили малі й середні приватні підприємства, виробнича діяльність яких налаштована на випуск інноваційної продукції.

Серед них вагомим досягненням має **ТОВ «Науково-виробнича фірма «Ірком-ЕКТ»**, яке на ринку з 1994 року, випускає високоякісні лакофарбові матеріали, а також технологічні комплекси виготовлення, фасування та дозування хімічної та лакофарбової продукції. Діяльність компанії є практичним втіленням прагнення вивести вітчизняне виробництво акрилових будівельних матеріалів на рівень провідних світових виробників.

Продукція експортується в 21 країну світу, в тому числі 8 – із Європейського Союзу.

ТОВ «Баленкозавод пакувального обладнання» засновано 1995 року як результат реалізації нових ідей у галузі пакувальної техніки. З того часу підприємство займається виготовленням універсальних, спеціалізованих та унікальних пакувальних машин, і на сьогодні є одним із вітчизняних лідерів у розробці та виробництві сучасного пакувального обладнання.

Фахівці підприємства створили повний цикл промислового виробництва: проектування, виготовлення і сервісне обслуговування сучасного високотехнологічного обладнання для харчової промисловості.

Підприємство здійснює повний комплекс послуг: від розробки проекту до поставки обладнання, пусконаладження і навчання персоналу сучасних технологій виробництва, має міжнародний сертифікат якості ISO 9001.

ТОВ «Компанія «Версія» працює на вітчизняному ринку інформаційних технологій з 1994 року і є однією з провідних компаній у корпоративному секторі.

За час своєї роботи компанія «Версія» зробила вагомий внесок у розвиток українського ІТ-ринку і зарекомендувала себе як надійний і конструктивний партнер.

Сьогодні компанія є провідним вітчизняним системним інтегратором, що надає повний спектр рішень як на базі своєї продукції, так і на базі провідних світових виробників. Продукція успішно пройшла сертифікаційні випробування в системі УкрСЕПРО і має всі необхідні сертифікати.

«Версія» продукує серверні і кластерні рішення, системи зберігання даних, графічні станції та офісні персональні комп'ютери.

За більш ніж двадцятирічну історію роботи компанія придбала неоціненний досвід реалізації тисяч проектів на підприємствах різного масштабу і галузевої приналежності.

ПРОВІДНІ НАУКОВО-ДОСЛІДНІ УСТАНОВИ

Державне підприємство «Науково-дослідний інститут «Еластик» з невеликого Київського філіалу Московського науково-дослідного інституту гумових і латексних виробів (рік заснування – 1968) перетворився на багатопрофільний науковий центр, який сьогодні працює над вирішенням найбільш вагомих і актуальних наукових, виробничих і екологічних проблем хімічної промисловості.

У цеху Науково-дослідного інституту «Еластик».

Інститут є головною організацією в Україні з питань: науково-технічного забезпечення розробки і виробництва натуральних, силіконових та інших синтетичних каучуків, гум, газонаповнених матеріалів, клеїв, мастик, герметиків, прогумованих тканин, конвеєрних стрічок, взуття, ізотермічного одягу і водолазного спорядження, покриттів для залізничних і трамвайних переїздів, спортивних споруд, підлог і дахів будівель, формових і неформових виробів медичного, санітарно-гігієнічного, технічного, спортивного та господарсько-побутового призначення, а також інших характеристик із гум, латексів, прогумованих тканин, газонаповнених і азбестотехнічних матеріалів; інвентаризації викидів забруднюючих речовин, санітарно-хімічних, токсикологічних, фізико-механічних випробувань, робіт зі стандартизації та сертифікації зазначеної продукції.

Інститут хімії високомолекулярних сполук (ІХВС) НАН України (до 1963 р. – Інститут хімії полімерів і мономерів) – провідна науково-дослідна установа нашої країни в галузі високомолекулярних сполук.

Центральний корпус Інституту хімії високомолекулярних сполук НАН України.

В інституті працюють 16 докторів і 64 кандидати наук. Цей заклад є передовим центром полімерної науки, досягнення якого одержали міжнародне визнання. Наукові дослідження інституту висвітлено у понад 7000 наукових публікаціях, 80 монографіях, практично спрямовані розробки захищені більш як 1800 авторськими свідоцтвами та патентами, значну частину яких впроваджено у виробництво.

Серед відомих розробок, впроваджених у виробництво, клейові матеріа-

ли типу «Стик», «Спрут», які використовувалися при будівництві космічного комплексу «Буран-Енергія», ремонті діючих нафто- та газопроводів, виготовленні сонячних батарей космічних апаратів; гідроізоляційні полімерні матеріали, використані для закріплення ґрунтів і гідроізоляції при будівництві на шахтах Донбасу, об'єктах «Укренерго»; полімерні змащувально-охолоджуючі рідини на водній основі для механічної, лезової та деформаційної обробки металів, які широко впроваджені на багатьох потужних виробництвах країни.

ТОВ «Український інститут сталевих конструкцій ім. В. М. Шимановського» – галузева комплексна науково-дослідна та проектна організація, яка спеціалізується на дослідженнях і проектуванні будівельних металоконструкцій, споруд різного призначення для всіх галузей народного господарства як базова організація Міністерства регіонального розвитку та будівництва України, що координує науково-технічну діяльність в області металобудівництва.

Історія інституту бере свій початок з грудня 1944 року, коли в Києві було відкрито Особливе проектно-бюро тресту «Промстальконструкція». Головним завданням бюро була розробка проектів з відновлення і реконструкції мостів, промислових споруд та інших об'єктів, зруйнованих у роки Другої світової війни. За проектами інституту, зокрема, споруджено пішохідні мости через річки: Дніпро – у Києві, Тетерів – у Житомирі, Уж – у Коростені, а також висячі трубопровідні переходи через ріки Ангари і Урал. При реконструкції проїзду по греблі Дніпрогесу науковцями інституту розроблено проект криволінійного в плані моста через Дніпро з полегшеною сталевою проїжджою частиною.

Український інститут сталевих конструкцій ім. В. М. Шимановського.

Гарні дороги, теплі будинки, освітлені й чисті подвір'я – роботу людей, які забезпечують нас цими буденними речами, важко назвати романтичною. Проте її можна порівняти з повітрям: ти не помічаєш, коли воно є, і відчуваєш страшенний дискомфорт, якщо його не вистачає.

стісно зростає й коливається в межах кількох десятків мільйонів гривень.

Дорожня розв'язка на перехресті вулиць Вифлеємської і Соборності після реконструкції 2018 р.

мощено тротуари, понижено бортові камені для безперешкодного руху осіб із обмеженими фізичними можливостями, встановлено нові опори зовнішнього освітлення, влаштовано комплекси для зупинок громадського транспорту тощо.

Крім того, завершено капремонт вулиці Вифлеємської та відновлено покриття проїзної частини і тротуарів вулиць Березневої, Каунаської, Фанерної після прокладання інженерних мереж до нового житлово-офісного та торгівельного комплексу.

ПРОРИВ ДЛЯ ДВРЗ

Справді проривним став 2017 рік для мешканців ДВРЗ. Мікрорайон зі старою забудовою 30–50-х років минулого століття, десятки років потерпав через погане транспортне сполучення – єдиний виїзд з ДВРЗ пролягає по вул. Алматинській, ровесниці мікрорайону. Розташований на цій вулиці шляхопровід вже давно перебував у аварійному стані й не міг забезпечити повноцінного сполучення із рештою Києва. У разі виникнення аварії сполучення з містом моментально припинялося на невизначений час. Мешканці мікрорайону віддавна почувалися дещо відрізнаними від решти столиці та її головної транспортної артерії – лінії метрополітену.

На нову дорогу і досконалішу транспортну розв'язку покладало надії не одне покоління тутешніх мешканців. До вирішення цієї проблеми міська влада бралася ще наприкінці 1990-х років, проте тільки зараз справа зрушила з місця. У ході першої черги капітального ремонту по вул. Алматинській (від вул. Празької до вул. Літинської) було розширено проїзну частину, відкрито додаткову полосу руху транспорту, проведено капітальний ремонт шляхопроводу (внаслідок чого збільшилася його пропускна спроможність), а також розроблено нові маршрути громадського транспорту. У рамках реконструкції трамвайної колії на вул. Алматинській прокладено частину нових трамвайних колій через шляхопровід, а 2019 року стартували роботи з їх продовження та облаштування нових зупинкових комплексів.

Ремонт вулиці Алматинської, 2018 р.

– Повній заміні підлягали також інженерні мережі, трамвайне полотно та інші важливі інфраструктурні об'єкти, – розповідає голова Дніпровської РДА Петро Онофрійчук. – Та найголовніше: зроблено капремонт шляхопроводу через залізничний міст, який не ремонтувався від моменту зведення, а це – майже 60 років! До кінця 2019 року роботи на даному проекті буде остаточно завершено, однак на цьому наші плани з покращення транспортного сполучення для мікрорайону ДВРЗ не припиняються. Найближчим часом розпочнеться будівництво нової дороги, яка пролягатиме від вулиці Олекси Довбуша до Броварського проспекту і зв'яже ДВРЗ зі Святошинсько-Броварською лінією метро, зокрема з кінцевою станцією «Лісова».

Окрім того, що нова дорога забезпечить другий автономний шлях заїзду-виїзду в житловий масив ДВРЗ і дасть можливість розвантажити вул. Алматинську, вона ще й значно «прорідить» автомобільний рух через Дарницьку площу.

Справа в тім, що на ДВРЗ розташовано значний залізничний логістичний центр, у якому здійснюється перевантаження вантажів із вагонів на автомобільний транспорт і навпаки. Його послугами користуються транспортні компанії, розміщені не лише у Києві, а й у декількох сусідніх областях. Єдина дорога до центру пролягає саме через головну площу району – Дарницьку, іншого заїзду просто немає. Відтак реалізація цього проекту дозволить суттєво зменшити інтенсивність руху міськими вулицями, що має скоротити кількість заторів та підвищити безпеку на дорогах району.

Проект нової дороги, яка з'єднає мікрорайон ДВРЗ з Броварським проспектом, «Київавтодор» почав розробляти ще 2016 року. Крім будівництва нової ділянки між вулицею Довбуша та Броварським проспектом, проектом передбачено реконструкцію проїжджої частини вулиць Вільхової, Макаренка і Довбуша, а також збільшення протяжності автодороги на 2,7 км та облаштування велосипедних доріжок загальною площею понад 9 тисяч квадратних метрів. Пропускна спроможність нової автомобільної дороги становитиме 3200 одиниць за годину.

У планах розвитку інфраструктури району на 2019-й та наступні роки також значиться реконструкція транспортної розв'язки біля станції метрополітену «Чернігівська» з демонтажем трамвайної колії по проспекту Ю. Гагаріна, а зупинку трамвайної лінії «Станція метро «Чернігівська» планується перетворити у транспортний пересадочний вузол з терміналом, або як нині прийнято говорити – транспортний хаб. Крім того, ухвалено рішення щодо реконструкції дощової каналізації на Броварському проспекті від вул. А. Шептицького до моста Метро через Русанівську протоку, а також будівництво транспортної розв'язки на перетині вул. Євгена Сверстюка та бульвару Верховної Ради. Потребує завершення реконструкції й транспортна розв'язка на перетині Дніпровської набережної, проспекту Соборності та вул. І. Миколайчука, яку було частково зроблено ще у 2008–2009 роках. Фахівці райдержадміністрації, в межах своєї компетенції, також лобіюють виділення необхідних коштів на завершення цього проекту.

ПРО ПІСЕННИЙ КОНКУРС І НОВІ ТРОТУАРИ

Українці вже не один раз мали нагоду переконалися в тому, що великі мистецькі й культурні заходи міжнародного рівня справляють потужний вплив на економіку місцевих громад, притягуючи додаткові ресурси на розвиток і модернізацію інфраструктури. Особливо показовим для дніпровчан став 2017-й рік, який вкотре підтвердив це правило.

– Потрібно відзначити, що 2017 року у рамках підготовки Києва до проведення міжнародного пісенного конкурсу «Євробачення 2017», ми отримали справді відчутний «бонус» на осучаснення окремих комплексів транспортної та комунальної

Реконструкція дорожнього покриття на вулиці А. Шептицького в рамках підготовки до «Євробачення-2017».

інфраструктури району, – розповідає Петро Онофрійчук. – Завдяки додатковим коштам, виділеним із міського бюджету, нам вдалося здійснити вражаючу за обсягами реконструкцію вуличної мережі, фактично усієї придніпровської території.

Як відомо, загалом Україна витратила на конкурс «Євробачення 2017» понад 603 мільйони гривень, зокрема, 328 мільйонів становлять витрати з державного бюджету, 193 млн – видатки з бюджету Києва. Значна частина цих коштів осіла в нашому районі у вигляді капітально відремонтованих вулиць Раїси Окіпної, Андрея Шептицького, Микільсько-Слобідської, Євгена Сверстюка, Русанівської набережної та інших. Будівництво охопило майже весь Лівобережний масив як місце проведення «Євробачення», а також «Гідропарк». За ці кошти було відновлено покриття автошляхів і тротуарів, замінено дорожні огороження, встановлено світлофори тощо. Можна сказати, що завдяки таланту співачки Джамали дніпровчани отримали не тільки естетичне задоволення, а й цілком матеріальне.

ТЕПЛО І ЗАТИШОК В ОСЕЛЯХ

Станом на січень 2019 року в Дніпровському районі нараховувалося 1352 житлових будинки, з них майже дві сотні утримуються об'єднаннями співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ) та житлово-будівельних кооперативів (ЖБК). Зручний і якісний побут їхніх мешканців, у переважній більшості, забезпечує комунальне підприємство (КП) «Керуюча компанія з обслуговування житлового фонду Дніпровського району м. Києва». Саме його працівники опікуються належним станом прибудинкових територій і житлових будинків.

– Одним із головних завдань нашого підприємства є забезпечення належного утримання житлового та нежитлового фонду району, прибудинкових територій та об'єктів благоустрою, які перебувають у комунальній власності територіальної громади, – розповідає керівник комунального підприємства «Керуюча компанія з обслуговування житлового фонду Дніпровського району м. Києва» Сергій Прогонюк.

– Працівники нашого підприємства, зокрема, опікуються внутрішньобудинковими інженерними мережами, дбають про порядок на дитячих та спортивних майданчиках, підтримують у справному стані модульні індивідуальні теплові пункти та системи центрального опалення і гарячого водопостачання, ліфтове господарство, виконують поточний ремонт покрівель, сходових клітин, вхідних груп, цоколів та інші ремонтні роботи. За потреби беруть на себе благоустрій, озеленення та поліпшення санітарного стану прибудинкових територій.

Протягом 2018 року в рамках визначеного кошторису працівники КП організували та здійснили значний обсяг ремонтних робіт у житлових будинках району, а також підтримували у належному стані їхнє комунальне господарство. Так, працівники підприємства та підрядних організацій здійснили капітальний ремонт сходових клітин у 34 будинках, а у 24 – капітальний ремонт покрівлі. Загалом за 12 місяців 2018 року було проведено поточний ремонт у 807 будинках, що більше ніж утричі в порівнянні з 2017 роком. Адресним переліком для виконання робіт із капітального ремонту житлового фонду Дніпровського району на 2019 передбачено фінансування робіт по 254 об'єктах (в їх числі 8 громадських проєктів).

Ще один напрям діяльності компанії – благоустрій територій. Виконуючи ці завдання протягом минулого року її працівники видалили 691 сухостійне дерево, провели санітарну обрізку 720 дерев, очистили 635 дерев від омели, ліквідували 16 несанкціонованих сміттєзвалищ, виготовили і встановили 21 контейнерний майданчик, відремонтували 335 дитячих майданчиків, встановили 101 лаву та відремонтували 200 лав для відпочинку.

Утеплення будинку і ремонт даху виконують фахівці керуючої компанії.

Керівництво КП «Керуюча компанія» та очільники її структурних підрозділів.

Приємно відзначити, що усі роботи виконано на якісному рівні, про що опосередковано свідчить відсутність скарг і нарікань від мешканців району.

– 3 року в рік кияни все частіше користуються послугами кол-центру Київської міської державної адміністрації «Контактний центр міста Києва», аби повідомляти про проблеми, які у них виникають з комунальним господарством, – зазначає Сергій Прогонюк. – Завдяки таким «сигналам» ми маємо можливість швидко реагувати та усувати будь-які проблеми. Наприклад, з початку 2018 року через Контактний центр міста на адресу Дніпровського району надійшло близько 50 тисяч таких звернень і більш ніж на 97% із них працівники нашого

підприємства відреагували своєчасно, проблеми було швидко усунуто.

Керуюча компанія здійснює постійний контроль за роботою житлово-експлуатаційних дільниць, що також сприяє якісному обслуговуванню населення.

Ще одне важливе завдання, покладене на працівників компанії, – підготовка будівель до опалювального сезону. Як справді добрі господарі, вони починають цей процес одразу ж по закінченні поточного сезону, тобто ще з весни. Відтак до початку зими 2018–2019 років було проведено обслуговування та підготовку до холодів 1009 житлових будинків комунальної власності. Поzza тим, з метою здійснення коректних нарахунків мешканцям району за теплопостачання було виконано перевірку та ремонт 38 будинкових вузлів обліку теплової енергії, які перебувають на балансі підприємства, термін перевірки яких було вичерпано. У підсумку й цю зиму мешканці району «пройшли» без серйозних проблем і без зайвих витрат.

Керуюча компанія Дніпровського району забезпечена сучасною технікою.

ВЛАДА + АКТИВІСТИ = ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ

Обговорення Деталізованого плану перспективного розвитку територій міста Києва.

Окремо слід згадати й про такий напрямок роботи компанії, як підвищення енергоефективності будинків. Як відомо, сучасні енергоощадні технології дозволяють зменшити витрати теплової та електричної енергії на 30-70 відсотків. Нині діє низка державних і муніципальних програм, які допомагають мешканцям багатоквартирних будинків покращити енергетичну ефективність помешкань без значних інвестицій з їхнього

боку, оскільки держава спрямовує бюджетні кошти або допомагає знайти інвестора в особі міжнародних фінансових інституцій. Своєю чергою, модернізацією енергообладнання бюджетних установ, які перебувають на балансі територіальних громад, головним чином, опікуються місцеві органи влади та підпорядковані їм комунальні підприємства.

– Одним із стратегічних завдань керівництва району є створення енергоефективної громади, – зауважує начальник управління житлово-комунального господарства Дніпровської РДА Надія Косар. – Це передбачає проведення якісної термомодернізації муніципальних об'єктів з використанням новітніх технологій і рішень. Зокрема, енергоефективні заходи включають утеплення фасадів і покрівель комунальних будівель (будинків, шкіл, дитячих садочків, лікарень тощо), заміну дверей та вікон на енергозберігаючі, встановлення ощадних систем опалення, у використанні сучасного освітлення тощо. Подібні кроки дозволяють знизити енергоспоживання, а отже заощаджувати кошти місцевого бюджету. Крім того, використання енергозберігаючих механізмів у громаді спонукає і мешканців до ощадливості та раціонального використання ресурсів, а також покращує привабливість територіальної громади, її інвестиційний клімат, дозволяє громаді залучити додаткові кошти.

Слід зазначити, що дніпровчани-мешканці житлових будинків різних форм власності, беруть активну участь у співфінансуванні як ремонтних робіт, так і здійснення енергоефективних заходів щодо своїх будинків. Так, протягом останніх років подібні заходи у спільці з профільним департаментом Київської міськдержадміністрації профінансували мешканці понад 40 будинків району.

2018 року Департамент житлово-комунальної інфраструктури Києва визначив 10 будинків-переможців від нашого району й виділив кошти на проведення заходів енергоефективності, зокрема, на заміну вікон і дверей, реконструкцію тепловпунктів і встановлення ІТП, утеплення фасадів тощо.

– Практика показує, що найактивніше до таких проектів долучаються об'єднання співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ), – зазначає заступник начальника управління ЖКГ Дніпровської РДА Наталія Левченко. – Зі свого боку ми всіляко сприяємо процесу створення ОСББ, адже чудово розуміємо, що ця форма управління спільним майном є надзвичайно ефективною і потребує, головним чином, лише активної громадської позиції, щоб зробити проживання у своїй квартирі комфортним і маловитратним. Тому фахівці нашого управління постійно проводять консультації для ініціативних груп мешканців, які виявили бажання створити об'єднання співвласників багатоквартирних будинків. Результатом цієї роботи стала реєстрація 2017-го року – 20 ОСББ, а 2018-го – 7. Загалом станом на 1 січня 2019 року в нашому районі зареєстровано 103 ОСББ у 107 будинках.

Логічним підсумком такої форми співпраці між громадою і владою стало надходження коштів за програмою співфінансування капітальних ремонтів у будинках старших 10-ти років у розмірі 3 млн грн, а також у рамках Програми економічного й соціального розвитку м. Києва на 2018–2020 роки, що дозволить здійснити капітальних ремонтів на суму 61,6 млн грн, майже на 200-х об'єктах житлово-комунального фонду Дніпровського району.

На урочисте відкриття ОСББ на вулиці Я. Гашека завітав Віце-прем'єр-міністр – Міністр регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України Г. Зубко.

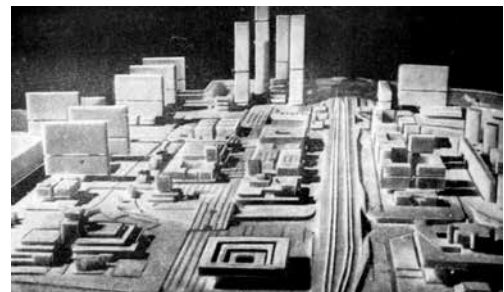
МУЗИКА В КАМЕНІ, АБО МОДЕРН ПО-РАДЯНСЬКИ І ШЕДЕВРИ СУЧАСНОСТІ

Київ віддавна славиться видатними пам'ятниками архітектури світового значення. Щороку до столиці приїжджають мільйони туристів, щоб на них подивитися. Величні церкви і стародавні монастирі, популярні театри й унікальні музеї розкривають особливий характер українського народу, його душу, розповідають про смаки й культурні уподобання українців. Недаремно ж архітектуру називають музикою, застиглою у камені. Утім, у силу низки історичних обставин, у лівобережній частині міста практично не залишилося пам'яток навіть недалекої давнини, зокрема, завдяки радянським «войовничим безбожникам» і німецьким військовим, котрі у XX столітті цілеспрямовано знищили тутешні храми та інфраструктуру. Однак радянський період панування залишив по собі певний спадок з неординарних архітектурних зразків, які представляють інтерес як для фахівців, так і для пересічних поціновувачів оригінальної урбаністики.

ЖИТЛО ДЛЯ РОБІТНИЧОГО КЛАСУ

Архітектурне обличчя Дніпровського району Києва створювалося переважно у 60–70-х роках минулого століття, в чітких межах радянських концепцій містобудівництва, зокрема у стилях так званого соціалістичного модерну та конструктивізму. За часів комуністичного ладу в межі Києва потрапило багато навколишніх сіл, а на їх місці вирости десятки заводів і житлових районів для робітничого класу. Великі масштаби будівництва, які велися поточно-швидкісним методом, примушували архітекторів розробляти дешеві проекти типових новобудов, які ощадливо передбачали застосування шаблонних комплектуючих. Домінуючою ідеєю архітектурних пошуків того часу був функціоналізм, відтак говорити про особливу художню цінність житлових будинків того періоду не доводиться.

– Протягом 60–70-х років Київ отримав низку модерністичних районів, в тому числі й на лівому березі Дніпра, – розповідає керівник управління будівництва Дніпровської РДА Іван Брижко. – Утім, радянська епоха залишила по собі декілька вдалих архітектурних зразків, які з'явилися внаслідок використання тогочасних прогресивних індустріальних конструкцій і будівельних матеріалів. Серед величезного масиву одноманітних і невиразних будинків іноді можна зустріти доволі оригінальні споруди, які вирізняються певними, притаманними лише їм рисами чи елементами. Звісно, це не шедеври архітектурного мистецтва, проте саме вони роблять неповторним той чи інший мікрорайон нашого міста.

Один із нереалізованих радянських проектів з розбудови Лівобережжя, яким передбачалося зведення вздовж Броварського проспекту низки хмарочосів, які мали утворити величезний громадський центр. Розробка Київпроекту, 1972 р.

Нині площа Дніпровського району становить 67 км². Він займає центральне місце в лівобережній частині столиці, приблизно її третину, і включає в себе великі житлові масиви, що зводилися першими у цій частині Києва – Русанівку, Березняки, Воскресенку, Райдужний, Микільську Слобідку, Стару Дарницю, ДВРЗ, Соцмісто, а також райони потужних промислових і комунально-складських утворень, розміщених переважно вздовж залізниці. Крім того, Дніпровський район має розвинену зелену зону, представлену Дніпровськими островами, урочищем Горбачиха, великими парками і лісопарками, а також масивом Русанівських садів.

Із західної сторони він межує з правим берегом Дніпра, з північної – обмежений проспектом Шухевича, зі східної – Братиславською вулицею, а з півдня – залізницею ніжинського напрямку.

Характерною особливістю лівобережної частини Києва є витягнутість забудови вздовж Дніпра та її невелика глибина у порівнянні з правим берегом. Таке розташування обумовлює спрямованість основних транспортних потоків у бік правого берега, що призводить до великого завантаження мостів і основних широтних магістралей. В той же час значна протяжність забудови сприяє формуванню досить потужних потоків у меридіональному напрямку.

Вид на Соцмістечко в районі вулиці Будівельників. Фото кінця 1950 рр.

В основі планувальної структури Лівобережжя – широтні магістралі загальноміського значення, що мають виходи на мостові переходи: проспект Шухевича (з виходом на Московський міст); Броварський проспект (з виходом на міст Метро); проспект Соборності (з виходом на міст ім. Є. Патона).

Структуру доповнюють меридіональні магістралі загальноміського значення, що зв'язують між собою різні райони Лівобережжя: Русанівська набережна – Дніпровська набережна; проспект Маяковського – бульвар Перова – проспект Визволителів – вул. Будівельників; вул. Електротехнічна – вул. Братиславська – проспект Ю. Гагаріна – Харківське шосе.

Розташування району обумовлює надзвичайну концентрацію на його території потужних машино- та вантажопотоків. Щодоби на його територію в'їжджає близько 150 тис. приватних авто, більше половини з них – транзитні.

– План забудови нашого району розроблявся у перші повоєнні роки, а в той час на Київському Лівобережжі існувала єдина адміністративно-територіальна одиниця – Дарницький район, – пояснює Іван Брижко. – Саме на його територіях у 50–60-х роках розпочалося масштабне індустріальне будівництво із залученням домобудівних комбінатів. Що цікаво, в результаті подальших адміністративно-територіальних змін Дарницький район значно змістився на південь, а сучасний Дніпровський район займає територію, яка в історичній ретроспективі називалася Дарницею.

Забудовуючи Лівобережжя радянські архітектори активно експериментували з формою і матеріалами для будівництва. У плануванні районів вони застосовували, головним чином, принципи мікрорайонування, що видно у різних прийомах організації забудови: «периметрально-симетричний», «рядковий», «вільний», «змішаний». Головна композиційна вісь масиву – історичний Броварський шлях (нині – однойменний проспект), який лежить уздовж лінії метро. Однак центральна площа району, Дарницька, міститься дещо північніше від цієї магістралі.

«КОМУНАРІЇ», «ОЛІМПІЙСЬКІ» ГОТЕЛІ ТА «КИТАЙСЬКА СТІНА»

Певної неповторності столичному Лівобережжю додав той факт, що на його території радянські архітектори довгий час експериментували, маючи її за такий собі «будівельний полігон», на якому втілювалися на практиці їхні теоретичні розробки. Таким чином, окрім сотень «хрущовок», «чешок» та інших однотипних житлових будинків, в районі з'явилися десятки жилих багатоповерхівок, адміністративних будівель, споруд суспільно-побутового призначення, науково-дослідних і проектних інститутів, виконаних в унікальних модерних стилях і з вкрапленнями елементів монументалізму. Про деякі з них розповімо нижче.

Клуб ДВРЗ. Одна з найпомітніших серед найстаріших будівель Дніпровського району, збудована 1954 року, – Центр культури та мистецтв (ЦКМ), колишній Будинок культури ДВРЗ. У фаховому середовищі будинки такого типу належать до стилю «сталінський ампір», популярному напрямку в архітектурі СРСР між 1930-и та 1950-и роками, в період правління Й. Сталіна. Цьому стилю притаманна монументальність споруд, їх коштовне декорування та оздоблення художніми композиціями в ідеологічно-витриманій тематиці.

ЦКМ Дніпровського району.

Нині в ЦКМ функціонує одна з найстаріших бібліотек району, заснована далекого 1935 року профспілкою ДВРЗ. Під час війни вона разом із заводом перебувала в евакуації в Чувашії, а після звільнення міста працювала спочатку в гуртожитку, а згодом переїхала в новий клуб. Згідно з розпорядженням Дніпровської РДА, 2001 року бібліотеку зараховано в структуру Дніпровської ЦБС.

Зараз на базі Центру культури та мистецтв Дніпровського району функціонують різноманітні тематичні гуртки, а також театр української традиції «Дзеркало».

Слід зазначити, що саме на сцені ЦКМ 1961 року відбулася прем'єра фільму режисера Віктора Іванова «За двома зайцями» в первісному українському озвученні. За спогадами Маргарити Криніциної, виконавиці головної ролі міщанки Проні Прокопівни, показ відбувся у дуже скромній обстановці, яка не віщувала фільму майбутньої слави.

Готель «Турист». У прямому сенсі – найпомітніша громадська споруда району. 93-метровий хмарочос довгі роки вважався другим за висотою в Києві (після 97-метрового Будинку торгівлі), й донині залишається найвищим серед готелів України.

Цей яскравий зразок радянського модернізму розташований поблизу Броварського проспекту і станції метро «Лівобережна» на вулиці Р. Окіпної, 2, й до 2000-х років був найвищою спорудою Лівобережжя.

Готель «Турист».

Будівництво готелю тривало протягом 1980–1987 років, хоча спочатку планувалося, що він прийматиме гостей «Олімпіади 1980», які мали відвідати групові турніри в Києві. Однак радянська промисловість не змогла реалізувати усі амбітні плани партійного керівництва, будівництво просувалося дуже повільно й завершилося під завісу існування СРСР.

Згідно з первісним проектом, затвердженим ще 1971 року, «Турист» мав налічувати 34 поверхи й сягнути 106 метрів у висоту. Ця стрімка білостінна споруда мала стати одним із головних акцентів Лівобережного громадського центру, що складався би ще з декількох 25-поверхових готелів, зведених на сусідньому пустищі біля Дніпра. Однак ці плани так і залишилися на папері.

У будівництві «Туриста» радянські архітектори максимально широко використали доступні їм сучасні матеріали. Так, вікна виконано з болгарських алюмінієвих профілів, для облицювання окремих елементів споруди застосовано анодований під бронзу алюміній. Номери готелю, а їх нараховувалося 332, облаштовано за найвищими радянськими стандартами – у кожному з них був телефон, телевізор, холодильник, сантехнічні вигоди, а в деяких навіть кондиціонери. Крім того, задля безпеки жильців було влаштовано окремий пожежний ліфт.

Нині Готель «Турист» має статус тризіркового, тут розміщено ресторани, конференц-зал, бар, кімнати для переговорів, дві автостоянки та офіси приватних підприємств.

Готель «Славутич» є головною архітектурною домікантою Русанівки, спорудженою у 1966–1972 роках. Головна родзинка цієї 16-поверхівки – зовнішня форма, виконана у вигляді розгорнутої книги. «Славутич» будувався як черговий архітектурний експеримент. Згодом подібні готелі-«книжки» з'явилися у багатьох містах СРСР. Поміж іншого, готель вирізнявся ще однією особливістю – однойменним кінотеатром на 300 місць, фактично вбудованим у його корпус. Ця стрімка білостінна споруда, з прекрасним видом на правий берег Дніпра, представляла певний громадський центр: на його нижніх поверхах функціонували ресторан, кафе, бар, їдальня, перукарня, відділення зв'язку тощо, а решту 14 поверхів займали 515 номерів.

Готель «Славутич».

Після декількох реконструкцій на початку 2000-х, осучаснений «Славутич», отримав статус «тризіркового».

Готель «Братислава» – один із тих, які все ж встигли збудувати до Олімпіади 1980 року. Свою назву він отримав на честь міста-побратима Києва – Братислави. Ця споруда є київською адаптацією типового проекту... лєнінградських гуртожитків, розробленого у 60-х роках.

Невдовзі після здачі в експлуатацію з'ясувалося, що дане приміщення функціонально не відповідає готельному призначенню. Щоб усунути проблеми 1986 року, до основного корпусу добудували блок з рестораном і господарськими приміщеннями. До речі, в цьому ресторані було запроваджено своєрідну новацію для радянської туріндустрії – так звану «шведську лінію».

Що характерно, розробляючи проект «Братислави», архітектори використали для його оздоблення цілком новий матеріал – інкерманський камінь.

Під час підготовки до Євро-2012 готель зазнав масштабного ремонту – інкерманський камінь було зафарбовано, дерев'яні вікна замінено на пластикові склопакети, оздоблення радянських часів демонтовано.

Нині готель «Братислава», в якому налічується 337 комфортабельних номерів різних категорій, належить до розряду «три зірки».

Універмаг «Дитячий світ» – одне з небагатьох вдалих рішень радянського менеджменту 80-х років минулого століття. Його реалізація призвела до утворення на Київському Лівобережжі неформальної дитячої «столиці» – майданчика з продажу товарів для малюків. Універмаг, розташований на вулиці Андрія Малишка, 3, будувався протягом семи років. 1987 року в це приміщення з центру міста переїхав магазин «Дитячий світ». Невдовзі п'ятиповерховий торговий центр загальною площею в 19,78 тис. кв. м перетворився на головну площадку з продажу дитячих товарів у столиці України.

У часи незалежності довкола торгівельного центру виріс цілий квартал нових магазинів, у яких теж торгують дитячими мріями – іграшками, велосипедами, одягом тощо. Окрім того, з 2012 року тут працює популярний у дітлашні океанаріум «Морська казка».

Зовні будівля «Дитячого світу» майже повністю зберегла свій автентичний вигляд у формі величезної золоті подарункової коробки.

Перший «Комунарій». У 1960–1970-х роках Північно-Броварський масив мав статус локального експериментаріуму, в якому випробовувалися нові архітектурні форми громадських будівель, а найкращі з них ставали зразком для будівництва в інших містах. Одним із найбільш успішних проектів стали «комунарії» – громадські комплекси, які об'єднували під одним дахом магазини, служби побуту та культурні заклади.

Проект «комунарію» розробили архітектори «Діпроцивільпробуду», котрі й придумали таку оригінальну ідеологічну назву, проте вона не прижилася. А от сам проект виявився настільки вдалим, що подібні громадсько-торгівельні комплекси зводилися практично у кожному мікрорайоні Києва аж до розпаду СРСР. Спочатку на Північно-Броварському масиві планувалися звести до 20 пробних «комунаріїв», але ресурсів вистачило лише на вісім. Першим став єдиний у своєму роді комплекс на Миропільській, 19, зданий в експлуатацію 1967 року. Він був розрахований на обслуговування 12 тисяч людей на добу і відрізнявся від пізніших внутрішнім подвір'ям-патіо, кінотеатром «Алмаз» і їдальнею.

Готель «Братислава».

Універмаг «Дитячий світ».

Перший «Комунарій»
на Миропільській, 19.

Будинки-експерименти. Архітектурний полігон на Лівобережжі зберіг для нас декілька непомітних, але цікавих експериментів у вигляді звичайнісіньких житлових багатоповерхівок. Так, на вулиці Космічній, 4, 1966 року збудовано перший в Україні панельний 12-поверховий житловий будинок. Він цікавий тим, що різниться від інших будівель тієї епохи малопомітними деталями: висотою, стилем оформлення сходової клітки і облицювання фасаду битими керамічними розетками. Подібними будинками планувалося забудувати всю вулицю, однак цей проект було визнано невдалим.

«Велика китайська стіна» на вулиці А.Малишка-Дарницькому бульварі. Фото 1979 р.

Ще один зразок не дуже успішного експерименту – зведена у 1974–1975 роках біля станції метро «Дарниця» 540-метрова 12-поверхівка, що складається аж... із 24 під'їздів. Через рекордну довжину вона отримала назву «Велика китайська стіна». Завдячуючи нестандартній конструкції, будинок має дві поштові адреси – частина під'їздів належить до Дарницького бульвару, 7, а частина – до вулиці Андрія Малишка, 3. Кожна секція будинку являє собою трапецію, завдяки чому всі під'їзди стоять під кутом один до одного. Власне, через таку конструкцію порушено типове планування будинку, а відтак і квартир: у кімнатах утворилися незручні гострі та тупі кути, висота стель в окремих приміщеннях варіюється у межах декількох сантиметрів.

«Китайська стіна» – рекордсмен за кількістю ліфтів, тут їх аж 48, а сходові клітки виносні: розташовані не всередині будинку, а в прямокутних «трубах» за межами будівлі.

Його мешканці пишаються тим, що в одному з під'їздів жив популярний актор Сергій Іванов, котрий найбільше запам'ятався глядачам роллю Коника у фільмі «У бій ідуть одні «старики».

«Будинки на ніжках». На Русанівському масиві, який сам по собі є суцільним будівельним експериментом, окрім всього, є ще й два унікальних житлових будинки, споруджені у 1968–1970 роках. Це перші в Києві висотки з прокатних залізобетонних панелей, які в народі називають «будинками на ніжках»: звичного нам першого поверху тут немає, над землею будинки утримують 40 залізобетонних рам-ніг. Аби уникнути будь-яких несподіванок від штучно намитих ґрунтів острова, в основу кожного будинку забито близько тисячі паль довжиною 8–10 метрів.

Русанівський «будинок на ніжках».

Великий твір видатного майстра. Політична «відлига» в СРСР, яка випала на 50–60-і роки минулого століття, призвела до так званого «переосмислення» міської архітектури. Нові радянські мікрорайони, які зводилися в цей період, виглядали, м'яко кажучи, похмуро і одноманітно – схожі, наче близнюки, багатоповерхівки передмість, непривітні школи та установи справляли гнітюче враження. Щоб урізноманітнити пейзажі міст, хоча б мінімально їх прикрасити, архітектори звернулися по допомогу до митців. Художники охоче взялися вирішити цю проблему. Відтак робота над її розв'язанням перетворилася на другу хвилю модернізму в історії СРСР. В архітектурі найбільш масово ця течія проявилася у створенні масштабних мозаїчних полотен, зокрема, з використанням відновлених технік умільців Київської Русі.

Працюючи в цьому напрямі українські майстри зуміли створити справжні твори мистецтва. Звісно у своїх роботах художники використовували елементи радянської символіки, адже без ідеологічного навантаження жоден художній твір не мав шансу побачити світ. Загалом, мозаїчними панно було прикрашено кількасот об'єктів, зведених у столиці радянської України. Більшість із них виконано зі смальти, тобто, шматочків непрозорого кольорового скла. Смальта є стійкою до дії атмосферних явищ і століттями не втрачає свого вигляду і свіжості кольорів.

На території нашого району такі роботи нині можна побачити, наприклад, на головному корпусі Інституту хімії високомолекулярних сполук НАН України (Харківське шосе, 48), на приміщенні Київського вищого професійного училища технологій та дизайну одягу (проспект Ю. Гагаріна, 22), над прохідною ПрАТ «Київський завод Граніт» (пр-т Визволителів, 17), вони прикрашають низку бібліотек, зокрема, вхід до Центральної районної бібліотеки ім. П. Тичини (вул. Митрополита А. Шептицького, 24) та до бібліотеки №118 (вул. Малишка, 25/1).

Проте найбільш відоме мозаїчне панно прикрашає Київський муніципальний академічний театр ляльок на лівому березі Дніпра (вул. Миропільська, 1), розташований неподалік станції метро «Чернігівська». Мозаїчна композиція «Кий, Щек, Хорив і сестра їхня Либідь» на фасаді будівлі (до 1997 року тут містився кінотеатр «Ровесник»), уже багато років є візитівкою району. Її автор – відомий український художник-монументаліст із плеяди бойчуків Григор Овксентійович Довженко. Наприкінці 1960-х – у 1970-х роках він одним із перших українських митців звернувся до тематики національного минулого, зокрема, до історичних мотивів Київської Русі. За визнанням фахівців, у цьому творі Г. Довженко надзвичайно вдало використав оптично-колеристичні можливості смальти – провідного матеріалу давньоукраїнських майстрів, котрі ще в XI столітті оздобили у такій техніці Софію Київську.

Мозаїчне панно «Кий, Щек, Хорив і сестра їхня Либідь», Г. О. Довженко.

Мозаїка на головному корпусі Інституту хімії високомолекулярних сполук НАН України.

БУДІВЕЛЬНИЙ БУМ 2000-Х РОКІВ

Після тривалої кризи 1990-х років, вже на початку 2000-х, Україна перейшла у стадію економічного підйому. Безумовно, що найбільш очевидним свідченням зростання загального добробуту країни та її окремих територій стало будівництво нових житлових будинків. Проте в умовах політичної нестабільності про сталість галузі говорити не доводиться.

За минулі п'ять років будівництво житла в Дніпровському районі зазнавало як надзвичайних злетів, так і падінь обсягів, що пов'язано, насамперед, із війною, розв'язаною РФ проти нашої країни. Так, 2013-го та 2014-го років обсяги зданого житла становили, відповідно, 183,6 тис. кв. м та 190,5 тис. кв. м, а найнижчий показник припав на 2016 рік – було здано лише 39,3 тисячі кв. м житлових площ. Утім, у наступні роки ці показники знову показали ріст і 2017-го та 2018-го років у районі було введено в експлуатацію, відповідно, 142 та 125 тис. кв. м житла. Вочевидь, бізнес і суспільство оговталися від першого шоку, спричиненого війною.

Особливо прикметно, що будівельні компанії віддають перевагу не точковим проектам, а масштабним, які передбачають зведення повноцінних мікрорайонів з усією потрібною інфраструктурою: дитсадочками, магазинами, аптеками тощо. Створення подібних комплексних проектів активно підтримують споживачі, які охоче вкладають у них власні заощадження. Нове комфортабельне житло, гармонійно вписане у міський простір, справляє позитивний вплив і на демографію району – в останні роки тисячі мешканців новобудов поповнили громаду дніпрян.

Нові житлові мікрорайони помітно відрізняються від забудов радянських часів – енергоощадні, технічно досконаліші і просто гарніші. Скажемо декілька слів про особливо характерні об'єкти.

«Комфорт Таун» – житловий комплекс на 4413 квартир загальною площею 278,9 тис. кв. метрів збудовано на вулиці Регенераторній, 4, на місці, де раніше знаходилися виробничі потужності ТОВ «Вулкан». Він займає земельну ділянку площею 27,9 га, на якій збудовано 25 висоток від шести до шістнадцяти поверхів.

Цей надзвичайно яскравий і життєрадісний масив є окрасою та візитівкою сучасного Дніпровського району. В забудові застосовано нові колористі технології будівництва, а також незвичні планувальні рішення. Відповідно до нормативів забезпеченості, у складі житлового комплексу збудовано дитячий садок, басейн, магазини, кафе, аптеки, супермаркет, школа мистецтв і паркінги. Нині на його території триває будівництво загальноосвітньої школи, сучасного багаторівневого паркінгу, дитячих ігрових майданчиків, прокладаються зручні проїзди та пішохідні тротуари.

Житловий комплекс **«Паркові озера»** на вул. Воскресенській збудовано на земельній ділянці площею 9,69 га на території, яку раніше займав завод «Агромаш». У рамках проекту введено в експлуатацію 14 житлових будинків на 2903 квартири, загальною площею житла 190 тис. кв. м, а також дитячий дошкільний навчальний заклад на 140 місць, наземний паркінг, торговельний комплекс та інші заклади обслуговування.

Житловий комплекс
«Паркові озера».

Мікрорайон розташований у тихій та спокійній місцевості, між станціями метро «Лівобережна» і «Дарниця», в оточенні парку «Перемога» і мальовничих ставків.

«Паркові озера» мають зручне транспортне сполучення. Від нього до центру міста можна дістатися легковиком за 10–15 хвилин, а до станції метро «Дарниця» можна пройти неспішною ходою за чверть години.

На території мікрорайону облаштовано дитячі та спортивні майданчики, створено комфортні зони відпочинку для дорослих, футбольне та баскетбольне поле, майданчик для гри у великий теніс та ролердром із гірками.

Житловий комплекс **«Срібний бриз»** зведено на Березняках, на перетині проспекту Павла Тичини та Дніпровської набережної. Першу чергу будівництва – два житлових будинки на 287 квартир загальною площею 284,6 тис. кв. м та підземний паркінг введено в експлуатацію 2007 року. Третю чергу будівництва – громадський центр з офісними приміщеннями та паркінгом загальною площею 75714 кв. м – весною 2013 року.

Житловий комплекс
«Срібний бриз».

Нині «Срібний бриз» складається з трьох 31-поверхових житлових будинків, підземного паркінгу та громадського центру з офісними приміщеннями. Ще один будинок цього комплексу, на Дніпровській набережній, 1-Б, перебуває на стадії завершення будівництва.

Будівлі ЖК «Срібний бриз» входять в Топ-10 найвищих споруд Києва, вони є складовою лінії висотної забудови вздовж лівого берега Дніпра.

ДУХОВНИЙ ЦЕНТР УГКЦ

На початку XXI століття на мапі Дніпровського району з'явився новий духовний осередок християн – Патріарший собор Воскресіння Христового Української греко-католицької церкви. Його будівництво стало певним фізичним символом відродження незалежної України, оскільки засвідчило про повернення до повноцінного громадського життя великої християнської громади, переслідуваної за комуністичних часів.

Патріарший собор УГКЦ зведено на березі Дніпра, неподалік від станції метро «Лівобережна», за адресою вул. Микільсько-Слобідська, 5. Його спроектував архітектор Микола Левчук і був удостоєний за нього першої премії Всеукраїнського огляду-конкурсу Національної спілки архітекторів України як автор найкращого архітектурного твору.

*Патріарший
собор Воскресіння
Христового УГКЦ.*

Відзнака є цілком заслуженою, адже собор, безумовно, є найгарнішою громадською спорудою, збудованою в Києві в останнє десятиліття. Його модерні стрімкі форми гармонійно вписані у природний простір міста, він має п'ять куполів: чотири малих по периметру і великий у центрі, а з висотою у 65 метрів він є найвищою культовою спорудою у столиці. Загальна площа храму становить 3206,1 кв. м., що дозволяє одночасно перебувати у ньому до 1500 осіб.

Внутрішній простір храму виконано у білих кольорах, які символізують найважливішу євангельську подію, якій і присвячений храм – Воскресіння Христове. Крім того, собор Воскресіння Христового прикрашено чудовими мозаїками, виконаними у стилі майстрів Київської Русі, автором яких є відомий український художник о. Євген Андрухів.

За сучасними мірками Патріарший собор будувався довго – впродовж 12 років. Справа в тім, що керівництво УГКЦ категорично відмовилося від підтримки великого бізнесу і можновладців й цілком поклалося на особисті внески вірян, маючи на меті долучити до побудови собору усіх греко-католиків як в Україні, так і в діаспорі, щоб кожен з них відчув власну причетність до розвитку Церкви.

Освячення собору приурочили до 1025-річчя Хрещення України-Русі. На урочисту церемонію, яка відбулася 18 серпня 2013 року, приїхало понад 20 тисяч прочан і більш як 700 священників. Перед тим, як освятити престол головного Собору УГКЦ, Блаженніший Святослав застав у нього моці цілої спільноти святих: святих апостолів Петра і Павла та Андрія Первозваного, Папи Климента та Мартина, які загинули на українських землях, святого священномученика Йосафата Кунцевича, блаженних священномучеників XX століття Миколая Чарнецького та Йосафата Коциловського.

МВЦ – НАЙБІЛЬШИЙ ВИСТАВКОВИЙ ЦЕНТР

Одна з найвідоміших новобудов не тільки в Україні, а й за її межами – Міжнародний виставковий центр (МВЦ), який по праву володіє званням найбільшої виставкової споруди країни. Комплекс будівель, які входять до його складу, розташовано неподалік від станції метро «Лівобережна», за адресою Броварський проспект, 15.

Автор ескізного проекту комплексу – знаний вітчизняний архітектор Януш Віг зумів створити спеціалізовану будівлю дійсно світового класу.

МВЦ, який відкрито у жовтні 2002 року, – це величезний архітектурний ансамбль з трьох павільйонів загальною площею 58 тис. кв. метрів. При проектуванні МВЦ враховувалися найсучасніші світові стандарти до бізнес-площадок такого класу. Відтак у комплексі є конгрес-хол та чотирнадцять стаціонарних конференц-залів місткістю від 90 до 600 місць, кімнати для переговорів, приміщення для зберігання коштовних речей і зброї, кафе та ресторани швидкого харчування, гардероби і туалети, система кондиціонування повітря, паркувальні майданчики на 2,5 тисячі авто тощо.

Здатність підлог витримувати надвисокі навантаження, відсутність колон у залах, а також значна висота від підлоги до стелі (до 25 м), дозволяють створювати ексклюзивні триповерхові виставкові стенди та інші найрізноманітніші конструкції.

Ця властивість стала в нагоді під час проведення Міжнародного пісенного конкурсу «Євробачення 2017» й дозволила дизайнерам створити вражаючу сцену площею 350 кв. м, з висотою 14, шириною 70, а в глибину – 28 метрів. Крім того, елементи сцени могли рухатися незалежно один від одного, опускатися та підніматися. А під час виступів виконавців пісень у глядацькій залі одночасно перебувало більше 7 тисяч глядачів.

Міжнародний виставковий центр.

За короткий час від моменту відкриття МВЦ перетворився на популярну площадку не тільки для бізнесу, а й для проведення політичних та культурних форумів світового рівня. Щорічно МВЦ приймає близько сімдесяти заходів, а за останні три роки в центрі відбулося понад 200 міжнародних виставок, на яких побувало два мільйони відвідувачів.

НОВІ ГОРИЗОНТИ РОЗБУДОВИ РАЙОНУ

Активне житлове будівництво справляє позитивний вплив на загальний стан справ громади Дніпровського району. Попит на сучасне, комфортне і енергоощадне житло зростає з року в рік, та не кожен може змінити старе помешкання на нове. На переконання керівництва району, достойні умови для життя повинні мати не тільки мешканці новобудов, а й власники квартир у старих будинках. Фахівці упевнені, щоб розв'язати цю проблему, слід скористатися кращим досвідом країн ЄС, наприклад, Польщі, Чехії, Німеччини, в яких зуміли «підтягнути» радянський архітектурний спадок до сучасних стандартів.

– Більшість житлових будинків, розташованих на території нашого району, збудовано у 40–50-і роки й тому кожен із них не відповідає сучасним стандартам за багатьма параметрами, – ділиться думками голова Дніпровської РДА Петро Онофрійчук. – Зрозуміло, аби змінити ситуацію, забезпечити їх енергоефективність, безпеку, а також перетворити на комфортні помешкання справді європейського рівня, потрібні час та значні капіталовкладення. Люди самі з цим завданням не впораються, а держава наразі не має достатніх ресурсів для вирішення такої глобальної проблеми. Утім, прагнути до кращого потрібно навіть попри несприятливі обставини. Тож над реалізацією цього амбітного завдання вже працюють наші фахівці у тісній співпраці з департаментом містобудування та архітектури КМДА.

На поточний момент суть цієї роботи полягає у розробці так званого «Детального плану перспективного розвитку територій м. Києва», згідно з яким у найближчому майбутньому визначатиметься порядок житлової забудови міста, а також поетапний шлях до реконструкції старих будинків. Це досить працездатний процес, який потребує докладного аналізу стану як окремих будівель, так й інженерних комунікацій деяких мікрорайонів.

– Наразі перспективний план розвитку територій опрацьовується окремими частинами, які стосуються окремих мікрорайонів міста, – зазначає Петро Онофрійчук. – Наприклад, вже відпрацьовано чотири мікрорайони Дніпровського району, а в перспективі цей план має охопити всі мікрорайони Києва.

Подібний підхід до розвитку міста в суто європейському дусі включатиме не лише розвиток територій і об'єктів комунальної власності, як то доріг, інфраструктури чи енергетичних мереж, а й передбачає опрацювання ідеології заходів, спрямованих на модернізацію старих будинків. Ініціатива влади має бути зрозумілою та прийнятною для громади, користуватися її всебічною підтримкою і розумінням суті змін. Ідучи таким шляхом у не близькій, але в цілком досяжній перспективі, кожен киянин житиме у цілком сучасному помешканні.

ЖИТТЯ В ГАРМОНІЇ З ДОВКІЛЛЯМ

Попри досить щільну забудову і велику кількість населення, зелені зони Дніпровського району займають більше двадцяти відсотків його території, а крім Дніпра-Славутича тут знаходиться ще й 53 водних об'єкти. Парки, сквери, урочища, зрозуміло, потребують особливого догляду. Це важливе завдання покладено на колектив комунального підприємства по утриманню зелених насаджень Дніпровського району на чолі з Євгеном Ковшуном.

ЗЕЛЕНІ БАГАТСТВА

Нові квітники на центральній алеї парку «Перемога».

Одна з прикметних природних пам'яток району «Сосна Нестерова» – скромний залишок вікових лісів, розташований у сквері на вулиці Малишка.

Арт-інсталяція «Екодиван».

Київ по праву вважається однією із найзеленіших столиць Європи. Його паркові території розкинулися на 5,5 тисячі гектарів і становлять понад п'ятнадцять відсотків території міста. За статистикою на одного киянина припадає майже 20 м² зелених насаджень, а, приміром, у Парижі, ця цифра становить 14 м², у Лондоні – 12 м², у Берліні – 10 м².

Нині найзеленішим районом міста є саме Дніпровський, а його 19 парків, 79 скверів та 10 бульварів займають площу мало не 1160 гектарів. Догляд за більшістю з них здійснює комунальне підприємство по утриманню зелених насаджень (КП УЗН) Дніпровського району м. Києва, решта – у сфері відповідальності муніципальних установ.

Колектив підприємства цілорічно доглядає і оберігає зелені насадження, дбає за їх естетичний вигляд і санітарний стан. Власне, для 256 працівників КП УЗН роботи вистачає будь-якої пори року: зрізування сухостійних дерев, сухих гілок та гілок з омелою, формувальна обрізка дерев і кущів, лікування дерев, корчування пнів, очищення газонів, догляд за живоплотами, висаджування кущів, дерев, квітів, влаштування газонів та створення нових квітників, прополювання, розпушування та їх полив, скошування газонів, очищення садових доріжок від снігу та льоду тощо.

За словами директора підприємства Євгена Ковшуна, озеленення району відбувається згідно з найновішими стандартами, в тому числі й екологічними.

– Наші фахівці постійно працюють над упровадженням нових стандартів озеленення та екологічних норм. Ми також цілеспрямовано вдосконалюємо зони відпочинку, прагнемо перетворити їх на креативний арт-простір, у якому буде комфортно і дітям, і дорослим, – розповідає він.

Громадськість району на весняній толоці.

Завдяки ініціативам місцевих громад і наполегливій праці наших озеленювачів лише за минулі п'ять років на території району створено нові екозони та місця рекреації практично у всіх мікрорайонах і навіть у лісах, які входять у межі міста. Наприклад, на вулиці Ю. Шумського створено спортивно-оздоровчий парк, нові сквери з'явилися на вулицях Вершигори, 9-Г, Туманяна, 15-А, Воскресенській, 12-В, на проспекті Гагаріна, 15-А. Крім того, проведено капітальні ремонти парків «Перемога» (II черга), «Гідропарк», «Райдужний», а також парки на Русанівській і Дніпровській набережній, біля кінотеатру «Дніпро». Також відремонтовано чимало скверів, зокрема, розташованих на вулицях І. Миколайчука, Райдужній, Березняківській, на бульварах І. Шамо та Я. Гашека.

Мало хто знає, але свій яскравий внесок наші озеленювачі зробили й у проведенні 62-го пісенного конкурсу «Євробачення 2017», який відбувався у найбільшій виставковій споруді України – Міжнародному виставковому центрі, розташованому в Микільській Слобідці. Завдяки талановитим дизайнерам і працівникам підприємства, які зуміли посилити природну красу міста, це міжнародне музичне свято проходило на тлі мальовничих композицій, створених працівниками КП УЗН з квітів на транспортній розв'язці біля станції метро «Лівобережна». Крім того, фахівці підприємства виконали чималий обсяг робіт із впорядкування довколишньої території, зокрема, висадили нові дерева, кущі, відремонтували газони, здійснили капітальний ремонт скверу біля МВЦ і встановили у ньому арт-об'єкт «Хамелеон».

Звісно, що в коло завдань колективу підприємства входять не лише творчі, а й більш приземлені завдання: його працівники опікуються створенням гарних газонів, чистотою парків і скверів, а також благоустроєм суспільних територій. З метою полегшення виконання такої рутинної роботи, в травні 2018 року КО «Київзеленбуд» передав на баланс КП УЗН Дніпровського району 10 одиниць нової сучасної техніки – електричний дорожній пилосос, самохідний вакуумний пилосос, вакуумно-підмітальну електричну машину, ранцеві обприскувачі та газонокосарки.

ТРОШКИ ІСТОРІЇ: НА ЗАХИСТІ ВІД СТИХІЇ

Сучасний вигляд дніпровської заплави в межах міської смуги Києва сформувався протягом останніх 140–150 років завдяки наполегливій праці кількох поколінь киян.

Тисячу років поспіль кияни вважали Дніпро не тільки важливою транспортною магістраллю і джерелом добробуту міста, а й доволі норовливим і небезпечним сусідом. Щовесни мешканці прибережних сіл і слобідок з острахом очікували на чергову повінь і молили Бога, щоб не дав стихії зруйнувати помешкання або позбавити життя.

Греблі, стінки, гатки, хвилерізи – чого тільки не придумували містяни, аби стримати потужну силу Славутича. Перші відомі спроби захиститися від сильних повеней належать ще до князівських часів, однак реальних успіхів у цій справі вдалося досягти тільки наприкінці XIX сторіччя.

...Внаслідок серії руйнівних повеней, які трапилися через спорудження декількох гребель у районі Києва, Лівобережжя зазнало великих збитків, у тому числі й екологічних втрат. Так, 1877 року висока вода зруйнувала село Троєщину, 1880 – повінь радикально змінила конфігурацію берегової смуги біля Воскресенської Слобідки, а 1882 року весняні води зруйнували Дніпровську дамбу, потужний потік змив частину берегової лінії вздовж лівобережних Слобідок, внаслідок чого утворився новий острів, відомий нині нам як Венеційський.

Щоб у майбутньому уникнути подібних катаклізмів, протягом 1883–1892 років між Чорторийською греблею та залізничним мостом побудовано захисну споруду з фашин довжиною майже 10,5 кілометра. Однак тогочасні фахівці запропонували не обмежуватися суто інженерними заходами протидії повеням, а використати у боротьбі зі стихією природний чинник. Тож задля укріплення берегової лінії 1895 року між Микільською та Воскресенською Слобідками було висаджено верболози на 133,5 десятин, а 1897 року вздовж берегової смуги між Кухмістерською Слобідкою та селом Вишеньки засаджено верболозом понад 600 десятин. Незабаром ефективність екологічного шляху боротьби зі стихією стала очевидним фактом і для чиновників. Для озеленення надалі, а відтак і укріплення берегів Дніпра, керівництво Міністерства землеробства та державних маєтностей Російської імперії розпорядилося створити спеціальні команди садівників-озеленювачів. Згодом фінансування таких робіт здійснювали і міська управа Києва, і Броварське волосне правління, якому підпорядковувалися населені пункти Київського Лівобережжя.

Проте це був тільки початок довгого шляху і тільки одна сторона проблеми. Ще в другій половині ХХ століття місцевість, розташована за Дніпром навпроти Києва, являла собою конгломерат із боліт, заплавлених луків, піщаних дюн і горбів. Піски створювали чимало незручностей тутешнім мешканцям. У вітряну погоду над Лівобережжям здіймалася така курява, що з високого правого берега Дніпра складалося враження, ніби там лютує пожежа.

Саме з цієї причини одразу по Другій світовій війні дарничани почали організовано озеленювати район. Упродовж 1946–1951 рр. на Лівобережжі було облаштовано 68,8 тис. кв. м нових скверів, висаджено 17 тис. дерев та 160 тис. кущів, здебільшого вздовж берегової лінії Дніпра та на островах.

1957 року в адміністративній структурі району з'явився комбінат декоративного квітництва, на який було покладено завдання з фахового і гармонійного «вписування» природних елементів у міський пейзаж. Тільки в перший рік роботи його працівники висадили 39 тис. дерев та 89 тис. кущів. Власне, спадкоємцями перших фахових озеленювачів району є нинішній колектив комунального підприємства по утриманню зелених насаджень Дніпровського району.

*Висадка нових дерев на Лівобережжі.
Фото 1957 р.*

Клумба у парку «Перемога».

ОХОРОНЯЮТЬСЯ ЗАКОНОМ

У межах нашого району знаходяться значні за розмірами паркові масиви, зокрема, на Дніпровських островах – Трухановому, Долобецькому, Венеційському, а також південно-східна частина Биківнянського лісу, яка входить до складу КП «Дарницьке лісопаркове господарство». Що цікаво – навіть в умовах сучасного мегаполісу у деяких з них містяться вкраплення природоохоронних зон. Наприклад, на території Дарницького лісництва існує два цікавих природничих об'єкти: державний ботанічний заказник місцевого значення «Рибне» (площа 4 га) та ландшафтний заказник місцевого значення «Пляхова» (площа 100 га).

Декілька об'єктів природно-заповідного фонду знаходиться в межах житлових масивів, зокрема група дерев бука лісового в парку «Перемога» (проспект Визволителів) і віковий велетенський екземпляр тополі чорної в урочищі Гідропарк заввишки 27 метрів (залишок заплавного лісу, яким була вкрита ця місцевість). Це скромні залишки вікових пущ і гаїв, які ще сто років тому строкатою ковдрою щільно вкривали Київське Задніпров'я.

2004 року рішенням Київради було створено регіональний ландшафтний парк «Дніпровські острови», який знаходиться у віданні КП «Плесо». Однак оскільки частина островів, зокрема Долобецький та Венеційський, знаходяться в адміністративних межах району, тому КП УЗН також докладає багато зусиль, аби перетворити їх на комфортну зону відпочинку, водночас оберігаючи природну красу.

Варто відзначити, що заплава Дніпра в межах Києва нині перетворилася на тендітний прихисток для залишків реліктової флори і фауни. У малодоступних місцях, які дивом зберегли первісний вигляд, виріє біологічне розмаїття, що не припиняє дивувати сучасних науковців. У заплавних лісах, на піщаних і залитих луках, у невеличких болотах та озерах можна зустріти рідкісні рослини, справжні раритети природи. Недаремно цілу низку рослин було виявлено і вперше описано для науки саме на київських островах Дніпра. Наприклад, горянку багатороздільну – легендарну ключ-траву, тобто вид папороті, який фігурує у численних легендах про шукачів скарбів.

Зараз на дніпровських островах локалізується чимало рослин, внесених до Зеленої книги України, зокрема, глечики жовті, білі і сніжно-біле латаття, сальвінія плаваюча. Низку тутешніх рослин внесено до Червоної книги України, в тому числі орхідею, пальчасто-корінник м'ясо-червоний, осоку Баксбаума та рідкісну комахоїдну рослину – альдрованду пухирчасту. Є тут і такі рослини, які внесено до Європейського червоного списку, наприклад, козельці українські.

На київських островах живе активним життям і зовні непомітний, але багатий і різноманітний тваринний світ. Уважний спостерігач-натураліст може побачити тут таких звірів, як ондатри, ласки, єнотовидні собаки, тхори, лисиці, зайці, а також занесених до Червоної книги України горностая та річкову видру. Звісно, не обходиться без усюдисущих бобрів, чиї гатки неважко побачити у всіх більш-менш затишних і заліснених куточках заплави.

Заплавні ліси і луки є чудовою кормовою базою для диких птахів. Біологи десятиліттями спостерігають такі рідкісні види, як сиворакша, підсоколик великий, боривітер, шуліка чорний, зимняк, орлан білохвостий, різні види яструбів та сов. На островах також

Віковий велетенський екземпляр тополі чорної заввишки 27 м в урочищі Гідропарк – залишок заплавного лісу, яким була вкрита ця місцевість.

мешкає декілька видів кажанів, занесених до Червоної книги України: нічниця ставкова, вечірниця дозорна, вухань звичайний та нічниця водяна. На цих територіях мешкає й декілька рідкісних видів амфібій і плазунів, зокрема, болотяна черепаха, яка охороняється Бернською конвенцією.

ДОВКІЛЛЯ МАЄ БУТИ БЕЗПЕЧНИМ

До кінця 70-х років минулого століття «зелений щит» дніпровських островів і берегової лінії перебував у пріоритеті комунальників, проте в результаті будівництва каскаду водосховищ вгору і вниз по течії Дніпра та інших гідротехнічних споруд, у тому числі й на Десні, завдання озеленювачів дещо звузилися й полягають, як уже згадувалося вище, у збереженні і примноженні природних багатств столиці.

Звичайно, працівники підприємства дбайливо ставляться до природних об'єктів району, враховують у своїй роботі широковідомий принцип: захищаючи природу – захищаємо людину.

І міська, і районна влада разом із активними громадянами продовжують розширювати природоохоронні зони, дбати за чистоту рідної землі, щоб мешканці міста жили в

Відкриття романтичної інсталяції «Серце в долонях» у парку ім. А.Малишка у 2018 р.

екологічно сприятливому середовищі та у гармонії з довкіллям. Щовесни та щосені районні громадські організації, Дніпровська РДА та жителі району беруть активну участь у прибиранні парків і скверів, долучаються до висадження нових дерев і кущів. Так, лише за кілька минулих років з ініціативи активних дніпровчан у районі з'явилася понад тисяча нових дерев. Найбільш активними в цьому сенсі є мешканці ЖК «Паркові озера», котрі щорічно поповнюють парк «Перемога» саджанцями сосни.

За словами заступника директора КП УЗН Михайла Чайки, за останні декілька років рішеннями Київради 32 земельним ділянкам було надано статус скверів і парків. Відтак нині на території Дніпровського району функціонує два парки міського значення – «Гідропарк» та «Перемога», а також 14 парків районного значення. А ще під опікою підприємства перебуває 49 скверів, 10 бульварів, 9 транспортних розв'язок та 82 вулиці. Крім того, природні багатства району становлять ще й більш як півсотні водойм: одна мала річка, чотири канали, дві протоки, сім заток, один ставок і тридцять вісім озер. Зрозуміло, що всі найкращі пляжі міста, зокрема в «Гідропарку», теж розташовані в адміністративних межах району, тому й не дивно, що завдяки водним ресурсам він є центром літніх розваг для киян.

– Життєвий простір сучасної людини потребує не лише ефективних технологічних рішень, а й повинен дарувати естетичне задоволення, – переконаний Михайло Чайка. – Так, протягом тільки 2018 року працівники підприємства застосували свій талант для створення низки чудових арт-інсталяцій, які стали справжньою окрасою району. Серед них – «Серце в руках», у парку вздовж вул. А. Малишка; виготовлений з рулонного газону «Екодіван» у парку «Перемога»; «Парасолька» – у другій частині парку «Перемога», під куполом якої розміщено інформацію про відстані до визначних міст світу, а також інсталяція «Квіткові фонтани» – три п'ятиметрових залізних дерева.

Усі ці чудові проекти розроблено під керівництвом дизайнерів О. Гордієнко та Т. Пономаренко. Їхні ідеї втілюють у життя неперевершені майстри-озеленювачі та працівники будівельної бригади, а саме М. Кузнецова, Е. Якубенко, В. Суботенко, В. Панченко, І. Степчук, П. Сокол-Черніловський.

ПРО ДИТИНСТВО, СТАРІСТЬ І ДОБРІ СЕРЦЯ

Турбота про тих, хто не здатен повноцінно подбати про себе віддавна вважається головною ознакою зрілості та цивілізованості суспільства. Ніби невидимий маркер, вона чітко свідчить про те, що конкретна громада містить у собі критично важливий відсоток милосердя і доброти, здатний творити дива кожен день.

Щоденними чарівниками у Дніпровському районі є колектив Управління праці та соціального захисту населення – і в силу професійної специфіки, і за покликом душі, адже без природної емпатії – здатності до співчуття, – працювати тут не випадає.

ТРОХИ ІСТОРІЇ І СТАТИСТИКИ

У Дніпровському районі окремих відділ соціального забезпечення, так званий райсобез, з'явився в середині 70-х років минулого століття. З тих пір він зазнав низки структурних трансформацій і, побувавши у різних статусах, 2011 року набув свого нинішнього вигляду.

Сьогодні Управління праці та соціального захисту населення складається із майже двох десятків відділів, на які покладено функції з виконання наступних завдань: призначення державних соціальних допомог і компенсаційних виплат; надання житлових субсидій та пільг на відшкодування витрат населення на оплату за житло та комунальні послуги; забезпечення пільгами осіб з інвалідністю, ветеранів війни та праці; взяття на облік тимчасово переміщених осіб; надання додаткових пільг і гарантій учасникам АТО та членам їхніх сімей; матеріальна підтримка малозабезпечених громадян; робота з погашення заборгованості з виплат заробітної плати і контроль за умовами праці тощо. Слід зауважити, що ці повноваження чи не щомісяця зазнають змін і доповнень, оскільки наша країна переживає період кардинальних реформ, які великою мірою зачіпають і соціальну сферу.

На заняттях факультету «Здоровий спосіб життя».

Сучасна соціальна географія Дніпровського району обумовлена, насамперед, двома історичними складовими – великими масштабами будівництва житлових масивів у 70–80-х роках минулого століття та їх швидким і надзвичайно щільним заселенням.

– За чисельністю населення Дніпровський район вже багато років входить у трійку лідерів Києва. Він також є одним із найбільших у місті територіально та одним із найстаріших за віком забудови, – розповідає начальник Управління праці і соціального захисту населення району Олександра Соя. – Відтак не дивно, що практично кожен третій із 356 тисяч мешканців району – пенсіонер, тобто належить до тієї категорії населення, яка найбільше потребує нашої допомоги. Зауважу, що на початок 2019 року майже тридцять дніпрян сягнули поважного віку – відсвяткували сторічний ювілей.

Окрім людей похилого віку, працівники управління обслуговують ще низку пільговиків, а також окремі категорії громадян, які опинилися у складних життєвих обставинах. Так, станом на початок 2019 року, на обліку соціальних органів Дніпровського району перебувало 22,5 тис. осіб з інвалідністю; 7,5 тис. учасників війни та бойових дій; 18,1 тис. сімей одержувачів житлової субсидії; 17,5 тис. одержувачів державної допомоги сім'ям з дітьми; 1,2 тис. малозабезпечених сімей; 4,5 тис. одержувачів компенсаційних виплат громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; 2,7 тис. одержувачів державної соціальної допомоги інвалідам з дитинства та дітям з інвалідністю. Крім того, в районному реєстрі обліковано 23,6 тис. внутрішньо переміщених громадян та 1661 особа – учасників антитерористичної операції та членів їхніх сімей. Загалом на обліку в Єдиному державному автоматизованому реєстрі осіб, які мають право на пільги, перебуває 69,6 тис. громадян, зареєстрованих у Дніпровському районі.

Наведені тут цифри не є константою – щодня до фахівців управління звертаються по допомогу десятки дніпровчан, тож з ранку до вечора його адміністративні приміщення схожі на потривожений бджолиний вулик. Аби зробити комфортнішим перебування відвідувачів та спростити роботу працівників, декілька років тому в управлінні запроваджено електронну систему управління чергою, яка дозволяє швидко отримати необхідну інформацію та записатися на прийом. Завдяки такому підходу вдалося знизити кількість конфліктів і суперечливих ситуацій в процесі очікування прийому та пришвидшити обслуговування відвідувачів. Загалом протягом дня управління здатне обслужити понад 600 осіб, котрі потребують консультації фахівців або клопочуть про оформлення державних соціальних допомог, житлових субсидій, пільг тощо.

Ще одна якісна зміна, запроваджена в останні роки, – телефони «гарячої лінії», через які будь-хто може отримати потрібну інформацію з соціальних питань і навіть вирішити певні формалізовані справи без відвідування держустанови. Цей крок, а також єдина технологія прийому громадян, дозволили значно підвищити якість та ефективність роботи соціальних служб району.

ОСЕРЕДОК ДОБРОЧИННОСТІ Й МИЛОСЕРДЯ

У складі Управління праці та соціального захисту населення Дніпровської районної в місті Києві державної адміністрації функціонує Територіальний центр соціального обслуговування Дніпровського району м. Києва, який очолює Людмила Рудковська. Під опікою його працівників перебувають самотні непрацездатні громадяни та інваліди, які не здатні до самообслуговування і потребують постійної сторонньої допомоги.

У Територіальному центрі функціонує досить розгалужена система надання соціальних послуг, яка складається з семи відділень. Під постійною опікою його працівників перебуває понад 5 тисяч пенсіонерів – мешканців Дніпровського району, а ще 1200 одиноких стареньких, які опинилися в складних життєвих обставинах, обслуговуються безкоштовно соціальними працівниками вдома згідно зі стандартами, затвердженими Мінсоцполітики. Зокрема, їм допомагають із прибиранням помешкань, оплатою комунальних послуг, придбанням ліків, приготуванням їжі, адвокатськими послугами тощо.

Більш того, при кожному відділенні денного перебування діють факультети «Університету третього віку», тематичні гуртки, в тому числі відомі в столиці аматорські творчі колективи – хори «Березичанка», «Вербиченька», «Червона калина» і танцювальний гурток «Ерець».

Працівники Територіального центру регулярно влаштовують цікаві й пізнавальні заходи для всіх пенсіонерів району. Протягом року відбуваються різноманітні пісенні та поетичні вечори, спартакіади, тематичні вечорниці, екскурсії. Вже традиційним став пісенний фестиваль «З любов'ю до життя», який щорічно відбувається у рамках відзначення Міжнародного дня людей похилого віку. Українські народні пісні, твори сучасних українських композиторів, романси, учасники фестивалю виконують на досить високому рівні. Відтак не дивно, що цей мистецький захід вже набув статусу «Всеукраїнського» й отримав підтримку не тільки районної, а й міської влади. Цей та йому подібні заходи неабияк соціалізують наших пенсіонерів, додають їм оптимізму і життєвої наснаги.

У кожному відділенні Територіального центру функціонують підрозділи, які координують надання адресної допомоги. Саме тут малозабезпечені громадяни можуть отримати необхідні речі з «Банків одягу» або продуктові набори чи засоби гігієни в рамках міської цільової програми «Турбота. Назустріч киянам».

У Центрі комплексної реабілітації відбувається чимало «позакласних» занять.

Крім того, через районні установи соцзахисту благодійну допомогу малоспроможним громадянам надають добросердечні люди та громадські організації, зокрема, благодійні фонди «Майстерня добра», «Дніпровець. Успіх і розвиток», «Єднання спільноти», «Щасливе і здорове дитинство», «Карітас-Київ», «Спілка Самаритян України», «Материнська любов», «Дніпровський», «Турбота про літніх в Україні», а також інші відомі міжнародні благодійні та гуманітарні організації.

– За моїми особистими спостереженнями саме після 2014 року в нашій країні значно активізувалася благодійна діяльність, – зазначає Олександра Соя. – Вочевидь, у зв'язку з тими подіями, що відбуваються в Україні, люди прагнуть більше віддавати, а також ділитися. І це спостереження стосується не лише організацій, а й простих людей. Тому нам стало набагато краще працювати. Раніше за потреби виготовити таку «позабюджетну» дрібничку, як приміром, медалі для дитячого конкурсу, доводилося оббити чимало порогів. Нині ж таких проблем немає – благочинці завжди йдуть нам назустріч і підтримують будь-які ідеї.

DO YOU SPEAK ENGLISH, GRANDMA? OH, YES!

«Ти розмовляєш англійською, бабусю? Так, звичайно!» – чимало поважних дніпровчанок завиграшки перекладуть фразу, винесену у підзаголовок, оскільки вони є випускницями «Університету третього віку», що вже більше десяти років функціонує на базі Територіального центру соціального обслуговування Дніпровського району. Цей соціально-освітній проект допомагає літнім людям не тільки здобувати знання, а й змінити ставлення до себе і до навколишнього світу, знайти новий шлях для самореалізації, переосмислити цінності і забути про пасивність, відновити активний спосіб життя і навіть знайти роботу.

– Основна мета цього проекту – надати людям старшого віку можливість отримати нові знання, підтримати фізичну форму, розвивати психологічні та розширювати соціальні здібності, – розповідає начальник Управління праці і соціального захисту населення Олександра Соя. – Слухачами нашого «Університету» можуть стати люди поважного віку з будь-яким рівнем освіти і котрі зацікавлені брати участь в освітніх програмах.

Слухачі «Університету третього віку» вшановують пам'ять Героїв Небесної Сотні.

Діяльність «Університету третього віку» ґрунтується на кращому досвіді «пожиттєвої освіти» європейських країн. До навчання слухачів залучаються викладачі вищих навчальних закладів і загальноосвітніх шкіл, фахівці управління соціального захисту населення, охорони здоров'я, представники державних і громадських організацій. Зауважимо: у більшості вони працюють на волонтерських засадах.

Саме навчання відбувається без жодних формальних перевірок щодо отриманих знань і вмінь, оскільки покликане уникати стресів та сприяти здоровому способу життя й урізноманітнювати дозвілля. Дніпровчани старшого віку можуть обирати один із дев'яти факультетів: «Мистецтвознавство», «Теологія», «Історичний», «Здоровий спосіб життя», «Здоровим може бути кожний», «Хоровий спів», «Вокальна студія», «Образотворче мистецтво, музика, театр», «Декоративно-прикладне мистецтво». Однак найчастіше буває так, що по завершенні одного курсу випускники прагнуть перейти на інший.

– Попри те, що наших студентів навчають викладачі-волонтери, кожен із них є кваліфікованим і авторитетним фахівцем у своїй галузі знань, – наголошує завідувачка відділенням денного перебування Людмила Шмільова. – Окремо хочу відзначити дуже талановиту, віддану справі людину – Галину Олексіївну Потішко, яка багато років від моменту відкриття «Університету третього віку» викладає у нас «Мистецтвознавство» та

веде групу народної творчості. Її курс надзвичайно популярний у наших студентів. Зараз заняття відвідують близько 60 осіб, тож спеціально для них ми виділяємо велику актову залу, щоб вони могли зручно розміститися.

У цьому ж приміщенні проводяться не менш поширені й захоплюючі лекції з теології, які читає Ігор Мокан. Окрім того, що він викладає основи християнства, розповідає про релігійні традиції нашого народу, Ігор Терентійович також надає душпастирську допомогу студентам.

Особливим попитом користується й факультет «Здоровий спосіб життя», який фактично працює у дві зміни. Нині його заняття відвідує 50 осіб: «Було б і більше, – зазначає Людмила Шмільова, – але, знову ж таки, цьому заважає брак приміщень». Найулюбленіша частина уроків здоров'я – практичні вправи. Інструктори навчають студентів правильно виконувати спеціально розроблений комплекс вправ, спрямований на оздоровлення організму. Вони ж допомагають виміряти тиск до і після тренувань та вчасно скоригувати навантаження. Самі ж студенти відзначають, що вже за два-три місяці активної частини курсу стають очевидними результати покращення – в нормується тиск, менше турбує остеохондроз та інші вікові болячки, «перезапускаються» легені, печінка та інші органи, краще рухаються руки і ноги, покращення відчуває весь організм, як кажуть, від голови до п'ят.

Крім того, у Територіальному центрі функціонує чимало тематичних гуртків і творчих курсів, серед яких найбільшою популярністю користується гурток «Іноземної мови». Студенти, а деяким з них близько 80 років, є живим втіленням давньоримської максими: вік живи – вік учись. Вони із задоволенням опановують нову мову, оскільки вважають, що в сучасному світі вона є найкращим інструментом саморозвитку, допомагає ефективніше користуватися благами цивілізації, розширює світогляд, а також покращує пам'ять.

У якості факультативних занять слухачі «Університету» чи не щотижня беруть участь у різноманітних культурно-пізнавальних заходах: їздять на екскурсії, відвідують музеї, виставки, концерти та вистави. Витрати на ці заходи частково покривають благодійні організації й волонтери.

ПІДКОРИТИ КОМП'ЮТЕР У 70? ЛЕГКО!

Сучасне життя важко уявити без комп'ютерів. Нині вони слугують людям не лише в якості чи не найголовнішого робочого інструмента, а й важливим засобом комунікації та організації повсякденного життя. Звісно, найактивнішим користувачем комп'ютерної техніки є молодь, але й людям старшого віку вже не обійтися без електронних помічників. Свого часу в Дніпровському управлінні соціалістичних дійшли до думки про те, що пенсіонерам потрібно допомогти в опануванні комп'ютерної «грамоти». Тож на базі Центрального та Русанівського відділень Територіального центру соціального обслуговування відкрилися безкоштовні курси відповідного профілю.

За словами завідувачки відділенням Людмили Шмільової, комп'ютерні курси користуються надзвичайною популярністю – на них побувало вже понад 5 тисяч осіб. Через велику кількість охочих отримати нові знання довелося створити дві навчальних групи, а згодом ввести ще й курс для користувачів смартфону (ох, вже ці новітні технології!).

– Навчання на курсах не обмежується певною кількістю уроків, а триває до тих пір, поки кожен наш студент не опанує комп'ютер чи смартфон на потрібному йому рівні, – зауважує Людмила Шмільова. – Крім того, за потреби наші випускники й надалі звертаються по допомогу до педагога, зокрема щосереди в першій половині дня на них завжди чекає консультант, який може пояснити їм незрозумілі питання.

Курси комп'ютерної грамоти у Територіальному центрі соціального обслуговування.

Завдяки новим знанням дніпровчани похилого віку не почувають себе відірваними від світу, вони, як кажуть їхні онуки, завжди «в тренді». У них з'являється можливість погостити друзями чи рідними, котрі мешкають у найдалших куточках світу, оперативно дізнаватися про новини, а також краще планувати та організовувати своє дозвілля.

ДИТИНСТВО МАЄ БУТИ ЩАСЛИВИМ

2 січня 2019 року в Дніпровському районі розпочав роботу Центр комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю, діяльність якого спрямована на створення умов для всебічного розвитку діточок з інвалідністю.

– До реалізації цього важливого проекту ми йшли декілька років, і завдяки сприянню профільного Міністерства, а також районного та міського керівництва, нам вдалося його здійснити, – розповідає заступник директора Центру Марина Корява. – Відтак нині наші можливості щодо надання послуг з реабілітації осіб з інвалідністю значно зросли. Центр утримується за рахунок бюджетних коштів міста і надає безкоштовні послуги з психологічної реабілітації, педагогічної корекції тощо.

У складі Центру функціонують відділення ранньої реабілітації (абілітації); психолого-педагогічної реабілітації (денне перебування) та фізичної реабілітації і медичного спостереження. На сьогодні послугами цих відділень одночасно користуються 49 дітей з інвалідністю, переважно з малозабезпечених, багатодітних або неповних сімей. Тут працюють спеціалісти з фізичної реабілітації, логопед, дефектолог, невролог, сімейний лікар-педіатр, психотерапевт, а фахівці з образотворчого мистецтва викладають арт-терапію, музикотерапію тощо.

– Діти перебувають у нас протягом дня, як у звичайному дитячому садочку, і харчуються безкоштовно. Штат укомплектовано майже стовідсотково, всі працівники з досвідом, з відповідними знаннями, – говорить методист Діна Пархоменко. – Що характерно, до нас на роботу йдуть мами дітей, які потребують послуг нашого Центру, і ми охоче приймаємо їх у свій колектив, оскільки це взаємовигідна співпраця. Ми, зі свого боку, отримуємо вмотивованих і свідомих співробітників, а вони – і роботу, і більш активне та насичене життя.

На даний час діє одна група денного перебування, але у найближчих планах – збільшення їх чисельності.

Заняття з іпотерапії – ефективний спосіб для реабілітації хворих дітей.

– Зараз ми опрацьовуємо можливість відремонтувати і пристосувати до наших потреб ще одне приміщення на Райдужному масиві, що дасть нам можливість довести чисельність таких груп до трьох, – пояснює Олександра Соя. – Одна з них буде для старших дітей, ми називаємо її умовно «18+», друга для дітей з ментальними розладами, і третя, власне та, що працює зараз – група для дітей з ДЦП. Є велика упевненість, що

вже восени 2019 року нове приміщення гостинно відкриє двері для відвідувачів.

Діти, які відвідують реабілітаційні відділення, мають найважчі форми рухових обмежень, в тому числі й пов'язані з ДЦП, а також порушення сенсорних функцій і мовлення. Більшість із них має проблеми з пересуванням і самообслуговуванням та потребує постійної сторонньої допомоги.

У Центрі реабілітації вони отримують не тільки кваліфіковану психологічну, педагогічну, логопедичну допомогу, фізичну реабілітацію та медичний супровід, а й можливість спілкуватися, товаришувати та зростати у колективі, що сприяє їхній адаптації в суспільство.

Окрім, скажімо так, «класних» занять, фахівці влаштовують для дітей та їхніх батьків й «позакласні» – різноманітні мистецькі, культурно-пізнавальні та спортивні заходи. А минулого року до участі у традиційних «Стартах надій» долучилися ветерани АТО – мешканці нашого району. Це був дуже позитивний момент, який додав гарного настрою і хороших емоцій як дітям, так і нашим воїнам-захисникам.

КОЛИ ПОЧАЛАСЯ ВІЙНА...

Трагічні події 2014-го року, мабуть, не оминули жодного громадянина України. За п'ять років війни РФ окупувала 7 відсотків нашої території, 13 тисяч українців загинуло, понад 28 тисяч отримали поранення, 1,8 мільйона стали вимушеними переселенцями.

Війна, розв'язана Росією, особливо жорстоко позначилася на мешканцях АР Крим, Донецької та Луганської областей.

– На жаль, 2014 року в нашій діяльності з'явився новий напрям – робота з внутрішньо переміщеними особами, – каже Олександра Соя і згадує події п'ятирічної давнини. – Коли починалася війна на Сході, люди масово покидали зону бойових дій і тікали вглиб країни. Чимало з них навіть не задумувалися куди їхати і як жити далі, головним було врятувати життя – своє і своїх рідних. Це була справжня всенародна біда! У ті дні Київ приймав тисячі людей, ми цілодобово чергували на залізничному вокзалі, допомагали біженцям з елементарним – з розміщенням,

«Старти надії» з ветеранами АТО.

харчуванням, брали участь у написанні певної «дорожньої карти», яка роз'яснювала, куди звертатися по допомогу.

З огляду на велику кількість біженців, які тисячами селилися у столичних спальних районах, у структурі органів соцзахисту було створено новий відділ – по роботі з переміщеними особами.

Це адміністративне рішення дозволило більш цілеспрямовано надавати допомогу вимушеним біженцям, зокрема, щодо формалізованої процедури визначення цього статусу, видачі відповідних посвідок, внесення до єдиної бази внутрішньо переміщених осіб, утримувачем якої є Міністерство соціальної політики. Крім того, фахівці відділу приймають необхідні документи та призначають допомогу, зокрема, на покриття витрат на житлово-комунальні послуги.

На початок 2019 року на обліку в Управлінні соцзахисту Дніпровського району перебувало понад 23 тисячі внутрішньо переміщених осіб, в тому числі 1490 вимушених переселенців з АР Крим. Відтак район є другим у Києві за кількістю переселенців, яких приваблює порівняно недорога вартість оренди житла й доступність транспорту, що дозволяє оптимально спланувати маршрути поїздок до місця роботи чи навчання.

– Нині внутрішньо переміщені особи теж мають низку преференцій – від позачергового вступу до дошкільних та шкільних навчальних закладів, обслуговування в поліклініках і багато інших, – розповідає керівник відділу по роботі з переміщеними особами Тетяна Сойнова. – Крім того, вони можуть скористатися послугами Центру соціальних служб, де з ними працюють психологи, проводяться різноманітні тренінги як для діточок, так і для сімей, взяти участь у різноманітних майстер-класах тощо. Слід зазначити, що через нашу мережу біженці систематично отримують гуманітарну допомогу від всеукраїнських та міжнародних організацій, зокрема, Червоного Хреста, Співки Самаритян України тощо.

Ветерани війни з РФ та члени їхніх сімей також отримують допомогу в Управлінні соціального захисту, зокрема, щодо навчання дітей, забезпечення путівками до санаторно-курортних закладів і технічними засобами реабілітації учасників АТО тощо. Так, протягом 2018 року забезпечено санаторно-курортними путівками 33 учасники бойових дій АТО, психологічну реабілітацію отримали 29 учасників бойових дій АТО. Відповідно до міської цільової програми «Турбота. Назустріч киянам» на 2016–2018 роки», затвердженої рішенням Київської міської ради, оздоровлено 79 дітей учасників АТО віком до 7 років у складі 57 сімей учасників бойових дій АТО.

ФАХОВІ, НАДІЙНІ, ДОБРОЗИЧЛИВІ

У соціальній сфері працювати надзвичайно непросто – незалежно від країни чи рівня добробуту її суспільства. Найчастіше соціальним працівникам доводиться мати справу з громадянами, котрі перебувають у складній життєвій ситуації, а відтак, м'яко кажучи, у не дуже стабільному емоційному стані. Тому працівникам цієї галузі потрібно не тільки досконало володіти певними професійними знаннями та навичками, а й непересічними людськими якостями, які значною мірою забезпечують успіх у роботі.

– Потрібно розуміти, що кожен, хто хоче працювати у нашій професії, має відповідати критеріям, які базуються на першорядних людських цінностях, – відзначає Олександра Соя. – Не кожна людина є здатною для соціальної роботи. Основним визначальним фактором тут є система цінностей кандидата, яка в кінцевому рахунку визначає його професійну придатність і ефективність практичної діяльності.

Той, хто починає опановувати цю професією, дуже швидко усвідомлює величезний вплив на неї таких, здавалося б, цілком сторонніх факторів, як політичні сили, економічні умови, демографічні тенденції в країні тощо. Соціальна робота була і залишається однією з найважчих, її не завжди адекватно сприймає громадськість, а невисокі зарплати скоріше є правилом, ніж винятком. Однак це – одна з найбільш благородних і людських професій.

Багатодітні сім'ї завжди можуть знайти підтримку у Дніпровській районній організації товариства «Червоний Хрест», яку очолює Тамара Мазуренко.

Нині в Управлінні соцзахисту працює багато спеціалістів, які почали свою трудову діяльність у соціальній сфері десятки років тому та пройшли шлях від рядового спеціаліста до керівника. Вони були не лише свідками, але й безпосередніми учасниками перших кроків на шляху становлення системи соціального захисту району.

Наприклад, Тетяна Дмитрівна Семенець присвятила улюбленій справі більше сорока років. В соціальну сферу вона прийшла одразу після закінчення технікуму й пройшла кар'єрними щаблями від молодшого спеціаліста до керівника окремого підрозділу управління.

– Це людина-енциклопедія, вона пам'ятає всі норми законодавства і підзаконні акти, може допомогти порадою за будь-яким напрямком соціального права, – розповідає про свою колегу Олександра Соя. – Вона, до речі, керує таким відділом, на який покладено досить широкий спектр завдань: від санаторно-курортного оздоровлення та лікування пільгових категорій до забезпечення технічними засобами реабілітації (протезування, ендопротезування, технічні засоби реабілітації). Це надзвичайна дивовижна людина, блискучий фахівець, дуже енергійна, відповідальна і чудова жінка.

У низці найголовніших чеснот соцпрацівника – уважність і спостережливість, совісність і любов до людей, об'єктивність і справедливість, надійність і доброзичливість.

– А ще людина, яка працює в системі соцзахисту, повинна бути надзвичайно стресостійкою, з великим серцем і неабиякою витримкою, терплячою і толерантною, добре розуміти проблеми людей, – відзначає начальник відділу управління персоналом Ольга Безвершнюк. – Саме такі професіонали нині працюють з громадою Дніпровського району, сумлінно виконують свої обов'язки, аби максимально задовольнити потреби найбільш вразливих верств населення. Зокрема, це Олена Дмитрівна Казначеева, Наталія Григорівна Семенюк, Тіна Георгіївна Галанзовська, Оксана Василівна Глущенко та інші. Щодня вони піклуються про ветеранів війни і праці та пенсіонерів, підтримують малозабезпечені й багатодітні сім'ї, допомагають знайти вихід із найскрутніших ситуацій, працюють над тим, щоб мешканці нашого району почувалися захищеними у цей непростий для України час.

ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ДНІПРОВСЬКОГО РАЙОНУ

Сильну й успішну країну створюють освічені громадяни, згуртовані знаннями та усвідомленням єдності суспільства. Тому не даремно провідні країни світу розглядають саме сферу освіти як пріоритетний напрям інвестицій, який повертається новими технологіями, знаннями й прибутками від інноваційної діяльності. Свою важливу роботу із виховання молодих громадян України, а відтак і зі зміцнення держави та її економічної потуги робить освітянський колектив Дніпровського району міста Києва.

«КОЗАЦЬКА ЧИТАНКА», ЗЕМСЬКІ ШКОЛИ ТА «ХРУЩОВСЬКА ВІДЛИГА»

Ще за князівських часів Київ набув статусу потужного освітнього центру Європи, міста, в якому процвітало книжництво та інші науки. Тут 996 року стараннями князя Володимира було відкрито першу школу на Русі, а 1086 року онука Ярослава Мудрого Анна Всеволодівна заснувала школу для дівчат при Андріївському монастирі.

На Київському Лівобережжі школи з'явилися значно пізніше, щонайменше у XVI-XVII століттях після того, як люди обжили ці території, збудувавши села та церкви. Особливо великого піднесення шкільна справа зазнала в період розквіту козащини. Саме тоді започатковано створення шкіл при храмах, у яких допитливі діти козаків і селян навчалися грамоти та Закону Божого. У цей період в Україні склалася своєрідна система освіти, що включала академії, колегіуми, братські, монастирські, парафіяльні, полкові та січові школи. У дрібніших населених пунктах сільські громади та незаможне міщанство наймали для науки дітей мандрівних дяків-учителів. Достеменних даних про кількість тогочасних шкіл на території, яка нині входить до лівобережної частини Києва, немає, але виходячи зі згаданого правила можна з великою долею вірогідності припустити, що вони функціонували при кожній церкві, тобто їх було щонайменше чотири.

Так виглядали школи у XVII ст.
Гравюра з «Граматики»
Мелетія Смотрицького 1619 р.

Перша ж документальна згадка про парафіяльні школи Лівобережжя стосується дещо пізніших часів і міститься у так званому, «рум'янцевському описі» Лівобережної України (1765-1769 рр.). У цьому документі, зокрема, вказується, що в межах Гоголівської сотні (одне місто і двадцять сіл), до якої входило Київське Лівобережжя, при дев'яти церквах із 16 існували окремі приміщення, у яких дітей навчали грамоти. Вони утримувалися коштом місцевого населення і за його власної ініціативи. Зокрема, такі освітні заклади функціонували при церкві Святого Миколая у Микільській Слобідці, а також у ближчих селах Вигурівщині, Троєщині та Позняках. Що цікаво: у цьому ж описі згадується про окреме – світське шкільне приміщення в Бортничах, де дітей навчав дяк-учитель із козаків.

На середину XVIII століття на території семи полків Гетьманщини існувало 866 народних шкіл, що в зіставленні з густотою населення дорівнювало одній школі на тисячу осіб. Іноземці відзначали, що в «країні козаків дітей більше, ніж трави, і всі вміють читати, навіть сироти». У тодішніх українських школах за навчальні посібники слугували Часослов, Псалтир, а також «Козацька читанка» яка містила, зокрема, літературні твори, відомості з юридичних, історичних, географічних наук тощо. Саме якісна та універсальна освіта була одною з головних причин того, що в тогочасній Європі знали й поважали провідників українського козацтва гетьманів і старшину.

Наприкінці XVIII століття російська влада заповзлася цілеспрямовано й остаточно знищити Гетьманщину. Розуміючи, що доступна і якісна освіта в Україні є однією з головних перепон на шляху до її остаточного поневолення, Російська імперія вживає заходів щодо скорочення кількості шкіл. Устами імператриці Катерини II було проголошено, що «черні не потрібно давати освіти». Внаслідок цілеспрямованої колоніальної політики вже під завісу Гетьманщини кількість шкіл стрімко скоротилася – в середньому на 7 тисяч осіб припадала одна школа.

Однак російська влада не зупинилася на «досягнутому». Вже менш ніж за сто років, а саме станом на 1869 рік, в Остерському повіті з населенням у 83 тис. людей було лише 10 шкіл (5 земських і 5 парафіяльних). Тобто одна школа на 8,3 тисячі осіб.

У другій половині XIX століття все більш очевидна технічна відсталість Росії від інших країн примусила владу змінити ставлення до проблеми освіти населення. Протягом порівняно короткого часу в імперії було відкрито тисячі шкіл. Зокрема, в Остерському повіті за 30 років чисельність навчальних закладів досягла 85 і складалася з 29 земських шкіл, 19 парафіяльних, 6 підпорядкованих міністерству освіти та 31 школа грамоти.

Проте освітній рівень населення залишався низьким. За даними перепису населення від 1897 року, з 130 тисяч мешканців повіту читати й писати вміли лише 13%. Була ще одна особливість: згідно з відомим указом міністра внутрішніх справ Валуєва навчання у школах проводилося виключно російською мовою.

Наприкінці XIX століття у Микільській та Кухмістерській Слобідках діяли парафіяльні школи, а у селах Передмостова Слобідка, Троєщина, Вигурівщина, Бортничі, Осокорки, Воскресенська Слобідка шість так званих початкових народних училищ.

1907 року було засновано земську школу при фанерному заводі у Кухмістерській Слобідці. Цей навчальний заклад існує й досі. Після Другої світової війни, 1946 року, школа вже під номером 42 переїхала у нове приміщення на вулиці Хорольській, де знаходиться й донині.

1909 року регіон поповнився ще двома навчальними закладами – одну школу було побудовано на Трухановому острові коштом купця Д.С. Марголіна, другу організувало Остерське повітове земство, винайнявши приміщення у Старій Дарниці.

За часів царату останнє поповнення навчальними закладами відбулося 1910 року. Тоді було відкрито Вищі початкові училища: трикласне у Передмостовій і двокласне – у Микільській Слобідці.

Після приходу до влади більшовиків 1920 року всі навчальні заклади Микільсько-Слобідської волості перейменовано у «Єдині трудові школи». Згодом їх чисельність дещо скоротили, а з 1923 навчального року включили до складу Печерського району народної освіти міста Києва, відтак школи отримали київську нумерацію: № 87 у Передмостовій Слобідці, № 88 та № 91 – у Микільській, № 89 – у Кухмістерській, № 92 у Новій Дарниці та № 93 у Старій Дарниці.

Будівництво нових шкіл на Київському Лівобережжі розпочалося після перенесення столиці України з Харкова у Київ, одночасно із розбудовою потужної промислової зони. Загалом перед початком Другої світової війни в Дарницькому районі функціонували наступні заклади, які входили в сферу відповідальності освітян – 19 шкіл, 10 дитячих садків і 6 ясел. Однак більшість із них не пережили двох хвиль боїв за Київ. Станом на листопад 1943 року чи не єдиним більш-менш придатним до експлуатації залишалося приміщення школи, розташованої на ДВРЗ (нині – школа №11). Утім, до кінця 1943 року в Дарницькому районі запрацювало щонайменше 5 шкіл, розташованих, головним чином, у пристосованих приміщеннях: у селищі Шовкобуду, Старій Дарниці, Новій Дарниці, Микільській Слобідці та в селі Осокорки. Через брак приміщень навчання проводилося у дві зміни, часто у досить спартанських умовах – у холоді та без світла.

Досягнути довоєнної кількості освітніх закладів у районі вдалося лише 1958 року. За даними статистики, на той момент на Лівобережжі функціонувало 19 звичайних шкіл і 5 для робітничої молоді.

Початкове народне училище на Старій Дарниці. Фото 1909 р.

Наприкінці 1950-х років, у період «хрущовської відлиги», розпочалася найбільш активна розбудова Київського Лівобережжя. Разом із новими підприємствами і житловими масивами справді рекордними темпами розвивалася й освітня інфраструктура Дарницького району. До моменту його розподілу на дві окремі адміністративно-територіальні одиниці на Лівобережжі вже функціонувало 43 школи, 4 профтехучилища, технікум, медичне училище, одна спортивна та чотири музичні школи, а також 75 дитячих дошкільних закладів.

НА ШКОЛИ ГРОШЕЙ НЕ ШКОДУЄМО

Нині у Дніпровському районі функціонує 146 закладів освіти, з них – 78 дошкільної освіти, 60 загальної середньої освіти (в тому числі 5 приватних) та 8 закладів позашкільної освіти.

– Така розгалужена мережа освітніх закладів великою мірою забезпечує потреби мешканців району, – зазначає начальник управління освіти Дніпровської РДА Наталія Іваніна. – Так, 2018–2019 навчального року у закладах загальної середньої освіти району здобувають освіту понад 35 тисяч учнів, а в дошкільних закладах більш як 14 тисяч дітей. Слід відзначити і той факт, що педагоги нашого району досить успішно роблять свою справу. Наприклад, за результатами зовнішнього незалежного оцінювання 2018 року до ТОП-200 шкіл України увійшли вісім наших шкіл: Русанівський ліцей, ліцей №208, Технічний ліцей, навчально-виховний комплекс «Домінанта», гімназія №191 ім. П.Г. Тичини, спеціалізована школа №98 із поглибленим вивченням англійської мови, гімназія №136, навчально-виховний комплекс № 167 із поглибленим вивченням німецької мови.

Високі досягнення на освітянській ниві стали наслідком не лише педагогічної майстерності вчителів, а й необхідного матеріального забезпечення навчального процесу. Районний бюджет на освіту зростає з року в рік. Грошові надходження йдуть на реконструкцію та ремонт закладів, будівництво нових спортмайданчиків і шкільних стадіонів, на підвищення зарплатні педагогам та закупівлю шкільного інвентарю.

– Маємо позитивну динаміку збільшення капітальних видатків освітньої галузі у 2015–2019 роках. Так, порівняно з 2015 роком фінансування галузі із загального фонду збільшено майже втричі – від 615 млн грн до 1548,7 млн грн 2019 року, – зазначає керівник району Петро Онофрійчук. – Завдяки раціональному й продуманому використанню цих коштів нам вдалося модернізувати низку навчальних закладів, здійснити капітальні ремонти, закупити сучасне обладнання, що, своєю чергою, значно покращило рівень надання освітніх послуг.

Позитивні зміни в галузі за минулі п'ять років відбулися практично в усіх її складових. Крім того, в рамках реалізації програми Нової української школи (НУШ), у район надійшло 27197,4 тис. грн., за які було придбано комп'ютерну техніку на суму 2 991,1 тис. грн, мультимедійне обладнання (6828,0 тис. грн), обертові дошки (493,8 тис. грн), одномісні парти (12485,2 тис. грн), дидактичні матеріали (3674,6 тис. грн) тощо.

Навчально-виховний комплекс «Домінанта».

Школи району щороку поповнюються новим обладнанням та приладдям.

- У рамках цієї ж програми 2019 року отримано 30606,5 тис. грн, - розповідає Наталія Іваніна. - За ці кошти для закладів освіти району буде придбано мультимедійні комплекти, які складаються з ноутбуків, багатофункціональних пристроїв, документ камер, інтерактивних дощок, короткофокусних проекторів (вартість 14533,7 тис. грн), і знову ж таки одномісні парти (11127,2 тис. грн), дидактичні матеріали (2692,9 тис. грн), оргтехніки (2252,7 тис. грн). Якщо ситуація з наповненням освітянського бюджету й надалі зберігатиме таку динаміку, то за 2-3 роки сто відсотків наших навчальних закладів буде забезпечено сучасним обладнанням.

НОВЕ ЖИТТЯ СТАРИХ ШКІЛ

Навіть для столиці України капітальний ремонт чи відкриття нової школи - важлива подія. В останні роки Дніпровський район має на своєму рахунку успішну реалізацію декількох подібних проектів. Найпомітніший здобуток - створення нового сучасного закладу НВК № 141 «ОРТ» (Освітні ресурси та технологічний тренінг - міжнародна неурядова, неполітична, нерелігійна і некомерційна освітня організація). Цей унікальний проект реалізовано 2015 року. Його особливість полягає в тому, що він цілком відповідає стандартам STEM-освіти (STEM-освіта - це низка чи послідовність курсів або програм навчання, яка готує учнів до успішного працевлаштування, до освіти після школи або для того й іншого), і в цьому сенсі він є найкращим закладом не тільки в Дніпровському районі, а й у всій Україні.

Цей масштабний соціальний проект реалізовано завдяки плідному співробітництву міської та районної влади й Всесвітнього ОРТ (найбільша в світі неурядова і некомерційна освітня організація). Свого часу представники ОРТ запропонували проект із відновлення існуючої школи їхнім коштом, щоб перетворити її в сучасний навчальний комплекс. Тож ідею було успішно втілено в життя. Нині в цій школі працюють вчителі-новатори, справжні майстри своєї справи. Вони викладають дітям такі сучасні напрями спеціалізації, як веб-дизайн, архітектурне та ландшафтне проектування, інформаційні технології в економіці та бізнесі, тривимірне проектування, програмування, робототехніка та мікроелектроніка. Таким чином, юні дніпровчани отримують найсучаснішу освіту в сфері технологій.

Одна з історій успіху району - відкриття СЗШ № 128 після капітального ремонту. Школу, збудовану далекого 1957 року, було капітально відремонтовано 2015-го. Нині цей заклад освіти відповідає найвищим європейським стандартам.

У здобутках останніх років - реалізація проекту, «замороженого» владою ще на початку 2000-х років. 2001 року Київська міськрада ухвалила рішення щодо реконструкції з прибудовою однієї з найстаріших середніх шкіл району № 42. На жаль, ця справа на довгі роки «лягла під сукно». Лише 2016 року спільними зусиллями міського голови Віталія Кличка, районної влади та місцевої громади справу вдалося зрушити з мертвої точки. Нині капітальний ремонт наближається до завершення й у вересні 2019 року буде урочисто відкрито нову будівлю СЗШ № 42 надсучасної школи, розрахованої на 36 класів, у якій зможе навчатися майже 1500 учнів.

Будівля школи №42 на світлині 1950-их рр.

Реконструкція школи №42. Фото 2019 р

В АВАНГАРДІ ЗМІН – НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА

Нині в Україні триває концептуальна освітня реформа Нова українська школа (НУШ), яка має на меті створити школу, у якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й уміння застосовувати їх у житті. А ще вона передбачає створення нового освітнього середовища, що включає зміну ставлення до дитини, робить навчання ефективним, а школу відкритою як для учасників освітньої спільноти, так і для громади, частиною якої є ця спільнота.

– Слід відзначити, що стандарти НУШ вже не перший рік активно впроваджуються в освітній процес шкіл нашого району, – зазначає Наталія Іваніна. – Заклади освіти Дніпровського району переходять від школи з «дисциплінарним простором» – до школи з простором розвитку та взаємодії. Змінюється освітній простір кожного закладу. В авангарді змін – спеціалізовані школи I-III ступенів № 234 та № 246, середня загальноосвітня

Ігровий майданчик ДНЗ НВК № 141.

школа I-III ступенів № 66, спеціалізована школа I ступеня з поглибленим вивченням іноземних мов №327, школа I ступеня №330 «Русанівка», навчально-виховні комплекси №209 «Сузір'я» та «Домінанта», Ліцей гуманітарної освіти та інформаційних технологій «Гармонія». Педагогічні колективи цих закладів уже кілька років поспіль крокують назустріч тим змінам, про які цього горіч заговорила вся Україна.

Заклади загальної середньої освіти району беруть участь у міжнародних проектах та програмах (FLEX, «Talking Cultures», AIESEC, DSD-шкіл, eTwinning та інших – всього майже 50 програм), співпрацюють з 59 зарубіжними навчальними закладами 18 країн ближнього та далекого зарубіжжя, 58 міжнародними громадськими організаціями та дипломатичними представництвами, а також українською діаспорою. Шість шкіл району – НВК № 141 «ОРТ», НВК № 30 «ЕкоНад», гімназія № 191 ім. П.Г. Тичини, Гуманітарна гімназія «Гармонія», НВК «Монтессорі», НВК № 176 – беруть участь у міжнародних освітніх проектах як Асоційовані школи ЮНЕСКО (ПАШ).

ЮНІ ТАЛАНТИ РАЙОНУ

Одним із узвичаєних маркерів, що визначають рівень освіти школярів, є участь у предметних олімпіадах та конкурсах. У школах Дніпровського району педагоги приділяють велику увагу саме цьому елементу навчання, оскільки він дозволяє не лише підвищити престиж навчальних закладів, а й виявити обдарованих учнів. А їх серед дніпровчан – чимало!

Чіпкий розум і допитливість дітей, підкріплена компетентністю та увагою вчителів, завжди приносить добрі результати на таких змаганнях. Приміром, тільки у листопаді-грудні 2018 року серед учнів 6-11 класів закладів загальної середньої освіти було проведено II (районний) етап Всеукраїнських та Київських міських учнівських олімпіад з 27 навчальних предметів та районну олімпіаду серед учнів 4-х класів «Сходинки до інформатики», у яких взяли участь 5265 дітей і 2411 учнів посіли призові місця.

– Найбільшою популярністю серед школярів користуються олімпіади з англійської мови (14,9 % всіх учасників), математики (11,2 %), української мови та літератури (9,2 %) та історії (7,8 %), – наголошує Наталія Іваніна – Наші учні показують високі результати й на всеукраїнських змаганнях. Так, 12 учнів отримали призові місця на IV Всеукраїнському етапі учнівських олімпіад: англійська мова (СШ № 125, диплом III ступеня), іспанська мова (НВК № 176, дипломи I і II ступенів), математика (ліцей № 208, дипломи I і II ступенів; Русанівський ліцей, диплом II ступеня), фізика (Русанівський ліцей, диплом III ступеня), інформатика (ліцей № 208, диплом II ступеня), мова іврит та єврейська література (НВК № 141 «ОРТ», диплом II ступеня).

Чудовою площадкою для розвитку творчих нахилів учнів і навчання їх відповідно до вимог сучасної науки і техніки є участь у Всеукраїнському конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт. Найчастіше беруть участь у цьому поважному конкурсі вихованці районної філії Київського територіального відділення МАН України (Київська Мала академія наук учнівської молоді). Статус наукових товариств учнів – колективних членів Київської МАН отримали: НВК № 30 «ЕкоНад», гімназії № 136, НВК № 167, гімназії № 191 ім. П.Г. Тичини, НВК «Домінанта».

Презентація 3D-принтера «КОРТ-1», створеного силами учнів НВК № 141 «ОПТ». Фото 2017 р.

До речі, за високі досягнення у Всеукраїнському конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України навчально-виховний комплекс «Домінанта» п'ятий рік поспіль відзначається перехідною почесною відзнакою «Золота сова». Багато років поспіль учні ліцею № 208 посідають призові місця на Міжнародних олімпіадах з математики. На Міжнародній математичній олімпіаді у Румунії 2017 року учень 11 класу Микита Скибицький виборов срібну медаль, а 2018 року на цій же олімпіаді учень 10 класу Федір Юдін здобув «золото».

Слід відзначити, що 12 школярів району отримали персональні стипендії Київської міської ради, які надаються обдарованим учням. Більш того, троє наших учнів (ліцей № 208, НВК № 176, СЗШ № 126) отримали стипендії Президента України.

Зрозуміло, що найважливішим критерієм оцінки рівня освіти кожного школяра та окремих навчальних закладів є зовнішнє незалежне оцінювання. Кожного року випускники шкіл району показують гарні результати, отримують максимальну кількість балів під час здачі ЗНО. Так, за результатами ЗНО-2018 двоє випускників (Технічного ліцею і гімназії № 136) отримали по 200 балів з математики!

ДОСТУПНЕ ДОШКІЛЛЯ

У кризових 1990-х роках наш район втратив чимало дошкільних навчальних закладів. Дефіцит місць у дитячих садочках й досі є відчутним, однак в останні роки їх кількість постійно збільшується.

– Кількість груп зростає з кожним роком. Так, з 2015 року додалася 71 група, що дорівнює шести 12-груповим закладам, а також відкрито 8 комунальних та приватних закладів дошкільної освіти, – зазначає Наталія Іваніна. – Нині в нашому районі функціонує 86 закладів, у яких діє 718 груп, що дозволяє дати дошкільну освіту 14135 дітям. Зараз ми з упевненістю можемо говорити, що в районі створено розгалужену мережу закладів дошкільної освіти, тож переважна більшість дошкільнят відвідує навчальні заклади.

У Дніпровському районі є й достатня кількість груп компенсуючого типу (санаторних та спеціальних) для дітей з особливими освітніми потребами. У ЗДО № 515 «Березняки», № 474 та у дошкільному підрозділі НВК № 141 «ОПТ» функціонують інклюзивні групи, де навчаються діти з особливими освітніми потребами.

Серед закладів дошкільної освіти є й історичні будівлі. Так, минулого року святкував 80-річчя з дня заснування дитячий садочок № 700, заснований 1938 року, який очолює Т.М. Пономаренко. Незважаючи на такий поважний вік, тут створено всі умови для того, щоб діти зростали в атмосфері любові, дружби, безпеки та вільного спілкування.

Мер Києва В.Кличко на відкритті НВК № 141 «ОПТ».

Серед житлового масиву Соцмістечко розмістився заклад дошкільної освіти № 633, збудований 1958 року. Уже понад 60 років він гостинно відкриває двері своїм маленьким вихованцям, щоб огорнути їх турботою, стати другою затишною домівкою. Стараннями педагогічного колективу на чолі з Л. М. Васильчук він і сьогодні є сучасним осередком цілісного розвитку кожної дитини. Привабливий інтер'єр, гідне освітнє середовище визначають особливий емоційний настрій, створюють відчуття домашнього затишку та слугують інтересам кожної дитини.

Майже 30 років колектив закладу дошкільної освіти № 801 допомагає дітям з особливими потребами. Колектив, який очолює В. П. Тростянська, прагне забезпечити для кожної дитини повноцінний і гармонійний розвиток. Його вихованці завжди оточені турботою та увагою дорослих, які допомагають їм ефективно соціалізуватися, розвивають процеси компенсації, подолання та усунення недоліків пізнавальної діяльності, рис особистості, фізичні та рухові можливості дітей.

ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА: ТАНЦІ, СПІВИ, ЛІТАКИ

У системі безперервної освіти важливе місце посідає позашкільна освіта її невід'ємна й унікальна ланка, завдяки якій створюються умови для розвитку творчого, інтелектуального, духовного і фізичного потенціалу дітей та підлітків у вільний від навчання час.

- Доступність позашкільної освіти є фундаментальною умовою забезпечення ефективності її діяльності, - каже Наталія Іваніна. - Вона є важливим фактором забезпечення соціальної стабільності й справедливості в суспільстві шляхом створення умов для успішності кожної дитини незалежно від місця проживання і соціально-економічного статусу родини.

Позашкільні навчальні заклади Дніпровського району:

Центр дитячо-юнацької творчості;

Станція юних техніків – Центр науково-технічної творчості молоді;

Дитячо-юнацька хореографічна студія ім. М. Коломійця «Щасливе дитинство»;

*Центр технічної і художньо-естетичної творчості
для дітей та юнацтва «Зміна»;*

Дитячо-юнацька спортивна школа №3;

Дитячо-юнацька спортивна школа №10;

Спеціалізована дитячо-юнацька школа олімпійського резерву №16;

Дитячо-юнацька спортивна школа №21.

У районі є гарні традиції щодо проведення позашкільними навчальними закладами заходів, які формують єдність поколінь, єдині моральні й громадянські цінності, виховують патріотизм і об'єднують територіальну громаду. Серед найпопулярніших акцій – районний туристсько-краєзнавчий зліт «DniproTurFest»; районний конкурс патріотичної пісні «Найдорожче»; «Дніпровський бал» у колонній залі КМДА; День вишиванки та інші.

Нині позашкільні навчальні заклади відвідує 9219 дітей. Зауважимо: на безоплатній основі. Зокрема, великою популярністю у дніпровчан користується Дитячо-юнацька хореографічна студія імені Миколи Коломійця «Щасливе дитинство» (пр-т Миру, 2). Цей заклад, який очолює заслужений діяч мистецтв України Ольга Побежимова, спеціалізується на хореографії. У його 70 групах навчаються понад 1300 дітей, з якими працюють 27 педагогічних працівників. Тут навчають класичних і народних танців, основ хореографії, сучасних танців, віртуозних рухів, історії українського костюма та хореографічного мистецтва. Вихованці закладу – учасники концертів, фестивалів і конкурсів різних рівнів.

*Вихованець СЮТ-ЦНТТМ
Олексій Наконечний.*

Знання не тільки в Києві, а й далеко за його межами колектив Станції юних техніків – Центр науково-технічної творчості молоді (вул. Кибальчича, 12-а). Вихованці закладу отримують знання та навички роботи у сфері радіоелектроніки, початкового технічного моделювання, мультимедійних розробок, оператора ПК, автотрасового моделювання, макетування і конструювання транспортної техніки, декоративно-ужиткового мистецтва, хореографічного мистецтва та інших. СЮТ-ЦНТТМ є координатором еколого-натуралістичної роботи у Дніпровському районі.

Освітній процес забезпечують 32 педагогічних працівники, серед яких п'ять «Відмінників освіти України», два керівники-методисти, кандидат педагогічних наук України та майстер спорту з авіамодельного спорту. Свої знання вони передають 1350 вихованцям у 90 групах.

Один із талановитих вихованців СЮТ-ЦНТТМ Олексій Наконечний протягом 2017–2018 років став чемпіоном міста та чемпіоном України з авіамоделізму. Він отримав грант від Малої академії наук за перемогу в конкурсі юних винахідників «Майбутнє України». 2018 року Олексій отримав патент на власний винахід «Спосіб з'єднання відрізків залізничних рейок» та отримав звання кандидата в майстри спорту з авіамоделювання.

СПОРТ ДЛЯ ВСІХ ТА СТАРТИ ЧЕМПІОНІВ

У системі позашкільної освіти Дніпровського району функціонують чотири ДЮСШ, де навчають професійно грати у футбол, волейбол, шахи, займаються різними видами боротьби, гімнастикою, плаванням, фехтуванням та іншими видами спорту. Саме у таких закладах виростають майбутні олімпійські чемпіони.

Так, спортсмени та вихованці відділення гандболу та волейболу дитячо-юнацької спортивної школи № 10 (вул. Миколайчука, 3-а) беруть участь у чемпіонатах України та Європи. Ще 12 вихованців школи входять до складу збірних команд міста, до збірних команд України з різних видів спорту та різних вікових груп.

У спеціалізованій дитячо-юнацькій школі олімпійського резерву № 16 (вул. Миколайчука, 3-А) навчаються переможці і призери міських, всеукраїнських та міжнародних змагань, котрі входять до складу резерву збірних команд міста та України. Зокрема, 2019 року до складу збірних команд країни зараховано 13 спортсменів: Юлію Левченко, Ірину Геращенко, Анісію Лочман, Марію Білоконь-Буланову (легка атлетика); Михайла Бедностіна, Максима Денгіна-Дробота, Володимира Полуяхтова, Микиту Шумейка (баскетбол); Аріну Кравець, Ірину Кушнір (футбол); Петра Борткевича, Михайла Сироту, Діану Пономаренко (фехтування).

Дніпровський район пишається своїми спортсменами-легкоатлетами, які гідно захищають інтереси нашої країни на змаганнях міжнародного рівня під керівництвом тренера-викладача Ірини Пустовойт.

Серед них – Юлія Левченко – срібна призерка Чемпіонату Європи в приміщенні з легкої атлетики у стрибках у висоту (Глазго 2019 р.); срібна призерка Чемпіонату світу з легкої атлетики у стрибках у висоту (Лондон 2017р.); бронзова призерка Чемпіонату Європи з легкої атлетики в приміщенні 2017 р.; чемпіонка молодіжного Чемпіонату Європи 2017 року; срібна призерка фінальних змагань Діамантової ліги 2017, 2018 рр.; чемпіонка II Юнацьких Олімпійських ігор 2014 року; неодноразова чемпіонка та рекордсменка України з легкої атлетики у стрибках у висоту. 2018 року нагороджена медаллю «За працю і звитягу».

Ще одна зірка школи – Ірина Геращенко – срібна призерка молодіжного Чемпіонату Європи 2017 року, срібна призерка Всесвітньої Універсіади 2017р., фіналістка Олімпійських ігор 2016 р. у стрибках у висоту, неодноразова чемпіонка України з легкої атлетики у стрибках у висоту, рекордсменка України та Європи.

СПРАВА ЇХНЬОГО ЖИТТЯ

Хороший учитель – це друга людина після батьків у житті кожної людини. Пояснювати цю Ветхозавітну істину – зайве. А от розповісти про тих, хто дарує юним дніпровчанам не лише знання, а й часточку душі, надихає їх на науку, буде доречно, адже для більшості педагогів Дніпровського району вчительство – це справа життя.

У комунальних навчальних закладах Дніпровського району працює 4383 педагогічних працівників, у тому числі в загальноосвітніх навчальних закладах – 2937, у дошкільних навчальних закладах – 1696, – розповідає Наталія Іваніна. – Серед них – 456 вчителів-методистів, 600 старших учителів та 22 кандидати наук. Чимало педагогів району відзначено почесними званнями, в тому числі 236 вчителів є «Відмінниками освіти», сім «Заслуженими тренерами», два «Заслужених майстри спорту» та один «Заслужений працівник фізкультури і спорту».

Почесного звання «Заслужений вчитель України» удостоєно 6 представників учительської спільноти Дніпровського району: Л.О. Кухар, вчитель географії гімназії № 191 ім. П.Г. Тичини; І.Ю. Сліпчук, вчитель біології ліцею № 208; А.Л. Браславська та Д.Л. Кошашенков, вчителі математики ліцею № 208; Г.Б. Філіпповський, вчитель математики Русанівського ліцею; Ю.О. Селезнев, вчитель фізики Русанівського ліцею.

Сім освітян нашого району отримали високе звання «Заслужений працівник освіти України»: М.В. Чемерис, директор ліцею № 208; С.В. Уфімцева, директор НВК «Домінанта»; Ю.Г. Кіньков, директор НВК № 141 «ОРТ»; Л.П. Литвин, директор СШ № 98; А.М. Андрієнко, директор Технічного ліцею; О.І. Чинок, директор ліцею гуманітарної освіти та комунікаційних технологій «Гармонія»; Г.І. Тодосова, заступник начальника управління освіти Дніпровської районної в м. Києві державної адміністрації. Почесне звання «Заслужений діяч мистецтв України» присвоєно директорові ДЮХС «Щасливе дитинство» Ользі Побежимовій.

Учителі Дніпровського району – це особливі люди, творчі й креативні особистості. Тому цілком закономірно, що серед них є переможці та лауреати Всеукраїнського конкурсу «Учитель року». 2016 року у номінації «Математика» – Алла Степанівна Даніленко учитель математики Технічного ліцею здобула I місце на районному, I – на міському, II – на фінальному турі Всеукраїнського конкурсу; на міському етапі Всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2017» I місце у номінації «Інформатика» здобула учитель інформатики Технічного ліцею Ольга Стефанівна Рибак. На міському етапі Всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2018» I місце у номінації «Українська мова та література» здобула учитель української мови НВК «Домінанта» Світлана Юріївна Тур. II місце у номінації «Фізична культура» – Валерій Олександрович Крамаренко, учитель фізкультури НВК №30 «ЕкоНад».

У Дніпровському районі створено найсприятливіші умови для реалізації творчої педагогічної діяльності та самореалізації особистості вчителя. Поширення передового педагогічного досвіду як результату творчого пошуку сприяє виявленню нових креативних ідей, педагогічних цінностей, що підвищує ефективність навчання та виховання дітей.

Урочиста церемонія нагородження переможців районного туру Всеукраїнського конкурсу «Учитель року 2018».

ВИСОКІ СТАНДАРТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВИТИ

На території Дніпровського району також розташовано більше десяти освітніх закладів, які підпорядковуються Київській міськраді та профільним міністерствам. З-поміж них одним із найпопулярніших серед абітурієнтів є Київський державний коледж туризму та готельно-господарства.

Навчальні корпуси коледжу знаходяться у затишній мальовничій лісопарковій зоні нашого району – на вулиці Генерала Жмаченка, 26.

Далекого 1977 року згідно з наказом Мінвузу СРСР №134 від 5 травня відкрито перший в Україні навчальний заклад для підготовки фахівців сфери гостинності. Понад 40 років минуло з тієї події, як пролунав перший дзвоник і розпочалися навчальні заняття. Багато змін відбулося за цей період: з'явилися нові актуальні для сучасного ринку праці спеціальності, розширився спектр різних рівнів надання освітніх послуг: від повної загальної середньої освіти – до бакалавра, значного оновлення зазнала й матеріально-технічна база. Понад 20 тисяч випускників, кожним із яких пишається навчальний заклад, є конкурентоспроможними на сучасному ринку праці й успішно працюють як в Україні, так і в інших країнах світу.

Опанувати секрети обраної спеціальності, а саме: «Туризм», «Готельно-ресторанна справа», «Харчові технології», «Право», «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», «Облік і оподаткування», «Комп'ютерна інженерія», «Інженерія програмного забезпечення», «Фінанси, банківська справа та страхування» допомагає досвідчений колектив педагогів.

Студенти коледжу мають можливість вдосконалювати практичні навички у власних навчально-виробничих лабораторіях: туристичній фірмі, готелі «Гостинність», навчальних барі, ресторані, магазині, під час проходження різних видів практики на кращих підприємствах, в установах та організаціях Києва та інших міст України, а також за кордоном, зокрема в Туреччині, Греції, Болгарії та Німеччині.

Коледж може похвалитися неодноразовими перемогами у міських предметних олімпіадах, конкурсах та спортивних змаганнях. Чимало його студентів є стипендіатами Президента України, Верховної Ради України та Київського міського Голови.

За чотири десятиліття у закладі склалося багато чудових традицій і свят. Зокрема, посвята у студенти, Шевченківські дні, конкурси «Кращий за професією», краси та мужності «Міс та Містер КТГГ», свято української писемності та мови тощо.

Викладацький колектив цього навчального закладу докладає великих зусиль, аби дати ґрунтовні знання студентам, щоб коледж крокував у ногу з часом і відповідав найсучаснішим стандартам професійної освіти.

– 3 року в рік ми розширюємо географію міждержавного співробітництва з навчальними закладами інших країн, – розповідає директор коледжу Анатолій Матвієнко. – Надзвичайною популярністю користується проект паралельного навчання, нещодавно започаткованого спільно з польським Університетом економіки в місті Бидгощ. У результаті його реалізації випускники отримують відразу два дипломи бакалавра за спорідненими спеціальностями, один із них – європейського зразка.

Багаторічна діяльність коледжу з надання освітніх послуг не раз відзначалася високими нагородами, серед яких – Почесна Грамота Кабінету Міністрів України (1999 рік).

І сьогодні Київський державний коледж туризму та готельного господарства продовжує динамічно розвиватися. Педагогічний колектив з оптимізмом дивиться у майбутнє, пов'язуючи його з прийдешніми успіхами нашого району, нашого міста та нашої країни!

«ЙОМУ БУЛО ЛИШ 18 РОКІВ...». У ПАМ'ЯТЬ ПРО ЮРІЯ ПОПРАВКУ

...Цього дня над Києвом сів дрібний теплий дощ. Його краплі мішалися із сльозами людей, які прийшли на майданчик перед НВК № 183 «Фортуна». Їх збирила трагедія, що трапилася рік тому, – у квітні 2014 року трагічно загинув юний патріот України Юрій Поправка.

ГЕРОЙ НА ПСЕВДО «ПАТРІОТ»

Узимку 2013 року Революція Гідності зірвала з насиджених місць і привела в Київ на Майдан Незалежності мільйони українців. Тисячі студентів покинули університетські аудиторії і взяли участь у протестах проти зловживань тодішньої влади. Серед них був і наш земляк, щирий патріот Юрій Поправка.

Він народився 11 вересня 1995 року в Києві. З 2002 по 2012 рік навчався у НВК №183 «Фортуна», розташованому у Північно-Броварському масиві. У спогадах вчителів і однокласників Юрко зберігся абсолютно позитивною людиною – вихований і ввічливий, талановитий спортсмен (займався боксом та важкою атлетикою), грав на гітарі, добре знав англійську мову і розумівся на техніці.

По закінченні школи 2012 року Юрій без проблем склав іспити і вступив до Національного технічного університету «КПІ» на заочне відділення факультету «Соціологія і право». Йому довелося поєднувати навчання і роботу, оскільки сам він виховувався без батька, тож мусив допомагати мамі. Не дивно, що Юрій рано подорослішав.

Узимку 2013–2014 років 18-річний Юрій Поправка активно підтримував Революцію Гідності, вступив до складу 23-ї сотні Самооборони Майдану, а згодом приєднався до «Правого сектора». Побратими дали йому красномовне псевдо – «Патріот».

У найгарячіші дні лютого 2014-го, під час сутичок із бійцями «Беркута», Юрій отримав кульове поранення у ногу.

Сподівання українців що після перемоги Революції Гідності життя в країні внормується, на жаль, не справдилося – у внутрішні справи України втрутилася Росія. Спочатку її армія анексувала Крим, а потім, розхитаний спецслужбами РФ, запалав український Схід.

Деморалізована влада країни попервах не зуміла організувати адекватну відсіч північному сусідові, тому на Донбас вирушили добровольці – найбільш активні та свідомі громадяни, які всім серцем уболівали за Україну. Сильного страху ще не було – в квітні 2014-го ворог ще не стріляв.

Як Юрій опинився в захопленій сепаратистами місцевості, родичі покійного й донині не розуміють. Він дійсно збирався на Схід України, але, як пояснив батькам і одногрупникам, – у Харків, до знайомих. Даша (дівчина, з якою Юрій приятелював) і справді зустріла хлопця та його товаришів у Харкові, але наступного дня, за її словами, вони поїхали у невідомому напрямку. Як виявилось пізніше – до Слов'янська.

Деталі тієї поїздки пригадує вінничанин Юрій Ковальчук, який побував у полоні в сепаратистів: «Я поїхав на Донбас із чотирма хлопцями із «Правого сектора». Серед них були й покійні Юрій Дяковський та Юрій Поправка. Сімнадцятого квітня харківські автомайданівці допомогли дістатися Донецької області».

Юрій Поправка.

Далі Юрій Ковальчук розповів наступне: «Дорогу до Слов'янська (30 кілометрів) вирішили долати пішки. Вирушили в лігво сепаратистів, не здогадуючись, які криваві наслідки матиме подорож... Зупинили таксі, в якому сиділи троє чоловіків. Погляд водія настрожив, тож почали нервувати. Як потім з'ясувалося, то була розвідка «ДНР», але тоді все обійшлося. Ввечері ми пішли до блокпоста, щоб подивитися на барикади, але нас помітили озброєні люди. Вони погналися за нами, ми ж заховалися у покинутому будинку...».

Саме в цей момент хлопці зрозуміли що потрапили в небезпечну ситуацію. Вирішили зв'язатися телефоном із однодумцями з «Правого сектора» й домовитися про вихід у безпечне місце, де на них чекатиме авто, щоб вивезти у Харків. Та юнаки не дійшли згоди в тому, якою дорогою рухатися. Ю. Ковальчук пішов окремо, але за кілька кілометрів його схопили озброєні люди, зав'язали очі, побили й відвезли до приміщення місцевого СБУ, захопленого терористами, та кинули у підвал. А за якийсь час туди ж привезли Юрія Дяковського та Юрія Поправку.

«Били жорстоко, називали фашистами, вимагали підтвердити причетність до «Правого сектора», – продовжує Юрій Ковальчук. – Коли ми зізналися в цьому, нас вивели з підвалу і посадили в авто. Раптом хтось наказав забрати мене назад. Так я повернувся до підвалу, а моїх товаришів Поправку та Дяковського вбили».

Юрію Ковальчуку вдалося вибратися з полону, а тіло Юрія Поправки знайшли в річці Казенний Торець, що поблизу Слов'янська, із ознаками насильницької смерті поруч із тілом колишнього депутата Горлівської міськради Володимира Рибак.

Згодом, під час слідчих дій, українські правоохоронці встановили, що обох патріотів було жорстоко убито 18 квітня 2014 року. Експертне заключення МВС засвідчило, що «причина смерті обох загиблих – комбінована травма тіла внаслідок тортур, з подальшим утопленням ще живих непритомних потерпілих».

Юрій Поправка та Юрій Рибак – у числі перших відомих жертв російських загарбників на Сході країни.

Пам'ятний стенд у класі, в якому навчався Ю. Поправка.

НВК № 138 «Фортуна», де навчався Юрій Поправка.

«ЗА ГРОМАДЯНСЬКУ МУЖНІСТЬ, ПАТРІОТИЗМ...»

На світлині – Юра з мамою у початковій школі.

Батьки Юрія Поправки родом із села Морозівка Баршівського району Київської області, там і знайшов спочинок юний Герой України. У квітні 2014-го закатованого росіянами юнака в останню путь провели сотні людей – близькі, друзі, одногрупники та однокласники.

Жорстока розправа, яку вчинили російські нелюди над українськими патріотами, сколихнула всю країну. Та ворогу не вдалося залякати наш народ цим брутальним злочином. Тисячі патріотів, збурені цією трагедією, вже готові до бою вирушили на Схід, щоб не допустити розповзання цього руйнівного метастазу на решту території України.

Юрій Поправка склав найвищу жертву в ім'я Вітчизни – віддав за неї своє життя. Його подвиг було вшановано найвищою нагородою держави: в лютому 2015 року Указом Президента України Петра Порошенка № 94 Юрію Поправці посмертно присвоєно звання Герой України з удостоєнням ордена «Золота Зірка». «За громадянську мужність, патріотизм, героїчне відстоювання конституційних засад демократії, прав і свобод людини, самовіддане служіння Українському народові, виявлені під час Револю-

ції гідності» – говориться у нагородному листі.

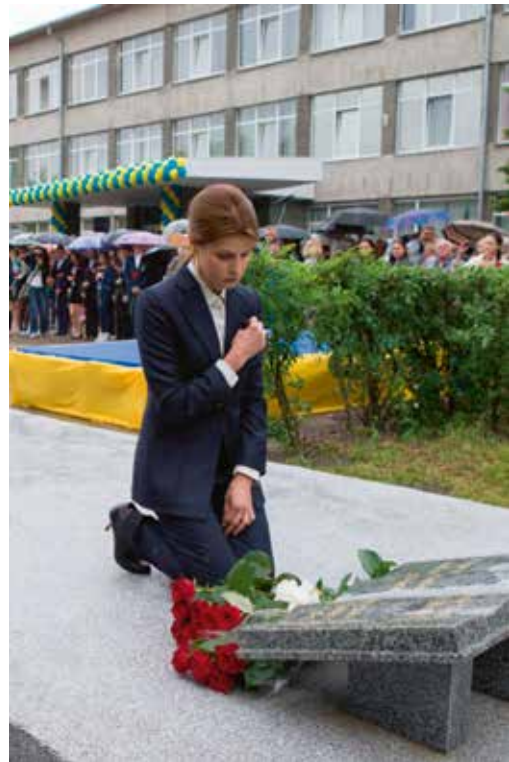
29 травня 2015 року у навчально-виховному комплексі №183 «Фортуна» Дніпровського району міста Києва, за рік після загибелі Юрія, урочисто відкрито пам'ятний знак на вшанування його пам'яті.

У цьому заході взяли участь його мама – Ярослава Юріївна, дружина Президента України Марина Порошенко, керівництво Дніпровської районної в місті Києві державної адміністрації, найближчі рідні загиблого героя, друзі та однокласники.

– Йому було лиш 18 років...Важко говорити про нього у минулому часі, для нас це велика втрата, – говорить класний керівник Героя Лариса Гетьман. – Юра був світлим хлопчиком, вихованим, ввічливим, доброзичливим, уважним і вольовим. А ще він був талановитим спортсменом, займався в спортклубі «Гермес» боксом, важкою атлетикою, вів здоровий спосіб життя та пропагував його в своєму колі. Такі люди повинні жити довго, адже вони роблять наш світ добрішим і кращим...

У рідній школі Героя свято бережуть пам'ять про свого випускника, тут створено стенд, який розповідає про нього. Щороку в день народження Юрія – 11 вересня – в ефір виходить радіогазета його пам'яті, а також проводиться «Лінійка пам'яті». Колектив школи регулярно зустрічається з його рідними та доглядає за пам'ятним знаком.

– Ми назавжди збережемо пам'ять про Юрія, – каже директор НВК №183 «Фортуна» Тетяна Мінько. – Це наш обов'язок перед його рідними, громадою і перед усією Україною.

У відкритті пам'ятного знаку взяла участь дружина Президента України Марина Порошенко.

ГЕРОЇ ДВОХ ЕПОХ І ДВОХ ДЕРЖАВ: УКРАЇНА ПЕРЕМОЖЕ!

Володимир Полупанов зупиняв танки нацистів у ХХ столітті під час Другої світової війни, рятуючи Європу і світ від коричневої чуми. Василь Тарасюк вступив у нерівний двобій з російським танком уже в ХХІ столітті, зупиняючи навалу «руського міра», на пострадянські республіки та боронячи незалежність України. Попри те, що між подвигами Володимира Полупанова і Василя Тарасюка пролягла відстань майже у сімдесят років, їх об'єднує не лише приналежність до військової еліти держави та однієї з територіальних громад міста Києва, в даному випадку Дніпровської, а передусім любов до України і готовність боронити її від ворога, який зазіхнув на її незалежність.

«ЧОРНИЙ ЗАПОРОЖЕЦЬ» ПРОТИ РОСІЙСЬКОГО ТАНКА

Національну академію сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного Василь Тарасюк закінчував вже під час війни. 28 лютого 2016 року, отримавши лейтенантські зірки на погони, Василь обирає для подальшого проходження служби 72-у Окрему механізовану бригаду, яка у серпні 2017 року отримала почесну назву на честь військового формування часів Української Народної Республіки – Чорних запорожців.

Василь Тарасюк.

Тарасюк Василь Олександрович. Українець. Командир роти. Лейтенант. Псевдо – «Тайфун». Герой України. Нагороджений орденом Богдана Хмельницького 3-го ступеня та недержавною нагородою Орденом «Народний Герой України». До 2018 року мешкав у Дніпровському районі міста Києва.

Вже 16 березня 2016 року новоспечений лейтенант приїждить до зони бойових дій у місто Волноваха, де його призначено командиром взводу 2-ї механізованої роти 1-го механізованого батальйону 72-ї Окремої механізованої бригади. 19 березня Василь вже тримав оборону на териконах поблизу окупованого російськими терористичними військами та їх найманцями, Докучаєвська.

У квітні 2016 року батальйон, в якому Василь Тарасюк проходив службу, вивели із зони АТО для участі в міжнародних навчаннях «Швидкий тризуб», які проходили поблизу Яворова.

У вересні цього ж року Василь у складі батальйону повертається на Схід і в жовтні займає позиції в районі Авдіївки. Тепер він очолює підрозділ, який утримує важливу ділянку на правому фланзі авдіївської промзони – висоту «Царська охота», що дозволяла тримати під контролем донецьку трасу і мости. Саме тут його було вперше поранено.

Ось як він сам описав цей бій в розмові з військовим кореспондентом Віолетою Кіртокою: «Я прикривав хлопців з АГС (автоматичний станковий гранатомет) і побачив, що мою позицію «змалювали». Перемістився правіше, знову відпрацював. Прилетіла одна 82 міна. Я бачив, як вона летить і свистить. І тут свист пропав. Я встиг за мішки сховатися, тільки нога залишилася. Якраз у неї уламок 82-ї і прилетів. Пробив ногу, дійшов до кістки і зупинився. Я зразу навіть не відчув, що поранений. Після того ще вів вогонь, перебігав, відстріляв дві «улітки» з АГС. Адреналін такий, що навіть не відчуваєш болю. Та й темно було вже. Тільки коли я схопився за стегно, відчув, що мокро під пальцями. Подивився – кров. Поїхав у шпиталь. Мене перемотали, і тієї ж ночі я повернувся назад. Не захотів залишатися. Завдань було багато, офіцерів – мало. Треба було робити свою роботу...».

«Тайфун» – псевдо лейтенанта В. Тарасюка.

Наслідки війни на Донбасі.

За кермом фронтального авто.

Потім у БМП (бойова машина піхоти), яку Тарасюк з бійцями роти переганяв на нову позицію, влучив снаряд. Всі члени екіпажу зазнали контузії. Прийшовши до тями, Василь побачив, що їхня «беха» горить. Він знав, що там боєкомплект, лежать ПТУРи (протитанкові керовані ракети), які кожної миті можуть вибухнути, Тарасюк з хлопцями кинулися до палаючої машини та витягли механіка й навідника. Згодом сміливці погасили пожежу в бойовій броньованій «подрузі».

Наприкінці січня 2017 року бійці штурмової групи 1-го батальйону 72-ї Окремої механізованої бригади відбили позицію «Алмаз» в авдіївській промзоні, де раніше був опорний пункт російсько-терористичних військ. Вони назвали захоплений опорний вузол на честь загиблого в бою командира штурмової групи Андрія Кизила – «Орел». Попри всі спроби терористів відбити втрачені позиції відчайдухи із 72-ї Окремої мехбригади утримали «опорник». Очолили оборону «Орла» Василь Тарасюк та його побратим – лейтенант Андрій Верхогляд (згодом їх обох призначили командирами рот).

А потім був той смертельний двобій з російським танком. Ось як сам Василь розповів про ту пам'ятну дуель з броньованою машиною російських військ:

«Я обходив позиції. У мене їх було п'ять. Почався мінометний обстріл. Це була вже звична справа. Я сів, поговорив по телефону. Наче притихло. Підійшов до крайньої позиції, де в мене був підготовлений станковий протитанковий гранатомет (СПГ, ще хлопці називають його «сапог»), тому що там танк неодноразово розбивав наші позиції. І ніяк не можна було дати адекватну відповідь. Прийшов туди. Чую: щось гуде. Дивлюся в бінокль – прямо на нас виїжджає танк Т-72, на ходу закриваючи люк. Чотириста метрів до нього було. Гармата направлена прямо на позицію «Орел», а я був трохи правіше. У мене загорілися очі – я ж давно на нього чекав. Від цього танка постраждали двоє моїх хлопців – вони до цього часу ще лікуються. Друга-перша група інвалідності буде у кожного... Тому злість була великою. СПГ стояло направлене на ту точку, звідки він виїжджав. Після першого танкового пострілу я влучив по ньому, щоб перевести вогонь від «Орла». За день до того мінометними уламками пошкодило приціл СПГ, тому я працював з механічним прицілом, без оптики. Моя граната лягла прямо перед танком. Екіпаж танка, побачивши, що по ньому ведуть вогонь, зразу направив гармату в нашу сторону і вдарив по нас, але не точно. Це дало мені час перезарядитися. І я вже поцілюв по ньому. Він задимів так, що його не видно було. Я знову перезарядився, встиг і навестися. І тут мені дуже близько прилетіло у відповідь. Я якраз голову підняв і побачив, як танковий снаряд пролетів наді мною і ліг у посадку. Я вдарив. Знову граната лягла поряд з танком. Стрільмунувато тоді мені було, бо він на тебе дивиться, а ти на нього... В ту мить подумав: якби приціл був оптичний, кожний постріл був би точним.

«Після ГРАД-у» – степова посадка неподалік від позицій сил АТО після артобстрілу противника.

Знову стріляю і – попадаю. Задимівся! Я хотів закріпити результат. Навівся, зробив постріл – не спрацювала граната. Злість була шаленою. Я її витягнув, вставив. Тільки робити спуск – як танковий снаряд прилетів прямо в мою позицію. Я прийшов до тями вже в посадці. Мене віднесло на десять–п’ятнадцять метрів. Повний рот землі, за пазухою земля, в штанях...

...На підсвідомості я розумів, що треба сховатися, почав бігти, але зовсім не в ту сторону. Поки це зрозумів... Упав у траншею. І ось там вже

розумію, що зі мною погано. Права сторона обличчя починає запливати, але я ще хапаю радіостанцію, викликаю «Орел». Хлопці мені говорять: «З того боку чуємо перехват: «Броня подбита, возвращаемся под мост». Після того, як танк мене вдарив, більше і не стріляв. Покотився потрошку, бо був підбитий і димів, під міст. Більше він з того місця не виїжджав...

Мене ударило кумулятивом від ударної хвилі. Поламало череп, почався крововилив. І ротом, і носом, і вухами йшла кров, лице повністю заплигло, я не бачив лівим оком, а праве запухло. Мене вивезли в Авдіївку на стабілізаційний центр, потім у Покровськ. Ті півгодини, поки мене не могли забрати, я навіть не пам’ятаю. Непритомний був. Потім вертольотом доставили у Мечнікова. Там реально не лікарі, а Боги. За тиждень я почав ходити. Телефонував до хлопців – танк більше не виїжджав. І до цього часу танки не працюють по «Орлу». Всі наші позиції залишилися за нами, ми не покинули жодну».

Відповідаючи на запитання, наскільки для нього є важливою висока нагорода орден Золота Зірка, Василь відповів: «Вона не моя – а всього нашого підрозділу. Вона – для моїх хлопців. Вони всі раділи за мене. Для мене це було визнання того, що ми робимо разом. Немає офіцера без солдатів. Ти сам нічого не зробиш. І так само солдати дивляться на тебе, коли іде бій, вони хочуть бачити, що треба робити, як робити...».

На відміну від багатьох своїх бойових побратимів Герой Радянського Союзу Володимир Костянтинович Полупанов не сумував за комуністичним минулим і не вимагав повернення Леніна на п’єдестали міст і сіл України та дешевої ковбаси на прилавки магазинів. Він був оптимістом і бачив нашу державу, однак не в «союзі республік» під рукою «збирача земель» і очільника країни-агресора Путіна, а в європейській сім’ї цивілізованих країн, де основними є право і закон, де найвища цінність – життя людини. Наша зустріч з ветераном відбулася влітку 2018-го. На жаль, вона стала останньою – за кілька місяців Володимир Костянтинович пішов з життя, залишаючи по собі світлий спомин як про людину-патріота, до кінця віддану Україні, яку він безмежно любив.

Генерал-майор Володимир Полупанов.

«МИ ПУТИНУ НЕ ПО ЗУБАХ!»

Полупанов Володимир Костянтинович. Українець. Сапер. Герой Радянського Союзу. Після війни продовжив службу в армії. Генерал-майор запасу. Нагороджений орденами Леніна, орденами Вітчизняної війни 1-го ступеня, «За службу Батьківщині» 3-го ступеня, орденами Слави 2-го та 3-го ступенів, а також медалями «За бойові заслуги», «За взяття Кенігсберга» та «За перемогу над Німеччиною».

Ось що розповів про свою війну Герой Радянського Союзу Володимир Полупанов: «Орден Слави III ступеня я отримав за розмінування моста. А ось Славу II ступеня – за знищення танків. А було це так. У жовтні 1944 року наш передній край проходив в 50 кілометрах від Шауляя, біля містечка Коршунай. Танки тіснили там наших – будь здоров! Артилерія з ними не могла впоратися. Нам дали ділянку дороги і наказали, щоб ми не пропустили по ній ні одного танка. Було нас семеро саперів. Мене призначили старшим. Наша зброя – це міни! Ми як слід підготувалися. Міни заклали так, щоб перекрити всю дорогу, замінувавши при цьому і узбіччя. Після цього стали чекати на ворога. Танки не забарилися. Їх було сім штук. Це були середні танки. Йшли вони колоною по дорозі. Ми чекали в заздалегідь підготовлених щілинах.

Було страшно! Дуже страшно! Ну, що у нас проти танків? Були міни в лунках та ще протитанкові гранати! Гранати ті до кілограма вагою, спробуйте їх докинути та ще й потрапити в той танк...

Вручення Зірки Героя Радянського Союзу за героїзм, виявлений в боях за Кенігсберг. Фото 1945 р.

Фото на пам'ять з бойовим побратимом, 1945 р.

А танки, знай собі, пруть. І, здається, немає такої сили, щоб їх зупинити. Ми сидимо у своїх щілинах, як ті миші. І ось перший танк наїжджає обома гусеницями на міни. Так бахнуло, що танк аж розвернуло. Відкрився люк, і звідти з'явилися німці. Ми вискочили зі своїх щілин і автоматними чергами зняли їх. Повисли німці на танку, як ті груші. Танки, які йшли за ведучим, спробували об'їхати обочиною, але також наїхали на міни. Бах – танк зупинився! Бах – третій підірвався! За ним – четвертий... З підбитих танків почали вискакувати екіпажі. Однак сховатися в чистому полі досить тяжко, тому вони відразу потрапляли під наш вогонь. Два танки, що вціліли, розпочали здуру бити по нас з гармат. А що їм робити, адже попереду була «гребля» з підбитих танків. Напевно, вони подумали, що попереду міне поле. Я кажу своїм хлопцям: «Ну що, справу зроблено, давайте змотуватися! А то зараз піхота німецька нагряне, тут вже не до жартів буде!». Адже, що таке семеро бійців проти роти чи батальйону піхоти? Одним словом, ми потихеньку вийшли з бою.

Станом на 1 січня 2019 у Дніпровському районі Києва мешкало 1 753 учасників АТО, з них 36 отримало поранення в боях на Сході країни. Крім того, 29 дніпровчан значаться загиблими. На обліку в органах соціального захисту району перебувають 64 члени сімей загиблих воїнів, в тому числі 18 неповнолітніх дітей.

На виконання постанов Кабінету Міністрів України від 19.10.2016 № 719 та від 28.03.2018 № 214 тільки 2018 року трьом родинам загиблих та 13 особам з інвалідністю внаслідок АТО призначено грошову компенсацію для поліпшення житлових умов. Крім того, 2018 року комісією розглянуто та призначено грошову компенсацію для придбання житла 13 внутрішньо переміщеним особам із числа учасників бойових дій АТО.

Повернувшись до свого підрозділу, я розпочав доповідати про результати бою комбату, але, напевно, вже хтось розповів про наші справи і він перебив: «Ви – молодці, що не пропустили танки!». Ось за цей бій я і отримав орден Слави II ступеня, а ще премію, вже не пам'ятаю, скільки грошей, чи то три, чи то чотири тисячі карбованців.

Гроші я відправив мамі, при цьому написав, за що я отримав ті гроші. Мовляв, так і так, мамо, отримав премію за знищені танки. У свою чергу мама прислала лист приблизно такого змісту: «Синку, молю тебе, та не чіпай ті танки! Нехай вони собі їздять!».

Не минули ми з Володимиром Костянтиновичем і теми нинішньої російсько-української війни. Він так прокоментував дії керівництва Російської Федерації:

«У мене просто слів не вистачає. Здається, Путін уявив себе Наполеоном. Для цього він вирішив підкорити Україну. Однак Путін забув, що Україна – могутня держава. А головне, він не очікував, що йому тут дадуть по зубах... Між тим європейці прекрасно розуміють: якщо росіян не зупинити, вони підуть далі. Тому неадекватністю Путіна насамперед стурбовані країни Прибалтики, Молдова та Польща. Однак до цих держав росіяни не дійдуть. У них немає такої сили духу, як в українців. Адже наші люди за свою Батьківщину ладні померти. І це головне. Патріотизм, потужний патріотизм українців завадив Путіну розколоти і підкорити собі нашу державу. Люди віддають останнє, щоб придбати для нашої армії і зброю, і тепловізори, і медикаменти, і продукти харчування. Зараз проти Росії воює і західна, і східна Україна. Не по зубах ми Путіну, не по зубах, що там і говорити. Тому що путінське військо – це зграя бандитів і найманців, які матір рідну за гроші продадуть.

Майор В.К. Полупанов.
Фото 1970-их рр.

Пам'ятаєте, як у нашого Тараса Шевченка: «За шмат гнилої ковбаси...»? А щодо сюжетів на російському ТВ, де було «проанансовано» марш-кидки до Берліна, Варшави, Гельсінкі і навіть до Вашингтона, можу сказати лише те, що за ними по-справжньому плаче психіатрична лікарня. Тут і коментувати нічого. Путін прекрасно розуміє, що якщо Україна стане вільною, його Росії настане кінець! Ось тому він і затіяв цю війну. Але Україну не перемогти! Україна змінила Європу, та що там Європу, весь світ! Тому перемога буде за Україною! У мене навіть сумнівів з цього приводу немає...!».

Гадаємо, що додати до слів 92-річного ветерана Другої світової війни громадянина і патріота України нічого! Це, мабуть, про них, справжніх Українських Героїв Володимира Полупанова та Василя Тарасюка митець із Сум Василь Жадан свого часу написав пісню, де є такі слова:

**А ми, браття, як соколи,
В вільнім вирости краю.
Не дамо свій край нікому,
Краще згинемо в бою.**

**Та ще рано нам вмирати,
Бо роботи через край.
Бий у барабан, козаче,
Та гучніш, сурмаче, грай...**

НА ЗАХИСТІ ЗДОРОВ'Я ДНІПРОВЧАН: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Сучасна структура сфери охорони здоров'я Дніпровського району формувалася протягом декількох десятиліть. До її створення долучилися не тільки спеціалісти, а й цілі покоління пересічних дніпровчан. Нинішня громада, керівництво району та медпрацівники гідно продовжують справу своїх попередників і роблять неабиякий внесок у розвиток галузі. З року в рік вони докладають значних зусиль, щоб знайти необхідні ресурси для її розвитку надалі, спрямованого, передусім, на підвищення стандартів надання медичних послуг і покращення матеріально-технічної бази лікувальних установ.

ЯК УСЕ ПОЧИНАЛОСЯ

На землях, які нині входять до складу Дніпровського району міста Києва, перша лікарня, в сучасному розумінні, з'явилася 1912 року в Микільській Слобідці. Даний медичний заклад зі статусом окремої дільниці Остерської повітової лікарні (Чернігівська губернія) мав окреме амбулаторне приміщення та дерев'яний барак для хворих. Ця установа, в якій працював один-єдиний лікар з помічником, утримувалася коштом земства, тобто місцевої громади.

Після краху Російської імперії 1917 року на території України спалахнула громадянська війна. Внаслідок певних воєнних колізій земська лікарня припинила роботу. У січні 1920 року комуністи офіційно «перевідкрили» цей медзаклад, проголосивши його «Першою радянською лікарнею».

До реального створення і розбудови медичної інфраструктури на Київському Лівобережжі справа дійшла тільки в

Одна з перших повоєнних лікарень Лівобережжя – 2-га Дарницька об'єднана лікарня, відкрита в листопаді 1950 р.

другій половині 30-х років XX століття після того, як зверхники СРСР ухвалили рішення про перенесення столиці України з Харкова у Київ та внаслідок рішення створити на Лівобережжі зону потужних промислових підприємств з великими житловими масивами і відповідною інфраструктурою для їх працівників. Таким чином, до початку Другої світової війни на Лівобережжі Києва було збудовано 3 лікарні та 5 поліклінік, запрацювали райсанепідемстанція, дезстанція, санаторій для хворих на туберкульоз, 4 аптеки та 5 пунктів здоров'я. Крім того, практично на кожному великому підприємстві функціонувала окрема медична амбулаторія. Всі ці заклади не пережили двох хвиль війни, які прокотились Україною у 1941–1943 роках, і після звільнення Києва від німецьких військ на Лівобережжі не залишилося жодної вцілілої медичної установи.

Починаючи з 1944 року, одночасно з відбудовою промислових підприємств, відбулося розгортання пунктів надання медичної допомоги в пристосованих приміщеннях, як правило, при заводах, що поверталися з евакуації. Тож до кінця 1945 року такі заклади запрацювали у Микільській Слобідці та в Аварійному селищі. Дещо пізніше на Лівобережжі було розгорнуто амбулаторію для залізничників, поліклініку для дорослих, дитячу консультацію та терапевтичний стаціонар. Однак правобережний Київ довгий час залишався основним місцем, де можна було отримати кваліфіковану медичну допомогу. Комуністична влада не поспішала виділяти кошти на забезпечення базових потреб громадян, тому перших помітних зрушень із відновлення медичної інфраструктури вдалося досягнути лише за п'ять років. Перші будівлі медичного призначення було зведено знову ж таки за кошти місцевого бюджету 1950 року, зокрема, відкрито лікарню у Соцмістечку (нині Київська міська клінічна лікарня №2), дві поліклініки та три амбулаторії, у яких працювало 110 медичних працівників.

Збудований у 1950-х роках терапевтичний корпус Київської міської клінічної лікарні №2 на вул. Попудренка, 36 – один з найстаріших на Лівобережжі.

Власне, саме Київська міська клінічна лікарня №2, яка успішно функціонує й донині, стала першою багатoproфільною медичною установою району. На момент відкриття вона складалася із стаціонарного відділення на 560 ліжко-місць, поліклініки на вулиці Червоноткацькій, 31, а також з декількох медико-санітарних частин, в тому числі й на Дарницькому шовковому комбінаті, заводі хімічного волокна та хімікатів. Ще за декілька років, у середині 50-х, нові лікувальні заклади з'явилися на

Воскресенці – поліклініка для дорослих на вулиці П. Запорожця і дитяча поліклініка на вулиці В. Курнатовського. 1959 року почала працювати Вузлова лікарня № 2 ДВРЗ (нині – Київська міська клінічна лікарня №11). Ще за декілька років, 1962-го, мешканці району змогли отримувати медичні послуги у трьох лікарнях та шести поліклініках. Крім того, в районі вже функціонували пологовий будинок, тубдиспансер та декілька амбулаторій.

Найбільше нових медичних закладів з'явилося в нашому районі між 70-ми та 80-ми роками ХХ століття, саме в той час, коли на Лівобережжі розгорнулося будівництво житлових мікрорайонів в індустріальних масштабах. За тодішніми нормами містобудування зведення житлових масивів передбачало обов'язкове будівництво цілого комплексу супутніх громадських закладів для повсякденного культурно-побутового обслуговування населення, включно із медустановами. У цей період відчинили двері для відвідувачів дитяча лікарня №2, клінічна лікарня №3, пологовий будинок №6, стоматологічні поліклініки для дорослих та дітей, а також дві поліклініки на житловому масиві Лівобережний.

ЗМІНИ НА БЛАГО ЛЮДЕЙ

У перші роки незалежності медична галузь країни, як і все суспільство, переживала не найкращі часи. Утім, навіть за найскрутніших обставин, сфера охорони здоров'я залишалася однією з пріоритетних у нашій громаді. Аби покращити рівень обслуговування населення, ще в середині 1990-х у профільному міністерстві почалася підготовка до впровадження низки реформ, покликаних замінити громіздку радянську систему медичного обслуговування на більш досконалу. Початок змінам покладено 1999 року із запровадженням нової організаційної форми лікувально-профілактичних та інших закладів, пов'язаних між собою функціонально й організаційно – так званих територіальних медичних об'єднань (ТМО). До Дніпровського районного ТМО увійшли сім поліклінік, в тому числі стоматологічна та дитяча, а також Шкірно-венерологічний диспансер №1. Натомість клінічні лікарні №2 та №3 було відокремлено.

З того часу процес модернізації медичної галузі країни практично ні на день не припинявся, відповідно, всі нововведення тією чи іншою мірою знаходили своє відображення і в нашому районі. Так, з січня 2011 року Дніпровський район одним із перших у місті був задіяний у реалізації Пілотного проекту щодо реформування галузі охорони здоров'я, запущеного в дію Законом України «Про порядок проведення реформування системи охорони здоров'я у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій областях та місті Києві». Згідно з ним було створено нові комунальні підприємства – медичні установи, які отримали назву «Центри первинної медико-санітарної допомоги». До сфери управління Дніпровського району м. Києва увійшло п'ять Центрів первинної медико-санітарної допомоги з їх 26-ма структурними підрозділами – амбулаторіями загальної практики – сімейної медицини, а також два консультативно-діагностичні центри для дорослих і дітей.

– Згодом, протягом 2011 – 2016 років, було відкрито 19 відокремлених амбулаторій загальної практики – сімейної медицини, в тому числі нову амбулаторію загальної

практики сімейної медицини, розташовану в провулку Лобачевського, що значно наблизило первинну медичну допомогу до населення та дало можливість скоротити радіус доступності від 2–7 км до 0,5–0,7 км, – зазначає головний спеціаліст відділу охорони здоров'я Володимир Коропецький і додає, що на початок 2019 року в лікувально-профілактичних закладах Дніпровського району отримувало послуги понад 357 тис осіб, з них 283 тис. дорослих та 74 тис. дітей. Слід зазначити, що 147,4 тис. пацієнтів, а це 41,5% від загальної чисельності відвідувачів, становлять особи пенсійного віку.

– Станом на 1 січня 2019 року на території нашого району функціонує 15 медичних закладів, які надають первинну, вторинну амбулаторну та стаціонарну медичну допомогу, з них 8 входять до сфери управління Дніпровської районної в місті Києві державної адміністрації, – розповідає начальник відділу охорони здоров'я Дніпровської районної державної адміністрації Даніель Карабаєв. – Це, зокрема, п'ять Центрів первинної медико-санітарної допомоги, два Консультативно-діагностичних центри для дорослого та дитячого населення та Київська міська клінічна лікарня (КМКЛ) №11 із спеціалізованим госпітальним відділенням для ветеранів війни і з нейрореабілітаційним Центром для учасників АТО.

Вони задовольняють потреби мешканців району лише у первинній та вторинній амбулаторній медичній допомозі. Третинна, тобто високоспеціалізована медична допомога, як відомо, надається у спеціально обладнаних закладах охорони здоров'я, переважно стаціонарного типу, які підпорядковуються Департаменту охорони здоров'я КМДА.

Що важливо, на території району функціонує ще й сім медичних закладів, які входять до сфери управління Департаменту охорони здоров'я виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації), в яких спеціалізовану медичну допомогу отримують не тільки мешканці району, а й усього Києва.

Досить розгалужена мережа медзакладів дає право стверджувати, що у Дніпровському районі створено єдиний медичний простір, у якому мешканці району можуть отримати досить широкий спектр послуг.

Медичні заклади, що входять до сфери управління Дніпровської РДА

КНП «Консультативно-діагностичний центр Дніпровського району м. Києва» (вул. А. Шептицького, 5);
КНП «Консультативно-діагностичний центр дитячий Дніпровського району м. Києва» (просп. Тичини, 12);
КНП «Центр первинної медико-санітарної допомоги № 1 Дніпровського району м. Києва» (вул. П. Запорожця, 26);
КНП «Центр первинної медико-санітарної допомоги № 2 Дніпровського району м. Києва» (просп. Тичини, 22);
КНП «Центр первинної медико-санітарної допомоги № 3 Дніпровського району м. Києва» (вул. Червоноткацька, 31);
КНП «Центр первинної медико-санітарної допомоги «Русанівка» Дніпровського району м. Києва» (вул. Ентузіастів, 49);
КНП «Центр первинної медико-санітарної допомоги № 4 Дніпровського району м. Києва» (вул. Сергієнка, 23)
Київська міська клінічна лікарня № 11 Дніпровського району м. Києва» на 145 ліжок (вул. Рогозівська, 6).

Відремонтований корпус КНП «Консультативно-діагностичний центр Дніпровського району м. Києва», розташований на вул. А. Шептицького, 5.

ПЕРШІ УСПІХИ МЕДРЕФОРМИ

Чергова медична реформа в Україні, яка набирає обертів протягом останніх трьох років, стала каталізатором найбільш активних галузевих змін і в країні, і в нашому районі.

– Переформатування застарілої, неефективної та витратної системи охорони здоров'я, успадкованої від радянського минулого, нездатної повноцінно задовольнити потреби українців, реалізується паралельно із впровадженням децентралізації влади в Україні, – пояснює суть нинішніх змін заступник директора КНП «Консультативно-діагностичний центр Дніпровського району» Ольга Гуменюк. – Сучасна медична реформа спрямована на переорієнтацію фінансової підтримки на надання послуг, а не на фінансування надмірної та частково застарілої інфраструктури. У зв'язку з цим впроваджувані законодавчі ініціативи спрямовані не лише на усунення фінансових бар'єрів для населення щодо отримання медичних послуг, а й на прозорість і ефективність галузі.

Одна з найперших та найважливіших практичних змін уже запроваджених у повсякденну практику в районі – електронний запис за допомогою медичної інформаційної системи (МІС) на прийом до лікарів первинної ланки та до спеціалістів консультативно-діагностичних центрів. Разом із потужною мережею закладів первинного рівня цей крок реально забезпечив кожному рівний доступ до медичних послуг.

До речі, МІС забезпечує реєстрацію надавачів медичних послуг, лікарів і декларацій, автоматичне розміщення, отримання та передачу інформації й документів щодо надання медичних послуг, користування сервісами з автоматичним обміном інформацією, а також надає можливість вести відповідну статистику та форми звітності.

Ще одна позитивна новація, яку схвально оцінила більшість дніпровчан, – створення єдиного лабораторного центру із забірними пунктами біологічного матеріалу в амбулаторіях загальної практики. Ця новація дозволила заощадити час пацієнтів на здачу аналізів, значно спростила лікарям можливість раннього діагностування, а відтак підвищила ефективність і якість надання первинної медико-санітарної допомоги.

Медичні заклади, підпорядковані Департаменту охорони здоров'я Київської міської ради (КМДА), розташовані на території Дніпровського району

*Київська міська клінічна лікарня № 3 на вул. П. Запорожця, 26;
Київська міська клінічна лікарня № 2 на вул. Краківській, 13;
Київська міська дитяча клінічна лікарня № 2
на вул. А. Навої, 3;
Київський міський пологовий будинок № 6
на вул. П. Запорожця, 26;
Київська міська психоневрологічна лікарня № 2
на вул. Миропільській, 8;
Шкірно-венерологічний диспансер № 1
на вул. Чернігівській, 38/2;
Стоматологічна поліклініка КНП
«Київська стоматологія» на вул. А. Навої, 1.*

– Слід згадати про ще одне важливе управлінське нововведення: з 1 квітня 2018 року в Центрах первинної медико-санітарної допомоги Дніпровського району розпочато активну приписну кампанію з вибору лікаря та підписання декларацій лікаря з пацієнтом, – розповідає директор КНП «Центр первинної медико-санітарної допомоги №1 Дніпровського району м. Києва»

Елеонора Коляда. – Протягом року понад 50% дніпровчан вже зробили вибір і підписали декларації. Таким чином наші громадяни активно долучаються до втілення реформ щодо підвищення доступності та якості медичного обслуговування.

Велику підтримку щодо медичного забезпечення найбільш уразливих категорій населення, малозабезпечених сімей і пенсіонерів надають спеціальні програми, зокрема, урядова «Доступні ліки» та муніципальна «Лікар у вашому домі». Завдяки їм значна частина мешканців району отримує медикаменти за доступними цінами та має можливість перевірити свій стан здоров'я у спеціально облаштованих медичних пунктах.

ВІДРЕМОНТОВАНІ ПРИМІЩЕННЯ ПЛЮС СУЧАСНА ТЕХНІКА

Ще одним важливим аспектом покращення медичного обслуговування дніпровчан стало оновлення приміщень медичних закладів і централізована закупівля сучасного обладнання. Фінансування цих завдань з бюджету міста та району зростає з року в рік. Наприклад, якщо 2012 року на ці потреби було виділено 7,5 млн грн, то 2017 року – 73,7 млн гривень. Загалом у 2014–2018 рр. на покращення матеріально-технічної бази галузі охорони здоров'я скеровано 111,2 млн грн, у тому числі: на розвиток первинної ланки – 20,4 млн грн, на розвиток вторинної ланки – 90,8 млн гривень. Протягом 2016–2018 років для первинної ланки охорони здоров'я придбано комп'ютерної техніки на суму 1,2 млн. гривень. Тож нині робоче місце кожного лікаря первинної ланки обладнано персональним комп'ютером і копіювальною технікою. Крім того, в цей же період з бюджету розвитку Києва профінансовано закупівлю медичного обладнання на суму 79,9 млн. гривень.

– Один із найважливіших напрямків нашої роботи – підтримання у належному стані будівель медичних закладів, – зазначає голова РДА Петро Онофрійчук. – Так, протягом 2014–2018 років у капітальний і поточний ремонт приміщень первинної медико-санітарної допомоги вкладено понад 17 млн грн, що дозволило суттєво осучаснити 8 установ такого типу. Наприклад, тільки 2016 року здійснено капітальний і поточний ремонт на 22 об'єктах лікувально-профілактичних заходів на загальну суму 7,6 млн. грн., зокрема, замінено механізми двох ліфтів (КДЦ), здійснено ремонт приміщень (10 об'єктів), капітальний ремонт інженерних мереж (4 об'єкти), електромереж (1 об'єкт), покрівель (3 об'єкти), ремонт вхідних груп (1 об'єкт) тощо. Крім того, здійснено капітальний ремонт приміщення і введено в експлуатацію одну нову амбулаторію сімейної медицини, відкриття якої значно спростило доступ до первинної медичної допомоги мешканцям мікрорайонів «Мега-Сіті» та «Дарницької площі».

Особливо приємно відзначити, що мешканці Дніпровського району теж беруть активну участь у розвитку медичної інфраструктури, використовуючи такий інструмент, як «Громадський бюджет» (частина коштів міського бюджету, щодо якої мешканці міста самостійно обирають на що їх витратити шляхом голосування, результати якого мають пряму дію, незалежно від волі чиновників і депутатів). Наприклад, 2017 року дніпровчани підтримали своїми голосами 5 проектів, у підсумку медична галузь району додатково отримала 12,6 млн грн, що дозволило відремонтувати на 22 об'єктах службові приміщення, електромережі, замінити вікна, встановити нові ліфти та вирішити ще низку задовнених проблем.

Не менш інтенсивними темпами тривало й оновлення матеріальної бази і 2018 року – було, зокрема, завершено капітальний ремонт фізіотерапевтичного відділення Київської міської клінічної лікарні № 11 (1,5 млн грн), виготовлено проекти для проведення реконструкції приміщень двох амбулаторій сімейної медицини.

У планах районної влади на найближчі роки – реконструкція приміщень для амбулаторій загальної практики-сімейної медицини, розташованих на Дарницькому бульварі, 23 та вул. Райдужній, 23-А. Загальний кошторис цих проектів становить 24,1 млн грн, з них на 2019 рік вже виділено 16,7 млн гривень.

Цілком зрозуміло, що якими б гарними й затишними не були медичні заклади, а без новітнього обладнання їх важко назвати «сучасними». Здобутки у цьому напрямку теж є немалими. Так, лише 2016 року на придбання дороговартісного обладнання виділено понад 25 млн грн, на які закуплено та встановлено мамограф у філії № 1 Консультативно-діагностичного центру на вул. П. Запорожця, 26; рентгенологічне обладнання (2 рентген апарати та 2 флюорографи); 6 кольпоскопів для жіночих консультацій з відеосистемою; 4 апарати ультразвукової діагностики; 10 електрокардіографів; 20 автоматизованих робочих місць для лікарів і медичних сестер первинної ланки; лабораторне обладнання, в тому числі для бактеріологічної лабораторії тощо. У 2017–2018 рр. понад 2 млн грн витрачено на устаткування та оснащення новоствореної єдиної клінічної лабораторії та закупівлю медобладнання для фізіотерапевтичного відділення Київської міської клінічної лікарні № 11.

ВІДДІЛЕННЯ НОВІТНЬОЇ ДІАГНОСТИКИ

У червні 2018 року в мережі медичних установ Дніпровського району з'явився новий підрозділ – рентгенодіагностичне відділення. Його створено на базі філії № 4 КНП «КДЦ Дніпровського району м. Києва» й укомплектовано сучасним новітнім обладнанням, яке застосовується для діагностики та раннього виявлення захворювань – магнітно-резонансним томографом відкритого типу (Hitachi Aperto Lucent) та комп'ютерним томографом Optima CT520. Погодьтеся, не кожен район столиці може похвалитися таким здобутком, завдяки якому його мешканці отримують прямий доступ до надзвичайно ефективних діагностичних обстежень в амбулаторних умовах.

– Використовуючи наше обладнання, фахівці відділення здатні проводити кваліфіковані медичні обстеження, в тому числі й високоінформативні МРТ-дослідження на сучасному діагностичному рівні, – розповідає завідувач відділення, лікар-рентгенолог вищої категорії Тетяна Іщенко. – Зокрема, наші відвідувачі можуть у повному обсязі пройти МРТ головного мозку, опорно-рухового апарату, в тому числі – шийного-грудного/поперекового відділів хребта, кульшових, колінних суглобів та інших органів і систем для вирішення клінічних завдань.

Новітнє обладнання рентгенодіагностичного відділення філії № 4 КНП «КДЦ Дніпровського району м. Києва».

Місію відділення, яка полягає у наданні дніпровчанам послуг із медичного обстеження нового покоління і з використання передових технологій в діагностиці, успішно реалізують лікарі, котрі володіють усіма методами променевої діагностики, насамперед, провідні спеціалісти-рентгенологи Едуард Павлюков, Наталія Проценко, Ірина Пузійчук, а також старша медична сестра відділення Наталія Берзіна.

За неповний рік фахівці відділення прийняли та допомогли встановити точний діагноз більш як півтори тисячі мешканцям району, натомість у відповідь отримали сотні схвальних відгуків про свій професіоналізм, й не лише у соцмережах.

– У мене склалося приємне враження про роботу відділення завдяки дуже доброму ставленню персоналу до пацієнтів, – каже семидесятирічна відвідувачка відділення Лідія Король. – Звісно, дуже вдячна за кваліфіковані дослідження, завдяки яким інші лікарі допомогли мені перебороти захворювання, а також

спасибі всім за людяність, повагу і витримку.

Попри досить недовгий час роботи, колектив відділення має амбітні плани на майбутнє, які полягають, зокрема, у поповненні технічної бази новим обладнанням і введенні в практику КТ і МРТ досліджень з контрастуванням, що дасть більш точну діагностику деяких захворювань.

ВИПРОБУВАННЯ ВІЙНОЮ

Лихо, яке принесла гібридна війна, розв'язана РФ проти нашої країни, не оминуло життя жодного громадянина України. Ще 2014-го ворог змусив нас на ходу переформатовувати кожен галузь забезпечення життєдіяльності країни, підлаштовуючи їх до нових вимог і викликів. Медики одними з перших занурилися у жорстоку круговерть нової реальності: рятували життя наших бійців на фронті, відновлювали їхнє здоров'я в тилу. Ще 2014 року 19 працівників медичних установ району (6 лікарів та 13 медичних сестер) взяли участь у спеціалізованих тренінгах та пройшли курси навчання з організації спеціалізованої допомоги пораненим під час бойових дій. А в січні 2017 року на базі госпітального відділення Київської міської клінічної лікарні №11 Дніпровського району створено Центр нейрореабілітації учасників антитерористичної операції, розрахований на 20 ліжок-місць.

– За офіційною статистикою Міністерства охорони здоров'я близько 70 відсотків наших воїнів, які отримали поранення, потребують спеціалізованої психолого-психіатричної допомоги і реабілітації, – зазначає завідувач відділення Андрій Тихоненко. – Саме задля цієї мети й було створено наше відділення.

До фахівців реабілітаційного Центру приходять пацієнти, які отримали на фронті складні контузії, мінно-вибухові травми, травми та захворювання периферичної нервової системи чи інші неврологічні патології. За реабілітаційною програмою вони отримують наступні послуги: медикаментозну реабілітацію, фізичну реабілітацію (лікувальна фізкультура та масаж, фізіотерапія, механотерапія, кінезіотерапія, кінезотейпінг) та психологічну реабілітацію. Крім того, за необхідності пацієнти можуть записатися на огляд вузьких спеціалістів (кардіолог, офтальмолог, хірург, травматолог, гастроентеролог, отоларинголог, стоматолог та інші) та пройти додаткове обстеження (ЕКГ, велоергометрія, ЕЕГ, РЕГ, УЗД, рентген, ФГДС тощо).

За два роки існування Центру в його стінах покращили своє здоров'я понад чотири сотні бійців АТО, котрі високо оцінюють фаховість і людяність працівників Центру та лікарні.

– Хочу відзначити, що в Центрі працюють справжні професіонали – і медичні сестри, і лікарі, – розповідає учасник АТО Юрій Чумак. – Завжди уважні та чуйні вони надають кваліфіковану допомогу, після якої помітно відновлюється здоров'я і довгий час почуваш себе наче помолодівшим.

– Особливо приємно, що у реабілітаційному відділенні з нами, з АТОшниками, працює дружний і позитивний колектив, який лікує не тільки ліками, а й доброзичливим ставленням та співчуттям, – додає ще один ветеран війни Сергій Гайворонський. – Хочу відзначити, що у відділенні панує справжній військовий порядок і чистота, а ще нам забезпечують повноцінне лікування та відмінний сервіс. Особисто я у захваті від лікарів, передусім Тетяни Древаль, Катерини Симоненко та Тетяни Бикової. Вони є справжніми професіоналами. Бійці АТО рекомендують цю лікарню!

Подібні відгуки пацієнтів цілком обґрунтовані, адже усі лікарі Центру володіють сучасними методами обстеження та інтерпретації отриманих результатів, призначення лікування та його корекції, методиками паравертебральних блокад, активно застосовують сучасні методики оздоровлення.

– Позитивний досвід з реабілітації воїнів, набутий нами за час роботи Центру, та, на жаль, постійно зростаюча актуальність даного напрямку послуг, спонукає до збільшення потужності нашого закладу, – говорить про плани на майбутнє завідувач відділення Андрій Тихоненко. – У найближчій перспективі ми розглядаємо можливість будівництва нового сучасного

Ветерани АТО у Центрі нейрореабілітації учасників антитерористичної операції.

корпусу для розташування повноцінного реабілітаційного відділення на 40 ліжко-місць для воїнів АТО, оснащеного сучасним обладнанням, що б дало змогу значно покращити рівень та спектр надання реабілітаційних послуг військовим, відповідно до міжнародних стандартів якості.

ЗОЛОТІ РУКИ, ЧУЙНІ СЕРЦЯ

Оновлена матеріально-технічна база та новітня техніка це, звичайно, важливі здобутки, але як і в будь-якій справі їх успішне застосування передбачає, насамперед, наявність професіоналів, у даному випадку – високо підготовлених медичних працівників.

Нині в медичних закладах Дніпровського району Києва працюють 4216 медичних працівників, а серед них 39 наукових співробітників, 12 заслужених лікарів України і 875 ветеранів праці.

Всі вони з розумінням ставляться до тих чи інших проблем пацієнтів, завдяки їхньому професіоналізму та відданості справі, тисячі дніпровчан зберігають здоров'я і почуваються повними сил. У своїй роботі наші медики керуються гаслом: у будь-яких ситуаціях, за будь-яких обставин залишатися людиною стосовно колег і пацієнтів, а свою справу робити сумлінно, чесно і порядно.

У Дитячому реабілітаційному центрі КНП «Консультативно-діагностичний центр дитячий Дніпровського району м. Києва», просп. Тичини, 12.

Роботу колективів медичних установ району налагоджено на такому високому ступені, що не гріх похвалитися й на всеукраїнському рівні. Так, КНП «Центр первинної медико-санітарної допомоги №1 Дніпровського району м. Києва» визнаний найкращим у столиці та отримав 2019 року грантову підтримку в рамках проекту USAID щодо розвитку центрів первинної медичної допомоги як центрів обміну досвідом.

Важливою ланкою у наданні якісних медичних послуг є персонал амбулаторій загальної практики, зокрема, ма-

ють вагомі здобутки колективи окремих підрозділів та установ, які очолюють І.В. Седченко, Т.І. Штабровська, С.М. Скрипка, Н.М. Іванченко, Е.В. Коляда, С.М. Єрмолаєва, О.А. Квартальний, О.І. Ністряну, О.Д. Шимків, А.М. Тихоненко, Г. Я. Солонинка, Л.Й. Слободяник, а також завідувачі амбулаторіями В.М. Зубарева, В.І. Черняк, Г.В. Цокур, Н.Д. Барабаш, В.А. Буренко, О.І. Новікова. Тисячі киян завдячують гарним самопочуттям золотим рукам визнаних професіоналів лікарям-спеціалістам І.Б. Дучинському, В.С. Бруханській, Л.І. Гусеву, Л.В. Краснову, заслуженим лікарям України М.Ю. Гриджку та О.Я. Теленгатору. Великим авторитетом у пацієнтів користуються лікарі первинної ланки В.С. Лясківська, О.В. Петренчук, Л.В. Ковтун, Л.Г. Рудоманова, Ю.М. Приймак, Р.І. Вовченко, Т.Л. Вінницька. Завдяки набутому роками досвіду, самовідданій праці та природженим позитивним якостям викликають повагу та користуються великим авторитетом у керівництва й пацієнтів представники молодшого медперсоналу – головні медичні сестри Т.В. Левенец, Н.В. Слаутич, Л.С. Голуб, Н.В. Мостова, О.Л. Семенова, В.М. Завгородня, Н.В. Белінська, О.Й. Тодосюк, медичні сестри Н.І. Друкаренко, Л.В. Ярмач, Т.Г. Рудіна та О.А. Огнева.

– Одним із важливих показників нашої роботи є багаточисленні позитивні відгуки про відмінну роботу та чуйне ставлення персоналу до пацієнтів, – підсумовує Даніель Карабаєв.
– Медичні працівники району усвідомлюють важливість тих галузевих перетворень, які відбуваються зараз у сфері медичного обслуговування країни й докладатимуть максимальних зусиль, аби якість медичних послуг відповідала європейським стандартам, а мешканці Дніпровського району столиці завжди почувалися здоровими, сповненими енергії й сил та раділи повноцінному життю.

ЗІРКОВА ШКОЛА, ЕЛІТНИЙ ДЖАЗ ТА НАЙСТАРІШИЙ КЛУБ ЛІВОБЕРЕЖЖЯ

За часи незалежності Київ швидко відновив славу одного з провідних центрів європейської культури. Щороку до столиці приїжджають мільйони гостей, аби подивитися нові вистави у театрах, помилуватися стародавніми скарбами музеїв, послухати пісень на концертних площадках, або взяти участь у мистецьких чи спортивних шоу світового рівня. Згадаймо хоча б футбольний чемпіонат «Євро-2012» чи «Євробачення» 2005 та 2017 років!

Звісно, більшість таких акцій відбуваються у центральних районах міста, однак і наш, Дніпровський район, здатен приймати заходи подібного рівня (про що говорилося в інших розділах книги), адже на відміну від інших спальних районів тут створена й успішно функціонує розгалужена мережа культурно-мистецьких закладів.

ЦЕНТР КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ ЗРАЗКА 1953 РОКУ

Сьогодні на території Дніпровського району функціонують три театри, два музеї, вісімнадцять бібліотек, два кінотеатри та шість закладів позашкільної освіти.

– Звісно, не всі з них входять у сферу відповідальності районної влади як, приміром, знані в Україні колективи – Київський академічний театр драми і комедії на лівому березі Дніпра та Київський муніципальний академічний театр ляльок, однак у нас є чимало інших чудових установ, – зазначає начальник відділу культури Дніпровської РДА Оксана Мерінова.

Одна з найстаріших споруд Лівобережжя – Центр культури та мистецтв Дніпровського району. На задньому плані ліворуч – Храм святого великомученика Пантелеймона.

Головною сценою Дніпровського району вважається Центр культури і мистецтв (ЦКМ), розташований на вулиці Алматинській, 109. Цю будівлю зведено ще 1953 року і вона є однією із найстаріших на Київському лівобережжі.

Центр культури багато років очолює Віталій Калітовський, а його колектив вважає своєю місією формування та розвиток гармонійно розвиненої особистості з сильною моральною і громадянською позицією патріота та гуманними принципами. Сьогодні тут працюють 10 аматорських колективів, зокрема Театр естради та моди «ARTmix», Зразковий колектив народного танцю «Дніпровські зорі», Театр естради та моди «Модний театр», Циркова студія «Шарм», Ансамбль сучасного та бального танцю «Синергія», «Школа джазу Володимира та Яни Журби» та інші. Великою популярністю також користуються групи естетичного виховання для дітей, насамперед із вивченням англійської мови. Найголовнішим є те, що в Центрі культури навчають не лише професійності, але й виховують інтерес, повагу і любов до української культури.

Свого часу в Центрі культури відбувалися прем'єрні покази кінострічок, зокрема «За двома зайцями» українською мовою. Тут виступали такі відомі митці, як народна артистка УРСР, Герой України Ада Роговцева та народна артистка УРСР Лариса Кадирова.

Зазвичай глядач бачить різноманітні концерти, фестивалі, неймовірної краси виставки, а також гарно організовані масові заходи. І далеко не кожен знає, що навіть 45-хвилинний концерт – це копітка праця творчих колективів, довготривалі репетиції, безліч зусиль, а також наполеглива робота адміністрації та професійного колективу керівників і всіх працівників закладу.

КНИЖКА ПЛЮС ВІЛЬНИЙ ІНТЕРНЕТ

У Центрі культури і мистецтв Дніпровського району розташована й одна із найпопулярніших та найстаріших бібліотек – №158. Її засновано ще 1935 року профспілкою ДВРЗ, а відновлено відразу по поверненні підприємства з евакуації. Повоєнного 1954 року бібліотека переїхала у новозбудований ЦКМ й досі базується у його приміщеннях. Нині цей заклад є одним із найважливіших громадських центрів не тільки мікрорайону, а й усього Лівобережжя Києва. Тут проводяться різноманітні книжково-ілюстровані виставки, літературні вечори та мистецькі акції. На її базі функціонує надзвичайно пізнавальна краєзнавча фотовиставка «ДВРЗ»: минуле та сучасне», створена за активної підтримки усіх мешканців мікрорайону.

Ще одна знакова бібліотека району – ім. В. Маяковського. Вона теж належить до найстаріших бібліотечних закладів, оскільки її створено ще в 30-і роки минулого століття у Микільській Слобідці. 1943 року бібліотеку було знищено і лише за сім років її вдалося відродити. У середині 1960-х років заклад переїхав у нове приміщення – на Русанівку.

Нині її бібліотечний фонд становить понад 52 тисячі примірників видань. Тут функціонує безоплатний Інтернет-центр і зона Wi-Fi, до послуг дніпровчан – безкоштовний гурток англійської мови та школа юних програмістів. На його базі відбуваються чимало культурних заходів, серед яких найбільшою популярністю користується бібліотечний кінозал. При бібліотеці також діє шаховий гурток «Клуб 4-х коней».

– На сьогодні сукупна численність бібліотечного фонду району становить понад чотириста тисяч видань на традиційних та електронних носіях, – розповідає керівник Централізованої бібліотечної системи Дніпровського району Галина Саврасова. – Середньорічна кількість відвідувачів наших бібліотек постійно зростає і в останні роки стабільно становить 365–370 тисяч осіб. В останні роки досить помітно зросли й фінансові вкладення у розвиток бібліотечної справи району. Так, якщо 2014 року ми отримали 7928,2 тис. грн, то 2018 року – 17268 тис. грн, з яких на поточні й капітальні ремонти закладів витрачено 206,7 тисяч гривень.

2017 року в рамках реалізації пілотного проекту КМДА «Сучасний бібліотечний простір» було проведено капітальний ремонт Центральної районної бібліотеки ім. Павла Тичини, придбано нові меблі та сучасне обладнання, облаштовано комфортні зони для читання та роботи в Інтернеті, дитячий куточок, а також невеликий конференц-зал.

Окремо слід підкреслити активну участь громади району у розвитку та модернізації бібліотечної мережі шляхом реалізації права голосу в рамках проєктів «Громадського бюджету». Так, 2017 року мешканці району підтримали проєкт «BIBLIO HUB» для людей із вадами зору, який став справжнім подарунком для слабозорих людей. Завдяки ініціативі громади для бібліотеки ім. Павла Тичини придбано спеціальне унікальне обладнання: стаціонарний відеозбільшувач з програмою екранного збільшення, комп'ютер із програмою синтезу мовлення. Нині тут облаштовано приміщення, в якому можна користуватися фондами бібліотеки та отримувати інформацію з мережі Інтернет.

Заняття з юними читачами у центральній бібліотеці ім. П. Тичини.

У бібліотеці створено сприятливі умови для промоції української книги та читання. Майже кожного дня відбуваються різноманітні заходи. Окрім традиційних форм роботи: презентацій книг, зустрічей з письменниками, літературних годин, краєзнавчих уроків, впроваджуються й сучасні форми: віртуальні екскурсії, тренінги, майстер-класи, квести, форум-театр, книжкові інсталяції. При бібліотеці працює гурток «Рукотворне диво», курси комп'ютерної грамотності для людей похилого віку «Комп'ютер – це легко!», безкоштовне навчання з теми «Риторика та мовний етикет».

У керівництва Центральної бібліотечної системи амбітні плани подальшого розвитку: це і поповнення бібліотечних фондів сучасною літературою; впровадження RFID-технологій; ремонту приміщень бібліотек-філій; а також запровадження нових сервісів, послуг та цікавих інноваційних проєктів.

ТЕАТР УКРАЇНСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ

Один із найбільш відомих і самобутніх творчих колективів району – Театр української традиції «Дзеркало». Його колектив втілює етнічні та фольклорні образи у музично-драматичних виставах. Директор театру – актор і режисер, лауреат багатьох міжнародних фестивалів Володимир Петранюк вбачає завдання колективу у вихованні майбутньої генерації акторів на засадах любові до українського народного мистецтва та українських традицій.

Цей театр народився 1981 року в Києві на заводі «Артем», де молодий режисер Володимир Петранюк та його брат – актор і співак Віталій Петранюк об'єднали групу молодих ентузіастів, закоханих у театральне мистецтво. Актори театру «Дзеркало» представляли свої спектаклі в Лондоні й Новосибірську, Шербурзі й Парижі, Варшаві й Кракові. Дванадцять років театр жив і творив на землі польській, пропагуючи українську культуру. За цей час актори співпрацювали з видатними митцями – Єжи Гофманом у фільмі «Вогнем і мечем», Казимиром Куцем у фільмі «Слава і хвала», Мартою Мешарос у фільмі «Доньки щастя».

Сцена з вистави «Блокпост Україна».

2004 року театр повернувся до Києва. Нині в репертуарі «Дзеркала» є казки для дітей, зокрема, «Снігурка Христинка», «Принцеса Рися, або Казка про королівський годинник», «Пригоди Маленького принца на землі і в космосі», «Різдвяна мандрівка на Чумацький шлях», а також вистави для глядачів старшого віку – «Лохотрон по-українськи або 100000\$», «Полусмак останнього кохання» та «Блокпост Україна», присвячена героям АТО. Нещодавно відбулась і прем'єра нової вистави – «Мазепа. Love story», яка отримала схвальні відгуки глядачів та критиків і рекомендована для перегляду дорослим і дітям старшого шкільного віку. Крім студійної діяльності, спрямованої на створення репертуару (фольклорно-етнографічних вистав) молодіжної студії при театрі, яка б виховувала майбутню генерацію акторів, колектив бере участь у святкових урочистостях у столиці.

У творчих планах колективу – створення нових вистав, спрямованих на досягнення культурно-духовної та героїчної спадщини нашого народу.

УКРАЇНСЬКИЙ ДЖАЗ І ЗІРКИ СВІТОВОГО РІВНЯ

Ви будете здивовані, але в Дніпровському районі діє єдина в Україні державна Школа джазового та естрадного мистецтва (ШДЕМ), створена 2001 року. Це справді унікальна структура, у якій не тільки фахово навчають основ традиційного та сучасного джазу, академічного року і поп-музики, в тому числі у рамках майстер-класів зірок світового рівня, а й формують, розвивають, пропагують та досліджують основні тенденції вітчизняного естрадного та джазового музикування. У школі працюють високопрофесійні викладачі, народні та заслужені артисти України, лауреати міжнародних фестивалів і конкурсів джазової, популярної та академічної музики, а також знані фахівці сфери шоу-бізнесу.

З моменту існування школи очолює Петро Полтарев – відомий музикознавець, джазовий критик, член Експертної та Громадської рад Міністерства культури України, член журі та ведучий відомих фестивалів джазової, популярної та рок-музики, президент і засновник низки національних музичних фестивалів.

За роки існування школа завоювала численні нагороди, двічі перемогла в державній програмі «Мистецький Олімп України». Учнів школи постійно консультують зірки національної та світової мистецької еліти, народні та заслужені артисти України, видатні джазові музиканти, режисери, актори з Німеччини, Польщі, Італії, Японії та інших держав. Викладачі та учні школи активно пропагують мистецтво України за кордоном у спільних творчих акціях з виконавцями Австрії, Англії, Японії, Голландії, Італії, Іспанії та США.

На сьогодні у школі навчається понад 600 учнів, з них 471 на бюджетних відділах. 2013 року у школі відкрито хореографічне відділення за напрямком «Сучасний танець», а 2015-го – перше в історії України відділення мюзиклу. У школі успішно працюють лауреати численних міжнародних та всеукраїнських конкурсів, зокрема, ансамбль сучасного танцю «Крила», театр дитячої пісні «Нотки», народний аматорський джазовий оркестр «Big Yellow Bend», зразкова студія дитячого мюзиклу «О'кей!».

Сьогодні серед викладачів школи – відомі українські джазові музиканти, лауреати численних фестивалів і конкурсів Сергій Шуліков, Микола Єфремов, Сергій Сметанін, Євген Машковцев, Олег Ноздрань, Юрій Нацвлішвілі, композитор Ігор Корнілевич, викладачі джазового та естрадного співу, відомі виконавиці Інеса Іваницька, Оксана Кульчицька, Любов Капшук, Олена Собко та інші.

За підтримки посольства Німеччини в Україні ШДЕМ бере участь у спільних джазових проектах на днях Європи у Києві, сприяє у просуванні національних виконавців джазу до Європи, зокрема до участі в міжнародних «Днях України» за кордоном. Колектив школи представляє мистецькі кола України на міжнародних форумах в Європі, зокрема в Берліні та Брюсселі, формує делегації молодих джазових музикантів до країн ЄС.

У школі започатковано та щорічно проводяться Всеукраїнський фестиваль «Зимові джазові зустрічі», Міжнародний дитячо-юнацький конкурс на краще виконання музики «The Beatles», «Yellow submarine», (почесний президент – Сер Пол Маккартні), фестиваль рок музики «Лівий берег» та інші.

2018 року Школа джазового та естрадного мистецтва – єдина серед навчальних закладів України, стала повноправним членом світової асоціації навчальних закладів із джазовим напрямком навчання.

У ювілейну річницю створення району колективи ШДЕМ завоювали престижні нагороди у таких знакових міжнародних акціях, зокрема, вистава етно-мюзиклу «Одного разу на Купала», зразкового театру-студії дитячого мюзиклу «О'кей!», отримала Гран-Прі та два спеціальних призи на міжнародному театральному конкурсі «Fantasia Fest» (25-30.03.2019 р., Чехія).

Сер Пол Маккартні в гостях у вихованців ШДЕМ.

Мюзикл театру-студії ШДЕМ «Всі миші люблять сыр!».

КУЗНЯ КАДРІВ ДЛЯ СВІТОВОЇ СЦЕНИ

Мало хто знає, але багато виконавців зі світовим ім'ям починали свій творчий шлях у дитячих музичних школах нашого району. Наші педагоги дали путівку до великої сцени десяткам, якщо не сотням юних мешканців Лівобережжя. У цьому дитяча музична школа №13 ім. М.І. Глінки – один із провідних закладів позашкільної освіти Дніпровського району Києва. Її відкрито 1 серпня 1965 року у Воскресенській Слобідці на вулиці І. Вільде, 41. Першим директором школи був відомий військовий диригент Анатолій Селіфанов, який заклав основи чудового педагогічного колективу, який працює й донині.

За період існування школи закінчили понад дві тисячі учнів. Серед них – заслужений артист України, соліст Національної опери Ігор Борко (викладач В.С. Корнілов), лауреат міжнародних конкурсів Костянтин Хорук (викладач В.Г. Зельдіс), лауреат міжнародних конкурсів, викладач Бостонської консерваторії Анастасія Сейфетдінова (викладач Л.І. Макієвська), лауреат міжнародних конкурсів, викладач Кембриджської консерваторії Ольга Патраманська (викладач Л.П. Боровик), вихованець Женевської консерваторії, соліст камерного оркестру «Барокко» (Швейцарія) Вадим Макаренко (викладач Л.П. Боровик), професор Національної музичної академії ім. П. Чайковського Ольга Зосім (викладач Г.П. Шарий) та інші.

Школа має шість відділів – фортепіанний, вокально-хоровий, струнно-смічкових інструментів, народних інструментів, духових та ударних інструментів, теоретичний відділ, де навчаються 450 учнів, а ще 50 учнів – у групах естетичного виховання. У школі створено декілька дитячих творчих колективів, які яскраво виступають на сценах району, міста, країни та за її межами.

Виховують любов до музики та навчають секретів майстерності юних дніпровчан талановиті педагоги, серед яких – заслужений діяч мистецтв Лідія Боровик, заслужений артист України Станіслав Луцький, 12 викладачів-методистів і 8 старших викладачів.

Виступають хор та оркестр народних інструментів Дитячої музичної школи №20.

Відкритий конкурс мистецтва гри на народних інструментах «Весняні орнаменти» та є організатором Відкритого вокального конкурсу «Дніпровський зорепад». Школа співпрацює з Київською дитячою академією мистецтв, Інститутом музики Київського університету ім. Б. Грінченка, з академією музики м. Рим (Італія), а також із видатними митцями України.

Ансамбль бандуристів «Веснянка» Дитячої музичної школи №13 ім. М. Глінки.

Приємно відзначити, що колектив школи перебуває у постійному творчому пошуку. Так, саме в ній вперше в Україні відбулася постановка дитячої опери М.В. Лисенка «Коза-дереза» жестовою мовою для дітей із вадами слуху (керівники проекту С.А. Вовк та Т.Є. Васько).

2018 року школа започаткувала Відкритий конкурс мистецтва гри на

Заклади позашкільної освіти Дніпровського району

Дитяча художня школа № 2

Дитяча музична школа № 20

Дитяча музична школа №13 ім. М.І. Глінки

Дитяча школа мистецтв № 6 ім. Г. Л. Жуковського

Дитяча музична школа №16

Школа джазового та естрадного мистецтва (ШДЕМ)

ПІСЛЯМОВА

Своїм виходом у світ книга «Освячений Дніпром» завдячує багатьом людям, небайдужим до долі Дніпровського району міста Києва та які шанують історію своєї малої Батьківщини.

Велику допомогу у підготовці історичної частини надав колектив «Спілки ветеранів-керівників Дарницького району», насамперед її багаторічний голова М.Г. Гузенко. Видана спілчанами 2014 року книга «Дарниця: роки, події, люди», включена в електронну бібліотеку Інституту історії НАНУ, стала надійним путівником у дослідженні минувшини Київського Лівобережжя.

Надзвичайно корисними для наших пошуків стали й роботи першопроходців, які перебували біля витоків вивчення історії краю, – Т.К. Васильчукова, М.П. Ушульного та сучасних киевознавців В.В. Ковалинського, М.Б. Кальницького, Д.В. Малакова, І. Ю. Пранікози та інших.

Серед дослідників минувшини Лівобережжя Києва провідне місце належить кандидатові історичних наук Михайлу Рибаків (1929–2009 рр.). Працюючи на посаді шкільного педагога, Михайло Рибаків виявив якості справжнього вченого-дослідника. Починаючи з 1960-х років він регулярно друкував у пресі краєзнавчі розвідки, присвячені історії колись єдиного на Лівобережжі Дарницького району. Згодом підготував декілька окремих видань з цієї тематики, зокрема, «Невідомі та маловідомі сторінки історії Києва», а також низку статей для енциклопедичного довідника «Київ». М. Рибаків збагатив біографії Дарниці, Русанівки, Березняків, Воскресенки та інших місцевостей Києва цікавими, раніше невідомими подробицями, які ми з вдячністю використали у своїй роботі.

Чимало сторінок недавньої історії допомогли відновити і детально описати працівники Дніпровської районної в м. Києві державної адміністрації та підприємств району: М.В. Чайка, С.Т. Прогонюк, Г.В. Лобач, Н.Р. Косар, І.А. Брижко, О.В. Мерінова, А.В. Слободяник, С.М. Редчиц, О.М. Бовсуновський і О.В. Марек.

Значну допомогу у доборі документів і довідкової літератури редакційній колегії та авторам надали директор ЦБС Дніпровського району Г.Г. Саврасова та начальник архівного відділу РДА Г.М. Володіна, директори НВК №141 «ОРТ» Ю.Г. Кіньков та НВК «Домінанта» С.В. Уфімцева.

Книга «Освячений Дніпром» не стала б такою насиченою і цікавою без архіву важливих подій і фотоілюстрацій, створеного працівниками відділу з питань інформаційної політики райдержадміністрації. Їхня праця заслуговує на слова щирої подяки, оскільки закарбувала в історії здобутки дніпровчан, стала надійним джерелом достовірних фактичних і аналітичних матеріалів, а також дала можливість вести розповідь більш об'єктивно та документально.

У виданні також використано ілюстрації та документи із зібрань Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України (ЦДАВО); Центрального державного історичного архіву України; Центрального державного архіву громадських об'єднань України; Центрального державного кінофотофоноархіву України ім. Г.С. Пшеничного; Державного архіву м. Києва; Державного архіву Київської області; Національної наукової бібліотеки України ім. В.І. Вернадського; Галузевого державного архіву Служби безпеки України; Інституту національної пам'яті України; Центральної наукової бібліотеки архівів України; ГДА СБУ у Харківській обл.; Державного комітету архівів України, РДАКФД, Музею історії м. Києва, Національної історичної бібліотеки України, Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки ім. В. Заболотного, видавництва «Варто», Наукового архіву Інституту археології НАН України; Національного музею історії України у Другій світовій війні; Дарницької районної в місті Києві державної адміністрації; Дніпровської районної в місті Києві державної адміністрації.

Окрема подяка за унікальні фотографії десяткам шанувальників київської старовини, які відшукують і оприлюднюють їх у мережі Інтернет для вільного користування.

Насамкінець висловлюємо щирі подяку територіальній громаді Дніпровського району, яка щоденною працею, у нелегкий час випробувань, примножує здобутки попередніх поколінь, вписуючи власними добрими справами нові сторінки у славу історію нашого району!

З повагою

**Директор благодійного фонду «Дніпровець. Успіх і розвиток»
Оксана Григор'єва**

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Архипова Світлана, «Зміни в адміністративно-територіальному устрої Києва у 20–30-х роках ХХ ст.», 2014.

Аркас Микола, «Історія України-Русі», 1990.

Брайчевський Михайло, «Коли і як виник Київ». Київ 1963.

Блануца А., Войтович Л., Русина О., Сварник І., Ващук Д., Черкас Б. «Україна: литовсько-польська доба 1320–1569». Київ, Балтія-Друк, 2008.

Воляннюк Сергій, упорядник. «ОУН на СУЗ в 1943–1945 рр.», Торонто – Львів, Видавництво «Літопис УПА», 2017.

Гурбик Андрій, Київ 2017, «Оборонні бої за Київ та звільнення міста від армії Великого князівства Литовського 1651 р.».

Демченко Т.П., «Великий терор на Чернігівщині (20–30-ті роки ХХ століття)», Чернігів, 2017.

Пагіря Олександр, «Діяльність ОУН та УПА на території Центрально-Східної та Південної України», 2013.

Парнікоза Іван, «Заплава Дніпра в Києві під час оборони міста в 1941 р.».

Потильчак Олександр, «Радянські табори для військовополонених у визволеному Києві (1943–1944 рр.)», 2005.

Приходько Владимир, Степанец Кирилл, Насырова Елена, «Киевское Левобережье: от Соцгорода до Березняков», Київ, видавництво «Варто», 2016 рік.

Кот Сергій, «Підпілля ОУН в окупованому Києві. 1941–1943», 2016.

Ковалинський Віталій, «Київські мініатюри». Київ, «Купола» 2004.

Киридон Алла, «Руйнування культових споруд (1920–1930-ті рр.): порушення традиційної ритмології простору», Київ, 2013.

«Каталог колекції документів Київської археографічної комісії 1369–1899», Видавництво «Наукова думка», Київ, 1971

Роман Круцик, «Народна війна». Путівник до експозиції», Київ, 2011 рік.

Мандзюк Іван, «Гоголівська сотня київського полку 1766 р.», Київ, 1926 рік.

Малаков Дмитро, «Київ, 22 червня. 70 років тому», «День», 2011 рік

Мовчан Іван, «Давньокиївська околиця», Київ «Наукова думка», 1993 рік.

Серга Жанна, «Відносини між радянською владою і церквою у 1920–1930-х роках (на прикладі Києва)», журнал «Історія України», 2010.

Смаль Олена, «Походження назв історичних слобідок Лівобережжя Києва», Київ, 2014.

Стеблецька Ю., «Планування розвитку м. Києва: історико-географічні аспекти», журнал «Вісник КНУ ім.Т. Г. Шевченка», №1, 2014 рік.

Степанець К., Михайлик О., Широчин С., «Невідоме Лівобережжя. З кінця ХІХ до середини ХХ ст.», Київ 2018 рік.

Купченко В. П., Серга Ж. І., «Київ у Першій світовій війні (за документами Державного архіву міста Києва)», Архіви України, 2014.

Толочко Петро, «Історична топографія стародавнього Києва», Київ, 1972.

Телегин Дмитрій, «Там, где вырос Киев», Київ, 1982 рік.

Шаповал Юрій, «Голод 1946–1947 років у Росії та в Україні», «Проблеми історії України», 2007.

Ціборовський О.М., Сорока В.М., «Динаміка чисельності населення міста Києва та його природний рух за матеріалами київських дослідників ХІХ століття», 2015.

«Дарниця роки, події, люди», Київ 2014 рік.

«Київ. Енциклопедичний довідник», Київ 1982 рік.

«Карманний иллюстрированный путеводитель по г. Киеву и его окрестностям», Київ, видавництво С. М. Богуславского, 1906.

«Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні: місто Київ», Фенікс, 2008 рік.

Журнал «Соціалістичний Київ», №2, 1937 рік.

«Перегляд з архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ», 2004, № 1/2 (22/23), Київ 2004.

«Універсали Богдана Хмельницького 1648–1657», видавництво «Альтернатива», Київ 1998.

«Реабілітовані історією. Київська область», Кн. 1 та 2, 2004 р., 2006 р.

У виданні використані джерела онлайн-ресурсів Інституту історії України Національної академії наук України, Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України) та Державного архіву Київської області.

ЗМІСТ

Передмова	3
ЧАСТИНА 1.	
З ІСТОРІЇ КИЇВСЬКОГО ЛІВОБЕРЕЖЖЯ	5
Коли Дніпро був молодим	6
Середньовічне Задніпров'я	9
Русько-литовський ренесанс	14
Польська експансія	19
Козацька доба: за волю і віру	21
Земельні справи за батька Хмеля	27
Під владою Москви. Початок.....	30
Деспотія «освіченої» монархії	36
«Чернігівське» століття	38
Перший міст, пароплави і «подушна ревізія»	41
Між феодалізмом і капіталізмом	46
Епоха технічного прогресу	48
Військово-дачна... залізниця	54
Освіта і медицина під завісу XIX століття	57
Особливості капіталістичного росту	58
Тил Західного фронту	62
Українська революція і більшовицька окупація	65
Пограбування по-ленінськи і перший голод	76
Реформи і «націоналізація» по-більшовицьки	82
Перша радянська робота Патона та мототрамвай	85
Про гроші та експерименти над мапою	86
«Перегини» першої п'ятирічки	89
Розкуркулення, примусова колективізація і велика повінь	92
Голодомор – людоджерське обличчя колективізації	97
Грабіж церков в ім'я фабрик і заводів	102
Перший район на Лівобережжі	104
Народження промислового центру	105
15 місяців «Великого терору»	110
«Конвеєр смерті» в Биківнянському лісі	113
Передвоєнна п'ятирічка: новий міст і «Сталінське метро».....	114
Як готували молодь до нової війни	116
«Кірза», зброя, ковбаса: здобутки 1940-го.....	118
Війна на порозі	120
Київ готується до бою.....	121
Трагічні й героїчні дні	124
Спротив німецьким окупантам	128
Повернення голоду і репресій.....	134
Табір смерті – «Stalag 339 Kiew-Darniza»	135

Суворі осінь 1943-го. Звільнення	137
Усе для фронту... ..	140
Відродження з попелу	143
Голодомор №3	145
Справжній подвиг – трудовий	148
«Німецький квартал»	150
Нове обличчя Київського Задніпров'я	151
«Відлига», «хрущовки» і черговий економічний ривок	153
Нові заводи: від зброї до сосисок	156
Село іде у місто, або Чому створили Дніпровський район?	158

ЧАСТИНА 2.

ПРАДАВНІ ІМЕНА СУЧАСНИХ ЖИТЛОМАСИВІВ	161
Воскресенка	162
Микільська Слобідка	166
Лівобережний масив	170
Русанівка	172
Березняки	175
Стара Дарниця	178
ДВРЗ	181
Соцмістечко	184
Північно-Броварський масив	187

ЧАСТИНА 3.

ОКРАСА СТОЛИЦІ, ГОРДІСТЬ КРАЇНИ.....	189
З історії київських мостів	190
Символи Києва: нові, сучасні, унікальні	193

ЧАСТИНА 4.

ДНІПРОВСЬКИЙ РАЙОН У ХХІ СТОЛІТТІ	201
Економіка інновацій плюс приватна ініціатива	203
Нова інфраструктура району: дороги, теплі будинки, чисті подвір'я	209
Музика в камені, або Модерн по-радянськи і шедеври сучасності	215
Життя в гармонії з довкіллям	224
Про дитинство, старість і добрі серця	229
Освітній простір Дніпровського району	236
«Йому було лиш 18 років». У пам'ять про Юрія Поправку	246
Герої двох епох і двох держав: Україна переможе!	249
На захисті здоров'я дніпровчан	254
Зіркова школа, елітний джаз та найстаріший клуб Лівобережжя	262

Список використаних джерел	267
---	------------

Післямова	269
------------------------	------------

ДНІПРОВСЬКОМУ РАЙОНУ МІСТА КИЄВА – 50 РОКІВ!

ОСВЯЧЕНИЙ ДНІПРОМ

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧЕ ВИДАННЯ

Текст

Сергій Лемеха

Дизайн, верстка

Сергій Поліщук

Фотосупровід

Олександр Лось,
Сергій Губенко,
Олексій Завадський

Літературний редактор

Світлана Дейчук

Підписано до друку _____ р.
Формат 84х60/8. Папір крейдований. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 31,73. Зам. №
Тираж 500 екз.

Видавництво ТОВ «Консоль»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців Серія ДК №1539 від 30.10.2003 р.

Віддруковано ТОВ «Консоль».
21034, м. Вінниця, вул. Чехова, 12-А.
Тел.: (0432) 55-66-33
E-mail: konsol.vin@gmail.com

ISBN 978-6175832288